

ANTTI AHLSTRÖM

HÄNEN ELÄMÄNSÄ JA ELÄMÄNTYÖNSÄ

KIRJOITTANUT

JUHANI AHO

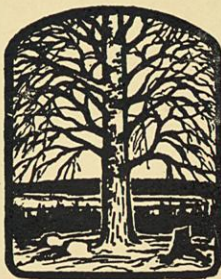

HELSINGISSÄ 1907

ANTTI AHLSTRÖMIN ELÄMÄNTYÖ

KIRJOITTANUT

JUHANI AHO

HELSINGISSÄ 1910
HELSINGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ

Eva Ahlströmille

omistettu

*Kun Te, arvoisa rouva, käännysitte puoleeni pyynnöllä, että piir-
täisin miesvainajanne elämäkerran, teki tämä pyyntö minuun heti
kohta miellyttävän vaikutuksen. Paitse että aate oli itsessään ymmär-
rettävä ja oikeutettu, todisti se samalla myöskin liikuttavasti ihailus-
tanne, kunnioituksestanne ja rakkaudestanne sitä henkilöä kohtaan,
joka oli kanssanne elänyt elämän ilot ja surut. Kun sain Teiltä
kuulla, että tarkoituksenne oli saada aikaan hänestä kuva, joka hänen
lapsilleen ja jälkeläisilleen säilyttäisi muiston isästä ja esi-isästä ja
joka voisi heidän edessään seisoa esimerkkinä ja opettajana niiden
avujen noudattamisessa, joita Te ja hänen ystävänsä olitte hänessä
eteviksi arvioineet, niin lämpeni mieleni vielä enemmän miestä koh-
taan, jota minulla kyllä ei ollut onni hänen eläessään tuntea, mutta
jonka avuja minulla ei ollut syytä arvata vähemmiksi kuin niillä,
jotka olivat olleet häntä lähellä. Kun siihen lisäksi tuli, että
sanoitte tahtovanne tuon elämäkerran tehtäväksi ainoastaan niiden
ainesten mukaan, joita minun itseni onnistuisi sen esineestä vapaan
ja puolueettoman tutkimuksen kautta koota, oli minulla ilo antaa
myöntävä vastaus tähän minua kunnioittavaan pyyntöön. Kunnioit-
tavaan siihen nähden, että olitte näin täydellisellä luottamuksella
uskoneet Teille rakkaimman henkilön nimen ja maineen minun kä-
siini.*

*Vaikka jo tämä Teidän menettelyenne olisi ollut täysin riittävä
syy minulle ryhtymään minulle näin uskottuun toimeen, vaikuttivat
sen vastaanottamisen kuitenkin vielä muutkin syyt.*

Niin vähän kuin kauppaneuvos Ahlström vainajasta ja hänen elämäntyöstään muuten tiesinkin, se oli kuitenkin minulle, niinkuin jokaiselle suomalaiselle hyvin tunnettua, että hän oli harjoittanut laajaa hyväntekeväisyyttä ja tehnyt suuremmoisia uhrauksia yleishyödyllisiin ja isänmaallisiin tarkoituksiin enemmän kuin moni muu mies maassamme. Kun ne monet ja suuret määrät, joita hän oli elässään laskenut isänmaan alttarille, olivat erityisiin tarkoituksiinsa annetut aikana, jolloin työ suomalaisen kansan hyväksi oli siirtynyt puhtaasti aatteellisista harrastuksista niiden toteuttamiseen käytännössä ja kun kansallisen asian menestymisen tärkein ehto oli juuri sen aineellinen kannattaminen, niin oli kauppaneuvos Ahlströmin nimi likeisesti liittynyt tämän ajan ja tämän asian historiaan. Sen kaiku ei siis enää ole ainoastaan yksityisen kunnioitettavan kansalaisen nimen kaiku, vaan julkisen henkilön ja kaikille tunnetun isänmaan ystävän. Hänen elämällään on näin ollen ollut suuri yleinen merkitys ja oli tieto siitä omansa minua yhä enemmän tehtäväni kiinnittämään.

Mutta ei kauppaneuvos Ahlströmin elämän yleinen merkitys ole ainoastaan siinä suoranaudessa kannatuksessa, jota hän niin runsaasti soi harrastuksille, joihin oli mieltynyt. Jokainen kansalainen, jonka työ levittää viljelystä ja vaurastumista, jokainen ojankaivaja tai pellon perkaaja vaikuttaa oman hyötynsä ohella myöskin isänmaan hyväksi. Kuta suurempi yksityinen työala on, sitä suurempi on siitä myöskin yleinen hyöty, sillä kaikesta toiminnasta, olkoon se maanviljelystä, teollisuutta tai kauppaa, koituu ainoastaan verrattain vähäinen voitto toimijalle itselleen, jota vastoin sato suurinkin kypsyy vasta hänen jälkeläisilleen ja viime kädessä isänmaalle ja ihmiskunnalle, jotka ovat kaiken yleisiä perillisiä. Näin jo tavallisissakin oloissa. Mutta jos maanviljelijä, tehtailija tai liikemies sen lisäksi toimii erityisesti uudistavalla tavalla, avaten uusia uria tai parantaa ja laajentaen vanhoja teitä, silloin hänen työnsä yleinen merkitys siitä vaan kasvaa. Niillä liikemiehillä, jotka metsien arvon noustua ulkomaan markkinoilla osasivat täten tarjoutuvaa tilaisuutta käyttä

meidänkin maamme hyväksi, on erityinen sijansa kansamme taloudellisen vaurastumisen kehityksessä. Ne olivat nämä miehet, jotka vapauttivat siihen saakka hyödyttöminä maanneet pääomat tuottaviksi ja korkoa kantaviksi. Heidän välitystoisensa kautta tehtiin suurin kansallinen omaisuutemme hedelmälliseksi ja alkoi aineellinen vaurastus kohota sille entiseen nähden korkealle asteelle, jolle se nyt on noussut. Ajatelkaamme vaan niitä miljoonia, joita heidän käsiensä lomitse tulvaili metsänomistajain, etupäässä talonpoikain taskuihin, kuin myöskin lukemattomille uittajille, lauttaajille, sahaajille ja puutavarain lastaajille. Metsän tuotteiden myynnistä karttuvat pääomat kokoontuivat kyllä suuressakin määrin yksityisiin käsiin ja suuri osa niistä on varmaankin ylellisyyden ja tuhlaavaisuuden kautta joutunut omasta maasta hukkaan, mutta monet pääomat ovat myöskin tulleet sijoitetuiksi uusiin tuottaviin yrityksiin ei ainoastaan kaupan ja teollisuuden, vaan myöskin maanviljelyksen alalla, joutuen siten metsä suorastaan sen vainion voimaksi, jonka päältä se oli otettu.

Niiden miesten joukossa, jotka näin ovat olleet välittäjinä maamme kansallisuusomaisuuden tuottavaksi tekemisessä, oli kauppaneuvos Ahlström ensimmäisiä. Mutta sen ohella oli hänellä suurena liikemiehenä vielä aivan erikoinen asemansa muiden vertaistensa rinnalla. Luonnollisista syistä ovat kaikki tärkeimmät liikehaarat olleet ja ovat suureksi osaksi yhä vieläkin sukujen hallussa, jotka ovat olleet joko kokonaan vieraita kansallemme eivätkä siihen sulautuneet taikka myöskin siihen jossain määrin sulautuneina pysyneet sille sydämessään vieraina. Kansan syvistä riveistä kohonneita ja sen kanssa itseään solidaarisiksi tuntevia suomalaisia suurliikemiehiä ei meillä ennen Ahlströmiä ollut montakaan. Menestyksensä kautta on Ahlström osoittanut, että maalainen talonpojan poika voipi tälläkin alalla kyetä samoihin tehtäviin kuin kaupunkilais-porvaris-ylimystön perillinen. On aivan luonnollista, että semmoisen miehen ilmestyminen ei herätä ainoastaan kunnioitusta ja luottamusta ylöspäin, vaan hyvän esimerkin kautta antaa epäroiville heimolaisille uskoa omaan

itseensä. Koska kerran hän voi tyhjiällä käsillään ja ainoastaan oman synnyynnäisen liikemiesneronsa avulla kohota niin korkealle, miks'en voisi sitä minäkin tehdä! — Niin on varmaankin moni matalan majan poika arvellut eteenpäin pyrkiessään. Kun henkisten suurmiestemme merkitys on ollut tällä tavalla kohottava ja kehoittava, miks'ei käytännön miehen laita olisi ollut sama hänen alallaan.

Ahlströmin antama esimerkki on vielä siinäkin suhteessa opettava, että se osoittaa ei ainoastaan mitä voidaan omalla voimalla saada aikaan, vaan myöskin miten. Joskin häntä suosi onni, joskin hän oli nerokas, tarkkanäköinen, tarmokas ja työtä tekevä, niin on kaikesta päättäen hänen menestyksensä suurin salaisuus siinä, että hän liikemiehenä oli rehellinen, suora ja kaikkea vilppiä vailla. Hänen työnsä ei ollut keinottelua, vaan tervettä yritteliäisyyttä. Ainoastaan semmoiselle pohjalle perustettuna, voi liike menestyä. Kaikkia omaisuuksia ei tosin koota niillä keinoilla, joilla Ahlström omansa kokosi. Mutta kun omaisuus hänen keinoillaan kootaan, niin osoittaa sen suuruus myöskin kokoojansa liikemoraalin laatua.

Tämän kaiken Te, arvoisa rouva, tiesitte ja tämä se tietysti synnytti Teissä aatteen, jonka toteuttajaksi valitsitte näiden rivien kirjoittajan. Miesvainajanne persoonalliset ominaisuudet, hänen periaatteensa ja katsantotapansa kansalaisena ja liikemiehenä olivat Teille tutut sen läheisen suhteen kautta, jossa olitte häneen lähes neljännesvuosisadan kuluessa ette ainoastaan puolisona, mutta myöskin uskottuna toverina ja neuvonantajana. Minä arvaan, että Te häntä kaiholla muistellessanne samalla tulitte haikealla mielellä ajatelleeksi, että joskin muisto miehestä jää elämään hänen teoissaan, tieto vaikuttimista unohtuu; että jos matkan määrä pysyykin mielessä, tie, joka sinne johti, kuitenkin menee umpeen. Sitä ette hennoneet antaa tapahtua. Ette senkään vuoksi, että siinä oli hukkaan menossa pääoma neuvoja, opetuksia ja kokemuksia, joka ei säily, ell'ei sitä säilytetä, joka kerran maahan kaivettuna ei ole sieltä enää löydettävissä eikä pelastettavissa.

Olen iloinen voidessani tässä teoksessa miesvainajanne elämästä ja hänen laajan liikkeensä kehittymisestä noudattaa niitä viittauksia, sitä johtoa ja sitä yleistä käsitystä, jonka heti kohta sain hänestä — Teiltä itseltänne. Kun piirrän hänen kuvansa, menettelen siinä niinkuin taiteilija, joka valokuvan mukaan suurentaa vainajan kasvojen piirteet kankaalle ja värittää ja valaisee sen oman parhaan käsityksensä avulla ja niiden neuvojen mukaan, jotka hänet tunsivat. Valokuva, joka minulla on ollut käytettävänäni, on ulkoapäin kokoomani tietovarasto, väritys ja valaistus on saatu omasta mieltymyksestäni mieheen, mutta etupäässä Teidän omista tunteistanne häntä kohtaan.

SISÄLLYS.

	Siv.
Esipuhe	V
I. Lapsuus. 1827—1844	1
II. Porin koulussa. 1844—47	16
III. Ensimmäiset vuodet Lankoskella	22
IV. Ensimmäiset liikeyritykset	35
V. Liike laajenee. — Nälkävuodet 1862—1868	44
VI. Suurliikemies	66
VII. Noormarkun osto	81
VIII. Eva Holmström ja Antti Ahlström	107
IX. Muutto Noormarkkuun. — Ulkomaan matkoja	120
X. Lahjoituksia vuoteen 1877	135
XI. Liikkeen hoidosta ja kehittämisestä	151
XII. Kauttua ennen Ahlströmiä	156
XIII. Kauttua Ahlströmin aikana	200
XIV. Fredriksfors eli Leineperi	212
XV. Fredriksfors Ahlströmin aikana	273
XVI. Lahjoituksia vuosina 1876—1886	285
XVII. Liikkeen kehitys vuosina 1871—1886	300
XXVIII. Strömfors	324
XIX. Valtiopäivillä 1877—1878.	354
XX. Uusia höyrysahoja	380
XXI. Uusia maataloja	413
XXII. Ahlströmin suhteista pankkeihin	426
XXIII. Ahlström ja Porin rata	443
XXIV. Lahjoituksia v. 1886—1896	455
XXV. Viimeiset yritykset ja tulevaisuuden tuumat	496
XXVI. Noormarkku	506
XXVII. Kuolema	533
XXVIII. Antti Ahlström liikemiehenä ja ihmisenä	548

KUVIA.

	Siv.
Antti Ahlström.	
Merikarvian kirkko	2
Antti Ahlströmin lapsuudenkoti	8
» » »	9
» » »	11
Erkintalo Lankoskella	23
Isotalo Lankoskella	25
Brändön satama	37
Saarikosken tila	46
»Lankoski»	54
»Ekmanin kivi»	59
Jokikrooppi	61
Lankosken saha	68
Lankosken joki kosken yläpuolella	69
Lankosken saha	71
Lankosken saha ja mylly	74
Noormarkku	88
Noormarkun nykyinen kankirautapaja	91
Noormarkun nykyinen saha ja kankirautapaja	98
Anna Margaretha Ahlströmin hauta	104
Lankoski	108
Antti Ahlström	109
» »	110
Eva Ahlström	111
Isotalo, Axel Gallénin piirustuksen mukaan	113
Edvin Avellan	122
Antti Ahlströmin kansakoulu Merikatvialla	137
Kauttuan saha ja kankipaja	157
Puisto Kauttuassa	161
Vanha kartta Kauttuasta vuodelta 1781	164
Kauttuan joki	172
Kauttuan joki ja nippuvasarapaja	174
Näköala Kauttuasta	176
Vapaaheerra Lorenz Creutz nuorempi	177
Salaneuvos Anders Henrik Falck	179
Kauttuan tornikello	181

	Siv.
Vanha pääarakennus 1870 luvulla	184
Kauttua 1830-luvulla, Neiti Hjulhammarin piirustus	185
» » » » »	186
» » » » »	187
Översti Oscar Falck	189
Laamanni Paul Emil Falck	190
Kauttuan vanha pääarakennus	192
Protokollasihteeri Viktor Napoleon Falck	194
Kauttua	195
Alexandra Falck	197
Kauttuan nykyinen pääarakennus	202
Pyhäjärven ranta Kauttuassa	204
Kaunissaaren höyrysaha	206
» »	207
Kaunissaaren lastauspaikka	209
Fredriksforsin kankirautapaja	237
Vanha jyvämäkasiini ja vanhoja masuunarakennuksia Fredriksforsissa	242
Vanha konttorirakennus Fredriksforsissa	246
Fredriksforsin meijeri	263
Navettarakennus Fredriksforsissa	265
Tallirakennus Fredriksforsissa	267
Konttorirakennus Fredriksforsissa	275
Noormarkun rautatehdas ja saha	303
Noormarkun joki	320
Noormarkun nykyinen pääarakennus	323
Strömforsin kankirautapaja ja mylly	325
Tukkivarasto putouksen yläpuolella	329
Strömforsin saha	333
Navetta- ja tallirakennus Strömforsissa	336
Strömforsin tehdas	338
Strömforsin tehdas kirkontornista katsottuna	339
Vanha työväenasunto	342
» »	343
Henrik Johan af Forsellesin hauta Strömforsissa	345
Strömforsin rautatie	347
Höyrylaiva »Strömfors»	348
Strömforsin pääarakennus	349
Brändholman saha	350

	Siv.
Strömforsin kapearaiteinen rautatie	351
Haminaholman lastauspaikka	383
Haminaholman saha	384
Haminaholman lautatarha	385
Haminaholman saha	386
Haminaholman huvila	388
Santalahden saha	390
Puutavaran nostolaitos Santalahden sahalla	391
Näköala Santalahden yli Näsijärvelle	392
Santalahden höyrysaha	393
Niemen saha	394
Hollon saha	395
Hollon saha sisältä	396
Hollon kapearaiteinen rautatie	398
Pihlavan saha	399
Pihlavan saha sisältä	402
Pihlavan sahan tukkisäiliö	403
Pihlavan konepaja	406
» »	407
Pihlavan lautatarha ja satama	408
Pihlavan höyrysaha sisältä	409
Pihlavan höyrysaha	410
» »	412
Tourula	416
»	417
Tourulan navetta	418
Tourula	420
»	421
Lampin saha ja silta	423
Lamppi	425
»	426
Noormarkun kansakoulu	456
» »	457
Leineperin kansakoulu	458
Pihlavan kansakoulu	459
Lampin kansakoulu	460
Haminaholman kansakoulu	461
Noormarkun turvakoti	482

	Siv.
Noormarkun turvakoti	483
Suursaaren höyrysaha	498
»	499
Kauttuan paperitehdas	503
Noormarkun navetta ja kanatarha	507
Noormarkun koski kevättulvan aikana	508
Noormarkun tehdas Havulinnasta katsottuna	509
Havulinna	510
Noormarkun joki	512
Talvikuva Noormarkusta	513
» »	514
Havulinna eteläpuolelta	515
Noormarkun päärakennus	516
Isosali	519
Kouluhuone	520
Ruokasali	521
Alinen sali	522
» »	523
Makuuhuone	526
Sininen huone	527
Kauppaneuvoksen työhuone	528
Konttori	529
Havulinna ajotieltä päin	530
Noormarkun sähkölaitos	531
Antti Ahlströmin hautapatsas	546

ANTTI AHLSTRÖM

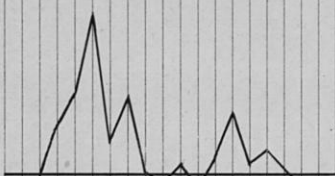

EVA AHLSTRÖM

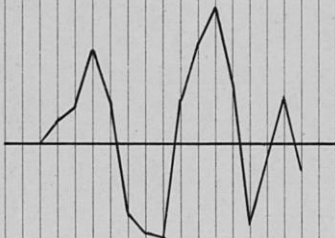
Voittoja ja tappioita.

1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901

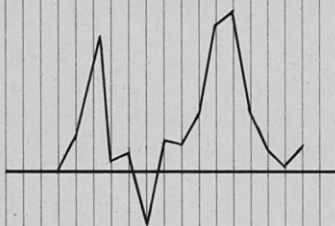
ISONSÄNNAN HÖYRYSÄHA

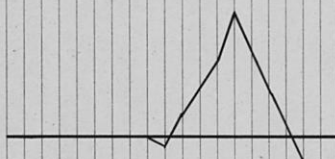
STRÖMFORSIN TEHDAS

HÄMINÄHOLMAN HÖYRYSÄHA

HOLLON HÖYRYSÄHA

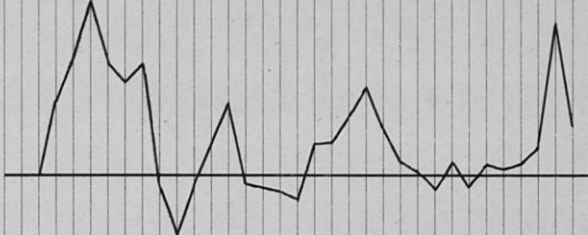
TOURULAN KARTANO

1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901

1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901

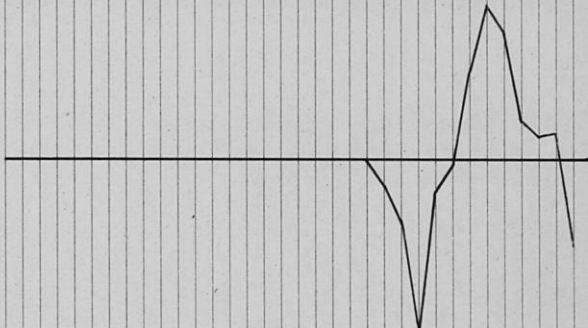
NOORMARKUN TEHDAS

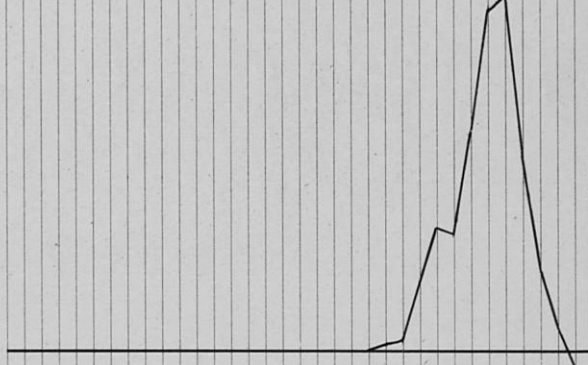
KAUNISSAAREN HÖYRYSÄHA

SÄNTÄLAHDEN HÖYRYSÄHA

PIHLAVAN HÖYRYSÄHA

1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901

I.

LAPSUUS.

1827—1844.

(Porilaiset ja Pirkkalaiset. — Pirkkalan pojat. — Jussi Ahlström nai talon tyttären. — Erkki Ahlström. — Liike-oloista Merikarvialla. — Ensimmäinen Ahlströmin firma. — Kaksoset Antti ja Frans. — Punainen lanka. — Ruotsalaistako verta? — Antin ensimmäinen „offertti“. — Antin ensimmäinen lahjoitus. — Antti vie puutavaroita Turkuun. „Antista voi tulla pappi.“ — Lähtö Porin kouluun).

»Pirkkalaiset» on tunnettu nimi Suomen historiassa. Se synnyttää muiston kauppiaista ja sotilaista, jotka ollen kotoisin Pirkkalan seuduilta tekivät laajoja kauppa- ja valloitusretkiä Pohjanmaan erämaihin, hakien käsiinsä siellä harhailevat lappalaiset ja vaihtaen heidän tuotteensa kaikenlaisiin tavaroihin, joita olivat mukanaan tuoneet. Lappalaisilta saamansa kallisarvoiset turkikset myivät he saksalaisille kauppiaille, jotka Kokemäenjokea myöten olivat nousseet aina Pirkkalaan saakka. Nuo Suomen ensimmäiset maakauppiaat olivat rikkaita ja mahtavia miehiä ja kulkivat komeissa vaatteissa, kantaen korkeita, erivärisillä koristuksilla kaunistetuita ja kullalla ja hopealla reunustetuita päähineitä ja kauhtanoita, joihin oli ommeltu punaisia nauhoja ja välkkyvää kultaa.

Itsestään johtuvat nämä pirkkalaiset liikemiehet ja sotilaat mieleeni alkaessani tätä kertomusta liikemiehestä, jonka suku oli Pirkkalasta kotoisin ja jonka iso-isän isä oli sotilas. Kun kaikellaiset ominaisuudet ja taipumukset menevät perintönä suvusta sukuun hypäten useinkin yli useiden polvien, niin miksei voisi ajatella, että sellaisetkin ominaisuudet kuin yritteliäisyys ja rohkeus yhtäkkiä sukeltavat esiin vaikka vuosi-

Merikarvian kirkko.

satainkin kuluttua. Se ainakin lienee ajateltavissa, että tuo vanha kauppareitti, joka ammoisista ajoista kulki Kokemäenjokea myöten maan sydämeeseen ja joka yhä vieläkin on olemassa monellaisen liikkeen välittäjänä, painoi leimansa sen varrella asuvaan kansaan varsinkin niissä paikoissa, joihin muodostui niitä kaupan keskuksia, missä sisämaan ja ulkomaan kaupan edustajat tapasivat toisensa. Vanhimpia kaupan keskuksia oli Harjun markkinapaikka Pirkkalassa, sieltä se siirtyi

yhä alemma Teljän kaupunkiin, Kokemäelle ja sitten Ulvilaan sitä mukaa kuin joki madaltui, kunnes sen lopulta täytyi siirtyä Poriin. Porin kaupungin ja sen ympäristön liikemiehet ovat nyt sitä mitä Pirkkalan miehet olivat ennen: sisämaiden aarteiden välittäjiä maailman markkinoille. Ero on vaan kauppataavassa ja kauppatavarassa: ennen myytiin »saksoille» turkkeja, nyt myydään saksalaisille tukkeja. — »Porilaiset» ovat siis tavallaan »pirkkalaisten» perillisiä ja on heissä aina elänyt esi-isänsä yritteliäs henki. Eikä tämä henki ole kulkenut polvesta polveen perintönä ainoastaan varsinaisilla porilaisilla; myöskin Porin ympäristön asukkaat ovat siitä tulleet osallisiksi ja luoneet pienempiä liikekeskuksia pitkin rannikkoa.

Yksi sellainen paikallisen liikkeen keskus on ollut Merikarvian kirkonkylä ja on yhä vieläkin.

Siellä syntyi Antti Ahlström ja siellä hän myöskin perusti valtakuntansa ensimmäisen pääkaupungin, josta lähti maita ja metsiä valloittamaan. Mutta perijuuriltaan oli hän, niinkuin jo on sanottu, Pirkkalan poika.

Kuinka moni meidän maamme etevistä miehistä onkaan kantanut tulevaisuutensa marsalkkasauvaa tuohikontissaan. Jos niillä kahdella pojalla, joista toinen oli Antti Ahlströmin iso-isä, oli jotain kannettavaa, niin varmaankin se tuohikontissa kannettiin, sillä kaikesta päättäen olivat he kerjuulla sillä matkallaan, joka alkoi Pirkkalassa ja päättyi Merikarvialle.

Heidän isänsä Matti Ahlström oli sotamies ja ammatiltaan räätäli ja asui mainitun pitäjän Naistenmatkan kylässä. Hänen kuoltuaan lähtivät orpopojat Antti ja Jussi etsimään onneaan siirtolaisina »suuresta lännestä», seuraten sitä tehdessään ikivanhaa asutussuuntaa. Luultavaa on, että pojat kulkivat Kokemäenjoen laaksoa ja tulivat Poriin. Jos niin tekivät, niin vei heidän tiensä sieltä kenties Noormarkun sahalle ja sitten Ahlasiin Merikarvialle. Ehkä pistäysivät he mennessään Noormarkun

sahanhoitajan kyökissä palasta pyytämässä. Luultavinta kuitenkin lienee, että pojat kulkivat rantatietä Merikarvialle.

Tultuaan Merikarvialle menivät he sotamies Kaasmannin luo, jolla oli torppa kirkonkylässä ja joka mahdollisesti oli ollut tuttu heidän isävainajansa kanssa, siitä päättäen, että nuorempi sotilaspojista, Jussi, pääsi hänen luokseen asumaankin. Jussi, joka oli viittä vuotta nuorempi veljeänsä ja syntynyt 30 p:nä toukokuuta 1757, sai maata öisin sotamiehen torpassa, päivisin juoksennella ympäri kylää. Antti sai heti palveluspaikan, paimenena kesällä ja talvella hevospoikana. Hän oli kuin isä pikku veljelleen, säästi mitä säästää voi ja söi usein eväästään vähemmän kuin nälkä olisi vaatinut saadaakseen veljelleenkin jäämään palasen. »Kun teen luudat ja pesimet ja ajan lehmät ajallaan kotiin, mitä se keneenkään koskee, vaikka syönkin vähemmän», kerrotaan hänen sanoneen. Kun tuli tiedoksi, että veli antoi veljelle omasta niukasta osastaan, alettiin heitä yhteisesti auttaa. Mäkelän emännän, jota Antti palveli, sanotaan usein sanoneen: »Elä nälkää näe, tuossa on veljesi varaksikin.»

Heti kun kykeni alkoi Jussikin ansaita ruokaansa, mutta vaatteet hänelle vielä toimitti Antti silloin kuin itselleenkin. Ikääntyessään varttui Jussi kuitenkin vahvaksi työmieheksi ja hänestä tuli kelpo renki, joka sai hyviä vuosipalkkoja. Päinvastoin kuin renkimiehet tavallisesti tekevät, pani hän rahansa säästöön ja tuli niillä säästöillään tavallaan Ahlströmin suvun varallisuuden perustajaksi. Että hän oli jo jotain koonnut silloin kun nai eli noin 21 vuoden vanhana, sen voi päättää siitä, että hänen oli onnistunut naida talontytär.

Anna Juhontytär oli Yli-Kasan talon omistajan Juho Tuomaanpojan tytär. On kerrottu, että tässä talossa oli niin paljon velkaa, että se oli vieraalle menemässä. Silloin rupesivat muutamat kylän isännät puhemieheksi Naistenmatkan Jussille ja vakuuttivat: »se mies pitää talon, ei sitä taloa ole ennenkään vieraalle myyty eikä myydä nytkään.»

Kuinka todenperäinen tämä kertomus on, sitä en voi taata, sillä Merikarvian kirkkoherran viraston antaman sukuuuttelon mukaan mainitaan Juhani Matinpoika Ahlström ensin torpparina ja vasta noin v. 1806—1811 Yli-Kasan talon osan omistajana Ylä-Karvian kylässä. Mahdollista on, että hän naimisiin mennessään sai torpan viljeltäväkseen saman talon maalta, josta sitten lunasti osan, tai että hän kyllä hoiti taloa jo ennenkin, vaikka se vasta myöhemmin joutui hänen nimiinsä. Oli miten oli, se on ainakin varmaa, että Jussi köyhästä kulkijamesta kohosi talonisännäksi ja hallitsi sitä neljättäkymmentä vuotta eli kuolemaansa saakka v. 1838. Hänen vaimonsa kuoli v. 1830; syntynyt oli hän samana päivänä ja samana vuonna kuin miehensä, jonka johdosta Yli-Kasan isännällä sanotaan olleen tapana nimittää vaimoaan kaksois-sisarekseen sillä lisäyksellä, että toinen kaksonen oli syntynyt Pirkkalassa, toinen Merikarvialla.

Veljelleen Antille, joka oli häntä pienenä hoidellut, antoi Yli-Kasan isäntä hyvän perintötorpan asuttavaksi. Antin huoneet rakennettiin juuri talon viereen, ett'ei veljillä olisi pitkä matka toistensa luo ja että he aina saisivat kylpeä yhdessä saunassa ja yhdessä löylyssä — seikka, joka sekin todistaa sitä veljes- ja sukulaisrakkautta, joka kävi kauniina perintönä heidän jälkeläisilleen.

Juhani Ahlströmin ja hänen vaimonsa Annan avioliitosta syntyi kaikkiaan 14 lasta, joista 9 kuoli pieninä ja ainoastaan 5 jäi eloon: nimittäin Fredrika (s. 1779, k. 1846), joka oli avioliitossa lukkarin pojan, sittemmin Ylikylän talollisen Antti Henrikinpoika Melinin kanssa; — Kaisa (s. 1784, k. 1861), joka oli avioliitossa Riispyyn torpparin Petter Petterinpoika Welviikin kanssa; — Erkki (s. 1787, k. 1873); — Johan (s. 1796, k. 1880), joka oli naimisissa Fredrika Eerikin-tyttären kanssa ja Henrik (s. 1798, k. 1836), joka oli avioliitossa Kaisa Matintyttären kanssa ja otti liikanimekseen Sved.

Erkki oli lapsista viides järjestyksessä. Kun häntä vanhemmat lapset olivat tyttöjä ja veljet häntä nuorempia, niin joutui talo nähtävästi vähitellen hänen haltuunsa, ainakin isän kuoleman jälkeen v. 1838. Hänen veljistään ei Heikki silloin enää ollut elossa ja Juhani oli torpparina Ylikylässä.

Erkki Ahlström näkyy kaikesta päättäen olleen kelpo mies ja nauttineen suurta luottamusta pitäjäläistensä kesken, sillä ilman sitä ei hän varmaankaan olisi kohonnut siihen korkeimpaan luottamustoimeen, mihin talonpoika siihen aikaan voi päästä. Hänet näet valittiin v. 1838 kirkonisännäksi, jossa toimessa hän pysyi kolmattakymmentä vuotta eli vuoteen 1860.

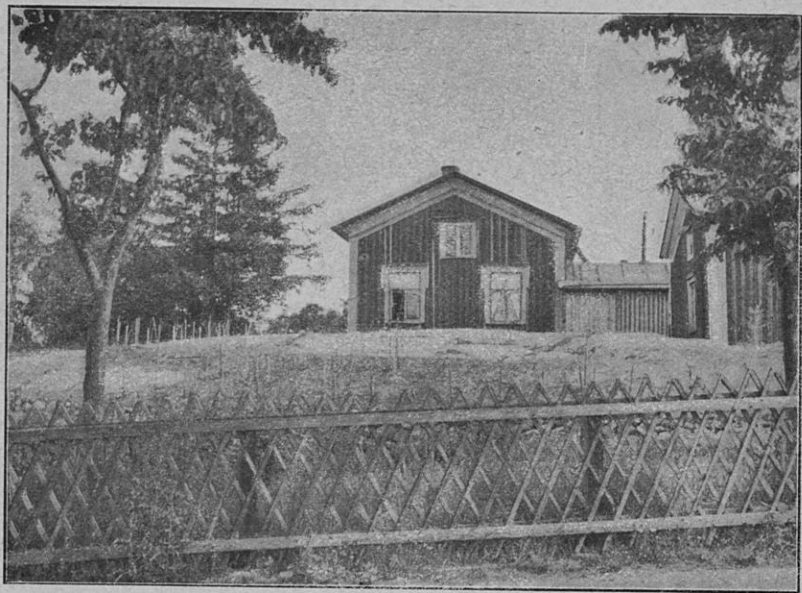
Niinkuin useat muutkin merenrantalaiset, joille pienet karut maat eivät kykene antamaan riittävää elatusta ja joita meren läheisyys ikäänkuin itsestään houkuttelee yritteliäisyyteen, harjoitti Erkki Ahlströmkkin maanviljelyksensä ohella kauppa- liikettä. Vanhat pirkkalaistaipumukset olivat Merikarvialla päässeet niille edulliseen maaperään. Niinkuin tiedetään oli näet Merikarvia vanha kauppa- ja markkinapaikka, kuuluen Porin kaupungin kauppa-alueeseen. Kun maakauppa aina viime vuosisadan keskipaikoille saakka, jolloin uusi elinkeinolaki saatiin aikaan, oli kielletty, täytyi maalaisten turvautua kaupunkien välitykseen, mikä ei suinkaan ollut heidän liikkeelleen eduksi. Vielä vaikeammaksi kävi heidän asemansa, kun kaupungit lain avulla koettivat estää toisiaan pääsemästä alueille, joita katsoivat omikseen ja siten estää kilpailua, jonka puute tietysti ensi kädessä koitui maalaisten vahingoksi. Merikarvia näkyi olleen yksi Porin parhaita aarreaittoja, koska sen omistamisesta kävi alituista kärejätä sekä merikarvialaisten itsensä että sinne tungettelevien muiden kaupunkien kanssa, niinkuin Rauman, Kristiinan ja varsinkin Turun. Maalla harjoitettavaa kauppaa koetettiin 16:lla sataluvulla estää m. m. siten, että Porin kaupunki piti liikkeellä ratsastavia tarkastajia, jotka kiertelivät paikasta paikkaan. Se ei kuitenkaan

mitään auttanut. Merenrantalaisilla kun oli lupa viedä omat tarpeensa pursillaan Tukholmaan ja sieltä tuoda omat tarpeensa ostotavaraa, suolaa, rautaa y. m., käyttivät he tilaisuutta hyväkseen ja veivät ja toivat toistenkin tavaroita. Toisia kauppapaikkoja taas koetettiin pitää loitolla siten, että hankittiin lupa erityisten markkinain pitämiseen, joilla ainoastaan Pori ja Pohjanmaan kaupungit saivat kauppaa tehdä. V. 1731 saatiinkin lupa tällaisten markkinain pitoon joka vuosi helmikuun 15 p:nä, joilla markkinoilla etupäässä käytiin tervan ja puutavaran kauppaa. Kun turkulaiset kuitenkin tunkivat näillekin markkinoille ja tekivät haittaa porilaisille tarjoamalla korkeampia hintoja, saatiin moninaisten rettelöjen jälkeen asiat sille kannalle, että turkulaiset v. 1765 kokonaan suljettiin pois Merikarvian markkinoilta. Porilaiset siitä tietysti hyötyivät, mutta Merikarvialle se oli vahingoksi. Riidat olivat kuitenkin paikkakuntaa hyödyttäneetkin, ne kun vilkastuttivat liikettä siellä ja johtivat sitä sinne muualtakin Pohjois-Satakunnasta. Muitten kaupunkien pois sulkeminen kilpailusta vaikutti epäilemättä myöskin sen, että merikarvialaiset alkoivat itse todenteolla harjoittaa vientiä omaan lukuunsa.

Tärkeimpiä vientitavaroita olivat terva ja puutavarat ja niitä näkyy Erkki Ahlströmin ostaneen ja kulettaneen sekä turkulaisten ja kristiinalaisten että myöskin omaan lukuunsa. Hän on siis Ahlstömin puutavaraliikkeen varsinainen perustaja ja on hänellä näin ollen oma erityinen merkkipaikkansa tämän firman ja sen kautta koko maan puutavaraliikkeen historiassa. Kun liikkeen johtaja ei ollut kirjoitustaitoinen, merkittiin firma puumerkillä.

Erkki Ahlström oli naimisissa Anna Antintytär Norrgårdin kanssa ja syntyi tästä avioliitosta kahdeksan poikaa ja yksi tytär, joista ei ainoakaan kuollut lapsena. Puolisot olivat jo toistakymmentä vuotta olleet naimisissa ja oli heillä siihen mennessä jo syntynyt viisi lasta, kun he marraskuun 6 p:nä v.

1827 olivat olleet vieraina eräissä häissä ja luvanneet saapua seuraavanakin päivänä. Erkki tuli kuitenkin nyt yksin ja kun häneltä kysyttiin syytä siihen, miksi emäntä oli jäänyt pois, selitti hän että emäntä kotiin tultuaan oli synnyttänyt kaksoiset: »kaksi kaunista poikaa, jotka olivat niin toistensa näköiset kuin kaksi marjaa.» Vanhempi pojista oli puolitoista tuntia vanhempi veljeään ja määrättiin hänelle jo ennen tämän synty-

Antti Ahlströmin lapsuudenkoti.

mistä nimeksi Antti, joka oli vanha perhenimi: äidin isän ja isän sedän. Nuoremmalle pojalle saivat kummit valita nimen ja nimittivät he hänet Franssiksi. Ett'ei mitään sekaannusta tapahtuisi, sidottiin ensiksi syntyneen käsivarteen punanen lanka. »Oli kuin tuossa punasessa langassa, joka pienokaisen käsivarteen sidottiin, olisi ollut hyvän enteän merkitys, se kun oli kuin hymyilevän onnen ensi tervehdys, hieno tulevaisuuden

usvan läpi tunkeva punertava säde» — kirjoittaa tästä tapahtumasta se henkilö ¹⁾, jolta olen saanut nämä tiedot.

Samoin kuin Antti oli kaksoisveljeään vanhempi oli hän myöskin häntä voimakkaampi ja tahtoi heti kohta saada ulos esikoisuutensa: huusi niin kauvan, että sai ruokaa ja Frans sai tyytyä siihen, mikä jäi tähteeksi. Yhtäläisyys heidän ulkonäössäänkin katosi kuitenkin pian, Antista tuli vaalea-ihoinen, verevä,

Antti Ahlströmin lapsuudenkoti.

lyhytläntä ja pyyleväkasvuinen, Franssista taas kaino, tummahipiäinen ja solakka. Kuta enemmän he ikääntyivät, sitä enemmän pisti tämä eroitus näkyviin, niin että outo heitä tuskin olisi veljiksi tuntenut. Tämä erinäköisyys tuli siitä, että Antti oli perinyt isän sukumuodon, Franssi taas äidin. Onhan mahdollista, että Erkin emäntä oli ruotsalaista perua, koska paikkakunnalla vielä silloin oli vanhaa ruotsalaista asutusta. Kenties

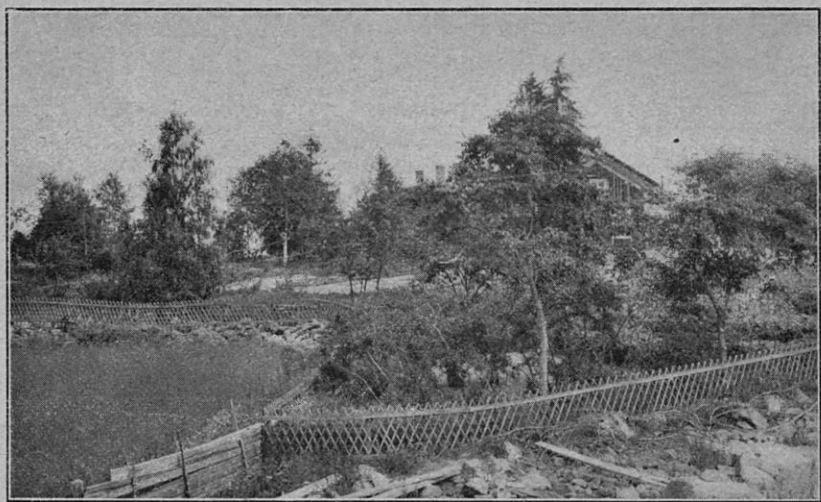
¹⁾ Rouva Matilda Roslin.

tämä ristirotuisuus myöskin selittää Antti Ahlströmin luonteessa tavattavat vähemmän suomalaiset piirteet: vilkkauden ja pikatuumaisuuden.

Jo pienestä pitäen voi veljeksissä huomata luonteenkin eroavaisuutta, joka kävi esiin heidän pikku toimistaan. Kun he kävivät marjassa, kerrotaan Franssin syöneen marjat suuhunsa tai jos hän ne möikin, osti hän niistä saadulla rahalla makeisia, ahmi ne suuhunsa ja jakoi loput toisille tovereille. Antti sitävastoin toi marjat kotiin äidille ja sisarelle, mutta kun saalis oli hyvä, möi hän ne ja pani rahat säästöön. Hänen ensimmäisiä ansioitaan oli myöskin se, kun hän maksun edestä piti seuraa iso-isälleen, jolla oli oma erikoinen huoneensa talossa. Ukko ei mielellään tahtonut maata öillä yksin ja koetti turhaan houkutella muita lapsenlapsiaan luokseen. Antti oli ainoa, joka tuli ja sai siitä joka kerta kuparirahan palkaksi. Eräs lapsuuden toveri muistaa vielä, miten hän oli Antin kanssa vyötä vaihtanut ja millainen solkikin tuossa vyössä oli ja että Antti yleensä oli halukas tekemään kauppaa. Kun Antti huomasi jollakin toisella tupen, puukon tai jonkun muun miellyttävän esineen, jätti hän heti muut hommat ja rupesi hieromaan kauppaa. Tai jos sattui hänellä itsellään olemaan joku semmoinen kapine, jonka omistaminen häntä jo kyllästytti, koetti hän kohta saada sen myydyksi.

Nämä liikemiestaipumukset, sekä pojan yleinen älykkäisyys lienevät kai vaikuttaneet sen, että isä kernaasti piti häntä mukanaan, vaikka Antilla oli kolme häntä vanhempaa veljeä. Jo pienenä pahaisena sai hän seurata vanhempiaan, kun nämä purjevenheellään tekivät matkoja Kristiinankaupunkiin, myydäkseen siellä maalaistavaraa. Kerrankin oli Ahlströmin emännällä porsaita tarjottavana ja Antti lähetettiin kauppiaiden kyökkeihin ostajia kyselemään. Samaan aikaan isä teki omalla tahollaan lankkukauppoja m. m. Ridderstadin ja Ramstedtin kanssa. Kuinka hyvin tämä tulevan kauppaneuvos Antti Ahl-

strömin ensimmäinen »offerti» onnistui, sitä ei tarina tiedä, mutta se tiedetään, että hän yhä laajensi liikettään muilla aloilla. Puutavaraliikettä ei hän tosin vielä omiin nimiinsä harjoittanut, mutta teki sentään jo asioita niiden kanssa, jotka sitä harjoittivat, möi tupakkaa, savipiippuja ja potattia lankkujen kulettajille Merikarvian satamassa. Potatit sai hän omasta pienestä potattimaastaan, jonka hän otsansa hiessä oli kuokkinut. Kopekka liittyi kopekkaan, rupla ruplaan ja kun hän seitsemäntoista

Antti Ahlströmin lapsuudenkoti.

vuoden vanhana kouluun lähtiessään teki kirjanpäättöksen, näytti saldo hänen hyväksensä 48 ruplaa. Mutta mitenkä luulette että Antti tämän pääomansa sijoitti? Hän teki sillä ensimmäisen lahjoituksensa, luovutti sen veljelleen, joka oli ollut hänellä apuna niitä kootessa.

Mutta ei aikaakaan, kun Antti jo sai osoittaa, mihin hän puutavaran kauppiaana kykeni. Isä lähetti hänet näet kerran antamaan lankkuja erääseen kuunariin, jonka tuli viedä ne Turkuun. Lankkuja tarkastaessaan oli laivuri huomaavinaan

että ne olivat sydänrakoisia ja kelvottomia ja kieltäytyi niitä ottamasta vastaan. Antti silloin opettamaan laivuria, ettei ollut tavarankulettajan, vaan tavarankäsitäjän asia tehdä muistutuksia sen laadusta. Mutta kun laivuri itsestään pysyi mieliteessään, päätti Antti seurata mukana Turkuun. Sinne tullessaan meni hän suoraa päätä ostajan, erään kauppias Thomén luo kuulemaan, katsoiko hän lankut kelpaamattomaksi. Thomé taputti puuhakasta poikaa olkapäälle ja sanoi olevansa täysin tyytyväinen tavaraan. Ja niinkuin ainakin hyvissä vanhoissa kauppaoneissa kohdellaan liikeystäviä, lähti Thomé ensin näyttämään Ahlströmin firman edustajalle kaupunkia ja vei hänet sitten Ruissalossa olevaan huvilaansa päivälliselle. — Paluumatkalla täytyi Antin pitää tyyntä lähellä Laitakaria. Siellä oli myöskin muutamia kalastajajenheitä, jotka silakkalastinsa kanssa olivat matkalla Turkuun. Kun kalastajat epäilivät, saisivatko siellä lastinsa hyvällä hinnalla myydyksi, kehotti Antti heitä tulemaan Karvialle, jossa lupasi heille hyvät ansiot. Kalastajat tekivät niinkuin poika oli neuvonut ja muutamissa päivissä saivat he kaiken kalansa myydyksi ylimaalaisille lankkumiehille, jotka juuri siihen aikaan olivat tulleet merenrantaan ostamaan kaloja heinänteon ajaksi.

Jo pienestä pitäen sai siis Antti olla aisoissa, tottua työhön ja toimeen. Työn kuri on aina paras kuri ja kasvattaa ja kehittää. Kansanlapset ovat siinä kohden paljoa onnellisemmassa asemassa kuin herrain, että vanhemmat ovat tilaisuudessa heitä ei ainoastaan ohjaamaan ja opettamaan niissä tiedoissa ja taidoissa, joita itse omistavat, vaan myöskin pitämään huolta heidän siveellisestä vartumisestaan. Antin kotikoulu näkyy olleen hyvän tapain koulu. Näyttää siltä kuin olisi siinä m. m. kunnioitus vanhempia kohtaan ulotettu myöskin vanhempiin veljiin, koskapa Antti ja hänen kolme nuorempaa veljeään saivat kuin pikentteinä palvella vanhempia veljiään, harjata heidän vaatettaan, puhdistaa heidän kenkiään ja käydä heidän asioitaan.

Sanotaan olleen isän ylpeys joka sunnuntai¹ astua kirkkoon näiden kahdeksan poikansa kanssa, jotka sitä tilaisuutta varten aina olivat puetut siniseen sarkaan. Sunnuntaita vietettiin muuten lukemisella ja veisuulla eikä poikain ollut sinä päivänä sallittu ottaa osaa muitten lasten leikkeihin ja huvituksiin. Sitäpaitse koetti äiti neuvoilla ja esimerkillä suuressa lapsiparvessaan herättää rakkautta oikeuteen ja totuuteen. Todistuksena siitä, että hänen kylvönsä lankesi hyvään maahan, sopii tässä mainita, että kun pikku Antti erään kerran vei hevosia hakaan, hän ei malttanut olla pistäymättä naapurin naurismaahan. Hänen siitä ottamansa ja syömänsä pari kolme naurista tuottivat hänelle kuitenkin niin kovia omantunnon tuskia, että hän itki koko illan ja toivoi, että nauriit olisivat tallella, voidakseen viedä ne takaisin.

Pojat ovat kuitenkin aina poikia eivätkä Ahlströminkään kahdeksan poikaa ikäisistään eronneet. Ollen luonteeltaan kuumaverisiä, he usein kinastelivat ja väliin tappelivatkin keskenään. Mutta yleisenä tietona oli kaikilla kylän muilla poikasilla, että jos joku heistä liittyi joukkoon hätääntynyttä auttamaan, niin vaikka tämä sen kautta pääsikin voitolle, olivat he heti kaikki yhdestä puolin vierasta kurittamassa, sekin, jota juuri oli autettu. Pitkävihaisuus ei muuten kuulunut heidän luonteesensa. Pikaisimmat heistä olivat lisakki ja Franssi, jota vastoin Antti, vaikka olikin kiivastuva, kuitenkin aina voi hillitä luonnettaan. Sen huomasi hänestä jo lapsena, että hän ei antanut selkään toisille, mutta ei saanutkaan. Hänellä oli aina ikäänkuin jonkunmoinen valta ikäistensä yli.

Ei Antti siis kaikista näistä pikku piirteistä päättäen ollut mikään aivan tavallinen poika. Hän oli noita hyväpäisiä ja sukkelajärkisiä, jotka vanhemmissa herättävät toiveita siitä, että poika pääsisi elämässään pitemmälle kuin mitä heidän omassa säädyssään oli mahdollista. Niin näyttää sekä Antin vanhem-

missa ja sukulaisissa ja kai myöskin hänessä itsessään vähitellen kypsyneen tuuma koulunkäynnistä.

Ensimmäiset lukutaidon alkeet sai Antti äidiltään, jatkoa opintiellä antoi hänelle hänen tätinsä mies mylläri Antti Henrikinpoika Melin, jonka isä oli ollut lukkari ja joka oli hänelle antanut hiukan kouluopetusta. Tämän lankonsa, joka oli naimisissa hänen vanhimman sisarensa Fredrikan kanssa, pyysi Erkki Ahlström poikiansa opettamaan ja hän saikin heille neuvotuksi ainakin kirjoitustaidon alkeet, jotka kotitekoisella musteella ja halkeilevilla hanhenkynillä piirrettiin Lankosken karkealle paperille. Suuret eivät opettajan taidot olleet, mutta niin pitkälle hän kuitenkin taisi oppilastaan johtaa, että osasi hänelle tulevaisuuden tietä viittoa. »Lähetä poikasi kaupunkiin kouluun», sanoi hän Antin isälle, en minä osaa hänelle enempää opettaa. Kyllä se sen kannattaa etkä sitä suinkaan tule katumaan! Antista voi tulla *pappi* — on se tullut monesta huonommastaikin alusta.»

Isä kyllä otti neuvon korviinsa, mutta vuosi vuoden perästä vieräi eikä kouluun lähdöstä tullut valmista, vaikka aina puhuttiin, että Antista tehdään pappi. Varsinkin olisi tämä ollut äidin harras toivomus, samoin kuin se lienee ollut Antin itsensä rakkain unelma. Syynä siihen, että Antin kouluun lähtö viivästyi, oli myöskin se, että eräs hänen vanhemmista veljistään, jolla oli parempi lukupää, lähetettiin kouluun ennen häntä eikä isä katsonut varainsa kannattavan kouluuttaa kahta poikaa. Korvaukseksi sai Antti kuitenkin nauttia opetusta eräältä Ala-Karvian kylässä asuvalta maisteri Holmströmiltä. Tuon pitkän matkan kirkon kylästä maisterin luo juoksi Antti tavallisesti ääneensä itkien ajatellessaan, ett'ei hän ehkä koskaan ehtisi oppia niin paljon, että hänet päästettäisiin kouluun.

Kuinka Antti lopulta pääsi kouluun, sitä en ole saanut tietooni. Näyttää vähän siltä kuin ei isä olisi oikein mielellään tahtonut erota Antista siitäkin syystä, että hän tarvitsi häntä

avuksensa kauppasioissaan eikä muutenkaan luullut hänestä papiksi olevan, sillä että kouluoppi voisi tässä maailmassa olla tarpeen muissakin kuin papin toimissa, esim. puutavara-liikkeissä, sitä ei siihen aikaan käsitetty. Kun nyt Antin äiti ja sisar Maria kuitenkin ajoivat asiaa ja pitäjän rovastikin pani painavan sanansa vaakaan — »siitä pojasta tulee jotain», oli hän sanonut — niin pääsi Antti vihdoinkin kouluun ollessaan silloin jo seitsentoistavuotias.

Kun kaikki oli lähtöön valmiina ja Antti pukeutuneena uusiin sarkavaatteihin alkoi heittää hyvästiä äidilleen, antoi tämä hänelle avatun virsikirjan sanoen: »veisaa nyt, poikani, tuo virsi, ennenkun lähdet matkaan.» Se oli vanhan virsikirjan n:o 290 »Ole sielun iloinen», ja liikutetuin mielin lauloi poika äitinsä kanssa virren ja sen päätyttyä luki isä rukouksen. Jäähyväiset sanottuaan nousi Antti isän viereen rattaille ja niin sitä lähdettiin Poriin ajamaan. Matkalla syötettiin hevosta Granrothin torpassa Noormarkun kylässä, kolme kilometriä tehtaalta ja ajettiin sitten ohi seutujen ja laitoksien, joiden haltijaksi Antti oli kerran tuleva.

II.

1844—47.

PORIN KOULUSSA.

(Porin ylä-alkeiskoulu. — Edistyminen. — Toveripiiri. — Silkki- ja samettiliivit. — Kuinka Antti hankki luottoa. — Ero koulusta ja syyt siihen. — „Ei tule vanhasta pappia.“ —)

Elokuun 22 p:nä 1844 kirjoitettiin nuorukainen Anders Ahlström oppilaaksi Porin alkeiskoulun ensimmäiselle eli kolmannen kolleegan luokalle.

Porin vanha triviaalikoulu oli muutama vuosi ennen Ahlströmin kouluun tuloa muutettu ylä-alkeiskouluksi ja kohta sen jälkeen eli vuodelta 1843 uuden koulujärjestyksen ilmestyttyä alkanut toimia ajanmukaisemman opetussuunnitelman mukaan. Koulun oppiaineet olivat Ahlstömin koulussa ollessa seuraavat: Uskonto, historia, maantiede, geometria, laskento, latina, kreikka ja saksa sekä ainekirjoitus. Koulun merkitystä oli entisestään heikontanut se, että siltä v. 1830, kun Turkuun perustettiin kimnaasi, otettiin oikeus laskea oppilaita yliopistoon. Mikään aivan etevä oppilaitos ei Porin koulu enää siihen aikaan näytä olleen, ainakin siitä päättäen, että tuomiorovasti J. A. Edman v. 1848 pitämässään piispantarkastuksessa teki sitä vas-

taan sen muistutuksen, että »oppilaitos kyllä osoitti edistystä parempaan päin, mutta että päämaali, mihin se koetti pyrkiä ja mihin sen tuli pyrkiä, vielä oli kaukana», jonka vuoksi se hänen käsityksensä mukaan ainakin osaksi oli hiippakunnan muita kouluja järempänä. Koulun omat opettajat valittivat tästä moitteesta tuomiokupituliin, mutta myönsivät kuitenkin, että »parempi asiain tila koulussa olisi ollut sekä mahdollinen että suotava». Ei koulu siis liene ollut niin huono kuin miksi sen tuomitsi Edman, jonka sanotaan myöhemmin asiasta ahtaalle pantuna osaksi arvosteluaan peruuttaneen ja katuneen. Suurin epäkohta, mikä tätä koulua samoin kuin kaikkia muitakin sen ajan kouluja vaivasi, oli kuitenkin se, että se oli kokonaan klassillisuudelle perustettu ja kaikki opetus tapahtui ruotsinkielellä, joka kansanlapselle oli kokonaan vieras kieli.

Ahlströmin oman kertomuksen mukaan oli senvuoksi varsinakin ensimmäinen vuosi hänelle tuiki vaikea, kun ei hän taitanut montakaan sanaa ruotsia kouluun tullessaan. Että hän kuitenkin edistyi sekä ruotsinkielessä että varsinaisissa oppiaineissa niin hyvin että pääsi ensi luokalta yhdellä vuodella, on hyvä todistus hänen hyvästä päästään ja ahkeruudestaan. Vielä paremmassa valossa esiintyy hän tässä kohden siihen nähden, että luokan 19 oppilaasta 15 jäi toiseksi vuodeksi luokalle ja paitse Ahlströmiä ainoastaan seuraavat kolme pääsivät toisen kollegan luokalle, nimittäin Johan Viktor Mannelin, Johan Fredrik Sundholm ja Frans Josef Vellenius. Ahlström oli parempain joukossa ja annettiin hänelle myöskin vuositutkinnossa kesäkuun 16 p:nä 1845 säästetyistä »teinin rahoista» 1 rupla 50 kopeekkaa. Saamansa todistuksen mukaan oli tänä ensi vuotena hänen luonnonlahjansa arvosteltu sanalla »begriplig», ja ahkeruus sanalla »flitig» sekä tavat (»seder och vilkor») sanoilla »sedig behållen.»

Yhtäläinen oli hänen menestyksensä toisenakin lukuvuotena (1845—1846), koska hän kevätlukukaudeksi korotettiin 23:nnesta

oppilaasta 11:nneksi. Lukuvuoden lopussa päästettiin hänet nytkin luokalta ja kävi hän vielä yhden vuoden koulua kolmannella eli ensimmäisen kolleegan luokalla. Lukuvuosi syysk. 1846 — kesäkuuhun 1847 oli kuitenkin hänen viimeisensä, sillä syksyllä 1847 ei hän enää liene saapunut kouluun, koskapa otti erokirjan 5 p:nä lokakuuta 1847.

Kouluun tultuaan sai Antti asunnon puuseppä Rothsténilla, jonka oma poika, suomalaisen kirjallisuudenseuran tuleva sihteeri, Frans Wilhelm Rothstén oli oppilas samassa koulussa. Rothsténilla, joka oli vakava ja kunnioitettava perhe, asui myöskin paljo muita koululaisia, m. m. Merikarvian rovastin poika Johan Anton Immanuel Forss. Ahlström on kertonut olleensa onnellinen siitä, että sai asua n. s. rehtorin luokkalaisten kanssa, jotka sivistyksessä ja tiedoissa olivat häntä etevämmät.

Muista nuorukaisista, jotka olivat koulussa samaan aikaan kuin Ahlström, mainittakoon Robert Alfred Renvall (1840—45), sittemmin yliopistonkirjaston amanuenssi, luonnontutkija tohtori Gustaf Wilhelm Grönfeldt, seminaarin lehtori ja kirkkoherra Nestor Järvinen (1843—48); historian tutkija Johan Esaias Waaranen (1844—49) ja säveltäjä Filip Johan Schantz (1845—52). kuin myöskin Ahlströmin tuleva kilpailija Fredrik Wilhem Rosenlew (1842—48), joiden molempain suurliikemiesten kuvat tavaataan rinnakkain J. W. Ruthin »Porin kaupungin historiassa.» Myöskin kunnallisneuvos Edvin Avellan, sittemmin yksi Ahlströmin parhaita ystäviä, oli Porin koulussa samaan aikaan eli v. 1841—46. Koulun opettajat olivat seuraavat: rehtori Johan Isak Florin, konrehtori Oskar Ferdinand Ingelius, ensimmäinen kolleega Lars Reinhold Malmstén, toinen kolleega Otto Kristian Strömstén ja kolmas kolleega Knut Viktor Crusell.

Kunnallisneuvos Avellan on tämän kirjoittajalle kertonut, että hän silloin tällöin kävi Rothsténin »puulaakissa» ja tuli siellä tuntemaan Ahlströmin tukevana, harteavana ja sävyloutoisena poikana. Ahlströmillä oli ollut jonkunlainen kitara, jota

hän näppäili ja jolla säesteli laulujaan, m. m. erästäkin laulua: »Hjärtat mitt bränner, sorgligt jag stämmer kvinten på min fiol.» Antin rakkaus soittoon ja lauluun ei koskaan sammunut, joka sittemmin tuli näkyviin monessa tilaisuudessa.

Antin suuri ihailu ja kunnioitus vanhempia tovereita kohtaan sai hänet — hänen omain puheittensa mukaan — ottamaan näiltä esimerkkiä, joka välistä voi mennä liiallisuuksiinkin. Niinpä koetti hän heitä puvussaankin matkia ja hankki itselleen upeita sametti- ja silkkiliivejä, jotka siihen aikaan olivat muodissa ja jommoisilla vanhemmat toverit komeilivat. Jälkeenpäin kuuluu Ahlström kummastelleen sitä, että hänen isänsä salli hänen tuhлата rahaa sellaiseen turhuuteen.

Ennenkun jätämme Ahlströmin kanssa Porin koulun — jolta ajalta muuten on verrattain vähän tietoja säilynyt — saanen vielä kertoa muutamia pikkutapauksia.

»Puulaakissa» pantiin kaikki varat aina miehiä myöten, syötiin kotoa tulleet leivät ja juustot yhteisiin suihin ja poltettiin tupakat yhteisin piipuin. Kerran oli loppunut tupakka ja tuonut tietysti suuren tuskan tullessaan. Ei ollut rahaa, millä ostaa ja mieliala oli kovin masentunut. Mutta tuleva liikemies tiesi keinon, miten on meneteltävä silloin, kun kassa on tyhjä — tiesi, että on olemassa jotain semmoista, jota kutsutaan »kreditiksi» ja että sitä tarpeen mukaan myöskin voipi käyttää. Hänelle pälkähti päähän mennä kauppias Juseliuksen puotiin, jossa isän oli tapana tehdä asioita, ja pyytää velaksi tupakkaa. Iso oli riemu »puulaakissa», kun Antti syöksi sisään ja paiskasi pöytään kokonaisen kartuusin.

Eräänä kevännä, kun hänen setänsä Juho tuli kaupunkiin, sai Antti luvan seurata häntä kotiin pääsiäiseksi. Kun hän iloissaan ja riemuissaan juoksi koulusta asuntoonsa, tuli häntä vastaan muuan katupoika nimeltä Prytz, jonka kanssa koulupojat usein olivat tappelussa. Ilman mitään syytä heitti Prytz Anttia kivellä, joka varmaankin olisi sattunut häntä päähän,

ell'ei hän ehtinyt ajoissa väistää. Tuimistuneena tempasi Antti saman kiven, heitti sen takaisin ja juoksi asuntoon, jossa setä jo odotti. Kun hän pääsiäisen jälkeen palasi kouluun, kutsuttiin hänet rehtorin luo vastaamaan siitä, että oli halaissut huu-
len Prytziltä ja heittänyt kaksi hammasta hänen suustaan. Prytzin isä oli käynyt siitä valittamassa. Kun Antti aina oli käyttäytynyt koulussa moitteettomasti, ei rehtori häntä rangais-
sut, vaan sai Antin isä kuitenkin maksaa Prytzille sovintoa kymmenen ruplaa. Mahdollista on, että erotodistuksessa näkyvä käytöksen alennus, »kiitettävästä» »tyydyttävään», oli aiheutunut tästä tapauksesta.

Liekö ollut samalla pääsiäismatkalla, kun setä, jolla oli raskas kuorma, ei kotia lähestyessä raatsinut ajaa lumista tietä ylös kylään, vaan pysähdytti hevosensa Brändön sataman jälle ja sanoi Antille: »ota nyt, poika, kamsusi ja kävele kotiin tästä; kyllä kai ne matkalla vähän painaa, mutta ehkä sinä sentään voit ne kantaa.» — »Voin kyllä», vastasi Antti, hyppäsi alas kuorman päältä ja otti raskaan kapsäkin käteensä ja kotoväen tavaramytyt toiseen, sanoi sedälle kiitokset ja hyvästit ja lähti astelemaan tuota noin kolmen kilometrin pitkää matkaa lumessa kahlaten ja kantaen taakkaansa niin että hikihelmet otsalta tipuivat. Väsynyt hän oli, kun kotoväen kummastukseksi siten saapui kotiin.

Kolmannen kouluvuotensa lopussa Antti, niinkuin jo on mainittu, erosi koulusta. Mikä tämän eroamisen aiheutti, en voi varmuudella sanoa, mutta luultavaa on, että siihen vaikutti se, ettei hän päässyt luokalta. Hänen saamassaan erotodistuksessa ei näet mainita mitään ylennyksestä kolmannelta luokalta neljännelle, vaan ainoastaan arvosanat eri aineissa: ahkeruus *kiitettävä*, laskento *kiitettävä*, uskonto, historia, maantiede, geometria *tyydyttävä*, latina, kreikka ja saksa *välttävä*, samoin kuin myöskin ainekirjoitus ja laulu. Kun oppilas koulun pääaineissa latinassa ja kreikassa oli heikko, täytyi hänen siis jäädä toi-

seksi vuodeksi luokalle. Sitä ei Antti kai tahtonut tehdä ja päätti siis erota.

Koulusta eroamiseen, joka erotodistuksen mukaan tapahtui Antin omasta tahdosta ja hänen isänsä kirjallisesti antamalla suostumuksella, mahtoi kuitenkin olla pääsyynä se huomio, ett'ei »tule vanhasta pappia.» Antti oli näet jo lähes kahdenkymmenen vuoden vanha ja oikeastaan olivat luvut vasta alulla. Parhaimmassakin tapauksessa olisi häneltä vielä kulunut kuusi tai seitsemän vuotta, ennenkun olisi päässyt saarnastuoliin. On tosin arveltu, että hän vielä koulusta erottuaankin olisi nauttinut yksityistä opetusta siinä mielessä, että kerran papiksi valmistuisi. Mutta todenmukaisempi on toinen olettaminen, että Antti itsekin oli yhtynyt isänsä mielipiteeseen siitä, että hänestä tulisi parempi liikemies ja tilanomistaja kuin pappi.

Vaan vaikk'ei Antti Ahlström päässytäkään koulun käynnillään sillä pyrkimilleen perille, ei saatu opetus suinkaan mennyt hukkaan. Hän oli kai jotakuinkin oppinut tulevalle alalaaan välttämättömän ruotsinkielen ja saanut alkeita erinäisissä oppiaineissa, joista varsinkin laskennossa saavutetut tiedot olivat hänelle suureksi avuksi. Laskento näkyy olleenkin hänen paras aineensa, koska hänen siinä saamansa arvosana oli »kii-tettävä.»

Hänessä kyteviä liikemiestaipumuksia kuvaa kyllä tavallaan sekin, mitä hän on itsestään kertonut, että hän näet Porissa ollessaan salaisella ihastuksella katseli kauppapalvelijoita, kun nämä puuhakkaina häärivät makasiinista toiseen, suuret avainkimput käsissä kilisten. Pian oli hän pääsevä itsekin isoja avaimia kilistelemään.

ENSIMMÄISET VUODET LANKOSKELLA.

Antti menee naimisiin. — Leskirouva Anna Margaretha Liljeblad. — Långforsien suku. — Paperitehdas ja saviastiatehdas. — Starkin mylly. — Taruja Lankosken aarteista. — Talonisäntä Antti Ahlström. — „Polstarit, täkit, läningit nätit.“

Taru kertoo, että kun Lankosken omistajan Johan Liljeblad-vainajan poika Johan Liljeblad erään lukukauden alussa oli lähdössä Poriin kouluun, hän kysyi Antti Ahlströmiltä, eikö tämäkin lähtisi kouluun.

— En, vastasi Antti.

— Minnekäs sinä menet?

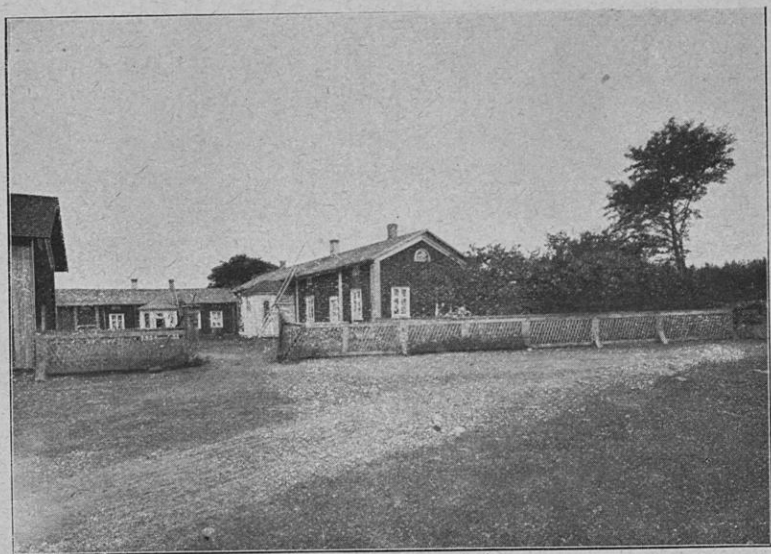
— Minä menen sinun äitisi kanssa naimisiin, vastasi Antti.

Toinen muunnos tästä tarusta on se, että koulun rehtori oli Liljebladille tehnyt kysymyksen, eikö Ahlström tulisikaan kouluun. — Ei se tule — Miks'ei? — Se menee minun äitini kanssa naimisiin.

Si non é vero, é ben trovato — jos ei ole taru tosi, niin on se ainakin hyvin keksitty, sanoo italialainen sananlasku. Sillä

samana syksynä, kun Antti Ahlström valmistautui menemään naimisiin, lähti hänen tuleva poikapuolensa jatkamaan opinnoita Porin koulussa. Ja tästä pojasta tuli pappi — rovasti Johan Liljeblad *).

Koulusta erottuaan oli Antti varmaankin entistä enemmän ryhtynyt auttamaan isäänsä tämän kauppasioissa. Isä vuo-

Erkintalo Lankoskella.

rostaan näyttää tahtoneen pitää huolta poikansa tulevaisuudesta siten, että aikoi auttaa häntä talon oston.

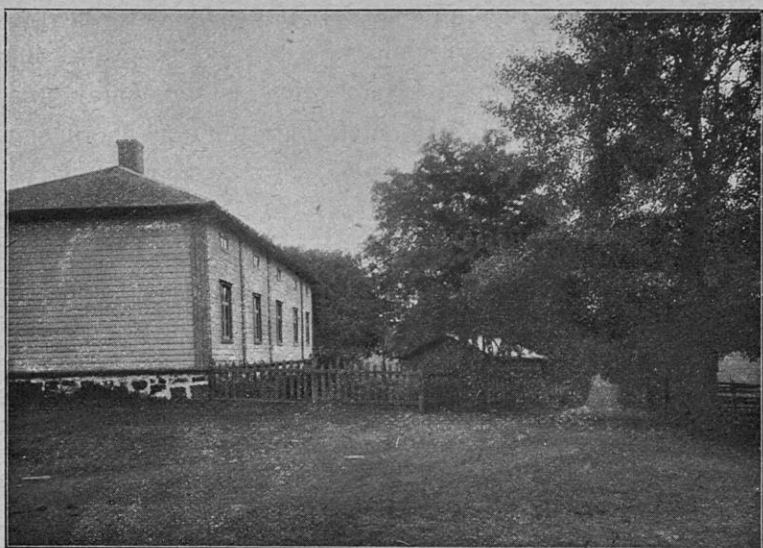
Oli ollut kysymyksessä Pohjusjärven talo, joka siihen aikaan oli myytävänä. Kaupasta ei kyllä tullut mitään, mutta pian oli Antin tulevaisuus oleva toisella tavalla taattu. Antin veli Erkki, joka oli häntä lähes neljäätoista vuotta vanhempi (synt. 1814)

*) Johan Liljeblad, synt. 1832, tuli Porin kouluun ja pääsi kimnaasiin 1851.

oli isäntänä Lankosken Uudessatalossa, eli Erkintalossa, josta hän oli nainut tyttären Kreeta Taavetintyttären. Läheisimpänä naapurinaan oli Erkki Ahlströmillä leskirouva Anna Margareeta Liljeblad, joka omisti Lankosken Isontalon ja siihen kuuluvan sahan, myllyn, paperi- ja saviastiatehtaan. Rouva Liljebladin mies Johan Liljeblad (synt. v. 1810 Lappväärtissä) oli kuollut 1847 ja jättänyt jälkeensä paitse leskeä myöskin viisi lasta, joista vanhin oli viidentoista ja nuorin neljän vuoden vanha. Veljensä kautta joutui Antti tuttavuuteen lesken kanssa, ja lieene jonkun aikaa ollut hänellä pehtorinakin. Ei kestänyt kauvan, ennenkun Anna Margaretha rakastui reippaaseen nuorukaiseen ja alkoi pyytää Erkkiä puhemieheksi. Tämä ei tietysti voinut muuta kuin sydämmestään suoda veljelleen sitä onnea, että pääsisi omistamaan yhtä pitäjän varakkaimmista taloista. Liittoa ei kuitenkaan näytä solmitun ilman hellempiä tunteita Antinkaan puolelta. Leskirouva Liljeblad oli kyllä jo kolmekymmenen kahdeksan vuoden vanha, mutta hän oli reipas, komea ja älykäs nainen eikä i'än ero viisitoista vuotta siis vielä suuria merkinnyt. Ja oli tälläkin kihlauksella alussa pienet seikkailunsa.

Niinkuin tavallisesti käy, asettuivat lapset vihamieliselle kannalle tulevaa isäpuolta kohtaan. On kerrottu, että pojat toisten yllyttäminä olisivat pyssy kädessä koettaneet pelotella Anttia pois talosta. Kihlatut näkyvät sen vuoksi katsoneen parhaaksi kohdata toisiaan muualla. Kun Anna Margarethalle tuli omaansa ikävä, lähetti hän Erkin komealla valkosellaan noutamaan Anttia puheilleen. Erkki otti rouvan hevosen haasta, valjasti sen omien ajokalujensa eteen, niin ett'ei kukaan Isossatalossa mitään huomannut. Antti oli aina valmis tulemaan ja yhtymys kihlattujen kesken tapahtui Erkintalossa. Se oli kesällä 1850 ja joulukuussa olivat häät, joissa kertomuksen mukaan olisi pitänyt olla peli ja musiikki Porista ja palavia paperilyhtyjä aidan seipäissä.

Se suurenpuoleinen talo, jonka isännäksi Antti Ahlström nyt joutui, oli jo kauvan ollut hänen vaimonsa suvun omaisuutena. Merikarvian pitäjän kirkonkirjoista näkyy, että Lankosken taloa jo keskipaikoille 17:sta satalukua oli omistanut *Henrich Långfors*, joka oli naimisissa Maria Mariantyttären kanssa (joka oli syntynyt 1694 ja kuollut 1770). Tällä pariskunnalla oli ainakin kuusi lasta, joista vanhin *Henrich* oli

Isotalo Lankoskella.

syntynyt 1721 ja kuoli 1790. Eräs toinen pojista oli nimeltä *Jacobus* ja mainitaan hänet kirkonkirjoissa arvonimellä »studio-sus» eli ylioppilas, joka siis osoittaa, että perheen varallisuus oli jonkunlainen, koska kannatti kustantaa yhtä pojista kouluun; *Jacobus*, joka otti nimekseen *Forsbäck*, oli syntynyt 1727.

Henrich Långfors, joka oli naimisissa *Gretha Juhontyttären* kanssa, peri isänsä talon ja luovutti sen vuorostaan pojalleen *Johanille* (synt. v. 1775 ja kuollut 1810). Paitsi häntä oli Hen-

rich Långfors-nuoremalla kuusi muuta lasta, joista yhden nimi oli jälleen Jacobus ja joka hänkin oli »studiosus.»

Johan Henrikinpoika Långfors oli naimisissa Maria Juhontyttären kanssa ja tästä avioliitosta syntyi v. 1773 vanhimpana yhdestätoista lapsesta poika Johan (kuoll. 1836). *Johan Johaninpoika Långforsin* aikana kuului taloon puolet Långforsin eli Lankosken tilaa n:o 1 (Liljelund) siihen kuuluvine uudistaloineen N:o 1 Etelämaan kylässä ja n:o 5 Otamon kylässä, joista kiinteimistöistä Johan Johaninpoika Långfors oli ollessaan avioliitossa Maria Jöranintyttären kanssa oston kautta sisaruksiltaan saanut $\frac{61}{63}$ osaa ja perinnön kautta veljeltään Jakobilta $\frac{2}{63}$ osaa.

Johan Johaninpoika Långforsin yhdeksästä lapsesta oli seitsemäs järjestyksessä *Anna Margretha*, joka oli syntynyt v. 1812. Paitse häntä oli hänen mennessään ensimmäisiin naimisiin (v. 1830) elossa ainoastaan sisar Maria joka oli sisartaan kuutta vuotta vanhempi ja joka v. 1825 oli mennyt naimisiin Porin kauppiaan Adolf Bäckmannin kanssa.

Anna Margaretha Långfors meni vanhempainsa vielä eläessä naimisiin Lapväärtistä kotoisin olevan »puukhollarin» Johan Liljebladin kanssa. Hän oli silloin vielä aivan nuori, ainoastaan 18 vuoden vanha, ja sulhanen oli vaan kahta vuotta vanhempi. Ennen kotivävyksi tuloaan lienee Johan Liljeblad ollut kauppapalvelijana Turussa ja kerrotaan hänellä olleen jotain omaisuuttakin koottuna. Ei olekaan luultava, että hän muutoin olisi päässyt niin varakkaisiin naimisiin — ell'ei siihen nyt myöskin olisi vaikuttanut se, että hän oli jonkunlainen herrasmiäs.

Tähän saakka olivat Lankosken tilain omistajat olleet talonpoikain kirjoissa, mutta nyt kohoo suku yhden askeleen yhteiskunnallisella arvoasteikolla, koskapa Johan Liljebladia v. 1840 jo mainitaan maataloudenhoitajaksi (»landthushållare»), myöhemmin tehtailijaksi tai oikeastaan paperitehtaan käyttäjäksi (»pappersbruksidkaren»). Ollen yritteliäs mies oli näet Lilje-

blad v. 1835 rakentanut kahdella kiviparilla käyvän tullijauhomyllyn talon lähellä olevaan Sahakoskeen sekä v. 1840 perustanut pienoisen paperitehtaan samaan koskeen. Tilalla oleva vastamainittu saviastiatehdas lienee sekin Liljebladin perustama. Sitäpaitse oli hän myöskin sahanomistaja, sillä tilaan kuului neljäsosa jo v. 1739 perustettua vesisahaa. Samana vuonna kuin paperitehdas perustettiin lunasti hän anoppinsa sekä vaimonsa sisarien osat Lankosken tilasta kuin myöskin jälkimäisen miehen kauppias Bäckmanin Porin Torikortteerissa omistaman kaupungintalon n:o 258; sekä Yli-Karvian kylän talollisilta Johan Matinpoika ja lisäkki Erkinpoika Näseiltä näiden omistaman puolen Näsin tilaa mainitussa kylässä.

Vanhoissa tili- ja asiakirjoissa on säilynyt muutamia jälkiä siitä, missä laajuudessa ja millä tavalla näitä liikkeitä hoidettiin. Mitä ensiksikin sahaliikkeeseen tulee, niin oli Lankosken saha, jo 1740—50-luvulla ollut yksi niistä kuudesta Porin alueeseen kuuluvasta sahasta, joista kaupunki sai osan puutavaraansa, ja siitä pitäen arvattavasti ollut käynnissä, milloin suuremmassa, milloin vähemmässä määrin, riippuen puutavarakaupan yleisestä vilkkaudesta. Oltuaan huonot vuosisadan vaiheella käytyjen monien sotien aikana olivat liikeolot parantumistaan parantuneet ja olleet parhaimmillaan 1830-luvulla. Muutamia vuosia kestäneen huonon ajan jälkeen oli voitto puutavaraliikkeestä säännöllisesti kohoamassa ja oli Lankoskenkin saha 1840-luvulla säännöllisessä käynnissä.

Erään muistiinpanon mukaan v:ltä 1845 on Liljeblad kerran myynyt eräälle kippari C. M. Österlundille lautoja ja lankkuja 384 tolttia ja laskenut niistä hintaa 2,762 Rpl. 81 kop. Lautatoltin hintana oli silloin 4—5 ruplaa ja lankut vaihtelivat 10:stä 24 ruplaan.

Erään toisen muistiinpanon mukaan maaliskuun 29 p:ltä 1847 oli Liljebladilla sinä päivänä Koskärin satamassa varastossa 393 tolttia vesisahassa sahatuita lautoja ja käsin sahatuita

227 tolttia, siis yhteensä 620 tolttia lautoja sekä lankkuja 220 tolttia. Laudat olivat keskimäärin 9 tuumaa leveitä, $1\frac{1}{2}$ tuumaa paksuja ja 7 kyynärää pitkiä. Jos ylläolevat määrät osoittavat koko vuoden sahausta kevätlastausta varten, niin olisi puutavarakaupan bruttovoitto mainitulta vuodelta tehnyt laudoista 4 ruplan mukaan toltilta 2,480 ruplaa ja lankuista esim. keskihinnan 15 ruplan mukaan 3,300 ruplaa eli yhteensä 5,780 ruplaa. Summa oli jaettava neljän osakkaan kesken, joista muut olivat naapurit Stark, Erkki Ahlström ja joku neljäs.

Paperitehdas oli rakennettu Sahakosken rannalle ja valmistettiin siinä etupäässä kääre- ja pussi- eli kartuusipaperia, sekä vähemmässä määrin kirjoituspaperia kuin myöskin pinnepahvia. Paperi oli lujaa lumpupaperia. Tehtaan koko työväestö oli 4 miestä, joiden oli urakka valmistaa 4 riisiä päivässä, ja oli tehdas käynnissä läpi vuoden paitse silloin kun oli joitain kiireellisiä töitä, niinkuin heinän korjuuta ja leikkuuta, jolloin miehet otettiin niihin. Ahlströmin aikana otettiin miehet joskus metsänhakuuseenkin. Ahlströmin v. 1858 allakkaansa tekemistä muistoonpanoista näkyy, että eri paperien valmistamista vuoroteltiin m. m. siten, että kun tammikuun 30 p:nä lopetettiin harmaan käärepaperin teko, aloitettiin helmikuun 2 p:nä tehdä valkoista käärepaperia, jota kesti maaliskuun 22 p:ään. Sen jälkeen tehtiin kartuusipaperia ja pinnepahvia. Arvattavasti oli menettely sama jo Liljebladinkin aikana. Vuotuisen valmistusmäärän näkee osapuilleen eräästä Ahlströmin v. 1851 tekemästä muistoonpanosta. Sen mukaan myytiin tehtaasta heinäkuusta 1851 heinäkuuhun 1852 eri paperilajeja seuraavat määrät: harmaata käärepaperia 985 riisiä, valkoista käärepaperia 198 riisiä ja pussi- eli kartuusipaperia 94 riisiä. Kun käärepaperin hinta oli (v. 1863) 80 kop. harmaa ja 90 kop. valkonen, ja kartuusipaperin hinta 3 ruplaa 50 kop., niin nousivat paperitehtaan tulot mainittuna valmistusvuonna 1305 ruplaan. Paperi myytiin tilauksen mukaan suurimmaksi osaksi Porin kauppiaille,

mutta meni sitä myöskin Raumalle, Kristiinankaupunkiin ja Uuteenkaupunkiin, jopa Vaasaan ja Ahvenanmaallekin saakka, niinkuin näkyy samasta Ahlströmin kirjaanviennistä v. 1851 — ensimmäisestä, mikä on hänen kädestään tavattavana eräässä Liljebladin sitä ennen käyttämässä suuressa foliokirjassa. Tämä foliokirja on siinäkin suhteessa huomattava, että se ehkä on tehty oman tehtaan paperista. Sen vesileima oli tähden kuva.

Työmiesten palkkana näkyy Liljebladin aikana olleen noin 120 ruplaa rahaa vuodessa sekä joitain tynnyriä rukiita ynnä joku tynnyri silakoita. Paperin tekijöinä toimivat v. 1844 Adam Mörk, Johan Palmlöf ja Henrik Rosengren poikineen, jotka viimeksimainitut olivat tehtaassa vielä 1852.

Saviastiatehdas, joka oli talon pellolla ei aivan kaukana asuinhuoneista, ei ollut sekään erittäin laaja eikä suinkaan suurteollisuutta tavoitteleva. Siinä oli työssä ainoastaan *yksi* mies poikineen. Erään Liljebladin maaliskuun 24 p:nä 1846 tekemän muistiinpanon mukaan valmistettiin tehtaassa erikoisia kivivateja, lautasia, ruukkuja ja maljoja ynnä yöastioita. Mainittuna päivänä oli niitä varastossa kaikkiaan 93 tusinaa. Yhdellä poltolla valmistettu tavara arvioitiin noin 90 ruplaan. Paitse astioita tehtiin myöskin kaakeleita, jotka olivat väriltään ruskeita ja joita vielä on eräässä uunissa Liljelundissa. Saviastioita myytiin paikalla erityisestä vähittäispuodista ja lähetettiin myöskin markkinoille. Myöskin lumppujen kerääjät kulettivat niitä mukanaan.

Mylly oli epäilemättä hyvä tulolähde. Sekin rakennettiin Liljebladin aikana 1835. Siinä jauhatettiin vuosittain noin 960 tynnyriä. V. 1868 laski Ahlström myllystä tullia 877 mk. 75 p. Siihen on liittynyt muisto eräästä vesiriidasta, joka Liljebladilla oli naapurinsa Erik Herman Starkin kanssa.

Kun se valaisee sen ajan proteksionistisia käsityksiä taloudellisista oikeuksista, kerrottakoon siitä tässä muutamain sanoin.

Stark, joka omisti osan Lankoskea ja Etelämaata, oli v. 1843 hakenut läänin kuvernööriltä oikeutta perustaa omistamaansa osaan Koivukoskea kahdella kiviparilla käyvän tullijauhomyllyn sekä tamppilaitoksen. Kun maanmittari oli pitänyt tarkastuksen ja valmistanut kartan ja sen selityksen ja Tie- ja Vesilaitosten Johtokunta antanut hakemusta puoltavan lausuntonsa, seurasi kihlakunnan oikeuden tarkastus, joka pidettiin paikalla. Siinä vastusti Liljeblad ensin myllysulun laittamista vissiin korkeuteen, koska se muka tulisi tulvan aikana nostamaan vettä Sahakoskessa ja panemaan veden alle erään hänen niittysaarensa. Syynioikeus katsoi kuitenkin tämän väitteen aiheettomaksi. Silloin koetti Liljeblad vastustaa myllyn perustamista toisilla syillä. Vedoten siihen, että hänen myllyään perustettaessa siihen oli arvattu tulevan jauheita Merikarvian kirkonkylästä, sekä Peipun, Luhalammin, Köörtilän, Etelälammin, Tuorelan, Honkajärven ja Lautjärven kylistä kuin myöskin osista Siikaisten kappelia, mutta että jauhatus todellisuudessa oli supistunut paljon vähempään kuin toivottu oli syystä, että kotitarvemyllyjä oli mainituissa kylissä runsaasti olemassa, väitti Liljeblad, että vuotuinen jauhatus hänen myllyssään ei vastannut sitä veroa, jonka hänen oli suoritettava. Sen vuoksi tulisi hänen oikeutensa uuden myllyn perustamisesta kärsimään. Uusi mylly oli hänen mielestensä siihenkin nähden tarpeeton, että hänen myllynsä, jos sitä parannettaisiin, voisi hyvin tyydyttää kaiken tarpeen kahden peninkulman ympäristössä. Myöskin talollinen Erkki Ahlström, joka omisti osan Lankosken tilaa, vastusti uuden myllyn rakentamista, koska hänellä itsellään oli aikomus rakentaa tullijauhomylly. Näihin väitteihin huomautettiin toiselta puolen, että vanha mylly ei mitenkään riittänyt tarvetta tyydyttämään, sitä kun jää- ja tulvavesi-esteiden takia ei voitu pitää käynnissä kuin korkeintaan neljä kuukautta vuodessa ja siinä jauhattaa enintään neljä tynnyriä vuorokaudessa kummallakin kiviparilla eli kaikkiaan 960 tynnyriä vuodessa.

Myllyn tarve oli kuitenkin paljoo suurempi eli 1960 tynnöriä vuodessa, koska näet Kasalan, Riispyyn, Filppulan, Pooskerin ja Sälttöön kylät sekä osa Siikaisten kappelia tulisivat uudessa myllyssä viljansa jauhattamaan. Kun näin ollen uudesta myllystä tulisi olemaan suuri hyöty paikkakunnalle eikä siitä Liljebladinkaan myllylle mitään vahinkoa syntyisi, hylättiin Liljebladin vastaväite ja myönnettiin Starkille lupa myllynsä perustamiseen. Vaikk'ei Liljeblad siis voinutkaan estää kilpailijansa aikeita, osoittaa kuitenkin se, että hän voi tällaisen väitteen tehdä ja että se kumottiin ainoastaan sen nojalla, että uuden myllyn tarve viranomaisten mielestä oli suurempi kuin mitä hän voi omallaan tyydyttää, millaisia esteitä virallinen suojelus ja protektionistinen katsantotapa vielä siihen aikaan voi tehdä vapaaseen ja terveeseen kilpailuun perustuvalla yritteliäisyydelle. Sama oli asiointila kaikilla muillakin liikkeen aloilla.

Lankosken Isontalon varsinainen tulolähde oli kai kuitenkin maanviljelys. On jo edellä mainittu, mitä taloja ja tiloja kuului pesään Liljebladin kuollessa v. 1847. Missä laajuudessa maanviljelystä harjoitettiin, kuinka monta hevosta; lehmää ja lammasta tilalla elätettiin, ei käy selville saatavina olevista lähteistä. Kun tilalla v. 1871 kylvettiin 7 tynnöriä viljaa ja elätettiin noin 25 lehmää, 10 nautaa, 6 hevosta ja 30 lammasta, voi otaksua että siinä v. 1847, jolloin vaan puolet tilasta omistettiin, elätettiin puolen verran karjaakin. Tosin näkyy Liljebladin jälkeen tehdystä perunkirjoituskirjasta, että Liljebladin tila sahoineen ja myllyineen oli arvattu 1,000 ruplan arvoiseksi, mutta tämä summa on tietysti vaan olemassa näön vuoksi. Todellisuudessa oli tilan arvo paljoo suurempi. Samoin on myöskin irtaimiston laita, joka hevoset ja karja siihen luetuna arvioitiin vaan 780 ruplaksi. Oikeamman käsityksen sen omaisuuden suuruudesta, jonka hoitajaksi Ahlström joutui, saapi niistä numeroista, jotka osoittavat pesän rahavaroja. Niitä oli puhdasta rahaa 3,000 ruplaa ja varmoja saamisia 3,788 r.

90 kop. Kun tähän luumme vielä ne 1,500 ruplaa, jotka leski oli kätkenyt ja joista sitten syntyi tuo kuuuluisa Liljebladin riitajuttu, oli pesässä siis puhdasta rahaa 8,288 ruplaa 20 kopeekkaa. Saamisina oleva rahamäärä osoittaa, että talossa harjoitettu lainaus- eli pankkiliike oli verrattain suuri.

Senpä vuoksi Lankosken aarteista kulkee vieläkin tarina, jonka luotettavuus ei ole taattavissa, mutta joka kuitenkin tässä kuvaavana kerrottakoon.

Eräälle Juho Antinpojalle, kotoisin Alajärveltä, oli Liljeblad kerran eräässä ulkoaitassa näyttänyt vanhaa sillitynnöriä ja käsenyt hänen katsoa, mitä siinä oli. »Vanhaa rautaromuahan tuossa on», sanoi Juho. »Katso syvemmältä», sanoi Liljeblad. Juho kaivoi syvemmälle, mutta ei sieltä muuta löytynyt. »Katso vielä syvemmälle!» Silloin löytyi tynnörin pohjalta paksult hopeaisia neljän rixin rahoja. »Kun on noin paljon rahaa!» päivitteli Juho. »Siinä on vaan hopeat», oli Liljeblad virkkanut, »mutta muualla on vielä papereita.» — Kerrotaan myöskin että Liljelundin vanhan rakennuksen lattian alaisessa porstua-kellarissa olisi Liljebladin aikana rahoja säilytetty. Joskin nämä jutut ovat vaan juttuja, osoittaa niiden syntyminen, että Lankosken omistajaa hänen paikkakuntalaisensa pitivät rikkaana miehenä, pitääjän rikkaimpana, niinkuin hän todella lienee ollutkin.

Oli siis olemassa jotenkin hyvä pohja Ahlströmin tulevalle toiminnalle, joskaan hän ei voinut katsoa omakseen muuta kuin sen osan, mikä pesänjaossa oli joutunut hänen vaimollensa ja mikä teki noin kolmannen osan koko omaisuudesta.

Itse toi hän tullessaan isältään saamansa hevosen, yhden-istuttavat kääsit ja 50 ruplaa rahaa. Suurempi kuin rahassa ja tavarassa oli hänen sisäänpanonsa parhaan nuoruuden voimassa, älyssä ja yritteliäisyydessä.

Kului kuitenkin lähes kymmenen vuotta, ennenkun Lankosken uuden isännän henkinen pääoma pääsi hedelmää kanta-

maan. Epävakaiset valtiolliset olot vaikuttivat lamauttavasti liikeoloihin ja ehkäisivät yritteliäisyyttä. Kaikellaiset suojelujärjestelmät, etuoikeudet ja virallisuudet sitoivat alkuunpanoon taipuvaisten käsiä ja jalkoja. Ajalla oli tuo kaavoihinsa kangistuneen virkavaltaisuuden leima, jonka Nikolai I:n voimakas käsi oli kaikkeen julkiseen elämään ja yleiseen toimintaan painanut ja joka tuntui yksityiselämässakin. Ei ollut tilaisuutta uudistamiseen eikä kartuttamiseen, vaan täytyi kaikkialla tyytyä säilyttämiseen ja säästämiseen. Ei ollut pankkeja eikä rahalaitoksia ja niin ollen oli kirstun pohjalle kokoominen käytännöllisenkin miehen paras avu.

Anna Margaretha Ahlström oli tuon ajan täysiverinen edustaja omalla pienellä alallaan ja Antin täytyi alussa mukautua hänen taloudellisiin periaatteihinsa sekä sittemmin niitä vastaan joka päivä taistella. Hänen asemansa oli arkaluontoinen vielä siihenkin nähden, että hän oli paitse vaimonsa varojen hoitaja myöskin lapsipuoltensa holhooja ja siten vastuunalainen heidänkin omaisuudestaan. Ennenkun vielä oli tullutkaan taloon, sai hän vierailta kuulla viittauksia siitä, että pyrki osalliseksi muka vaan vieraaseen tavaraan tai että hänessä ei ainakaan olisi sen hoitajaa. Ja kohta kun hän alkoi miettiä asioittensa laajentamista, pani vaimo aina vastaan, peläten pahoja seurauksia.

Ensimmäiset vuodet siis toisesta niinkuin toisestakin syystä kuluivat tavallisen talonisännän tehtävissä sekä niissä, joita saha, mylly ja nuo pienet tehtaات antoivat. Antti puuhasi pelolla ja niityllä väkensä etunensä. Hänen periaatteistaan työn käyttäjänä on kerrottu, että hän aina koetti hankkia työhönsä parhaat miehet ja maksaa heille parhaat palkat, jonka vuoksi hänen työnsä aina sujuivat hyvin ja tulivat paremmin tehdyiksi kuin muiden, jotka palkkoja tinkivät. Myöskin hilpeällä ja hupaisella käytöksellä voitti nuori isäntä väkensä suosion. He muistelevat vielä, kuinka hän niityllä heiniä haravoidessaan lauloi:

»Polsterit, täkit
 läningit nätit,
 silkit ja saalit,
 poikain liivivärkit,
 luhdin orsilla liehuvat,
 kas, eikös tuo poikia mielluta.»

Taikka lauloi hän myöskin »Arvon mekin ansaitsemme», »Savolaisen laulun» tai jonkun muun kansanlaulun. »Savolaisen laulun» ensimmäinen värssy on kirjoitettuna eräässä Ahlströmin allakassa (v. 1858) kaikellaisten muistiinpanojen keskessä ja samassa allakassa on toisessa paikassa näin kuuluva runon pää:

Aktning äfven vi må röna
 Barn af Suomis vida land,
 Fast ej rika skördar löna,
 Här i trägnas sälla land.

Ja kun tuli syömisen aika, kehotti hän väkeä vahvasti syömään, että jaksaisivat tehdä työtä ja kehui itsekin syövänsä leivän siinä kuin toinenkin. Tai kun hän tuli sahalta, ei hän odottanut pöydän kattamista eikä suututellut siitä, ett'ei päivällinen aina ollut valmis, vaan koska hänen täytyi kiiruhtaa takaisin, etsi kaapista kylmiä kokonaisia perunoita ja sanoi keittäjättärelle: »näin Kärjenkosken Samulikin söi» — ja lähti heti syötyään taaskin ulos — niinkuin eräs hänen palvelijattarensa on kertonut. *)

Vaan kuinka Antti ahertikin, ei hän kuitenkaan saanut kokoon yli sen, mitä kului. Eräässä elämäkerrallisessa tiedonannossa sanoo hän, että tulot hänen toiminnastaan tänä aikana eivät olleet sen suuremmat kuin että ne parahiksi riittivät kattamaan hänen kustannuksensa ja menot lapsipuolten kasvatuksesta.

*) Rouva Matilda Roslinille, jolta olen saanut melkein kaikki tiedot näiltä ja lähinnä seuraavilta vuosilta.

IV.

ENSIMMÄISET LIIKEYRITYKSET.

Itämainen sola. — Uusi aika tempaa Ahlströminkin auran kuresta. — „Veljekset“ rakennetaan. — „Veljesten“ matkat ja mitä ne tuottivat. — „Fortuna.“ — Menestys kiihottaa uusiin yrityksiin. — Alkaa ostaa uusia metsiä.

On omituista nähdä, kuinka käänteet kansain elämässä ja valtakuntain välisissä suhteissa vaikuttavat käänteitä yksityistenkin elämässä ja kuinka historialliset tapahtumat niin sanoaksemme kuvastuvat pienissäkin oloissa luoden niihin väriä ja vaihtelua niinkuin pilvien kulku taivaalla kuvastuu vesipisarassa.

Niinkuin jo edellä huomautimme oli aika ennen itämaista sotaa ja sen kestäessä ollut pilvistä, painostavaa ja epävakaista. Varsinkin tuntui ajan painostava vaikutus rantaseuduilla, etupäässä kaupungeissa. Porin kaupunki ja sen ympäristö sai kärsiä sekä sodasta että sen seurauksista mitä tuntuvimpia vaurioita. Ensimmäisenä seurauksena sodan puhkeamisesta v. 1853 oli, että kaupungin suuri kauppalaivasto, joka »suuren laivan varustamis-kauden» (1809—52) aikana oli noussut 5,000 lästiin, joutui toimeettomaksi, mikä tietysti jo sekin tuotti paikkakunnalle melkoisia tappioita. Ei mitään uusia laivoja rakennettu ja van-

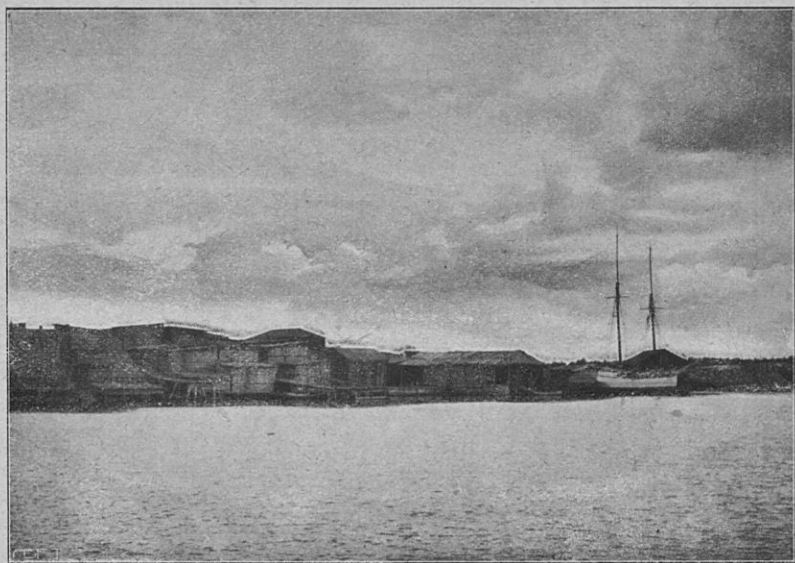
hat myytiin mikäli mahdollista. Sodan aikana anasti vihollinen 2 suurempaa ja 17 pienempää laivaa, joiden lästiluku oli 521. Kaupungin laivojen lästiluku oli sodan loputtua ainoastaan 1,732. Kun kaupunki palon kautta v. 1852 oli kadottanut suurimman osan rakennuksiaan ja irtaimistiaan ja sodan kautta lähes kaksi kolmannesta laivastostaan, ja sen asukasluku vähentynyt tuhannella hengellä, olivat olot Porissa itämaisen sodan loputtua sangen surkealla kannalla.

Mutta niinkuin aina pouta seuraa pilvistä säätä, niinkuin hyvät ajat seuraavat huonoja, niin nousi Porikin pian lamaus-tilastaan. Uudestaan rakennetussa kaupungissa kehittyi lähimmän kymmenen vuoden kuluessa sodan jälkeen erinomainen vilkkaus ja tarmo eri aloilla. Kauppalaivasto toipui toipumistaan ja oli v. 1866 5,844 lästiä. Useita tehtaita ja sahoja perustettiin. Kohta sodan jälkeen alkoi puutavaraliike elpyä ennen aavistamattomaan suuruuteen. Kun ei kaupunki ennen ollut lähettänyt puutavaroita ulkomaille enemmän kuin noin 25,000 toltia lankkuja vuodessa, nousi vienti nyt kolme kertaa niin suureen määrään; v. 1865 vietiin 88,000 toltia lankkuja ja 51,000 toltia lautoja.

Aivan varmaan oli se juuri tämä näin herännyt uusi aika, joka tempasi Ahlströminkin auran kuresta ja asetti hänet niiden miesten riviin, jotka Suomen honkapataljoonain etunenässä marssivat maailman markkinoilla osaansa valloittamaan.

Jo edellisinä huoinoina vuosina lienee Ahlström omiin nimiinsä harjoittanut jonkinlaista pikkukauppaa puutavaroilla samaan tapaan kuin seudun muutkin talonpojat, käyttäen liikepääomana isältä saamaansa pientä rahasummaa. Mutta 1857 eli rauhanteon jälkeisenä vuonna astuu hän varsinaisen askeleensa itsenäisenä liikemiehenä. Se tapahtuu silloin, kun hän yhdessä veljensä Erkin kanssa rakentaa oman laivan, kuunarin, joka saa nimekseen »Veljekset.»

»Veljekset» rakennettiin Merikarvialla; se oli 150 standertia vetävä ja lieene tullut maksamaan 6,800 ruplaa siitä päättäen, että eräässä kirjaanpanossa 12 p:ltä elok. 1861 neljäs osa kuunarista laskettiin 1,700 ruplaksi. Ensimmäisen kerran lähti kuunari puutavaralastin kanssa Brändöstä Lyypekkiin 11 p:nä toukokuuta 1858. Tämä päivä oli tiistaipäivä. Jo edellisenä perjantaina olisi laiva ollut valmis lähtemään ja tuulikin olisi

Brändön satama.

ollut sopiva satamasta ulos pääsemiseen, mutta kapteeni Hedlund oli taikauskoinen eikä tahtonut alottaa matkaa perjantai-päivänä. Ahlströmin mielestä oli tämä turhaa viivyttel mistä ja hän vaati kapteenia nostamaan purjeita. Mutta kun isoa purjetta piti nostettaman, särkyi muuan väkipyörä ja lähtö keskeytyi. Pudotessaan oli pyörä vähällä sattua Ahlströmin isän päähän.

»Veljesten» ensimmäisen matkan lastista ja matkan tuloksista ei ole säilynyt tietoja. Kun Ahlström on saman vuoden

allakkaan merkinnyt, että hän 19 p:nä toukokuuta kirjoitti kirjeen herroille D. Eschenburgille Lyypekkiin ja J. H. Brandt'ille Kööpenhaminaan, jotka sittemminkin tavataan hänen puutavarainsa vastaanottajina, niin on mahdollista, että kirjeet koskivat »Veljesten» lastia, ja että lastina oli näille herroille myytyä tai tarjottua puutavaraa. Jo heinäkuun 30 p:nä oli kuunari palannut takaisin Brändöhön.

Sitävastoin on seuraavilta vuosilta olemassa tarkat muistiinpanot »Veljesten» matkoista ja lasteista. Ne ovat merkityt Ahlströmin ensimmäiseen varsinaiseen konttorikirjaan, jossa hän v. 1864 alkoi säännöllisen kirjanpidon. Tämä ensimmäinen konttorikirja ulottuu vuoteen 1867 ja ovat siinä kaikki muistiinpanot Ahlströmin omaa käsialaa, osoittaen että hän oli oma konttoristinsa. Kaikki tältä ajalta oleva kirjeenvaihtokin on päättäen kopiokirjasta, joka alkaa vasta lopulla vuotta 1863, Ahlströmin omaa käsialaa.

Kirja alkaa luettelolla »kuunari Veljesten lastista ensi matkalla 1860.» Lasti sisälsi puutavaroita, tervaa ja potaskaa. Puutavaraa oli seuraavain summien arvosta: Jaakko Mikkolalta 33 ruplan 84 kopeekan, Jaakkolalta 56 r. 15 k., Berghemin leskeltä 29 r. 91 k., hra D. V. Vidbomilta (209 tolttia 12 tuumaa leveistä) 782 r. 68 k., Noormarkun tehtaalta 285 toltt. 9 tuum.) 614 r. 72 k., samalta hylkylautoja (42 toltt. 9 tuum.) 45 r. 51 k. sekä nimittämättömältä henkilöltä, kenties Ahlströmin omia (30 toltt. 10 tuum.) 141 ruplan arvosta. Tervaa oli Norrgårdilta 200 tynnöriä 812 ruplan arvosta sekä potaskaa 36 leiviskää 36 ruplan arvosta. Kun tähän tuli menoja lautain kulettamisesta lastauspaikalle 194 r. 68 k., niin nousivat menot lastin ostosta ja lastauksesta 2,746 ruplaan 49 kopekkaan. Nähtävästi olivat Ahtströmin ostamat eivätkä siis vaan hänen välitettäväksensä tai kuljetettaviksensa ottamat, koska yllä oleva summa on merkitty samalle menopuolelle, mihin ovat merkityt myöskin laivan varustamiskustannukset, mitkä ruoka-

varain, kapteenin ja miehistön palkkain, vakuutusmaksujen, laivan tarkastusten, lossausten y. m. kanssa nousivat tältä matkalta 644 ruplaan, joten menot kaikkiaan tekevät 3,390 ruplaa. Tulopuolelle on merkitty vekselissä saatu 4,321 r., joten siis puhdas voitto teki 931 r. 24 k. Kun Ahlströmilla oli kolme neljännestä laivasta, tuli hänen osalleen yhtä suuri osa voitosta 623 ruplaa 43 kopekkaa. Itse on hän merkinnyt sen kirjaansa jotenkin samaksi summaksi eli 630 ruplaksi. Sama summa 630 r. on merkitty puhtaaksi voitoksi »Veljesten» toiseltakin matkalta samana vuonna (1860). Kolmannesta matkasta oli voitto suurempi eli 1620 r. riippuen siitä, että laiva paluumatkalla viimeiseltä syksymatkaltaan oli saanut rahtia Poriin. Koko puhdas voitto v:n 1860 purjehduksesta teki siis 2,880 ruplaa.

Seuratkaamme vielä »Veljesten» matkoja, koska niistä voimme nähdä liikemiehemme puuhien kehitystä. V. 1861 lähti laiva ensimmäiselle matkalleen tai alkoi ainakin ottaa lastia sisään jo huhtikuussa. Sillä oli nyt lautoja seuraavilta henkilöiltä: Otamon Heikkilältä, Juholalta, Johan Salolta, Jaakko Mikkolalta, Vanhalta talolta, leski Mikkolalta, Kangasniemen Norrgårdilta ja Herman Starkilta yhteensä 1,799 ruplan ostohinnasta. Näiden lautain joukossa oli myöskin Ahlströmin omia sahauttamia lautoja 198 ruplan arvosta. Kaikkine kustannuksineen teki tämän matkan menopuoli 3,281 ruplaa 6 kop. ja tulopuoli lastin myytyä 3,677 r. 45 k., joten koko voitto oli ainoastaan 386 r. 39 kop. — Toinen matka samana kesänä tuotti enemmän eli 835 ruplaa 3 kop. Kolmas matka v. 1861 tuotti kaikkiaan 1,998 r. 91 kop., johon viimeiseen tulokseen taaskin vaikutti paluumatkalla Lyypekistä Poriin saatu lasti. Laivan lastina oli tällä matkalla 367 toltia lautoja ja 74 tynnöriä tervaa. Lautain hankkijain joukossa tavataan paitse edellä mainituita pastori Granqvist Siikaisista, Kivi Kivijärveltä, Pitkäranta ja Varsamäki Lautjärveltä, Kahri Levasjoelta ja Ahlströmin poika-

puoli Frans Oskar Liljeblad Merikarvialta. Omia lautoja oli Ahlströmillä vaan 22½ tolttia. Lautain ostohinta oli yhteensä 957 r. 47 k. Terva maksoi 6 r. à 6 r. 25 kop. tynnöri.

»Veljesten» v:nä 1862 tekemä ensimmäinen matka on siitä merkillinen, että laivanisäntä itse silloin näkyy seuranneen sen mukana Saksaan. Kirjaan on näet merkitty: »Matkani Saksaan 200 ruplaa.» Mitään muita tietoja tästä matkasta ei ole säilynyt, mutta nähtävästi oli sen tarkoituksena tutustuminen entisiin liikeystäviin Lyypekissä ja uusien tuttavuuksien solmiminen. Arvattavasti hautoi Ahlström jo silloin myöskin uusia tuumia puutavaraliikkeensä laajentamisesta, koskapa hän jo ennen lähtöään oli alkanut ostaa metsiä ja syksyllä osti Saarikosken tilan.

Tällä matkalla oli »Veljesten» lastina tervaa 2,178 ruplan 86 kopeekan arvosta ja puutavaroita ainoastaan 554 ruplan 47 kopeekan arvosta (89 tolttia). Samana kesänä teki »Veljekset» matkan Rääveliin ruislastia varten, joka oli 2,061 tynnöriä ja 1,030 ruplaa. Koko voitto 1862:n purjehduksesta on merkitty 3,603 ruplaksi 58 kopeekaksi.

»Veljekset» ei kuitenkaan ollut ainoa laiva, jota Ahlström siihen aikaan käytti puutavarain vientiin. Lokakuussa 1861 antaa Ahlström priki »Frithiofille» J. H. Brandt'ille Köpenhaminaan osoitetun puutavaralastin, jossa oli lautoja 1,210 tolttia ja tervaa 41 tynn. Laudat tähänkin lastiin ovat merkityt ostetuiksi pääasiallisesti samoilta henkilöiltä kuin edellisiin. Kun tästä lastista on kirjassa olemassa spesifikatsiooni, ensimmäinen laatuun, niin voimme siitä nähdä, millaista tavaraa A. Ahlström siihen aikaan kaupaksi tarjosi. Suurin osa laudoista, vaan muutamia toltteja vaille, on 7 kyynärän pituisia ja 7—10 tuuman levyisiä; paksuutta ei ole merkitty. Kaikkein suurin osa on honkatavaraa, vesisahassa sahattua. Toista sataa tolttia on syrjähöylätyitä.

Mutta liike laajenee laajenemistaan ja v. 1862 on Ahlströmillä paitse »Veljeksiä» kaksi muuta laivaa viemässä puutavaroita ulkomaille, nimittäin kuunari »Lovisa» *) kapt. J. O. Malén, joka elokuun 15 p:nä lastaa 678 tolltia lautoja, joista 149 t. Ahlströmin omia, 431 Noormarkun tehtaan ja loput eräiden ennen mainittujen talonpoikain; sekä kaljaasi »Fortuna», jonka Ahlström lienee omistanut yhdessä Frans Liljebladin kanssa. Ei ole mainittu, minne »Fortuna» vei siihen lastatut tervat ja laudat, mutta voitto elokuussa alkaneelta matkalta on merkitty 609 ruplaksi 48 kopeekaksi. »Fortuna» esiintyy kirjoissa ensimmäisen kerran syksyllä 1861. Vielä näkyy kirjoissa kuunari »Lübeck», josta mainitaan, että se lokak. 28 p:nä 1861 maksoi ostohintana 1800 ruplaa, joka jäi velaksi myyjälle samoin kuin myöskin samana päivänä maksetut laivan muonavarustuskustannukset. Nähtävästi on tässä kysymys osuudesta kuunariin, joka oli jonkun toisen hoidettavana.

Niinkuin kuunarin »Veljekset» nimikin jo osoittaa, oli se rakennettu veljesten yhteisestä toimesta, »Lankosken veljesten», jolla nimellä Anttia ja hänen vanhinta veljeänsä Erkkiä ylei-

*) Näytteeksi, mitkä eri maksut siihen aikaan puutavaraliikettä rasittivat, panemme tähän seuraavan kuitin:

Tull efter föreskrefne och å andra sidan stående Specifikation . . .	28: 38
Universitetsfonds afgift	23: 25
Fattig- och arbetshusavgift	2: 40
Sågningsavgift	52: 79
Båk- och Lots- Inrättn. afgift	6: 80
För afskrift och Vidim. af Fri- och Måtebrefve	—: 35
Expeditions afgift	1: 67
Sigill penningar	—: 12
Uträkning	—: 25
Charta till passet	—: 40

Summa 116: 41

Degerby Sjö-tullkammare d. 25 aug. 1862 qvitteras af C. V. Peron.

sesti mainittiin. Kuinka suuri Erkin osa alussa lienee ollut, en voi sanoa, kun ei siitä kirjoissa näy mitään. V. 1861 ilmaantuu kirjoissa »Veljesten» yhden neljänneksen omistajana Antin nuorempi veli Israel Ahlström, joka kenties oli ostanut osansa veljeltään Erkiltä. Israel, joka oli syntynyt v. 1834, oli v. 1854 naimisissa Ahlströmin tytäpuolen Maria Adolfinan kanssa; oli muuten veljensä ainaisena apuna valvoen laivain lastausta, ja sittemmin metsän hakkausta y. m. s. Myöhemmin alkoi Israel Ahlström harjoittaa puutavaraliikettä omiin nimiinsä, mutta ei siinä näy onnistuneen yhtä hyvin kuin Antti, koska pesä hänen kuolemansa jälkeen v. 1870 joutui suoritukseen.

Yllä esitetystä numeroista näkyy, että Antti Ahlström oli tähän saakka harjoittamassaan puutavara- ja laivaliikkeessään onnistunut varsin hyvin. Joskaan voitot eivät olleet suuret, niin olivat ne kuitenkin kauniina lisänä tilan varsinaisiin tuloihin, joka sekin jo elätti miehensä. On luonnollista, että menestys kiihoitti uusiin yrityksiin. Valmiiksi sahatun puutavaran ostaminen ei voinut pitkän päälle tyydyttää ja niin tapaamme Ahlströmin v. 1862 metsiä ostamassa m. m. Siipyystä ja Siikaisista. Niinpä hän talvella v. 1862 maksaa Esaias Sjöströmille Siikaisista metsien vuokraa 430 ruplaa ja sahaa siitä metsästä lankkuja 178 tolttia ja lautoja 202 tolttia, sekä ottaa vielä 86 puuta; samoin Benjamin Sjöströmille samasta pitäjästä vuokraa 400 ruplaa, jonka summan edestä hakataan 324 tukkia ja eräälle Anttilalle 130 ruplaa 571 puusta, jotka kaikki puut uuteen sahaan.

Tämä on ensikerta kuin puitten kulettamista vesitietä myöten mainitaan, sillä sitä ennen oli puutavara ostettu joko valmiiksi sahattuna tai lastauspaikalle vedettynä tai sahaan sahattavaksi tuotuna.

Mutta jo seuraavana talvena ja keväänä on metsän hakkuu Siikaisissa oleva suuressa vauhdissa, sillä syksyllä 1862 ostaa

Ahlström Saarisosken tilan sen hyvän metsän takia. Ja siitä kaupasta alkaa taas uusi ajanjakso Antti Ahlströmin liikkeen kehityksessä. Sillä vasta silloin ryhtyy hän todenteolla puutavaraliikettä harjoittamaan.

LIIKE LAAJENEE. — NÄLKÄVUODET 1862—1868.

Naisvaltaa. — Saarikosken osto. — „Saarikoski“ on kultakaivos. — Lankosken osto. — Ahlström vihdoinkin oma herransa. — Viljantuontia Räävelistä. — Uusi saha. — Puutavarain vienti täydessä käynnissä. — 1865. — Puutavarain hintoja v. 1865. — „Lankosken“ rakentaminen. — Viljan kauppaa nälkävuosina. — Eräs matka Rääveliin. — Lahjoituksia hätääkärsiville. — Miten auttoi tarvitsevia. — Mauno Ekmannin vangitseminen. — Ekmannin tekemä salamurhayritys. — Ahlströmin mielenmaltti pelastaa hänen henkensä.

Niin hyvin kuin Ahlströmin puutavarakauppa oli menestynytkin, ei hän kuitenkaan ollut onnistunut voittamaan vaimonsa myötätuntoisuutta yhä laajentuvalle liikkeelleen. Rouva Anna Margaretha tahtoi säilyttää ja säästää, Antti tahtoi ansaita ja kartuttaa eikä ollut enää pysähytettävissä alkamallaan uralla. Kun senvuoksi entinen nimismies Pehr Birkman tarjoili myydäksensä omistamaansa suurimetsäistä Saarikosken tilaa Siikaisen pitäjässä, josta puut olivat helposti uitettavissa Lankoskelle,

ei Ahlström enää voinut vastustaa haluaan, vaan lähti syyskesällä 1862 Birkmanin luo Lyttylään Porin maaseurakunnassa kauppaa hieromaan. Asiasta tuli tosi ja kauppakirjat tehtiin. Tyytyväisenä palasi Ahlström kotiinsa, mutta vastaanotettiin siellä sillä moitteella, että hänestä vielä tulisi keppikerjäläinen ja että hän varmahan tulisi hävittämään sekä vaimonsa että lapsipuolensa omaisuuden. Rouva oli ollut niin vihainen, että aikoi ajaa Antin pois talosta. Samat kohtaukset oli esitetty Lyttylässäkin, sillä seuraavana päivänä ajaa Birkman Lankoskelle ja pyytää saada peruuttaa kaupan, koska hän ja hänen vaimonsa olivat sitä katuneet. — »Kernaasti annan tämän sinulle takaisin, sillä minunkin vaimoni on ollut hyvin onneton kaupasta», sanoi Antti ja ojensi Birkmannille kauppakirjan.

Birkman lähti Saarikoskelle, jossa viipyi muutamia päiviä. Hänen siellä ollessaan tuli kova halla ja hävitti kaiken sadon. Paluumatkalla pistäytyi hän taas Lankoskelle ja tarjosi toistamiseen tilaansa kaupaksi. Ja silloin syntyi kauppa lopullisesti ja entinen kauppakirja astui voimaansa. Se oli syyskuun 22 p:nä 1862. Kun kauppa oli tehty, pyysi Birkman Ahlströmiltä kaupan päällisiksi turkin ja sai sen.

Saarikosken tilan hinta oli 8,000 hoperuplaa. Siihen kuului seuraavat samassa viljelyksessä olevat verotilat: Saarela n:o 1 sekä Maamuurain Saarikosken kylässä, $\frac{5}{48}$ manttaalia ja pinta-alaltaan 1,300,⁹² hehtaaria, Stenfors n:o 8, $\frac{5}{48}$ mantt. ja siihen kuuluva Katajamäki 1,257,⁸⁴ hria. Tilalla oli siihen aikaan 24 torpparia, jotka tekivät 1,072 päivätyötä vuodessa. V. 1873 tuotti tila 81 t. rukiita ja 23 t. ohria. Tilan pääarvo oli sen metsässä, joka oli parasta lajia ja lieenee jo tuottanut kolme kertaa ostosumman.

Tämä kauppa toi kohta tullessaan toisen. Seuraavana vuonna lunasti näet Antti Ahlström lapsipuoliltaan heidän osuutensa Lankoskeen ynnä muihin tiloihin kaikkine laitoksineen. Nämä lapsipuolet olivat Johan Liljeblad (synt. 1832), jonka

Ahlström oli kouluuttanut papiksi ja joka nyt oli kirkkoherran apulainen; — Maria Adolfina (synt. 1834), naimisissa Israel Ahlströmin kanssa v:sta 1854; — Frans Oskar (synt. 1836), maakauppias Merikarvialla ja naimisissa Merikarvian kirkonkylän talollisen tyttären Maria Adolfina Iso-Näsin kanssa; — kinnasisti Karl Gustaf (synt. 1841); — ja Katharina Wilhelmina (synt. 1843), naimisissa rustitilallisen Frans Henrik Malmin kanssa Kokemäeltä. Nämä

Saarikosken tila.

Lankosken perilliset olivat kuulemma hyvin halukkaat pääsemään erilleen isäpuolestaan ja hänen asioistaan, koska pelkäsivät, että hän liikkeensä yhä laajetessa joutuisi konkurssiin ja veisi heidänkin osuutensa yhteen kadotukseen. Ahlström oli puolestaan halukas hankin pesäjakoon, hän kun ei ainoastaan olisi ollut sidottu toisten omaisuuden hoitamisesta, mutta myöskin tullut sitä kartuttamaan omaksi vahingokseen ja toisten hänelle oikeastaan aivan vieraiden henkilöiden hyödyksi. Tyytyväisyys oli siis molemminpuolinen eivätkä isäpuoli yhtä vähän

kuin lapsetkaan silloin aavistaneet, mitä rettelöitä tästä kaupasta vielä kerran oli koituva.

Kauppasumma, josta Johan Liljebladin perilliset luovuttivat Ahlströmille ja hänen vaimolleen perintöosansa puoleen Lankosken tilasta n:o 1, puoleen Lankosken tilasta n:o 2, puoleen tiloista n:o 1 Etelämaan kylästä ja n:o 5 Otamon kylästä ja Vähänäsin tilaan Ylikarvian kylässä Merikarvian pitäjässä, kuin myöskin perintöosansa vähää ennen ostettuun Saarikooskeen, teki kaiken kaikkiaan 20,000 ruplaa.

Heinäkuun 9 p:nä 1863 allekirjoitettiin kauppakirja, jossa m. m. sanotaan: »Tätä kauppaa seuraa ei ainoastaan se irtaimisto, olkoon mitä laatua tahansa, joka tilalla on, vaan myöskin kaikki tilaan kuuluvat laitokset niinkuin paperitehdas, tullijauhomylly, saha ja kiviastiatehdas kaikkine niihin kuuluvine tarvekaluineen. Ja koska mainittu ostaja on meille kullekin kauppasummasta tulevat osuudet täysin suorittanut, niin luovutamme me hänelle omasta ja lastemme ja perillistemme puolesta mainitut tilan osat sekä niihin kuuluvan irtaimiston, niin ett'ei meillä eikä meidän lapsillamme ja jälkeentulevaisillamme ole oikeutta tehdä minkäänlaista perinnön vaatimusta usein mainitun ostajain Anna Margaretha Ahlströmin ja Anders Ahlströmin tai heidän lastensa kuoleman jälkeen ja luovutamme ne kaikkineen, mitä niihin on kuulunut, kuuluu tai vastedes voi laillisesti tulla kuulumaan mainituille ostajille ja heidän perillisilleen niinkuin minkä muun heidän oikein hankitun omaisuutensa.» — Tämän juhlallisen kauppakirjan oli kirjoittanut C. K. Ollgren ja hänen kanssaan todistanut Herman Stark. Se kiinnitettiin toukok. 5 p:nä 1865 Ulvilan ja Merikarvian pitäjän käräjillä, jotka pidettiin Porissa ja joilla oikeuden puheenjohtajana oli varatuomari Frans Viktor Maexmontan.

Nyt oli Ahlström siis oma herransa ja voi mielin määrin ruveta laajentamaan liikettään. Emme erehtyne, jos oletamme, että hän tuns i vilpitöntä tyydytystä ja mielihyvää päästyään

niistä kahleista, jotka olivat häntä siihen saakka sitoneet. Eikä meidän suinkaan tarvitse luulla, että tuo tyydytys oli ainoastaan tyydytetyn hankkimishalun tuottamaa, sillä varmaa on, että jokaiselle suurempisuuntaiselle yrittelijälle on ilo suurempi itsestään siitä työstä ja toiminnasta, johon hän antautuu, kuin sen tuloksista. Hän tahtoo voittaa vastuksia, kumota esteitä tieltään, hiihtää latua ja latvoja taittaa. Liikemies, käytännön mies voi olla taiteilija niin hyvin kuin kuka muu tahansa, joka enemmän kuin mistään muusta nauttii siitä, että on saanut aatteen, että on selvittänyt sen itselleen ja että pääsee sitä kehittämään ja esittämään.

Lienee se siis ollut hauskaa aikaa Ahlströmille, joka nyt seurasi. Jos voisimme siirtyä siihen aikaan ja lähtisimme etsimään Lankosken patruunaa, niin neuvottaisiin meidät varmaan-kin talosta vähän matkaa olevalle koskelle, jossa hän kohta maanostojensa jälkeen rupesi rakentamaan uutta sahaa. Saha oli ennen ollut kolmen omistajan yhteinen, Ahlströmin, Starkin ja Erkki Ahlströmin, yhdellä raamilla käypä, mutta nyt piti suurten metsäinomistajan saada oma saha ja se rakennettiin kahdella raamilla ja sirkkelillä työskenteleväksi. Syynä siihen, miksi Ahlström yksin rakensi sahan, lienee ollut se, että muut eivät suostuneet rakentamaan sirkkeliä. Sahan rakennuksesta ei ole mitään muita muistiinpanoja kuin eräs marraskuun 17 p:nä 1862 näin kuuluva: »17 p:nä alottivat Lovén ja Kiija *) työnsä sahalla. Saha valmistui v. 1863. Erästä kirjeestä J. H. Brandtille Kööpenhaminassa käy selville, että saha v. 1865 oli täydessä käynnissä ja teki työtä käskettyä hyvällä menestyksellä, koskapahan Ahlström tälle liikeuttavalleen ilmoittaa, että saha silloin valmisti 60 tusinaa lautoja vuorokaudessa. Vuosittain sahattiin siinä keskimäärin 20,000 tukkia.

*) Malakias Viklund.

Metsää tietysti alettiin kaataa samassa määrin kuin saha ehti lautoja valmistaa. Kaadon määrästä ei kuitenkaan siitäkään ole tietoja. Ei sitä ainakaan millään suuremmalla voimalla liene harjoitettu ennen kuin vasta talvella 1864—65. Israel Ahlströmille ja eräälle puukhollari Engholmille maksetut useihin satoihin rupliin nousevat rahamäärät osoittavat kuitenkin, että metsän hakkuu jo oli jossain käynnissä, etupäässä Siipyyn metsissä, mutta myöskin osaksi Lankoskella.

Näin ollen ei myöskään puutavaraa suuremmassa eikä edes entisessäkään määrin lähetetty ulkomaille. »Veljekset» teki kyllä v. 1863 tavanmukaiset matkansa (Lyypekkiin?), mutta ei tuottanut voittoa enemmän kuin 620 ruplaa 48 kop. Sitävastoin näkyy näinä vuosina harjoitetun tervan vientiä ja varsinkin viljan tuontia etupäässä Räävelistä ja myöskin Tukholmasta. V. 1863 näkyy Ahlström ostaneen Cederhielm & Lutherilta Räävelissä 1,167 tynn. rukiita à 5 r. 70 kop. tynnöri. Viljan-tuonnin aiheutti koko maata v. 1862 kohdannut kova kato, joka taas uudistui v. 1865 ja sitten 1867 — josta edempänä. Näinä vuosina olivat vientitavarain hinnat alhaiset ja aika yleensäkin huonoa ulottaen vaikutuksensa myöskin liikealalle.

Vasta v. 1865 alkaa Ahlströmin puutavaran vienti päästä oikeaan vauhtiinsa. Se näkyy m. m. siitäkin seikasta, että hän silloin alkaa käyttää kopiokirjaa niinkuin liikemiehet ainakin. Tosin on kirja jo hankittu v. 1863 ja siihen kopioitu kolme asioimiskirjettä, yksi Cederhielm & Lutherille Rääveliin viljanosto-asioista, toinen J. Hartmanille Uuteenkaupunkiin, koskeva 568 ruplan saatavaa puutavaroista ja kolmas P. J. Vesperille Raumalla, koskeva samanlaista 492 ruplan saatavaa, mutta kun koko vuonna 1864 ei ole kopioitu ainoatakaan kirjettä, ei sinä vuonna liene asioitakaan tehty, ei ainakaan suuremmassa määrin.

Mutta seuraavana vuonna on kaikki kunnossa ja tavarain myyntipuuhat täydessä käynnissään. Saha syytää lankkuja ja

lautoja, ja konttori, jossa Ahlström itse on oma konttoristinsa, lähettää kirjeitä toisen toisensa perästä. Maaliskuussa 1865 lähtee Lankoskelta 6, huhtikuussa 15, toukokuussa 8 ja kesäkuussa 14 tavarantarjoilu-kirjettä eri henkilöille kotimaassa ja ulkomailla. Alussa sisältävät kirjeet melkein yksinomaan kysymyksiä laivain saannista: J. Kavaleffiltä Helsingissä, Jonatan Malmgrenilta Raumalla, Martin Erikssonilta Turussa, J. P. Markströmiltä Hammarlandissa, M. H. Mårtenssonilta Houtskärissä, kapteeni Tengströmiltä Karpossa j. n. e. Kavaleffille ilmoittaa Ahlström tarvitsevansa »joukottain laivoja», yhden 100 lästiä vetävän Antverpeniin lautoja varten, kaksi yhtä suurta samoin lautoja varten Lyypekkiin ja kuusi parruja varten samaan paikkaan, ja yhden Kööpenhaminaan lautoja varten, siis kaikkiaan kymmenen laivaa. Kun ei kotimaasta näyttänyt olevan tarpeeksi laivoja saatavana, tiedustelee hän niitä kauvempaa m. m. C. D. Nordströmiltä Tukholmassa, Ludvig Hagemanilta ja J. H. Brandtilta Kööpenhaminasta, D. Eschenburgilta Lyypekestä. Rahtina tarjoo hän laudoista 7 kopeekkaa kuutiojalalta Lyypekkiin ja parrusta $8\frac{1}{4}$ à $8\frac{1}{2}$ kopeekkaa, mutta saa nostaa rahdin parruista $9\frac{1}{2}$ kopeekkaan, ennenkun Mårtensson Houtskäristä ja Nordström Hammarlandista hyväksyvät tarjouksen. Kun Mårtensson viivyttelöi serteptartian lähettämistä, saa hän sitä levottomasti odottavalta Ahlströmiltä ankarat nuhteet. Erittäin suurta kiirettä ei lastaamisella sinä vuonna kuitenkaan ollut, sillä vielä toukokuun 21 p:nä oli Merikarvian satama vahvassa jäässä ennustamassa taas tulevaa katovuotta.

Paitse näitä kymmentä hakemaansa ja arvattavasti myöskin viimein saamaansa laivaa oli Ahlströmilla vielä lastia annettavana omalle laivalleen »Veljeksille», joka kesäkuun 16 p:nä lähti puutavaralastin kanssa Lontooseen. Lasti oli osoitettu herroille Sieweking Droope & C:lle hänen myytäväkseen. Niinikään antoi hän lastia kuunari »Lübeckille» (kapt. Hidén) jossa hänellä, niinkuin jo on mainittu, oli ollut osaa, mutta

jonka hän nyt oli lunastanut toiselta osakkaalta Bonsdorffilta, koska tämä olisi tahtonut lähettää laivan toisaalle.

Millaisia puutavarat ja niiden hinnat siihen aikaan olivat, käy näkyviin eräästä Olof Blomille Uuteenkaupunkiin osoitetusta kirjeestä 1 p:nä heinäkuuta 1865, jossa Ahlström pyytää

7	tuuman	laudoista	1	r.	50	k.	toltilta.
8	»	»	2	»	10	»	»
9	»	»	2	»	75	»	»
10	»	»	3	»	25	»	»
11	»	»	3	»	75	»	»

Parruista, joita hänellä silloin oli 80,000 kuutiojalkaa, pyytää Ahlström Ludvig Hageman'ilta Kööpenhaminassa (kirjeessä 15 p:ltä huhtikuuta 1865)

4	sylen	6,7	ja	8	tuuman	5 ¹ / ₄	kop.	kuutiojalalta.
5	»	6,7	ja	8	»	6 ¹ / ₄	»	»
6	»	6,7	ja	8	»	7 ¹ / ₄	»	»
7	»	6,7	ja	8	»	8 ¹ / ₄	»	»

Kaupan syntymisen ehtona oli 2,000 ruplan etumaksu sitä solmittaessa ja loput 3 kuukauden vekselissä konnossementin päiväyksestä lukien.

Puutavarain myynti ei siihen aikaan vielä näy tapahtuneen valmiiksi päätetyssä kaupassa, vaan lähetettiin tavara ulkomaisille kauppahuoneille joko ainoastaan kommissioonissa myytäväksi parhaaseen mahdolliseen hintaan tai myöskin niin, että laivan kapteeni sai määräpaikkaan tultuaan hakea ostajia.

Kesäkuun 14 p:nä ilmoittaa Ahlström A. B. Rehderille Lyypekissä lähettäneensä hänelle lastin lautoja (9, 10 ja 12 tuumaisia) ja antaneensa kapteenille toimeksi myydä ne »enin tarjoovalle.» Siinä tapauksessa, että useat kauppahuoneet tarjoisivat yhtä suuria hintoja, olisi Rehderillä etuoikeus. Tästä

syntyi pieni väittely Rehderin kanssa, joka valitti sitä, ett'ei hän saanut etuoikeutta tavaran ostoon.

Ahlström kirjoittaa sen johdosta 28 p:nä kesäkuuta 1865: »K. H. valittaa, ett'en ole lähettänyt puutavaralastejani K. H:lle ja olettaa sen riippuvan siitä, ett'ei K. H. ole myöntänyt minulle etumaksua, joka onkin oikea syy. — Kun K. H. on kärsinyt suuria tappioita suurten Prima huoneiden tähden Suomessa, näkyy K. H. olevan erittäin varovainen ei-suurien ja ei-Prima huoneiden suhteen mitä tulee etumaksuihin, enkä minä voi moittia K. H:n menettelyä siinä suhteessa, mutta täytyy myöskin osata arvostella suuria huoneita, sillä usein ovat ne juuri suuret huoneet, jotka menevät kumoon. Ei ainoastaan tarve, vaan myöskin edulliset kurssit saivat minun pyytämään etumaksua K. H:lta, ja semmoisilla ehdoilla, ett'ei K. H. suinkaan olisi mitään menettänyt, sillä minä ehdotin, että K. H:n rahat pantaisiin Yhdyspankkiin siksi, kunnes minä olisin toimittanut niiden edestä puutavaroita. Kaiken tämän johdosta on minulla syytä moittia K. H:n menettelytapaa, sillä paitse mitä ylpeys on kärsinyt olen minä menettänyt 5 prosenttia kurssissa, minkä minä jo talvella osasin aavistaa.»

Tämä viimeinen huomautus osottaa, millaiseksi tarkkanäköiseksi »finanssimieheksi» Ahlström jo oli ehtinyt kehittyä.

Välit Rehderin kanssa eivät tästä kuitenkaan rikkoutuneet, vaan sai lyypekkiläinen jo elokuussa täyden lastin 15,000 kuutiojalkaa puutavaraa.

Ahlströmin kopiokirja keskeytyy yhtäkkiä elokuussa 1865 jatkuakseen vasta 1869, mutta lyhemmistä muistiinpanoista näkyy, että saha oli käynnissä alkupuolella vuotta 1866 melkein yhtämittaa yöt ja päivät, ainoastaan muutamia päiviä leväten; kesällä ja syksymmällä se seisoj joskus parikin viikkoa. Sahattavat puut olivat osaksi Ahlströmin omia, osaksi talonpojilta ostetuita ja heidän sahaan vetämiään. Kaikkiaan sahattiin sinä vuonna marraskuuhun saakka 9,910 puuta. Tänä

vuonna lähettämistään laudoista kantoi hän m. m. Eschenburgilta Lyypekissä 18,957 m. ja L. Hagemannilta Kööpenhaminassa 16,956 m.

Koskärissa oli keväällä v. 1866 talvella sahatuita lautoja varastossa 3,704 tolttia, joiden arvo laskettiin 5,178 ruplaksi. Puhtaan odotetun voiton huhtikuusta syyskuuhun sahatuista laudoista on Ahlström laskenut 9,500 ruplaksi.

Tämän talven paljoja puuhia osoittaa sekin, että Ahlström on laskenut hevosellaan »Mustalla» tammi- ja helmikuussa tehneensä matkoja, etupäässä Siikaisiin, Saarikoskelle ja Otamoon, kaikkiaan 82 penikulmaa.

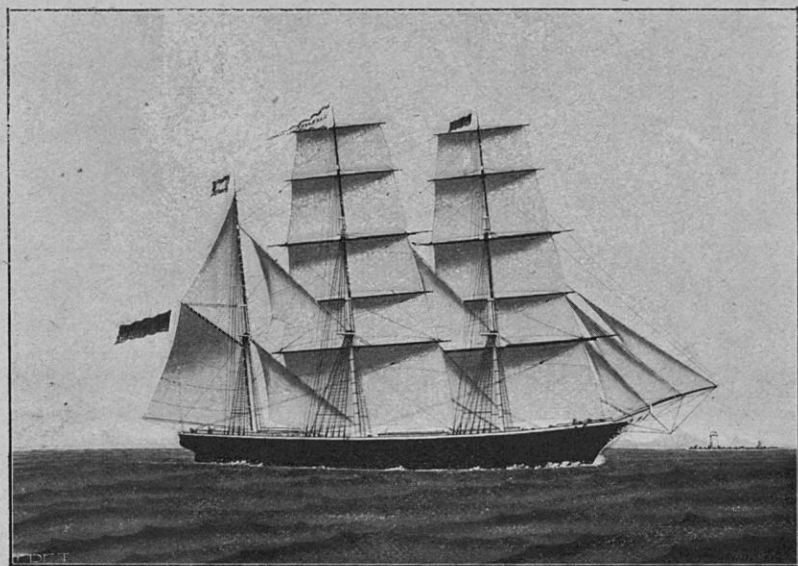
Kesällä 1867 lastataan useita laivallisia lautoja A. B. Rehderille, Hagemanille ja J. Fr. Wennbergille Lyypekkiin. Samana keväänä välitti Ahlström myöskin 295 tolttia veljensä Erkin lautoja Lyypekkiin. Seuraavana vuonna 1868 huhtikuussa oli Ahlströmilla lautoja Markunkarissa varastossa 1,623 tolttia 6,711 markan arvosta, joista laudoista noin kolmas osa eri talonpojilta ostetuita. Tilikirja osoittaa, että hän v. 1868 myy Rehderille tavaraa 6,552 markan arvosta ja v. 1869 Hagemannille 71,400 markan arvosta.

Aika oli taas huonontumistaan huonontunut vuosien 1866 ja 1867 kadon takia. Jo v. 1866 oli rahan puute kova ja muodostui lopulla vuotta täydelliseksi kriisiksi. Pankit eivät antaneet luottoa ja Porissa seurasi vararikko toistaan.

Mutta ei ainakaan Ahlströmillä ollut liikepääomasta puutetta, koskapa hän v. 1866 voi rakentaa uuden laivan, joka tuli hänelle maksamaan toista sataa tuhatta markkaa. Arvattavasti olivat nämä rahat ainakin osaksi edellisten hyvän aikain antamia — kultaa Saarikoskesta kaivettua.

Kun tästä rakennustyöstä on tarkka kirjanpito, voimme seurata sen edistymistä melkein päivä päivältä. Jo lokakuussa 1865 tilataan Lyypekistä 282 väkipyörää, jotka maksavat 315 r. 37 kop. Alussa vuotta 1866 hakataan kaikellaisia puutarpeita

niinkuin talkapohjapuita y. m. Sitä ennen on jo tietysti kaikki isommat puutarpeet hankittu ja kaikki nämä valmistuskustannukset nousevat 5,324 rúpiaan. Mastopuut maksavat yksi 50 r. ja toinen 70 r. Helmikuun 14 p:nä alkaa varsinainen rakennustyö ja maksetaan työmiehille palkkaa 40 kop. päivältä. Kahdella ensimmäisellä viikolla tehdään yhteensä 279 päivätyötä, kolmannella 238, neljännellä 240, viidennellä 194, seitsemän-

»Lankoski».

nellä 329 ja yhdeksännellä 403 päivätyötä j. n. e., joten laivanrakennustyöhön oli sen kiireimmillään ollessa sidottu noin 60 miestä — todellakin kaunis hätäaputyö huonona aikana yhden miehen osalta. Huhtikuussa saapuu purjekangas Pietarista ja maksaa 1,948 r. Purjeet ommellaan Porissa. Rauta otetaan Noormarkusta ja saapuu sitä kerrankin 13 hevoskuormaa. Rautatarpeet taotaan vartavasten rakennetussa omassa pajassa. Huhtikuussa alotettanee maalaustöitä, koska silloin viedään kir-

jaan 2 pensseliä. Kesäkuussa lienee kajutan rakentamiseen ryhtytty, koska sitä varten silloin saapuu 10 toltia soiroja (battens) ja mainitaan ovien rakennustarpeista. Silloin piti kai myös kannen olla valmiin. Ankkurit, kettingit ja köydet tulevat samaan aikaan. Heinäkuussa kai tapahtuu tervaus, koska silloin viedään kirjoihin 29 tynnöriä tervaa. Heinäkuun 21 p:nä työnnetään laiva vesille, ja saa nimekseen »Lankoski». Sitä oli veistämössä rakennettu 22 viikkoa. Pidettiin kekkerit, jotka maksoivat 50 ruplaa. Rakennusmestari Lindgrén saa samassa lahjapalkkiota 25 ruplaa. Elokuun 25 p:nä mitataan laiva ja kohta sen jälkeen aletaan hankkia astioita ja ruokavaroja; edellisistä mainittakoon 6 vesiastiaa, 6 kiviastiaa, 6 lautasta, 4 tinalusikkua, jälkimäisistä 15 Ø voita, 175 Ø lihaa, 2 tynnöriä potattia ja 24 kannua viinaa, 7 kannua rommia ja 1 Ø sokeria.

Lokakuun 16 p:nä lähtee »Lankoski» ensimmäiselle matkalleen Malagaan Reposaaren satamasta, jonne sen oli sitä ennen hinannut porilainen höyrylaiva »Necken». Siihen päivään mennessä oli se maksanut tuon kauniin summan 134,637 m. 10 p. »Lankoski» oli 335 lästiä vetävä, siis enempiä kuin puolta suurempi »Veljeksiä.»

Eivät ne siis olleet mitättömät ne summat, joilla Antti Ahlström jo siihen aikaan liikkui, kun muistaa, mitä hän muutamia vuosia sitä ennen oli saanut suorittaa ostamistaan maatiloista. Ja hänen omiaan ne rahat näyttävät pääasiassa olleen, koska hän jo v:nä 1871 kehuu sekä »Lankoskea» että muita laivojaan velattomiksi.

Laivanrakennuksensa ja puutavaraliikkeensä ohella harjoitti Ahlström yhäkin viljan kauppaa, joka nälkävuosina 1865—68 laajeni entistä suuremmaksi. Viljaa ostettiin etupäässä Räävelistä, mutta myöskin Pietarista ja Tukholmasta, josta tuotiin etupäässä siemenviljaa. Niinpä tilaa hän toukokuussa 1865 Siemsen & Larsonilta Tukholmasta skoonelaista siemenohraa ja heinä-

kuussa 200 säkkiä jauhoja ennen tilatun 200 tynnörin lisäksi. Räävelissä oli hän asioissa etupäässä F. T. Cederhielm & C. M. Lutherin kanssa, joka toiminimi v. 1865 myy hänelle 80 lästiä rukiita. V. 1867 ostaa hän Pietarista Neander & Tiedemanilta 2,450 mattoa ja v. 1868 2,500.

On kerrottu, että Ahlström itse olisi kerran ollut noutamassa jauhoja Räävelistä. Ostettuaan mukana olevilla rahoilla niin paljon kuin niitä riitti, huomasi hän saamansa määrän vähänpuoleiseksi ja pyysi myyjältä yhtä suurta määrää velaksi. Hänelle luvattiin antaa vastaus seuraavana päivänä. Kun hän silloin saapui konttoriin, oli pöydällä sähkösanoma, joka sisälsi vaan sanat: »Ahlström varma.» Tyytyväisenä palasi hän kotiin täyden jauholastin kanssa. Kun lastia ruvettiin purkamaan Merikarvialla, olivat työmiehet niin heikontuneet nälästä, että työ kävi hyvin hitaasti. Vasta kun kantajat olivat saaneet syödä muutamasta revenneestä matosta varisseita jauhoja, voimistuivat he sen verran, että raskaat säkit saatiin maihin. Tästä lastista lahjoitti Ahlström sitten suuren osan ilmaiseksi hätääkärsiville.

On olemassa eräs tilitys maaliskuun 26 p:ltä 1868, josta näkyy, että sitä ennen oli jaettu hänen lahjoittamistaan $8\frac{3}{4}$ matosta jauhoja kaikkiaan 903 henkilölle ja on myöskin kerrottu, että hän olisi antanut neljännes osan »Lankosken» voitosta hätääkärsiville. Se on ainakin varma, että hän sinä vuonna lahjoitti 1,000 markan arvosta varojaan samaan tarkoitukseen.

Hyväntekeväisyyden kerran puheeksi tultua kerrottakoon tässä, mitä rouva Mathilda Roslin on tämän kirjoittajalle kirjallisesti näistä asioista esittänyt.

»Kerron tämän saman jauhojen tuonnin ajalta erään pikku seikan, jonka muuan jo kuollut isäntä kertoi minulle monta vuotta sitten.»

»Olin niinkuin ehkäpä tiedättekін», alkoi hän, »silloin isäni kuoltua hiljan ottanut vastaan velkaisen talon, ja sisaruksia oli minulla kahdeksan nuorempaani ja äiti, sekä vielä äidinisä eläkkeellä. Tulin rantaan, jossa jauhoja myytiin. Minulla ei ollut rahaa, millä saada yhtäkään jauhomattoa irti, mutta se oli ehdottomasti tarpeen. En rojhennut puhua patruunille asiaani, olin nuori ja ujo ja taakkaa oli paljon, enkä ollut ennen häntä puhutellut. Huolissani menin makasiinin taakse ja katsoin taaskin siellä rahamassini sisältöä. Kyllä minä sen tiesin, mutta ajatellessani luin niitä uudestaan. Olin hakenut lisää, mutta en saanut mistään, jokainen tarvitsi nyt itse ostaa. Silloin tuli patruuni, yllättäen minut, myöskin siihen. Minä vähän hätkähdin. Mutta ystävällisesti sanoi hän: »Noh, Juho, mitä sinä mietit, olet niin huolestuneen näköinen?» — Mietin tässä — miten saisin maton irti, mutta eivät rahat ulotu niin pitkälle. — Te tiedätte, että hänelle oli niin huokea puhua asia suoraan, että en huomannutkaan, ennenkun olin kertonut koko huoleni.

»Mihinkä sinä yhdellä jauhopussilla menet talossa, kun heinäaikaakin tulee?» sanoi hän nopeasti. »Ota kaksi kohta.» — »Mutta kun ei minulla ole yhdenkään hintaa. Velkakirjan kyllä teki sin niistä, mutta — meidän talossa on niitä jo niin paljon että en tiedä, olisiko sillä enää mitään virkaa.» — »En minä velkakirjasta välitä, sinun kasvosi on minulle velkakirjana. Maksa sitten kun saat irti, ei sen kiire ole. Pidä rahasi nyt muualle, teitä on monta lasta, ja ota kaksi kulia.» Hän otti puhuessaan esiin lompakkonsa, otti sieltä paperiliuskan ja riipasi siihen lyijykynän pätkällä jotain ja pisti sen käteeni. En saanut puhutuksi sanaakaan, en tiedä jos kiitinkään. Hän puristi lyhyesti kättäni, kääntyi äkkiä pois ja meni nopeasti, mutta minä näin, että hänen silmänsä olivat kosteat.

Ja kyyneleet tunkivat minunkin silmiini. Kun sitten katsoin tuohon paperiliuskaan kädessäni, näin siinä ainoastaan 2:n nume-

ron, yhden koukeron, joka oli kuin joku nolisti tehty puumerkki ja kaksi A-kirjainta, kaikki ihan kuin rautanaulalla piirretyt. Ja noilla merkeillä on nyt semmoinen taikavoima, ajattelin minä, että koko huoleni on nostettu hartioiltani! Menin makasiiniin ja annoin lippuni myyjälle. Mitä se nyt arvelee tuosta? ajattelin. Tämä, heitettyään siihen silmäyksen, sanoi: »Vääntäkää rattailenne kaksi kulia.» — Semmoisia liuskoja näin sitte usealla muullakin miehellä, joiden kasvoihin, samoin kuin minunkin, velkakirja oli kirjoitettu. — Ensi vuonna antoi Jumala minulle hyvän vuoden, ja sain muutenkin asiani kuntoon ja sen velan patruunillekin maksuun. Ja silloinkin vielä hän sanoi, että »ei sen niin kiire olisi ollut, mutta pois se on murheestasi.»

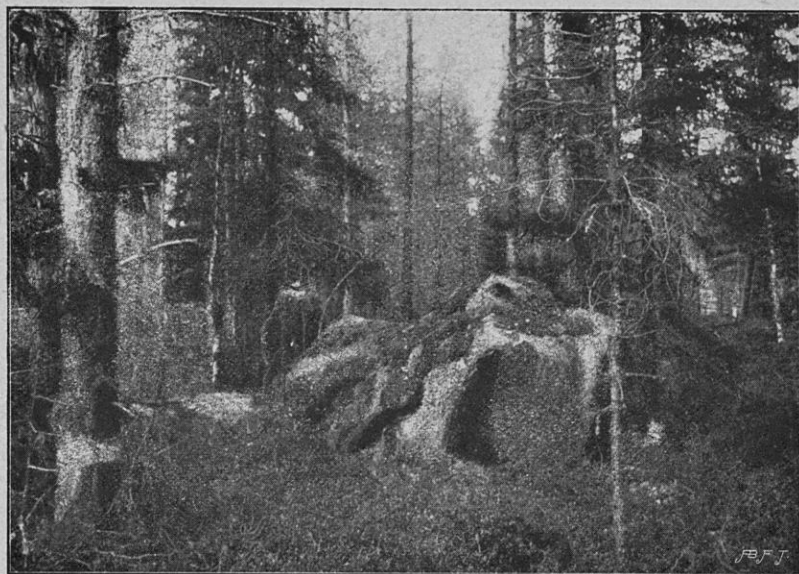
En tiedä, kuinka olisivat asiat käyneet ilman häntä, sillä minulla ei silloin ollut missään päin mitään luottoa, ja vaikka se nykyisiin oloihin nähden on pieni asia, oli se silloin hyvinkin suuri. Sillä, näette, kun velkamiehet huomaavat, että joku on oikein ahtaalla asioissaan, niin sen kimppuun he heti hyökkäävät. Jumala häntä, hyvää miestä, siunatkoon.»

Samantapaisen kohtauksen, on kansakoulunopettaja A. Granqvist kirjeessä kertonut tämän kirjoittajalle:

»Oli kesä nälkävuotena 1868. A. Ahlström ajoi pastorin rouva Granqvistin kanssa Lankoskelta Merikarvialle päin johtavaa tietä. Matkan varrella tuli heitä vastaan muuan eukko, käsikärriä lykäten. Kärryissä istui kaksi lasta. Kaksi vähän isompaa käveli kärryjen vieressä. Nälistyneiltä näytti koko joukko. Äiti itse oli viimeisillään. Kun tultiin vaimon kohdalle, kysyi A. Ahlström: — Mihin sinä olet, vaimo rukka, menossa? — Eteenpäin vaan koetan kulkea, takana päin on leipä loppunut. — Oletko äsken ruokaa saanut? — Sain äsken tuolla eräässä paikassa niin paljon, että lapsille riitti, itse olen jo eilisestä ilman ollut. — No onko sinulla miestä? — On kai; ei näin monta juuri yksin tehdä. — No, missä miehesi on? — Se jäi kotomökiä Kauhavalle hoitamaan — itse lähdin näiden kanssa ker-

juulle.» Ahlström antoi vaimolle 5 mk. ja sanoi: — »Kun nyt kuljet eteenpäin ja tulet Lankoskeen, ensimmäiseen kylään, joka vastaasi tulee, niin mene Isoontaloon ja siellä kyökkiin ja sano, että tämän talon isäntä käski antaa meille ruokaa ja yösijan, niin kyllä saatte.»

Ennenkun taas lähemme seuraamaan liikkeen kulkua, sopii kertoa toinenkin Ahlströmin luonnetta kuvaava piirre näiltä ajoilta.

»Ekmannin kivi».

Hänen allakassaan on kesäkuun 18 p:ltä 1866 näin kuuluva muistiinpano: »seisoi saha k:lo 8:sta e. p. p. k:lo 3:een i. p. p. Ekmannin kahakka.»

Se asia oli vasta mainitun kertojani mukaan näin:

Mainittuna aamuna oli Ahlström menossa vesisahaan, kun hän n. k. Postiha'an läpi kulkiessaan kuuli kuorsausta tiepuolesta ja samassa huomasi polun vieressä pensaikon varjossa kaksi miestä makaamassa matalalla isolla kivellä. Toisen heistä

tunsi hän tunnetuksi ja Merikarvialta kotoisin olevaksi rosvoksi Maunu Ekmanniksi, joka oli päässyt karkaamaan vankilasta, ja jota oli turhaan etsitty. Toinen miehistä oli outo. Ahlström kiiruhti heitä herättämättä sahalle. Sinne ehdittyään antoi hän kuin sotaväen komentaja lyhyen käskyn:

»Saha kiiruusti sulkuun, ja joka mies tänne.»

Se tapahtui heti.

»Kahdeksan miestä, aseita ja köysiä mukaan, ja tulkaa minun peräsäni!»

Ja sitten lähdettiin.

Sillalla pysähtyi hän ja kertoi lyhyesti miehille tekemänsä havainnon ja sanoi vielä:

»Kaksi miestä aina yhdessä joka suunnalle, siten kierrämme heidät.» — Hän komensi kunkin suunnalleen. — »Ja nyt mennään.»

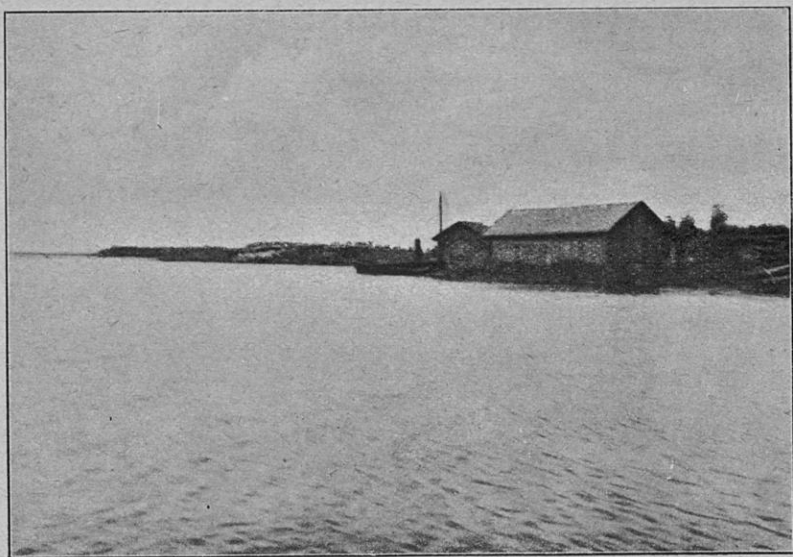
Miehet erosivat nyt toisistaan ja likenivät joka puolelta paikkaa, jossa tiesivät rosvojen olevan.

Kun Ahlström, joka riensi edeltä, tuli paikalle, oli Ekman herännyt ja noussut istumaan, ollen selin Ahlströmiin; toinen vielä makasi. Tuossa tuokiossa karkasi Ahlström rosvon kimppuun ja painoi hänet maahan. Ett'ei nukkuva mies heräisi, ei Ahlström uskaltanut huutaa miehiään avuksi. Ekmannin onnistui saada puukko esiin, mutta kohta iski Ahlström siihen kiinni ja heitti sen pois, samalla kun sai häneltä suun tukituksen ja estetyksi huutamasta. Ijankaikkisuudelta tuntuivat hänestä ne minuutit, ennenkun sahamiehet ehtivät apuun. Ekman sidottiin ja samoin hänen toverinsakin, joka oli vihdoinkin herännyt ja pyrkinyt pakoon. Molemmat lienevät he olleet juovuksissa ja sanotaan heillä olleen kolmaskin toveri, joka oli lähtenyt viinaa ostamaan, mitä siihen aikaan saatiin joka talosta. Mutta kun Ekmannia lähdettiin vankilaan viemään, uhkasi hän maksavansa »Antille», kun linnasta palaisi.

Ja hän pitikin sanansa.

Ekman'in uhkauksen oli saanut kuulla muuan hurskas mies, tunnettu Loondin Salomonin nimellä, joka asui Alakylän metsässä, jossa hänellä oli pieni torppa.

Eräänä syyspäivänä, kun Mauno Ekman jo oli kärsinyt rangaistuksensa ja taaskin vapauteen laskettuna kuljeksi niillä seu-
duin, ajoi Ahlström veljensä Erkin seurassa alas Isonrannan haminaan, lastausta katsomaan. Tie kulkee Tuorilan ja Yli-

Jokikrooppi.

karvian eli Kirkonkylän kautta. Ajopelit olivat yhden istuttavat kääsit, ja veli istui takana. Paluumatkalla oli heidän määrää käydä myöskin Alakylän lastauspaikassa eli n. k. Jokikroopeilla, josta Alakylän tie toi kotia.

Illansuussa huomasi Loondin Salu, että Mauno Ekman hiipi metsässä pyssy olalla Alakylään Lankoskesta vievää tietä kohti ja katosi metsään hänen näkyvistään. Kuin salama iski hänen mieleensä tuo kuulemansa Maunon uhkaus. Hän harhaili

metsässä, mutta ei enää nähnyt jälkeäkään miehestä pysyineen.»

»Jos he nyt palaavat Alakylään tietä», ajatteli hän, »mikä on varsin luonnollista, koska heillä Jokikroopeillakin on puutavaran lastaus käynnissä — ! Ja siten kai Maunokin arvelee, minne se nyt muualle näin illalla pyssyineen luikertelisi? Rakas Jumala nyt avuksi!»

»Hän tuli yhä levottomammaksi, laskeusi metsässä polvilleen ja rukoili hartaasti taivaallista isää varjelemaan vainotun miehen henkeä ja estämään murhaa tapahtumasta. Hän tiesi Maunon hyväksi ampujaksi ja käsitti, että tien vierestä kyllä syysillan hämärässäkin osaisi maaliinsa.

Jo kuuluu Alakylän tieltä pyörien pärinä. Veljekset Ahlström ajavat kotia, pientä juoksua kuten soukkaa kylätietä pimeässä tavallisesti ajetaan. Hevonen hypähtää hiukan. Ajaja nykäsee vähän ohjaksista ja hevonen astuu äkimmin eteenpäin, siten lisäten vauhtia juoksusta puolilaukkaan.

Samalla paukahtaa tien vieressä pyssynlaukaus ja luoti lentää veljien pään kohdalta, heidän välistään. — Antti kuulee sen viheltävän juuri *päänsä takana* ja Erkki *silmiensä edessä!*

Jumala oli kuullut palvelijansa esirukouksen.

Kun Ahlström sai jälestäpäin tämän kuulla, antoi hän Samulle kylän yövartijan toimen.

Mutta koston henki ei ollut kuollut Maunon sielussa. Hän ei kumminkaan koskaan saanut oikein hyvää tilaisuutta sitä uhkaustaan täyttääkseen, eikä hän sitä uudistanutkaan, mutta se kyllä arvattiin, että hän jotakin hautoi mielessään. Tuosta sala-ampumisesta, koska ei sitä ollut kukaan nähnyt, ei pidetty suuria juttuja, vaikka tekijä arvattiin.

Ehkäpä oli Ekmaninkin tarkoitus varrota aikaansa, jotta patruunikin olisi vähemmän varuillansa.

Loondi varoitti usein patruunia. Tämän mielestä vartioiminen ei ollut niin varsin tarpeen vaatima, mutta hän, Loondi vastasi:

»Minä vartioitsen! Minä tiedän sen tarpeelliseksi, olen sen verran huomannut. Olkaa varuillanne.»

Ja niin sai hän olla niinkuin tahtoi, kunnes sairastui ja kuoli.

Oli juuri kuin kohtalon ivaa, että Salomonin kuoltua hänen leskensä, joka oli kevytmielinen nainen, meni naimisiin Maunon kanssa. Mutta olihan Mauno hyvä seppä ja muutenkin roteva työmies ja hän teki työtä siihen aikaan. Mauno puolestaan etsi avioliittoa lesken kanssa siitä syystä, että hän siten sai asunnon metsässä.

Oli talvi-ilta, kello oli jo hetki sitten lyönyt kymmenen. Se oli useita vuosia jälkeen tuon jo kerrotun maantiekohtauksen. Ahlström istui työhuoneessaan ja selaili papereitaan, ja rahatukkuja oli hänellä edessään pöydällä. Kun oli jo myöhä ja hänellä oli kiiru toimessaan, oli hän vastoin tapaansa unhottanut panemasta ovensa lukkoon.

Hän oli kuulevinaan askeleita ja kuiskivaa puhetta etehissä. Nyt muisti hän että avain oli lukossa.

Samassa vääntyi avain, ovi aukeni ja Mauno Ekman astui sisään. Joskin Ahlström rosvon näin myöhään illalla tullessa hänen huoneeseensa vavahti, sanoi hän kuitenkin varsin levollisesti:

»Mitä teillä on asiaa?»

»Pyytäisin patruunilta», vastasi Ekman teeskennellyllä nöyryydellä, »kaksikymmentä markkaa lehmän hintaan apua, ai'on ostaa lehmän ja puuttuu sen verran.»

Hänen silmänsä nieleksivät ahnaasti pöydällä olevia satamarkkasia, ja sanat kahdestakymmenestä tuntuivat ivallisilta, hänen kumarrellessaan.

Patruuni, joka käsitti vaarallisen asemansa — sillä tämä hänen työhuoneensa oli pihan sivussa niin kutsutussa valkosessa rivissä, eikä siellä siis ollut ketään muuta talonväkeä näin myöhään — huomasi joutuneensa satimeen, ja teki sentähden

äkkiä päätöksensä. Mauno oli tuskin lopettanut pyyntönsä, kun Ahlström jo otti pöydältä 100 markan setelin käteensä ja ojensi sen hänelle.

»Tässä on teille lehmän hinta», sanoi hän tyynesti.

Ekman melkein hämmästyi, eikä oikein käsittänyt mitä tehdä, sillä se ei nyt käynyt hänen laskujensa kanssa yhteen. Hän oli otaksunut, että patruuni, joka luulisi hänen tulleen yksinään, ei antaisikaan mitään, vaan ajaisi hänet ulos, koska hän oli terve työmies eikä ollut puutteessa, sillä tunsihan hän patruunin lujakouraiseksi ja rohkeaksi mieheksi. Ja luultavasti oli hänellä joku asekin, johon turvautuisi. Hän toivoi siis kieltoa. Patruuni oli kuitenkin varsin aseeton.

Lehmänkauppa oli tosiasia ja sekin oli totta, että sen hinta puuttui 20 markkaa.

Kotoa lähtiessään oli Ekman vastannut vaimolleen, kun tämä oli kysynyt, minnekä hän lähtee näin myöhään: »Menen rahaa tekemään.» Silloin oli vaimo itkein pyytänyt häntä lupaamaan, ett'ei hän tekisi murhaa, ja hän oli vastannut että ei hän »edeltä tiedä mitä tapahtuu.»

Hän oli näihin asti tehnyt työtä siitä saakka, kun oli naimisiin mennyt, mutta vanha rikosluonne rupesi taaskin elpymään. Tosi kumminkin on, että vaimolla oli paljon vaikutusvaltaa häneen ja että hän ohjasi miestä siihen määrin kuin semmoista luonnetta voipi ohjata. Ja koetti hän sitä valtaansa käyttää rikoksen kärkeä taittaakseen. Sentähden oli juuri hän ehdottanut — koska hän edelliseltä hyvin arvasi, minne matka vei — että mies pyytäisi sen 20 markkaa ja että jos hän sen saisi, hän tyytyisi siihen. Niin Mauno oli luvannut pyytää sen, mutta oli lisännyt, ett'ei hän vielä voi sanoa, tuleeko siihen tyytymään vaiko ei.

Mutta nyt tuo hänelle ojennettu satamarkkanen! Se rikkoi koko hänen suunnitelmansa.

Ja kun patruuni levollisesti lisäsi:

»Ottakaahan nyt!» astui hän lähemmäksi, otti vastaan setelin, kumarsi, kiitti ja meni pois.

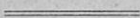
Selvästi kuului kahden miehen askeleet etehisestä poistuvan.

Lähinnä Jumalan varjelusta oli se patruunin oma mielenvoima, joka hänet pelasti.

Vuosia jälkeen tämän, kun Ekman jo oli viety elinkautiseen vankeuteen, oli vaimo, joka silloin oli kolmannessa avioliitossa, kertonut, että Mauno oli sanonut hänelle edelläkerrotun tapahtuman johdosta:

»En minä saanut häntä tapetuksi, vaikka me sitä varten sinne menimme, kun hän minulle antoi sata markkaa, vaikka minä vain kaksikymmentä pyysin — ja kun ymmärsin, että ei hän minua enää uhkaukseni tähden epäile, koska ei siellä enää pidetä yövartioitakaan, eikä ovikaan ollut lukossa, vaikka rahakasat oli pöydällä levällään.» Oli hän sitten sentään juuri kuin tuntenut vähän katumusta, ja syyttänyt luontonsa pehmeyttä — »kun rahaa on niin paljon, ja yhtäkaikki jättää siihen.»

Vaimo kumminkin edelleen oli pyytänyt häntä, ett'ei hän murhaisi väeltä hyvää isäntää.

SUURLIIKEMIES.

Lihavia vuosia laihojen jälkeen. — Väljemmillä vesillä. — Uusi laiva „Saarikoski.“ — Ranskan ja Saksan sota. — Ankaraa arvostelua Bismarkista. — Tavattoman vilkasta puutavaraliikettä. — Muutamia rettelöitä ja tappioita.

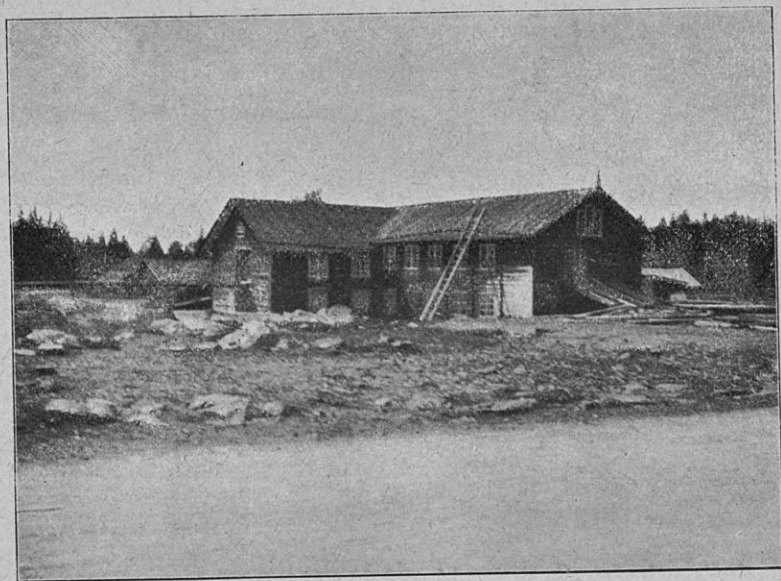
Ne vuodet, jotka suuren nälkävuoden jälkeen seurasivat, olivat taas lihavia vuosia laihojen jälkeen. Tuskinpa lie-
nee mikään aikakausi Suomen kansan historiassa ollut niin onnellista, niin henkisesti ja aineellisesti vilkasta ja täyteläistä, niin sisällisistä ja ulkonaisista huolista vapaata kuin se neljäs vuosisata, jonka kylvöstä ja hedelmistä nykyinen sukupolvi nauttii. Kaikki, mitä me nykyään elävät pidämme kalliina, rakkaana ja arvokkaana ja jonka säilyttämiseksi me nyt kaikki voimamme ponnistamme, se hankittiin meille suureksi osaksi seitsenkymmen luvusta alkaen. Rinnan valtiollisten ja kunnallisten laitosten kehittymisen kanssa ja seurauksena niistä kulki aineellinen vaurastus. Porin historiassaan sanoo sen kirjoittaja siitä aikakaudesta, joka alkoi vasta 1870, että kaupunki yhä jatkuvan edistymisen kautta ei ainoastaan lakaissut umpeen nälkävuosien jättämiä jälkiä, mutta kohosi myöskin paljon yli

sen asteen, missä se oli ollut tämän ajanjakson alussa. Se oli tietysti kauppa, jossa tuo edistys tuli selvimmin näkyviin, ja ennen muuta puutavarakauppa. Ennenkun tämä liikkeen haara uusien suurien sahain perustamisen kautta pääsi vauhtiin, vietiin Porin seuduilta vaan noin 68,500 tolttia eli 2,1 miljoona kuutiojalkaa lankkuja ja noin 134,000 tolttia (= 356,000 kuutiojalkaa) lautoja. V. 1885 nousi puutavarain vienti $7\frac{1}{2}$ miljoonaan kuutiojalkaan ja 1892 8,6 miljoonaan. Ja niiden liikemiesten joukossa, joiden työllä ja toimella tämä tulos saavutettiin, mainitsee Porin kaupungin historia Antti Ahlströmin toisena järjestyksessä. Olemme nämä tosiasiat maininneet osoittaaksemme ainoastaan sen taustan, jota vastaan Ahlströmin liikemiesvartalo tästä lähtien kuvastuu. Se ei ole enää pikkuleverantööri, maa-kauppias ja talonpoikainen laivanvarustaja, joka toimii siellä jossain Merikarvian maalaiskylässä, vaan suurliikemies, joka astuu kilpailemaan vanhan kauppakaupungin kaikkein mahtavimpien toiminimien kanssa.

V. 1869 tapaamme Ahlströmin vilkkaassa kirjeenvaihdossa osaksi entisten, osaksi uusien liiketuttavain kanssa. Maaliskuussa myy hän 100 standerttia lautoja C. O. Bergille Tukholmaan, kesäkuussa lupaa hän toimittaa 60 à 80 standerttia (5,000 markan arvosta) Sartori & Bergerille Kieלין, 200 st. Ehlers & Bruhnsille Hampuriin ja eräästä Jost. Hinr. Havemaan & Sohnille kirjoittamastaan kirjeestä näkyy, että hän laskee kesän kuluessa toimitetun sahauksensa tulokset 4—500 standerttiin. Heinäkuussa vakuuttaa hän Lankosken sahalla olevan lautaravastonsa 12,000 markasta. Kun eivät Havemannin edellisistä lasteista tarjoomat hinnat häntä tyydytä, päättää hän heinäkuussa samana vuonna itse lähteä kauppaamaan entisiä ja kolmen uuden laivan lasteja Lyypekkiin, jolta matkaltaan hän palaa vasta lokakuussa.

Matkan tarkoitus onkin sikäli saavutettu, että Havemann on luvannut maksaa 8 shillinkiä enemmän toltilta, ja saanut sillä

kahden laivan (»Stora Ölandin» ja »Viktorian») lastin, mutta kun tilitys joulukuussa saapuu, kirjoittaa Ahlström olevansa siihen »erittäin tyytymätön.» Havemann on näet vastoin entistä totuttua tapaa lajitellut laudat neljään luokkaan eikä niinkuin ennen vain kolmeen. Vaan tottapa ei affääri sentään ollut aivan huono, koska Ahlström taas seuraavana kevännä (1870)

Lankosken saha.

suostuu lähettämään Havemannille tavaroitaan (vakuutetut 5,000 Hamb. bankosta) ja lupaa »unohtaa kaikki vanhat kinat.»

Kai eivät asiat Lyypekissä kuitenkaan tyydyttäneet, koska Ahlström alkaa etsiä parempia markkinoita kauvempaa. Hän on keskusteluissa Carl Cohnin kanssa Hannoverissa, H. V. Stahl & C:n ja Joachim Daniel Hirschin kanssa Hampurissa sekä P. A. Scheydtin ja G. F. Neame & C:n kanssa Lontoossa ja pyrkii ja pääsee näinä vuosina myöskin Välimeren satamiin,

Malagaan (Mathias Huelin) ja Marseilleen (Emil Rubach ja H. Fölsch & C:o).

Tähän väljemmille vesille pyrkimiseen vaikuttaa paitse huonot hinnat Saksassa, myöskin huonot hinnat Englannissa. Niinpä sanotaan eräästä kesällä v. 1870 Neame & C:lle lähetytystä lastista, että se antoi huonomman tuloksen kuin mitä hän milloinkaan on saanut. Ja yhtenä ylykkeenä oli myöskin se,

Lankosken joki kosken yläpuolella.

että hänellä nyt oli omat suuret laivat, joita kannatti lähettää kauvemmaksikin ja joita voi seisottaa satamissa odottamassa lastin myyntiä. V. 1870 oli Ahlström näet rakentanut vielä yhden uuden laivan, josta tuonnempana.

Kuinka suuret Ahlströmin varastot tähän aikaan olivat ja mihin hintoihin puutavarat nousivat, näemme useista sen aikuisista tarjoiluista. Ennen kevätlastauksen alkamista oli varastossa edellisestä syys-sahauksesta noin 3,000 toltia lautoja ja

syksyllä tapahtuva sahaus arvattiin yhtä suureksi. Hinnat vaihtelivat 70 markasta (1×5 tuumaisista) 150 markkaan ($1\frac{1}{2} \times 12$ tuumaisista) standertilta (165 kuutiojalkaa).

Ahlströmin onnistuikin konsuli Carl Fredrik Degenerin kautta Helsingissä myydä Välimeren satamaan 250 standerttia vetävä lasti sekä jotenkin yhtä suuri lasti Malagaan.

Yhtenä ehtona Degenerin kanssa tehdyssä kauppakontrahdissa olim. m. se, että ostajan on lastilaivana käyttäminen »mitt goda skepp Lankoski.» Rahtia piti maksettaman 95 p. standertilta.

»Lankoski», kapteeni Hidén, oli, sittenkun nälkävuonna oli tuonut viljaa Merikarvialle, purjehtinut m. m. Länsi-Intiassa, saapuen Havannaan tammikuussa 1870, josta se kutsuttiin Helsinkiin ja saapui sinne toukokuussa. Sen rahtituloja osottavat rahdin vakuutussummat, jotka vaihtelivat 15—20,000 markan välillä. Purettuaan lastinsa Helsingissä saapui »Lankoski» Merikarvialle ja lähti sieltä uuden kapteenin, Vallinin, kulettamana Välimerelle. Entinen kapteeni Hidén siirtyi uuteen laivaan.

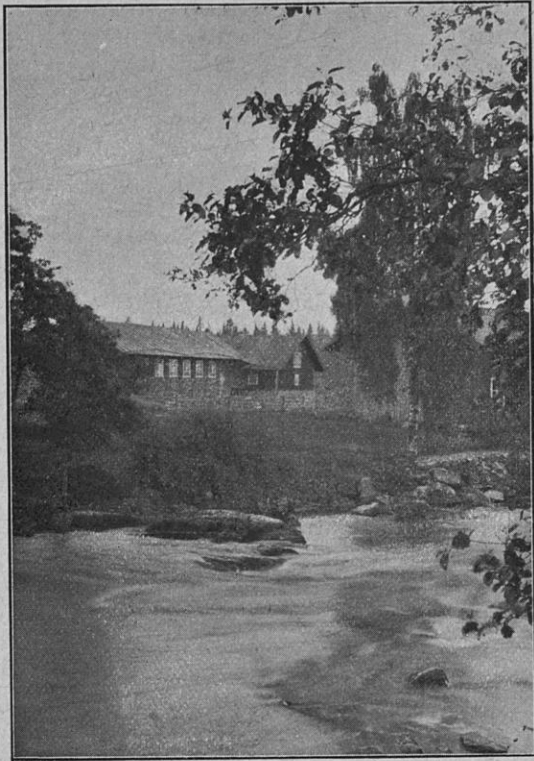
Hyvät rahtitulokset olivat nähtävästi innostuttaneet Ahlströmiä uusiin yrityksiin laivanvarustajana. Jo kesäkuussa 1869 tilaa hän kuparipulttia laivan rakennusta varten, huhtikuussa tilataan purjeet Pietarista ja kesäkuun puolivälissä lasketaan 329 lästtiä vetävä parkkilaiva vesille Brändön veistämöltä, saaden kasteessa nimekseen »Saarikoski.» Laivan rakentaminen oli maksanut 157,000 markkaa.

Ensimmäisellä retkellään saapui »Saarikoski» marraskuun alussa lastinsa kanssa Malagaan ja sai sen myydyksi sikäläiselle toiminimelle Mathias Huelinille.

Lasti oli lähetetty menemään ennen kun kauppa oli tehty ja oli kapteenin asiana saada se myydyksi.

Kirjeessä 12 p:ltä marrask. 1870, jossa Ahlström antaa kapteenilleen neuvoja lastin myynnistä, hän kehoittaa häntä myöskin mitä pikemmin lähettämään saamansa rahat hyvissä

papereissa — ei kuitenkaan ranskalaisissa. Syynä siihen, miksi eivät ranskalaiset paperit saaneet armoa Ahlströmin silmissä, oli silloin parhaallaan riehuva sota Ranskan ja Saksan välillä. Suurvaltain välinen politiikka tuotti muitakin huolia Lankosken

Lankosken saha.

isännälle. Niin pian kun laivan lasti on purettu, käskee hän Hidénin ottamaan suola- tai muuta sopivaa lastia johonkin Norjan satamaan. Kun on pelättävänä sota ei ainoastaan Venäjän ja Turkin välillä, vaan myös Itävallan ja Englannin ynnä Venäjän välillä, niin K. H. ryhtyköön kaikkiin varokeinoihin joutu-

masta vihollisen vangiksi. Jos niin sattuisi että sota puhkeaa, olisi Norja varmin paikka laivan myymiseksi.»

Tuota pelättyä kaikkien sotaa kaikkia vastaan ei sentään syttynyt, mutta kapteeni teki työtä käskettyä ja pakeni Norjaan suolalastin kanssa.

Jo ennen tätäkin oli sota sekottanut Ahlströmin liiketuumia. F. Wennbergille Lyypekkiin kirjoittamassaan kirjeessä 3 p:ltä elokuulta ilmoittaa hän ei voivansa sinne mitään lastia lähettää koska on sanomalehdistä lukenut, että Lyypekinkin satama on sotasulussa, ja lisää suomalaisella suoruudella nämä häntä hyvin kuvaavat sanat: »Saakoon Bismark kaiken tämän pahan tähän Korkeimmalta hyvin ansaitun palkkansa.»

Arvattavasti oli sodan seurauksia, ett'ei Ahlström tarjouksissaan seuraavan vuoden 1871 alussa kääntynyt Saksaa edemmä. Ainoa tarjous, jonka hän tekee ulommaksi, on Fölsch & C:lle Marseillessa maaliskuussa, jolloin hän olettaa »onnettoman sodan päättyneeksi.» Vastaus saapuu vasta elokuussa eikä kaupoista sinä vuonna tullut mitään. Kaukaisia markkinoita ei muuten ollutkaan tarvis hakea, koska hinnat Lyypekissä olivat hyvät.

Sartori & Bergerille Kielissä tehdyistä tarjouksista päättäen oli Ahlströmillä nyt talvisahauksesta Markunkarissa ja Jokikroopissa varastossa likemmä 400 standerttia, sekä hänen edellisenä syksynä ostamansa Noormarkun sahan tuotteita noin 200 standerttia, jotka kaikki myytiin hyvällä menestyksellä Saksaan noin 150 markkaan standertti. Kesäsahaus ja syyssahaus oli paljoa suurempi eli noin 1,000 standerttia, joka oli seuraus vastamainitusta Noormarkun ostosta, minkä kautta Noormarkun ja Lampin sahat joutuivat Ahlströmin haltuun. Tästäkin sahauksesta myydään suuri osa Saksaan, myöskin Englantiin hroille Sieveking Droope & C:o P. A. Scheydt, Naeme & C:o ja Wade & Sons. Näytteeksi, millaisia asioita tehtiin, mainittakoon, että

eräs Neamelle lähetetty lasti 13,902 kpl. tuotti puhdasta voittoa 27,800 m. ja toinen Scheydtille à 18,169 kpl. 23,450 m.

V. 1872 näkyy puutavarankauppa olleen tavattoman vilkasta ja kysyntä suurempi kuin mitä Ahlström voi toimittaa, vaikka hän jo tammikuussa voi tarjota heti purjehduskauden alettua aina 1,400 standerttia.

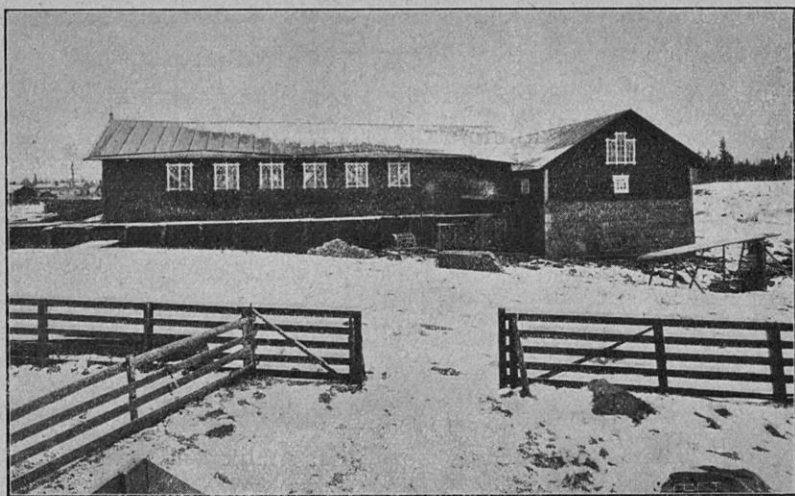
Jo ennen purjehduskauden alkamista oli koko talvivarasto kaupattu pääasiassa Englantiin. Ranskassakin oli luotto alkanut palata takaisin ja uudistunut toiminta yhä enemmän laajentua, vaikka ranskalaiset markkinat taas sulkeutuivat, kun pelättiin, että siellä Suomesta tuoduille tavaroille pantaisiin tulli. Hinnat olivat tietysti sitä mukaa korkeat kuin kysyntä oli suuri. Lyypekissä esim. luvattiin maksaa standertista 8 shillingiä enemmän kuin edellisenä vuonna ja alin hinta, mistä Ahlström suostui myymään, oli 14 Hamb. b:oa 31¹/₂ kuutiojalalta. Hintoja korotti vielä lisäksi sekin, että myyjä ei nyt suostunut sitoutumaan tavaransa ankarampaan lajitteluun ja saattoi panna ehdoksi, että kaitaisemmatkin lajit otettakoon täydestä. Syksyvienti ei ollut niin suuri kuin talvivienti, ainoastaan noin puolet siitä, riippuen kai osaksi siitä, että Lankosken sahan oli korjauksen takia täytynyt seisoa lähes neljä viikkoa ja ehkä myöskin puiden puutteen takia, koska ei ole muuten selitettävissä että Noormarkun saha olisi annettu arennille kauppias F. V. Petrellille Porista, (joka siinä sahautti 8,000 tukkia (18 markan maksusta standertilta).

Puutavaraliikkeen vilkkautta näinä ja seuraavina vuosina osoittaa kaikista parhaiten se, että hampurilainen firma Roenberg jo elokuussa v. 1872 ilmoittautuu tekemään kauppvoja tulevalle vuodelle ja sanoo Espanjaan vietävistä puutavaroista vovansa tarjota »kaikkein korkeimpia huippuhintoja.»

Vaan jos Ahlströmille kaikkina näinä vuosina oli iloakin liiketoimistaan, niin oli hänellä niistä harmiakin. Antaaksemme mikäli mahdollista täydellisen ja monipuolisen kuvan Ahlströ-

min puutavaraliikkeen vaiheista, saanemme tässä kertoa muutamista rettelöistä, joihin hän joutui ja vaikeuksista, joita hänellä oli voitettavana, sitä enemmän kuin ne yleensä ovat tyypillisiä tämän liikehaaran alalla.

Laivan saanti puutavarain vientiä varten näkyy yhäkin samoin kuin 1860-luvulla olleen vaikeata ja monimutkaista, eivätkä Ahlströmin omat laivat riittäneet hänen tarvettaan tyydyttämään. Kun kaikki kuletuks siihen aikaan vielä toimitettiin

Lankosken saha ja mylly.

purjelaivoilla, joita täytyi haalia ympäri Itämeren, Ruotsista, Riiasta, Saksasta ja Suomesta, etupäässä Turusta ja Ahvenanmaalta, niin ne usein viipyivät saapumasta aikanaan, pääsivät epäsuotuisain tuulien takia hitaasti satamiin ja satamista ulos. Niinpä kerrankin syksyllä 1871 jäätynä »Lankoski» täyden lastin kanssa Reposaareen ja sai jäädä sinne toimetonna talvehtimaan, tuottaen kaksinkertaista harmia siten, että lastissa oleva pääoma jäi seisomaan ja että edulliset talvirahdit ulkomaan merillä jäivät saamatta. Siihen aikaan ei Ahlströmillä vielä ollut omaa

hinaajaakaan auttamassa laivoja ulos merelle ja satamaan. Vasta syksyllä v. 1873 sellainen hankittiin. Oli siis monta kertaa tiukka edessä, miten saada leveranssit aikanaan suorite-
tuiksi eikä ollut ihme, jos miehen vilkas luonto joskus kuo-
hahtikin. Niin tapahtui kerrankin kesäkuussa 1871, jolloin
Ahlström turhaan odotti ahvenalaisia kuunareita, joita hänelle
J. V. Jansson Turussa oli luvannut toimittaa. »Totta on, että on
ollut pitkälinen vastatuuli, kirjoittaa Ahlström kesäk. 6 p:nä mutta
joskus myöskin sopiva Koskəriin tullaksemme. Viivytys tuntuu
oudolta. Sertepartiassa sanotaan: »sitoudun avoveden aikana
purjehtimaan j. n. e.» mutta tätä ei kuitenkaan voi hyväksyä
puolustukseksi niiden poissaololle, koska olen antanut K. H:lle
määräyksen tuoda tavara *ensi* avovedellä *tänä vuonna!* Moisia
metkuja en ole kuullut vielä edes ahvenanmaalaisiltakaan.»
Odotetut laivat saapuivat vasta kesäkuun 10 p:nä.

Kuta enemmän liike laajeni, sitä suurempia hankaluuksia
tuotti Ahlströmille myöskin sen hoitaminen kaukaisesta Lan-
koskesta, jonne kaikki sähkösanomat olivat Porista lähetettävät
joko postin kautta tai erityisen pikalähetin mukana. Siitä seu-
rasi monta viivytystä ja vahinkoa, varsinkin silloin kun sähkö-
sanomat olivat epäselvät tai kokonaan selittämättömät, niinkuin
usein tapahtui, eikä niitä voinut tarkistuttaa. Kerrankin sai
»Saarikoski» odottaa Malagassa useita viikkoja epäselvän sähkö-
sanoman vuoksi. Nämä hankaluudet lienevät osaltaan vaikutta-
neet siihen, että Ahlström lopulta muutti asumaan ensin Poriin
ja sitten Noormarkkuun.

Jo ensimmäisellä lautainvientiretkellään pikkupoikana oli
Ahlström, niinkuin olemme kertoneet, saanut torjua muistutuk-
sia muka huonon tavaran johdosta. Silloin onnistui hänen
vakuuttaa vastaanottajaa siitä, että tavara oli hyvää. Myöhem-
pinä aikoina ei se aina onnistunut ja sai hän alkamallaan uralla
liikemiehenä joskus maksaa sangen sieviä oppirahoja.

Niinpä hän, kun pyytää Noormarkun tuotteista samaa hintaa kuin sanoo kuulleensa W. Rosenlew & C: on saaneen, saapi Scheydtiltä Lontoossa vastaukseksi, että »K. H. ei suinkaan voi toivoa niitä hintoja, joita minä olen saanut Porin höyrysahayhtiön tavaroista, ei ainakaan niin kauvan kun Noormarkun valmisteet eivät vielä ole täällä tunnetut. Sittenkun ne ovat tulleet tunnetuiksi ja osoittautuneet Porin yhtiön tavarain veroisiksi, niin on ehkä mahdollista, että niistäkin saadaan yhtä edullisia hintoja, mutta ei ennen. Yhtiö lajittelee tavaransa »primaan» »sekundaan» ja »tertiaan», jota vastoin K. H:lla on vaan prima ja sekunda, tämä viimeainittu laji siis sisältäen semmoisia tavaroita, joita yhtiö myy tertiana melkoista alempiin hintoihin.»

Se oli arvostelun muodossa annettu hyvä neuvo, jommoisen hän samana vuonna myöskin sai Sieveking Droop & C:lta. Korkeimpain hintain saavuttamiseksi olisi välttämätöntä tehdä huolellinen lajittelu ja tarkka luettelo laudoista ja antaa se niin ajoissa kuin mahdollista, mieluummin jo tammikuussa. Niin tekevät ruotsalaiset ja niin myöskin viipurilaiset. — Ahlström ei kuitenkaan koskaan suostunut ehdotettuun lajitteluun, vaan pysyi omassaan katsoen sen edullisemmaksi.

Eräässä tavarankyselyssä valittaa Boulognelainen firma Borsch & Allum suomalaisen tavarun huonoutta yleensä, se kun on laadultaan pehmeää ja helposti mätänevää, eikä siis tahdo kelvata ranskalaisille.

Pienen luennon englantilaisissa liiketavoissa saa Ahlström G. F. Neamelta Lontoossa sen johdosta, että hän paheksui sitä, että Neame oli vakuuttanut erään lastin Englannissa, kun ei ollut konossementin mukana saanut vakuutuspoliisia Suomesta:

»Teidän arvoisa kirjeenne 31 päiväältä viime kuuta koskeva »Serafiinan» asiata näyttää osoittavan, että Te katsotte meitä kokonaan kykenemättömiksi käsittelemään meille antamianne tehtäviä totutun tavan ja yleensä hyväksytyjen periaatteiden

mukaan sekä täällä että Teidän omassa maassanne. Oman monivuotisen kokemuksemme mukaan olimme me varmat siitä, että meidän oli toimitettava vakuuttaminen *täällä*, kun ette te antaneet mitään toisia määräyksiä. Ostajilla oli oikeus vaatia vakuutuskirjaa samalla kun konossementtia, he eivät mitenkään ole velvolliset tyytymään ulkomaalaiseen vakuutukseen, vaan vaativat saavansa täysiarvoisia englantilaisia poliseja, ennenkun antavat akseptinsa lastista.

Totta on että kyllä voidaan odottaa akseptin saamista siksi kun laiva on tullut, mutta tavallisesti on siinä vaara, jota tavarän lähettäjän edun vuoksi on vältettävä, sillä jos vastaanottajat syystä tai toisesta esim. hintain epäedullisesti muuttuessa, hylkäisivät lastin sen perille saapuessa, niin ei olisi mitään keinoja *pakoittaa* heitä aksepteraamaan fakturan täyttä arvoa, ja he voisivat joutua kiusaukseen ruveta juonittelemaan esim. väärästä lajittelusta, tavarän huonosta laadusta y. m. päästäkseen kaupasta tai helpommin saadakseen toivotun alennuksen. Voidaan tietysti vedota oikeuteen, mutta joka miehen on varottava alottamasta oikeudenkäyntiä täällä, jossa jo kulutkin nousevat niin äärettömän pian, että riidanalainen summa useimmiten häipyä mitättömiin siihen verrattuna. »Serafiinan» suhteen oli asianlaita tietysti toinen, koska laiva saapui tänne, ennenkun teidän paperinne, mutta siitä huolimatta olisi ollut Teidän velvollisuutenne ilmoittaa meille, että olitte vakuuttaneet lastin ja rahdin etumaksun.»

Totisempi oli eräs toinen riita, joka sekin syntyi Neamen kanssa. Parhaiten puhuvat siitä seuraavat otteet Neamen kirjeistä:

Lontoo, kesäk. 22 p:nä 1872.

Viitaten kirjeeseemme t. k. 11 p:ltä olemme me nyt, ikävä kyllä, pakotetut ilmoittamaan, että »Rurik» on saapunut Hulliin, mutta että ostajat ovat hylänneet lastin sen huonon laadun vuoksi. Tietysti emme voi tehdä mitään muuta kuin tarkastuttaa lastin, mutta silloin syntyy myöskin kysymys spesifikatsioonien ja lyhempien välipituuksien erosta. Tarkemmin asiasta muutamien päivien kuluttua. Me valvomme huolellisesti Teidän etujanne.

Lontoo heinäk. 27 p:nä 1872.

»Rurikin» lastin on käynyt sangen huonosti, tavara lieene lastattu aivan liika tuoreena näyttäen hyvin tumman syvennyksen suurinmassa osassa lankkuja ja battensia. Meillä on paljon rettelöitä ostajan kanssa tästä pienestä lastista ja me pelkäämme, että siitä on syntynyt teille tuntuva tappio.

Lontoo elok. 12 p:nä 1872.

Viitaten kirjeeseemme v. k. 27 p:ltä olemme sittemmin saaneet Teiltä seuraavan sähkösanoman t. k. 8 p:ltä:

»En hyväksy mitään alennusta »Rurikin» lastista, koska tavara lastattaessa oli puhdasta ja kirkasta.»

Ainoa vastaus, minkä tätä nykyä voimme antaa, on: että meidän mielestämme tavara ei mitenkään olisi voinut niin paljon vahingoittua lyhyen kesämatkan kestäessä, jos se lastattaessa olisi ollut hyvässä kunnossa. Emme luule ostajan tyytyvän vastaukseenne, vaikka teemmekin kaikki voitavamme valvoaksemme Teidän etujanne.

Lontoo elok. 19 p:nä 1872.

— — — On valitettavaa, että olemme niin eri mieltä »Rurikin» lastin laadusta. Se on vielä koskematonna West-Hartlepollissa ja me olemme varmat siitä, että kuka tahansa, joka lastia tarkastaa, myöntää oikeaksi ostajan muistutukset. — Emme ole vielä maksaneet mitään alennusta emmekä teekään sitä, ellei meitä siihen laillisilla keinoilla pakoiteta, mutta niin ollen toivomme, ett'ei ole Teidän tarkoituksenne, että meidän on maksettava summa provisionistamme.

Teidän esityksenne, että sertepartia olisi kirjoitettava lukuunottamalla poutaisia lastauspäiviä, ei tietysti ole toteutettavissa, sillä semmoisilla vaatimuksilla ei laivoja voitaisi saada.

Lontoo elok. 28 p:nä 1872.

— — — Riita »Rurikin» lastista ei ole päättynyt vielä emmekä voi sanoa, kuinka asian lopulta käy. —

Lontoo syysk. 24 p:nä 1872.

— — — Riita »Rurikin» lastista on päättynyt niin, että meidän täytyi myötäliitetyn tarkastustodistuksen mukaan ostajalle maksaa 25 £:n ja 7 sh:n alennus sekä kustannuksia 3 £:n ja 3 sh:n edestä eli yhteensä 28 £ 10 sh. — jonka summan olemme eilisen päivän kohdalle merkinneet Teidän maksettavaksenne ja pyydämme Teidän tekemään samoin.

Vielä yksi vastoinikäymisen harmi tältä muuten hyvältä vuodelta, joka tuli edellisiiän monta kertaa kalliimmaksi. Kesällä »Lankosken» kanssa Englantiin lähetetty lasti ei vastaanottajan mielestä vastannut sopimuksessa tehtyjä ehtoja, jonka vuoksi hän vaati alennusta sen hinnassa 200 puntaa. Ahlström tarjosi 150 puntaa, mutta pitkien kirjeenvaihtojen jälkeen täytyi hänen kuitenkin suostua näihin ankaroihin ehtoihin, kun muuten olisi täytynyt ryhtyä kalliiseen oikeudenkäyntiin.

Mutta joskin hän sai ottaa neuvoja ja niistä vähän maksaaakin, niin sai hän niitä antaakin. Se tilaisuus sattui hänelle hänen ollessaan tekemisissä erään Malagalaisen firman La Rosa Pich & C:on kanssa, jonka agentti herra Carlos Ant. Talavera Parisissa oli esittänyt Ahlströmille. Sopimus oli tehty ja laudat valmiit lastattaviksi, mutta laivaa ei kuulunut. Silloin ilmoitti Ahlström Talaveralle, että ell'ei tavarata noudettaisi ennen heinäkuun 1 p:ää, kauppa peruutettaisiin. Silloin luvattiin lasti noutaa ja Talavera ilmoitti, että Pich & C:o oli etumaksuna myöntänyt 5,000 bancon vekselin, joka olisi asetettava hra Carl Rönnebergin Hampurissa maksettavaksi. Mutta kun Yhdyspankille myyty tratta esitettiin hra Rönnebergille, lähetettiin se takaisin protesteerattuna, koska siitä puuttui ilmoitus Pichin puolesta: »Tästä hauskuudesta», kirjoittaa Ahlström Pichille, »sain minä suorittaa kustannuksia 220 m.», ja lisää suuttuneesti: »25-vuotisen puutavarakauppiaana oloni aikana en ole koskaan saanut kokea sellaista kohtelua.» Asia järjestettiin lopulta siten, että Pich & C:o, hra Clas Björnbergin erityisestä

suosituksesta, sai lastinsa, sittenkun oli suostunut maksamaan Ahlströmin protestikustannukset. Mutta vielä lastin saatuaankin koetti Pich rettelöidä eikä suorittanut täyttä fakturaa. Välit kiristyivät niin, että Ahlström kieltäysi ryhtymästä mihinkään asioihin tämän firman kanssa, ennenkun riitaraha 271 Saksanmarkkaa oli suoritettu.

HELSINGISSÄ
HELSINGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ
1907

ANTTI AHLSTRÖM

HÄNEN ELÄMÄNSÄ JA ELÄMÄNTYÖNSÄ

KIRJOITTANUT

JUHANI AHO

HELSINGISSÄ 1907

VII.

NOORMARKUN OSTO.

Noormarkun oston merkitys. — Noormarkun historiaa. — Huutokauppa. — Rettelöitä K. J. Lönngrénin kanssa. — Stuartit tahtovat lunastaa perinnöksi Noormarkun. Asia raukee. — „Riimuurarin“ kultarasia. — Antin „taikakalu.“ — Uusia suuria tuumia. — Aikoo ostaa Porin höyrysahan. — Hakee turhaan rahoja ulkomailta. — Vaimon ja tyttären kuolema.

Olemme edellä saaneet jonkunlaisen käsityksen siitä, miten Ahlströmin liike laajenemistaan laajeni, kuinka hän ostamalla ensin Saarikosken ja sitten Lankosken hankki itselleen varman pohjan puutavarakauppiaana. Ei ole mitään numeroita siitä, missä määrin näiden tilain metsiä kaadettiin ja kuinka suuri osa viedyistä puutavaroista oli kotoisin omilta mailta. Luultava kuitenkin on, että suurin osa oli omia puita, joskin osalta myöskin ostettiin vieraita metsiä ja sahalle valmiiksi vedetyitä hirsiiä. Omat metsät olivat ainakin omansa antamaan Ahlströmin harjoittamalle puutavaraliikkeelle varmaa selkäranka- ja estämään sitä joutumasta riippuvaksi vieraista pääomista ja metsän hintain vaihteluista. Sitäpaitse olivat omat metsät ja talot lisäämässä luottoa. Ei liene myöskään vähäksi arvattava

työvoimain helppo saanti omien alustalaisten keskuudesta. Liike seisoj siis kaikin puolin varmoilla jaloilla, kahdella varmalla jalalla, Lankoskella ja Saarikoskella, joihin kohta oli tuleva kolmas, Noormarkku, mikä teki sen lopullisesti horjumattomaksi.

Noormarkun ostoa onkin pidettävä merkitykseensä nähden täysin yhdenveroisena kahden edellisen maanoston kanssa, kentiespä vieläkin merkitsevämpänä, koska se ei ainoastaan laajentanut entistä puutavaraliikkeen alaa, vaan toi tullessaan uuden liikealan, rautateollisuuden.

Ennenkun käymme Noormarkun tilojen ja siihen kuuluvain teollisuuslaitosten ostamisesta kertomaan, luokaamme silmäys tämän Ahlströmin perheelle niin tärkeän ja paljon merkitsevän paikan historiaan. Sitä esittäessämme meillä on onni melkein sanasta sanaan seurata erästä maisteri Niilo Avellanin tekemää tutkimusta, minkä hän hyvántahtoisesti on jättänyt käytettäväksemme.

Vanhoissa maakirjoissa käytetään Noormarkun (Normark, Norramarken) nimeä niin nykyisestä Noormarkusta kuin sen läheisyydessä olevasta Finbyynkin kylästä. Finbyyn nimi ei ei kuitenkaan entisinä aikoina ollut peräti tuntematon, joka nähdään siitä, että sitä ainakin kahdesti käytetään 15:ltä sataluvulta säilyneissä asiakirjoissa. Finbyyn nimen asemasta tavaataan kaikissa 14:en sataluvun asiakirjoissa sekä, merkillistä kyllä yhdessä asiakirjassa vuodelta 1753 nimi Kainun kylä, joka tätä nykyä on tuntematon. Todennäköistä sentähden on, että Noormarkun kylän toisen osan nimenä alkuansa oli Kainunkylä, mutta että sen asemasta sittemmin ruvettiin käyttämään nimeä »Finby», joka vähitellen on astunut alkuperäisen Kainunkylän nimen sijaan.

Mikäli tiedetään puhutaan Noormarkusta ensi kerran v. 1402. Pyhän Henrikin päivänä mainittuna vuonna Suomen ensimmäinen arkkiteini Henrikki Maununpoika arkkiteinin pöydän hyväksi lahjoitti 8:n tangon suuruisen tilansa Noormarkussa

sillä tavalla omalle ja vanhempiensa sieluille autuutta ansaitaksensa. Kauvanko tila arkkiteinin pöydän hallussa pysyi, on tietämätöntä. Sen jälkeen kuuluu kokonaista kaksi vuosisataa, ennenkun Noormarkusta on mitään muistiinpantavaa tavattavissa. Sen 12 silloista tilaa pysyivät 16:n sataluvun alkupuoleen asti ruotitiloina. Siitä lähtien rupeaa Noormarkussa kuitenkin lahjoitusmaita ilmaantumaan. Kuninkaallisen kirjeen kautta 13 p:ltä syysk. 1603 sai luutnantti Olavi Juhonpoika elinkautiseksi lahjoitukseksensa yhden tilan Noormarkussa. Ennen pitkää Olavi Juhonpojan nimi kuitenkin katoaa maakirjoista, jonka tähden sopii otaksua hänen pian kuolleen. Luutnantti Pietari Niilonpojan lippukunnassa Sakari Knuutinpoika, jolta jalka oli ammuttu Käkisalmen piirityksessä, sai kuninkaallisen kirjeen kautta 27 p:ltä marraskuuta 1613 yhden Noormarkun tiloista elinkautiseksi lahjoitukseksi. Lahjoitus uudistettiin kuninkaallisen kirjeen kautta heinäkuun 8 p:ltä 1643. Olipa myöskin Hannu Ragvaldinpoika Örneramalla, Pietniemen herralla, kuninkaallisten kirjeiden johdosta elokuun 20 p:ltä 1614 sekä huhtikuun 8 p:ltä 1616 elinkautisena lahjoituksena yksi tila Noormarkussa.

Kaikki nyt luetellut lahjoitukset olivat ainoastaan elinkaudeksi annetut ja joutuivat sentähden läänityksen saajan kuoleman jälkeen takaisin kruunulle. Mutta useampia Noormarkun tiloja annettiin myöskin rälssiksi. Huhtikuun 15 p:nä 1622 sai päämajoitusmestari Gotthard Zechler rälssiksi Norrköpingin kokouksen ehdoilla useampia tiloja, joista 7 lienee *) ollut Noormarkussa. Tiloihinsa sai Zechler kuninkaallisen kirjeen

*) Tiedot Zechlerin Noormarkussa, omistamien tilojen luvusta vaihtelevat suuresti. Maakirjoissa v:ltä 1623 ja 1629 mainitaan hänellä olleen 10 tilaa, myöskin myöhemmissä maakirjoissa puhutaan taas milloin 5:stä, 6:sta taikka 7:stä tilasta. Tiloja lienee kuitenkin oikeastaan ollut 7, siitä päättäen, että, kuten tuomiokirjoista nähdään, Zechlerin vävy Böning, joka oston kautta pääsi appensa tiloja hallitsemaan, sai kiinnityksen 7:ään tilaan Noormarkussa.

kautta 23:lta p:ltä kesäkuuta 1646 vahvistuksen. Pian kuitenkin Noormarkun tilat oston kautta menivät hänen vävyllensä Reinhold Böningille. Tämä sai v. 1651 kihlakunnan oikeudessa kiinnityksen kolmeen tilaan, jotka hän 30 p:nä lokakuuta 1648 oli apeltaan ostanut sekä sen lisäksi vielä neljänteenkin, jonka Zechler oli pannut pantiksi ratsumestari Niilo Olavinpojalle 100:sta riikintaalerista sekä 100:sta kuparitaalerista, mutta jotka Böning nyt suoritti. Reinhold Böning sai paitse sitä v. 1656 kiinnityksen kolmeen muuhunkin Noormarkun tilaan, jotka hän nämäkin oli apeltaan ostanut. Näin joutuivat siis kaikki Zechlerin rälssit Noormarkussa Böningin haltuun.

Neljä Noormarkun tilaa luettiin v. 1651 Porin kreivikuntaan. Paitse kreivikuntaan kuuluvia ja Böningin hallussa olevia tiloja oli Noormarkussa vielä yksi tila, joka oli annettuna eräälle Gabriel Eskilipojalle elinaikaiseksi lahjoitusmaaksi.

Reduktionissa tehtiin Noormarkun tiloista seuraavat uudet tilat *): 1 Lievenin rykmentin Hammarin komppanian uusi-jakoinen ratsutila; 1 Rehbinderin komppaniaan kuuluvan sotamiehen tila; 1 akumenttitila; 1 jakamaton kruununtila; 1 Lievenin rykmentin Hammarin komppanian luutnantin etuusuustila. Kuudesta jällellä olevasta tilasta, jotka kuuluivat Böningin rälssiin, peruutettiin ainakin kolme vuoden 1638:n verolla, mutta annettiin entiselle omistajalle 10:ksi vuodeksi nauttittavaksi. Muut kolme tilaa olisivat vuoden 1685:n maakirjan mukaan jääneet Reinhold Böningin († 1671) haltuun, joka tieto kuitenkin näyttää hyvin epäiltävältä, koska Noormarkussa sittemmin ei mitään rälssitiloja tavata.

Tämä Noormarkun maatilojen jako muuttuu kuitenkin ennen pitkää sillä tavalla, että varsinaisessa Noormarkussa tavataan seuraavat tilat: Herrgårdin säteri ja perintörustholli, säteriosa $\frac{2}{3}$:aa ja perintöosa $\frac{1}{3}$:aa manttaalia, Ollilan verotila, $\frac{5}{12}$:aa

*) 1685:n vuoden maakirjan mukaan.

manttaalia, Tommilan verotila, $\frac{1}{2}$ manttaalia, Vrangin verotila $\frac{3}{8}$ manttaalia, Kleemolan akumentti tila $\frac{1}{2}$ manttaalia ja Simulan akumenttitila $\frac{1}{3}$ manttaalia sekä Finbyyssä Uotilan verotila $\frac{1}{3}$ manttaalia, Heikkilän verotila $\frac{1}{3}$ manttaalia, Kaharin verotila $\frac{5}{12}$:tta manttaalia, Kaaperin verotila $\frac{1}{4}$ manttaalia, Keitingin akumenttitila $\frac{3}{4}$:ttä manttaalia, Kuurin verotila $\frac{1}{3}$ manttaalia ja Klemetin verotila $\frac{1}{4}$ manttaalia.

Herrgårdin rusthollin haltijana oli 17:n sataluvun alkupuolella kapteeni Kustaa Böning, Reinhold Böningin poika. Tämä lienee kuitenkin pian jättänyt rusthollin Porin kaupungin kauppiaille raatimies Adrian Gottlebenille, jonka isä, raatimies Gabriel Gottleben († 1673), Lyypekistä oli muuttanut Poriin, tullen lavean kauppiassuvun kanta-isäksi. Adrian Gottleben kuoli v. 1710. Herrgårdin rustholli joutui silloin hänen leskelleen Saara Nii-lontytär Qvistille sekä tämän kuoltua v. 1739 hänen tyttärensä Maria Gottlebenin miehelle, kauppias Kaarle Indebetoulle. Tämä möi marraskuun 5 p:nä 1748 rusthollin Turun piispalle, varakansleri Juhana Brovaliukselle, professori Niilo Hasselbomille sekä herroille M. Sveder ja H. Lidin. Vähää myöhemmin ostivat nämä Herrgårdin uudet omistajat kauppias Adrian Adrianinpoika Gottlebenin leskeltä Saara Polvianderilta $\frac{1}{3}$:n Tommilan verotilasta. Piispa Brovallius möi kuitenkin jo 10 p:nä joulukuuta 1750 omistamansa $\frac{1}{4}$:n Herrgårdista sekä $\frac{1}{12}$:n Tommilasta kauppias Niklas Pippingille, jolta puheena olevat maatilat osat maaliskuun 27 p:nä 1751 oston kautta joutuivat kauppias Kustaa Aadolf Witfootille, joka ennestään omisti $\frac{2}{3}$:tta Tommilasta.

Maaliskuun 6 p:nä 1751 tehtiin sitten Herrgårdin ja Tommilan omistajien kesken semmoinen suostumus, että Hasselbom, Sveder ja Lidin möivät kauppias Wittfootille $\frac{1}{4}$:n Herrgårdista 2,942 kuparitaalerista ja että Wittfoot puolestaan luovutti Hasselbomille, Svederille ja Lidinille 2,942:sta kuparitaalerista $\frac{1}{4}$:n Tommilasta.

Tämän suostumuksen johdosta tulivat Herrgård ja Tommila jaetuiksi mainittujen miesten kesken sillä tavalla, että kauppias Wittfoot sai puolet Herrgårdia ja puolet Tommilaa, professori Hasselbom sekä Sveder ja Lidin yhteisesti toiset puolet puheenaolevia tiloja. Sveder ja Lidin luovuttivat kuitenkin jo ennen vuotta 1753 oikeutensa Herrgårdiin ja Tommilaan asessori Kristoffer Rappelle. Professori Hasselbom, kauppias Wittfoot ja asessori Rappe ostivat tammikuun 22 p:nä 1756 Herrgårdin perinnöksi.

Kauppias Kustaa Aadolf Wittfootin kuoltua v. 1758 joutui hänen osansa Herrgårdia ja Tommilaa hänen pojalleen pääkonsuli Arvid Wittfootille ja kauppias Tuomas Wittfootille. Professori Niilo Hasselbomin kuoltua v. 1764 joutui hänen osansa puheenaolevia tiloja hänen pojalleen hovioikeudenneuvos Niilo Hasselbomille, joka v. 1770 aateloittiin Fredenskiöldin nimellä. Asessori Rappen osa Herrgårdia ja Tommilaa tuli oston kautta kornetti Adam Reinhold Veissman v. Veissensteinin haltuun.

Vuoden 1790:n vaiheilla tapaamme siis Herrgårdin ja Tommilan omistajina pääkonsuli Wittfootin ja kauppias Wittfootin, joilla kummallakin oli $\frac{1}{4}$, hovioikeudenneuvos Fredenskiöldin, jolla oli $\frac{3}{8}$ ttä sekä kornetti Veissman v. Veissensteinin, jolla oli $\frac{1}{8}$ kysymyksessä olevista tiloista. Näistä hovioikeudenneuvos Fredenskiöld kuoli v. 1792. Hänen leskensä Sofia Albertiina Taube hallitsi poikansa kornetti Reinhold Vilhelm Fredenskiöldin holhoojana miesvainajansa omistamia Herrgårdin ja Tommilan osia. Kauppakirjojen kautta 6 p:ltä elokuuta ja 12 p:ltä lokakuuta 1795 möivät A. R. Veissman v. Veissenstein, A. ja T. Wittfoot sekä S. A. Taube poikansa holhoojana Herrgårdin rusthollin ja Tommilan verotilan ynnä niihin aikojen kuluessa liitetyt Ollilan ja Vrangin verotilat, Simulan ja Klemolan akumenttitilat sekä Längelmäen ja Lampin yksinäiset verotilat 16,000 riikintaalerista maaherralle, kenraalijutantti Kaarle Konstantin de Carnallille.

Huhtikuun 22 p:nä 1806 annetun lupakirjan nojalla perusti de Carnall Noormarkun säterikartanon maalle Torajärven joen läntiselle rannalle Makkarakosken varrelle, 15 virstan päähän Porin kaupungista, Noormarkun rautaruukin. Lupakirja käsitti yhdellä ahjolla varustetun kankivasaran ja 500 kipp. taonnan sekä oikeuden ostaa Grythyttanin kaivosseudussa Ruotsissa valmistettua takkirautaa. Jo noin viisikymmentä vuotta aikaisemmin, eli 1758, oli Noormarkun Kuuskoskeen perustettu saha, jolla oli oikeus sahata 1,950 tukkia vuodessa.

Ruukista antaa tohtori Tekla Hultin teoksessaan »Historiallisia tietoja Suomen vuoritoimesta» seuraavat tiedot:

Ruukki oli alkuaan suunniteltu paljoa suuremmaksi. Carnall oli näet anonut kahta ahjoa ja 900 kipp. taontaa, jota paitse hän vielä myöhemmin pyysi saada perustaa kalustuspajan jalostaaksensa siinä 300 kipp. edellä mainitusta kankiraudasta. Kartanon metsät, joista laskettiin saatavan 1,917 lästia hiiliä, olisivat riittäneet anotun taonnan tarpeeksi, vaan kun kuningas otti huomioon että rautatehdas tulisi perustettavaksi semmoiseen seutuun Suomessa, josta pääkaupunki sai puutarpeensa ja kun paikkakunnalla jo ennestään oli yksi rautatehdas, lasitehdas, kaksi sahaa ynnä muita metsää hävittäviä teollisuuslaitoksia sekä Porin kaupunki samasta seudusta osti puutavaransa, jonka ulkomaille vientiin kaupungin kauppaliike etupäässä perustui, katsottiin aiottu rakennus liika laajaksi. 100 riksin sakon uhalla ruukinomistaja kiellettiin muilta ostamasta hiiliä tehtaallensa. Lupakirjaa odottaessaan oli Carnall kuitenkin jo alkanut rakentaa ja saikin 17 p. kesäk. 1806 uuden luvan alkaa taonnan, heti kun vasarapaja oli saatu rakennetuksi.

De Carnallin kuoltua v. 1832 oli ennen mainittujen tilojen omistajina hänen leskensä Ulrika Charlotta Renström († 1834) sekä molemmat tyttärensä Katariina Maria Charlotta ja Magdaleena Vilhelmiina. Näistä Katariina Maria Charlotta oli naitu amiraliteettikapteeni Frans Fredrik Wallenstrålelle ja Magda-

leena Vilhelmiina senaatin oikeusosaston varapuheenjohtajalle salaneuvos Akseli Kustaa Mellinille. Amiraliteettikapteeni Wallenstrålen kuoltua hänen poikansa luutnantti Eemil Wallenstråle ja hänen tyttärensä kammarineuvoksetar Charlotta Stuart möivät 17 p:nä toukokuuta 1864 omistamansa toisen puolen Herrgårdin rusthollia kaikkine siihen kuuluvine tilanosineen hovioikeuden ylimääräiselle notariolle Karl Johan Lönegrenille, joka samaan aikaan salaneuvos Mellinin perillisiltä osti toisen puolen puheena olevia tiloja.

Noormarkku.

Ennenkun jatkamme, luokaamme — N. Avellania seuraten — myöskin katsaus Noormarkun tehtaaseen kuuluvain muiden tilain vaiheihin.

Ollilan verotila oli 16:n sataluvun loppupuolella yhdessä Tommilan kanssa kapteeni Kustaa Böningin ratsutilana. Sen jälkeen mainitaan sitä jakamattomaksi kruununtilaksi, mutta annettiin se sittemmin taas kornetti Berndt Juhana Eneskiöldin etuisuustilaksi. Ollila oli silloin jonkun aikaa seurakunnan takausta vastaan palkan apuna Noormarkun ensimmäisen papin Yrjö Kuhlmanin viljeltävänä, mutta kun tämä v. 1753 sanoi itsensä siitä pois, luovutti Eneskiöld syyskuun 27 p:nä samana vuonna tilan asessori Kristoffer Rappe'lle, ja tähän luovutuk-

seen antoi maaherra 17 p:nä toukokuuta 1754 vahvistuksensa. Asessori Rappe osti toukokuun 26 p:nä 1756 Ollilan perinnöksi. Tila tuli sitten jonkunlaisen kauppasopimuksen kautta, Herrgårdin rusthollin senaikuisten omistajain omaksi, ja on siitä pitäen näihin asti seurannut mainittua rusthollia.

Tommilan verotila oli v. 1690 Ollilan ohessa kapteeni Kustaa Böningin ratsutilana ja joutui sittemmin jakamattomaksi kruununtilaksi. Vähää myöhemmin sen toisesta puolesta tehtiin kornetin puustelli ja toisesta puolesta kihlakunnan voudin palkkatila. 17:n sataluvun neljännellä kymmenluvulla oli Tommilan molempien osien viljelysoikeus joutunut kauppias Adrianpoika Gottlebenin haltuun. Tämä osti heinäkuun 8 p:nä 1747 Tommilan perinnöksi, mutta möi pian sen jälkeen $\frac{2}{3}$:tta siitä Turun kauppiaalle Kustaa Aadolf Wittfootille. Adrian Gottleben kuoli v. 1750. Hänen leskensä Saara Polviander möi miesvainajansa omistaman $\frac{1}{3}$:n Tommilaa Herrgårdin silloisille osallisille, Brovalliukselle, Hasselbomille, Svederille ja Lidinille. Vielä tänäkin päivänä on Tommila yhdistettynä Herrgårdiin.

Vrangin verotila oli keskivälissä 17:sta satalukua kapteeni Fredrik Delviikin etuisuustilana. Hänen hyväkseen viljeli mainittua tilaa kaksi talonpoikaa. Nämä luopuivat osistaan, jolloin ne joutuivat asessori Kristoffer Rappen viljeltäviksi, toinen 27 p:nä toukokuuta 1754, toinen 7 p:nä elokuuta 1755. Asessori Rappe osti 25 p:nä toukokuuta 1756 Vrangin perintötilaksi. Jonkun kauppasopimuksen kautta Vrangin samoin kuin Ollilakin joutui Herrgårdin rusthollin osallisten omaksi, ja on vielä nytkin mainitun rusthollin yhteydessä.

Kleemola kuului akumenttitilana Herrgårdiin. Tila, jonka viljelijöinä alkuaan olivat talonpoikaiset miehet, tuli 17:n vuosisadan viidennellä kymmenluvulla Herrgårdin osallisten Rappen, Hasselbomin ja Wittfootin haltuun. Nämä ostivat 22 p:nä tammi-kuuta 1756 tilan perinnöksi. Kleemola on siitä pitäen ollut Herrgårdiin liitettyä.

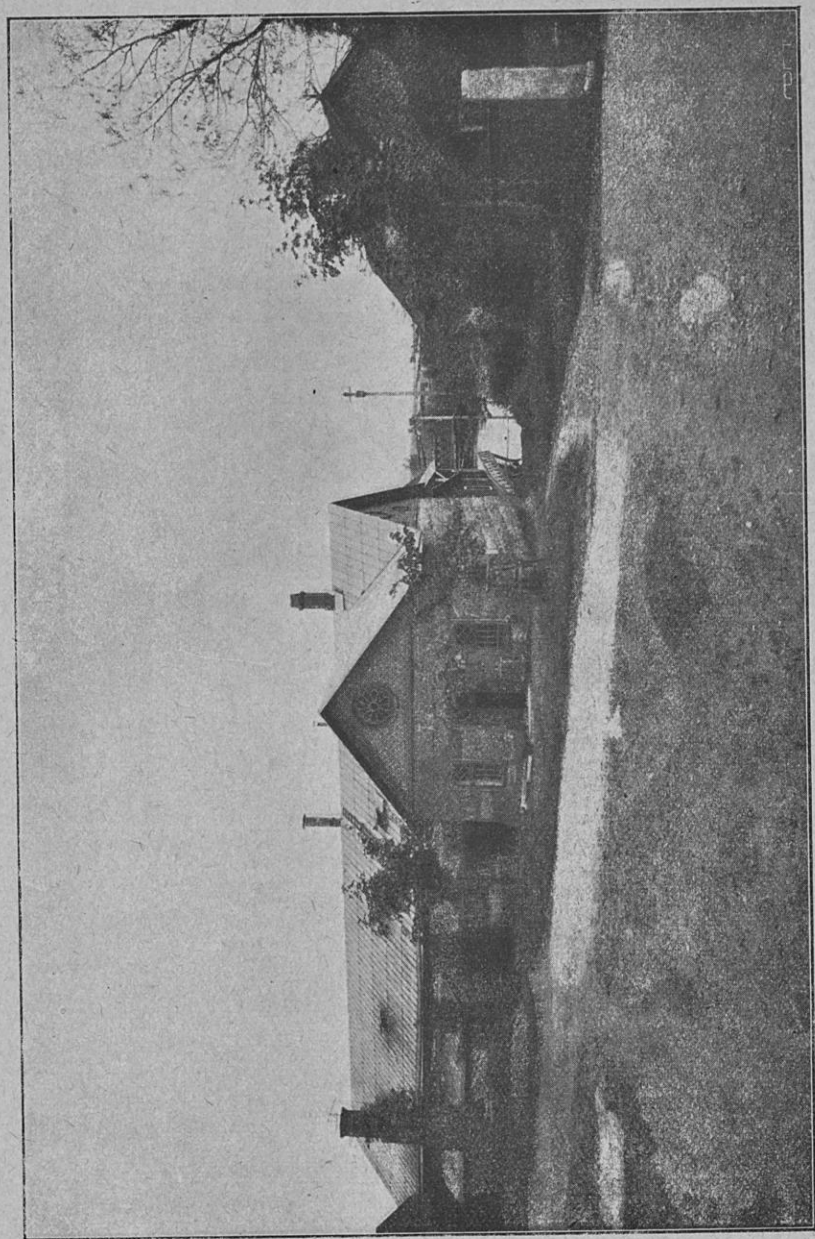
Simula on Herrgårdin rusthollin akumentti. Oltuaan ensin talonpoikien viljeltävänä, joutui tila, samoin kuin Kleemolakin, rusthollin omistajien haltuun, jotka 22 p:nä tammikuuta 1756 ostivat sen perinnöksi. Simula on yhä edelleenkin yhteydessä rusthollin kanssa.

Nykyiseen Noormarkun kartanoon kuuluu myöskin Längelmäen kylän kymmenen tilaa Pomarkun kappelissa.

Längelmäki on vasta myöhempinä aikoina syntynyt kylä. 17:n sataluvun alkupuolella tavataan Längelmäessä ainoastaan yksi Riutta-niminen $\frac{1}{3}$:n manttaalin suuruinen verotila, joka 17:n saluvun neljännellä kymmenluvulla oli kauppias Kaarle Indebetoun hallussa. Tämä maksoi Riutasta perinnöksi ostohinnan, mutta luovutti 5 p:nä marraskuuta 1748 tilan Noormarkun Herrgårdin rusthollin silloisille omistajille, piispa Brovalliukselle, profesori Hasselbomille sekä herroille Svederille ja Lidinille. Riutan perintökirja on annettu vasta 10 p:nä marraskuuta 1753. Tästä ajasta alkaen näihin päiviin asti on Riutta kuulunut Noormarkun Herrgårdin omistajille.

Längelmäen jakokuntaan kuuluvista liikamaista tehtiin isossa jaossa v. 1803 seuraavat 12 puolen manttaalin suuruista uutis-tilaa, nimittäin Jaakola, Juhola, Bergqvist, Koskela, Pääharju Lahdensuu, Katavakorpi, Harju, Panssar, Viitaniemi, Haapakoski ja Korkeakoski. Uutistilat joutuivat 22 p:nä marraskuuta 1803 Riutan silloisen omistajan kenraalijutantti Kaarle Konstantin de Carnallin haltuun, joka Jaakolaan, Harjuun ja Koskelaan sai kymmenvuotisen, Katavakorpeen ja Viitaniemeen viisitoistavuotisen sekä kaikkiin muihin tiloihin kaksikymmenvuotisen veronvapauden. Tilat ovat yhä edelleen Noormarkun Herrgårdin yhteydessä.

Kaikkien näiden tilojen ja laitosten omistajaksi, joita olivat aikanaan hallinneet professorit, piispat, aatelismiehet ja vapaaherrat, tuli nyt entinen talonpojan poika Antti Ahlström. Niin on usein käynyt eikä siinä ole mitään merkillistä tai oudos-

Noormarkun nykyinen kankirautapaja.

tuttavaa. Mutta ei ajatus kuitenkaan voi tuollaisen tosiasian eteen pysähtyä ainoastaan todistamalla että niin on. Se alkaa kohta luoda kuvia elämän ja historian omituisesta kulusta, vanhan katoamisesta ja aina uuden syntymisestä, sukupolvien menneisyydestä, nykykansan olevista oloista ja tulevista. Enkä voi olla kuvittelematta, miltä mahtaisi tuntua esim. piispa Brovalliuksesta, jos hän yhtäkkiä nousisi haudastaan ja lähtisi etsimään sitä pientä maataloa kosken rannalla, jossa hän ehkä joskus kesäänsä vietti, ja tulisi seutuun, jossa sähköpallot linnan tornista hohtaa. Varmaan olisi se hänestä lumottu linna ja luulisi hän näkyjä näkevänsä, ihmeitä katselevansa. Eikä se kuitenkaan olisi muuta ihmettä kuin sitä, mitä elämä, ihmeiden tekijöistä isoin kaikkina aikoina on aikaan saanut.

Mutta palatkaamme todellisuuteen!

Noormarkun tehtaan ja siihen kuuluvien tilojen omistajana oli, niinkuin edellä jo on mainittu, vuodesta 1864 alkaen ollut varatuomari Karl Johan Lönegrén. Hän oli syntynyt v. 1823 (hänen isänsä oli kaupungin lääkäri Fredrik Isak Lönegrén ja äiti vapaaherratar Charlotta Lovisin) ja kuului aikanaan Porin yrittelijäimpien liikemiesten joukkoon, perustaen v. 1858 yhdessä kauppiaas, konsuli A. Björnbergin kanssa Porin konepajan. V. 1858 oli hän ostanut Fredriksforsin tehtaan ja siihen kuuluvat tilukset.

Noormarkun osto oli nähtävästi tapahtunut suurimmalta osalta velaksi, koska toinen puoli tilasta oli vielä Ahlströmin haltuun joutuessaan kiinnitetty 80,000 markasta vapaaherratar Magdaleena Vilhelmiina Melinille ja toinen puoli sen molemmille entisille omistajille, kamarineuvoksetar Charlotta Stuarzilla 20,000 markasta ja luutnantti Emil Wallenstrålelle 34,000 markasta, eli yhteensä 134,000 markasta. Arvatenkin olivat nuo juuri 1864:n jälkeen seuranneet huonot ja ahtaat ajat vaikuttaneet, ett'ei Lönegrén, joka, joskin hän harjotti puutavaraliikettä ja käytti rautatehdasta, kuitenkin lienee perustanut päätoimin-

tansa maanviljelykseen, voinut pysyä pystyssä, vaan oli pakotettu v. 1869 luovuttamaan omaisuutensa velkojilleen. Paitse näitä kiinnitysten omistajia lienevät suurimmat velkojat olleet V. Rosenlew ja Suomen pankki.

Syyskuun 10 p:nä 1869 pidetyssä velkojain kokouksessa päätettiin, että Noormarkku olisi myytävä julkisella huutokaupalla, joka sitten kuulutettiin pidettäväksi lokakuun 17 p:nä 1870.

Huutokauppa-pöytäkirjan mukaan joutuivat nyt myötäväiksi paitse Herrgårdin 1 manttaalin rustholia ja Simulan ($\frac{1}{3}$ m.), Vrangin ($\frac{3}{4}$ m.), Klemolan ($\frac{1}{2}$ m.), Ollilan ($\frac{5}{12}$ m.) ja Tommilan ($\frac{1}{2}$ m.) tiloja Noormarkun kylässä, Uotilan ($\frac{2}{3}$ m.) verotilaa Finnbyn kylässä, Westergårdin ($\frac{1}{6}$ m.) verotilaa Harjakankaan kylässä kaikki Noormarkun kappelissa, sekä Riutan ($\frac{1}{3}$ m.) Juholan ($\frac{1}{2}$ m.), Jaakkolan ($\frac{7}{48}$ m.), Koskelan ($\frac{3}{8}$ m.), Harjun ($\frac{1}{4}$ m.), Katajakorven ($\frac{1}{8}$ m.), Kynäslahden ($\frac{1}{12}$ m.) ja Viitaniemen ($\frac{1}{12}$ m.) verotiloja Längelmäen kylässä Pomarkun kappelia ja Kallelan ($\frac{1}{3}$ m.) tilaa Lampin kylässä Ahlaisten kappelissa, myöskin Noormarkun rautaruukki.

Vielä tuli myytäväksi entisen omistajan hallitsemat seuraavat kruununtilat: Harjun ($\frac{1}{2}$ m.) tila Längelmäen kylässä Pomarkun kappelia, ja Alanen-Pirttijärvi ($\frac{1}{6}$ m.), Ylinen-Pirttijärvi ($\frac{1}{8}$ m.), Välimaa ($\frac{1}{6}$ m.), Råfors ($\frac{1}{4}$ m.), Kankaankorpi ($\frac{1}{4}$ m.), Kankaanpää ($\frac{1}{6}$ m.), Tyykilä ($\frac{3}{16}$ m.), Haapajärvi ($\frac{3}{16}$ m.), Vuorenpää ($\frac{1}{4}$ m.), ja Peltomaa Ahlaisten kappelissa ($\frac{1}{4}$), yhteensä $2\frac{5}{24}$ m.) sekä näiden tilojen maalla rakennettu Lampin vesisaha.

Kun Lönegren oli hakenut oikeutta saada vanhemmalle pojalleen lunastaa perinnöksi vasta mainitut kruununtilat, ja kun ei ollut varmaa, tulisiko Tyykilän kruununtilalla oleva Lampin saha seuraamaan tilan mukana, muodostui huutokauppa monimutkaiseksi ja toikin sitten tullessaan joukon rettelöitä ostajalle. Huutokauppa toimitettiin siten, että ensin tarjottiin kaikki verotalot niiden hinnan määräämistä var-

ten, sitten verotalot ynnä Lampin saha sen hinnan määräämistä varten ja lopuksi sekä verotalot että kruununtalot ynnä Lampin saha yhdessä kaupassa. Huutaja, jonka tarjous käsitti kaikki nämä eri osat, oli velvollinen pysymään tarjouksessaan ja vastaanottamaan vero-osan, sahan ja kruunun osan sen hinnoituksen mukaan, joka niille näin ollen tulisi määrättäväksi. Ell'ei konkurssihallinto voittaisi omistusta kruununtiloihin, jäisi kauppa pysymään ainoastaan vero-osaan nähden sekä myöskin Lampin sahaan nähden, sittenkun oli saatu selville, mihin se kuuluisi.

Tapahuneessa huutokaupassa teki Ahlström suurimman tarjouksen eli 182,200 m. vero-osasta, sekä siitä ynnä Lampin sahasta 182,800 m., jota vastoin suurimman tarjouksen eli 437,100 m. koko kysymyksessä olevasta omaisuudesta vero- ja kruununosineen teki tehtaan kassööri Karl Westerberg, ilmoittaen esitetyn valtakirjan nojalla tehneensä huudon pietarilaisen tukkukauppiaan Robert Grossmannin puolesta. Kun eivät pesänhoitajat tunteneet Grossmannin varallisuutta, pyysivät he Westerbergiltä vakuutta tästä ja vetosikin Westerberg herroihin E. M. Mejer ja kumppaniin ja hra J. G. Kondojanoskyy, voimatta kuitenkaan tätä vetoamistaan tukea. Näin ollen ei Grossmannin huutoa voitu hyväksyä, jonka vuoksi koko omaisuus tarjottiin uudestaan ja huusi sen silloin Antti Ahlström 300,000 markasta, minkä huudon pesänhoitajat hyväksyivät.

Tämä summa ei kuitenkaan tullut suoritettavaksi, sillä Lönegrén sai senaatilta luvan lunastaa perinnöksi pojalleen Lampin kruununtilat. Siten tuli Ahlström huutosummasta maksamaan ainoastaan 182,000 markkaa. Asian päätyminen tähän suuntaan ei liene hänelle itselleenkaan ollut epämieluin, koska hän siten pääsi verrattain pienellä rahamaksulla eikä tarvinnut luottoaan liiaksi pinnistää. Kun Noormarkkuun kiinnitetyt Melinin ja Stuartin saamiset, yhteensä 100,000 m., saivat toistaiseksi jäädä siihen kiinnitetyksi velaksi, teki kuukauden kuluessa huuto-

kauppapäivästä maksettava rahamäärä 82,000 m. Vapaaherratar Mellinin saaminen 80,000 m., josta korko 4,000 m. vuosittain suoritettiin senaattori J. Ph. Palménille, sai seista aina vuoteen 1876, jolloin vapaaherrattaren perillisistä översti A. Ramsay sen sanoi irti. Stuartin velka suoritettiin vaatimuksesta jo lokakuussa 1871.

Mutta melkein kohta sen jälkeen kun Ahlström näin oli saanut Noormarkun omistuksen, vaadittiin häntä jo siitä luopumaan. Hra Lönegrén haastoi näet sekä hänet että konkurssipesän hoitajat käräjiin väittäen, että huutokauppa oli ollut laitton, jonka vuoksi se oli peruutettava. Ei ollut ennen huutokauppaa toimitettu lain muka vaatimaa tilojen arvioimista ja selittelyä ja huutokaupan kuuluttaminen oli tapahtunut vaan viidessä kihlakunnan kuudestatoista kirkosta. Kauppias Grossmannin tarjousta ei oltu hyväksytty, vaikka huutokauppakuulutuksessa ei oltu vaadittu vakuuden esittämistä huutokauppatilaisuudessa, vaan päinvastoin ilmoitettu, että ostajalle myönnettäisiin kuukauden päivät tilin tekemistä varten. Kassööri Westerberg oli kauppias Grossmannin puolesta vedonnut pietarilaiseen kauppahuoneeseen E. M. Meijer ja kumppaniin ja J. G. Kondojaannoskyyn sekä sen lisäksi ollut valmis heti kohta asettamaan 30,000 markan vakuuden, vaikk'ei sen tarjoominen ollut tullut kysymykseen, kun pesän hoitajat olivat kieltäytyneet antamasta tietoja vaadittavan vakuussumman suuruudesta. Vielä syytti Lönegrén V. Rosenlewia siitä, että vaikka tämä oli esiintynyt Noormarkun tehtaan ostajana, hän kuitenkin Lönegrénin pesän hoitajana oli ottanut osaa Grossmannin tarjouksen tarkastamiseen. Kun tähän vielä tuli, että Lönegrén ei täyttä kuukautta sen jälkeen, kun huutokauppa oli pidetty, oli Grossmannin puolesta tarjonnut täyden tilin hänen huutosummastaan, mutta että tätä tarjousta ei oltu vastaan otettu, vaati Lönegrén Ahlströmin velvoittamista konkurssipesälle luovuttamaan hal-

tuunsa ottamat tilat sekä pesänhoitajain velvoittamista pitämään uuden huutokaupan.

Asiasta kuultuina väittivät pesänhoitajat m. m., että huutokaupan pitäminen oli käynyt laillisesti, ja mitä Grossmannin toisen tarjouksen hylkäämiseen tulee, niin oli se tapahtunut samasta syystä kuin ensimmäisenkin, Lönegrén kun ei tarjousta tehdessään ollut sen täyttämiseksi tarpeellisia varoja esittänyt.

Kihlakunnanoikeus hylkäsiikin maaliskuun 21 p:nä 1871 kanteen kaikin puolin aiheettomana ja samoin myöskin hovioikeus.

Ennenkun asia senaatissa lopullisesti ratkaistiin, ryhtyi Lönegrén toimenpiteihin, jotka ansaitsevat tulla muistoon otetuiksi, ne kun kenties osaltaan luovat valoa niihin suhteihin, joita sittemmin syntyi Ahlströmin ja Lönegrénin välillä. Senaatti oli marrask. 11 p:nä 1872 tuominnut Lönegrénin puolen vuoden vankeuteen petollisesta menettelystä velkamiehiiän kohtaan, mutta myöntänyt kuitenkin hänen lapsilleen oikeuden useimainittujen kruunutilain perinnöksi lunastamiseen. Tämän johdosta kääntyy Lönegrén kirjeessä marraskuun 16 p:ltä Ahlströmin puoleen esityksellä, jonka tarkoitus oli saada heidän väliset asiat sovinnossa ratkaistuksi, ennenkun senaatin päätös huutokauppa-asiassa annettaisiin. Kirjeessään koettaa Lönegrén uskotella, että on aivan epävarmaa, tuleeko senaatti julistamaan huutokaupan pysäväksi.

»Kihlakunnanoikeus ja hovioikeus ovat tosin hylänneet minun väitteeni, mutta niiden tueksi voin minä kuitenkin vedota muun muassa Ruotsin etevimpien lakimiehien, valtionarkiston hoitajan Nordströmin ja oikeusedusmiehen Frömannin lausuntoihin, joiden kanssa olen asiasta keskustellut. Asia koskee sitäpaitsে sängen tärkeätä periaatteellista kysymystä, nimittäin sitä, voivatko velkojat konkurssissa kokonaan oman mielensä mukaan menetellä pesän omaisuutta myytäessä vai onko lainlaatiija meillä niinkuin muissa sivistysmaissa sekaantunut asiaan, niinkuin

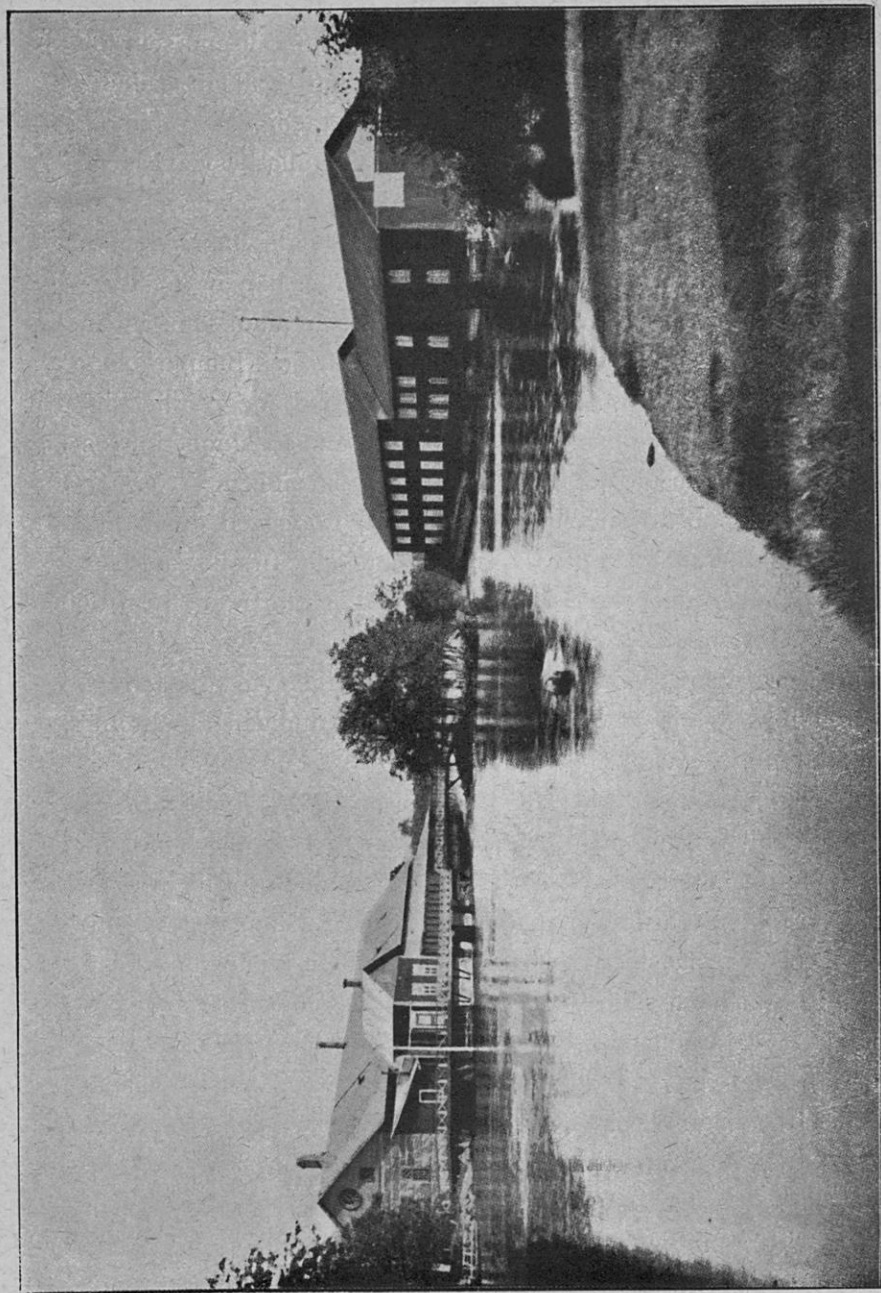
esim. ulosottohuutokaupassa tapahtuu. — Mahdollisesti tulevat ne äärettömät selkkaukset, jotka olisivat luonnollisena seurauksena huutokaupan peruuttamisesta, myöskin osaltaan vaikuttamaan tuomariin, vaikk'ei semmoinen seikka, kaikkein vähimmin periaatteellista kysymystä ratkaistaessa, saisi tulla kysymykseen.»

Vaikka siis Lönegrén onkin sitä mieltä, että oikeus — ainakin merentakainen — on hänen puolellaan, on hän kuitenkin väsynyt riitoihin ja ehdottaa, että Ahlström hänen lapsilleen ilman mitään korvausta luovuttaisi Kallelan tilan kaikkineen, irtaimistoineen ja kiinteististöineen, ja että jos Lampin saha tuomitaan konkurssipesälle, hän suorittaisi Lönegrénille siitä sen huutokauppasumman, jonka jälkeen saha kaikkineen myöskin ilman korvausta luovutettaisiin hänen lapsilleen.

Palkkioksi tästä palveluksesta sitoutuu Lönegrén siihen, että Noormarkun huutokauppaa koskeva riita jätetään sikseen.

Niin houkuttelevalta kuin tämä esitys saattoi näyttääkin, ei Ahlström ottanut siihen suostuakseen, vaan jäi tyynesti odottamaan senaatin päätöstä, joka tehtiin muutamia viikkoja sen jälkeen eli joulukuun 5 p:nä 1872 ja jonka mukaan tapahtunut huutokauppa pysytettiin voimassaan.

Vaan vieläkin oli Ahlströmillä torjuttavana yksi vaara, näennäisesti paljoa suurempi kuin edelliset. Pari vuotta oston jälkeen eli helmikuussa v. 1873 saa Ahlström kamarineuvoksettar Charlotta Stuartilta ja maanviljelijä O. E. Stuartilta, molemmat Ruotsista, haasteen Noormarkun ja siihen kuuluvain tilojen sukuun lunastamisesta. Kääntyessään tässä asiassa neuvonantajansa varatuomari O. Kumlinin puoleen Helsingissä, arvelee Ahlström, ett'ei ulkomaalaisilla ole oikeutta omistaa maata Suomessa ilman senaatilta saamaansa lupaa ja tiedustelee, ovatko mainitut Stuartit semmoista hakeneet ja saaneet, sekä mitä Kumlin asiasta muuten ajattelee. Vastauksessaan ilmoittaa tämä Ahlströmin lainopillinen neuvonantaja senaatin pöytäkirjoista saaneensa selville, että Ruotsin alamaiset luutnantti Emil

Noormarkun nykyinen saha ja kankirautapaja.

Wallenstråle ja kamarineuvoksen leski Charlotta Stuart, syntyisin Wallenstråle, vuonna 1859 olivat saaneet oikeuden kahden vuoden kuluessa omistaa heille joutunutta toista puolta Noormarkun tehtaasta ja että he sen lisäksi olivat anoneet saadaakseen vielä neljä vuotta omistaa mainittua tehdasta ehtiäkseen sillä välin myydä sen Suomen alamaishallitukselle. Päätöksessään toukokuun 6 p:ltä 1861 myönsi senaatti tuon kahden vuoden pitennyksen, mutta hylkäsi pyynnön neljän vuoden pitennyksestä. Kumlin oli täydellisesti vakuutettu siitä, ett'ei Stuartheilla ollut oikeutta sukulunastukseen, vaikka he olisivatkin Suomen alamaishallituksia, siinä tapauksessa että he olivat myyneet Lönegrénille osansa tehtaaseen ja tiloihin. Kumlin arveli kuitenkin, että joku myyjän perikuntaan kuuluva miessukulainen oli ottanut haasteen ja että maatila ainoastaan siinä tapauksessa, että se ostajan kädessä oli ollut perintömaata ja oli sukuunlunastettu sekä sukuunlunastajat ensimmäisenä istuntopäivänä niissä käräjissä, joissa kolmas huudatus tilaan oli otettava, olivat jättäneet oikeudelle sen ostohinnan, mistä tilat olivat Lönegrénille myytyt, voitaisiin sukulunastaa. Näin ollen oli Kumlin sitä mieltä, että juttua sen silloisessa muodossa ei voitaisi voittaa.

Kuinka nyt olikaan, niin oli Ahlström kaikessa tapauksessa levoton siitä, miten asia tulisi päättymään. Pelko oli kuitenkin turha, sillä kun eivät haasteenottajat määräpäivänä saapuneet rahoineensa oikeuttansa valvomaan, raukesi kysymys Noormarkkuun sukuunlunastamisesta siihen. Päivä, (maaliskuun 12:s 1873) jolloin asia ratkaistiin, oli kenties kaikista jännittävimpiä Ahlströmin elämässä. Hänen liikeystävänsä kauppias Lagerström ja merikapteeni Nordberg olivat siksi päiväksi saapuneet Noormarkkuun ja piloillaan kertoneet, että posti sinä päivänä oli ajanut Poriin kahden kasakan seuraamana, mikä muka merkitsi sitä, että suuria rahasummia oli tulossa. Vasta kun kello oli lyönyt kuusi eikä mitään perintölunastussummaa saapunut,

ilmaisivat he narranneensa Anttia, jonka rinnasta silloin varmaankin pääsi helpoituksen huokaus.

Tämä turha hälytys ei kuitenkaan ollut ilman seurauksia Ahlströmin asioissa. Epätietoisena siitä, pitäisikö hänen kenties luopua Noormarkustaan ja palata takaisin Lankoskelle, josta jo oli muuttanut pois, päätti hän ostaa samaan aikaan myytävänä olevan Kauttuan tehtaan Eurajoella. »Kun olen kerran talossa ollut, niin en enää lähde torppaan takaisin», sanotaan hänen sanoneen.

Sahanomistaja Antti Ahlströmistä oli siis tullut tehtaanomistaja ja Noormarkun herra ja oli hän tällä uudella rauhallisella valloituksella lisännyt valtakuntaansa uuden laajan alusmaan. Joskin häntä tätä valloitusta tehdessä oli onnikin auttanut, niin osoittaa kuitenkin se tosiasia, että hän oli ainoa, joka uskalsi ottaa niskoilleen tämän suurivelkaisen liikkeen, mikä tarmo ja luottamus omaan voimaan ja omaan kykyyn häntä elähytti ja ylläpiti. Ja vaikkakin huutosumma siihen nähden, että Noormarkun arvo Ahlströmin omain laskujen mukaan oli vähintään 400,000 markkaa, oli pieni, tuotti sen maksettaviksi lankeavain osien suorittaminen sittenkin ei aivan vähäisiä vaikeuksia, koska luoton saamista arvatenkin vaikeutti vastakerrotun riidan aikana kestävä epävarmuus. Siitä on jonakin todistuksena se, että Stuar-tin 20,000 markan saamista ei näytä olleen aivan helppo suorittaa ja että velkakirjain sisältö oli jo lähetetty virallista tietä perittäväksi.

Mutta kaikki vaikeudet voitettiin kuin voitettiinkin ja epäilemättä oli siitä Ahlströmin oma ilo yhtä suuri kuin hänen ystäväinsäkin, joista eräskin, pastori J. Granqvist Siikaisista, häntä onnittelee kaupan johdosta ja ennustaa, että Noormarkun tehdas *hänen käsissään* on varmaankin hänestä ennen pitkää tekevä miljoonan omistajan. Tämä aikalaisensa arvostelu osoittaa selvästi, mikä käsitys miehen kyvystä oli olemassa niillä, jotka hänet lähemmin tunsivat.

Hauskuuden vuoksi sopinee tässä kertoa, millaisia muita ajatuksia ihmisillä oli olemassa Ahlströmin menestyksen lähteistä. Noormarkun oston aikana oli muuan Lankosken mies kummastellut, mistä ihmeestä patruuni mahtoi saada niin paljon rahaa. — »Se on riimuurari», oli eräs vanha ukko vastannut. — »Mikä se on riimuurari?» — »Helsingissä on paja, jossa tehdään kultaisia rasioita. Kun sellaisen rasian pohjaan puhalttaa ennen syömistä aamulla, niin täyttyy se rahalla. Joka semmoisen rasian saa Helsingistä ostaa, on se riimuurari. Patruunalla kuuluu olevan semmoinen rasia.»

Semmoista »taikakalua» ei Ahlströmilla liene ollut, mutta oli hänellä kuitenkin toinen onnen antaja, joka ennen aamiaisen syöntiä joka päivä oli toimessa. Joku hänen liiketuttavistaan on kertonut, että vaikka he kerran olivat myöhään yöhön istuneet yhdessä, Ahlström kuitenkin jo varhain aamulla ilmaantui hänen luokseen asioita varten. Hän oli jo juossut ja puuhannut niin, että hiki päästä tippui. — »Te sanotte että minulla on aina onni ja ihmettelette, mistä se onni aina vaan minun osalleni tulee. Siinä se on minun onneni», — ja tätä sanoessaan pyyhki hän hikeä otsaltaan.

Alituinen valppaus, uupumaton ahkeruus, taipumaton tarmo — siinä Ahlströmin taikakalu.

Olisi luullut, että hän Noormarkun saatuaan olisi saanut tarpeeksi tyydytystä toimintahalulleen ja hetkeksi lakannut hommiaan laajentamasta. Mutta niin ei ollut. Sillä jo seuraavana vuonna liekehti hänen aivoissaan uusi tuuma, jota hänen silloisiin varoihinsa ja apulähteihinsä nähden saattaa sanoa jätti-läisyriytykseksi. Hän tuumii näet ostaakseen Porissa olevaa Isonsannan höyrysahaa, joka oli sekin tehnyt vararikon ja joutunut huutokaupalla myytäväksi. Sen omistajat olivat kauppiaat C. Borg, J. Grönfelt ja K. J. Lönegren. Paitse sahaa tarjottiin siihen kuuluvana myytäväksi myöskin 2,500 standerttia lankkuja ja lau-

toja ja noin 180,000 jo kaadettua tukkipuuta, kaikki kauppasummasta, joka ei saanut olla $\frac{1}{2}$ miljoonaa alhaisempi.

Jo tammikuussa eli ei täyttä neljää kuukautta Noormarkun oston jälkeen tapaamme Ahlströmin hakemassa rahoja uuden aikeen toteuttamista varten. Kotimaasta ei ollut toivottavissakaan sellaisia summia kuin mitä tähän olisi tarvittu, ja täytyi hänen siis kääntyä ulkomaalaisten puoleen. Ensiksi esittää hän asiansa P. A. Scheydt'ille Lontoossa, joka oli suuri saamamies Porin höyrysahan konkurssissa, ja pyytää häntä ei ainoastaan ilmaisemaan saamisensa suuruuden ja jättämään sen kiinnityksenä pysymään, vaan myöskin antamaan etukäteen rahaa kauppasumman suorittamista varten. Vakuudeksi lupaa hän velattomat ja yksin omistamansa laivat »Lankosken», »Saarikosken» ja »Harmoni'n» sekä kolmannen osan »Suomesta» ja sen lisäksi kaikki varastossa olevat ja seuraavaan avoveteen saakka sahattavat puutavarat. Scheydt antaa kuitenkin kieltävän vastauksen.

Silloin kääntyy Ahlström Neame & C:on puoleen ja lupaa edellisen lisäksi vielä vakuudeksi Lankosken tilan ja Noormarkun. Vastaus kuuluu: »Me annamme etukäteen ainoastaan valmistettua tavaraa, vaan emme kiinteimistöjä vastaan. Ei mikään englantilainen kauppahuone suostu esittämiinne ehtoihin.»

Myöskin Engström & Brovningia koettaa Ahlström taivuttaa puoleensa pyytäen heiltä luottoa aina 700,000 markkaan saakka ja luulee tästä summasta jo seuraavana syksynä voivansa suorittaa 500,000 markkaa, johon määrään hän arvaa tulonsa kaikista puutavaroistaan sen vuoden kuluessa nousevan siinä tapauksessa, että hän saisi höyrysahan. Engström & Brovning ei kuitenkaan suostu ehdotukseen, etupäässä siitä syystä, että tarjottu vakuus, vaikka itsessään kylläkin hyvä, ulkomaalaisen käsissä ei olisi helppo rahaksi muuttaa.

Vielä yhden yrityksen tekee hän kääntyen tällä kertaa hampurilaisen Carl Rönnebergin puoleen ja ehdottaa hänelle

yhtiön muodostamista höyrysahan ostoa varten. Vaan ei suostu hampurilainenkaan avuliasta kättä ojentamaan.

Mutta oikealla hänelle omituisella itsepäisyydellä päättää Ahlström sittenkin yrittää — omin voimin. Kun huutokauppailaisuudessa vaaditaan vaan 100,000 markkaa pöytään lyötäväksi, haalii hän sen summan myymällä P. Svibergille laivansa »Harmoni'n», hypotiseeraamalla varastonsa 368 standerttia Joki-kroopissa ja Markunkarissa ja saamalla 10,000 pankkomarkkaa Havemannilta Lyypekissä. Sen lisäksi oli hän kapteeni Hidénille, joka silloin oli »Saarikosken» kanssa Norjassa, antanut määräyksen laivan myymisestä, jos halukas ostaja ilmaantuisi.

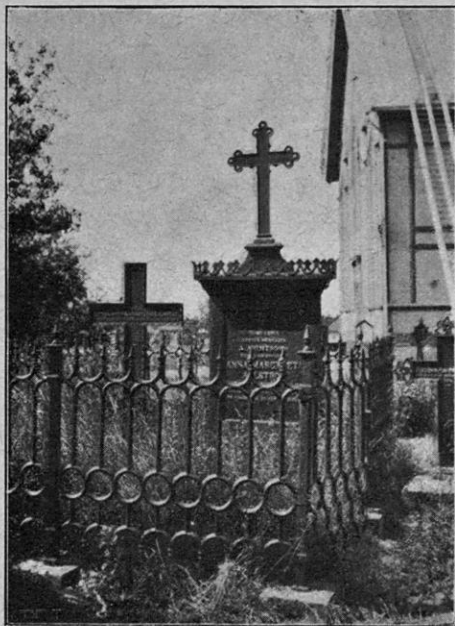
Mutta kaikki nämä ponnistukset olivat turhaan tehdyt. Saha meni kuin menikin hänen nenänsä ohitse. Syynä siihen oli se, että hänellä kilpailijana oli mies häntä tällä kertaa vieläkin älykkäämpi, kauppaneuvos F. W. Rosenlew. Kun Rosenlew oli konkurssipesän hoitaja ja siis tarkalleen tunsii myytävänä olevan liikkeen arvon, oli Ahlström päättänyt mennä tarjouksissaan vaan hiukan korkeammalle kuin Rosenlew. Johonkin summaan huudettuaan oli Rosenlew yhtäkkiä lakannut tarjoomasta ja poistunut. Sen sijaan oli eräs toinen henkilö, tullinhoitaja Oldenburg jatkanut jo aikaisemmin silloin tällöin tekemiään huutoja ja nostanut sahan hinnan 800,200 markkaan. Tietäen, ettei Oldenburg voinut tehdä tarjouksia omasta puolestaan ja otaksuen että hän vaan oli pienemmän saamamiehen asiamies, jonka tarjousta ei voitaisi hyväksyä, lakkautti Ahlström kilpailun pitäen varmana, että hänen huutonsa lopulta kuitenkin hyväksyttäisiin ja että olisi siis tarpeetonta n. s. kilpailla itsensä kanssa. Mutta ei ollut vähäinen hänen hämmästyksensä ja harminsa, kun Oldenburg vasaran paukahdettua esitti valtakirjan, jonka mukaan tuo toinen huutaja ei ollutkaan kukaan muu kuin Rosenlew. Eräs saapuvilla ollut henkilö on kertonut, että Antti ei silloin voinut hillitä vilkasta luontoaan, vaan löi hän vuoroon otsaansa, vuoroon polviinsa, päivitellen lyhytnäköisyytensä.

V. Rosenlew ja kumppanin johtama Porin höyrysahayhtiö on siitä pitäen ollut Porin suurin puutavarain välittäjä. Tämän liikkeen menestykseen on vaikuttanut sen erinomainen asema mukavan uittoväylän suussa ja sen läheisyys Reposaaren vienti-satamaan, jotka Ahlströminkin käsissä epäilemättä olisivat teh-neet tästä liikkeestä sen, miksi se on keittynyt hänen yhtä

taitavan ja nerokkaan kilpailijansa johtamana.

Suuret olivat siis ne muutokset, jotka olivat tapahtuneet Ahlströmin ulkonaisissa oloissa vii-meisten vuosien kuluessa. Näihin liittyi kenties vielä-kin suuremmat hänen yksityiselämässään. V. 1870 marraskuun 21 p:nä näet kuoli hänen vai-monsa Anna Margaretha.

Olemme jo ennen maininneet, että rouva Anna Margaretha ei ym-märtänyt miestänsä siinä suhteessa, että olisi anta-nut hänelle kannatustaan

Anna Margaretha Ahlströmin hauta.

ja myötätuntoisuuttaan tämän liikeyrityksissä. Niinpä m. m. Antin laivanrakennukset eivät saavuttaneet hänen suosiotaan. Kun Saarikoski työnnettiin vesille, oli siihen tilaisuuteen saapu-nut Porista Antin ystäviä, jotka kehottivat rouvaakin tulemaan mukaan Merikarvialle. »En tule», vastasi tämä, »enkä ole tyyty-väinen koko asiaan. Kyllä me tulemme toimeen ilmankin lai-voja.» Ja avaimet isossa nipussa vyötäisillä kilisten lähti hän sen sanottuaan taloutensa toimiin.

Tuo luonteiden erilaisuus ei kuitenkaan hyviä välejä häirinyt eikä Antti varmaankaan olisi saanut itsessään ylläpidetyksi suurta kunnioitustaan naista kohtaan, ell'ei hän olisi tuntenut sitä omaa vaimoaankin kohtaan. Jos syntyi jotain suurempaa erimielisyyttä ja emännän sanatulva yleni tavallista vuolaammaksi, löi Antti leikiksi ja pani lauluksi: »Tuoll' on mun kultani, ain' yhä tuolla» — tai jotain sentapaista. Usein kuuluu hän myöskin lausuneen eukolleen: »Kaikki olisi hyvin, kun minä vaan istuisin kanssasi salissa päivät pitkään ja sinä ottaisit vastaan myllylappuja ja minä panisin rahat kaappiin.»

Samoin kuin Lankosken tarkka emäntä vastusti Saarikosken ostoa, vastusti hän myöskin Noormarkun ostoa ja sanottiin jo kerran saaneen sen estetyksi, niinkuin Saarikosken kaupan. Se lienee ollut silloin kun Noormarkku ja Lamppi v. 1864 jouduivat Lönegrenille. Kun nämä sitten kuutta vuotta myöhemmin olivat taaskin saatavissa, sanoi Ahlström: »Nyt ei kuunnellakaan akkain juttuja» — ja teki kaupat.

Joskin Ahlström ensi kerralla olisi päässyt myöskin Lampin tilain omistajaksi, lienee kuitenkin myönnettävä, että estyminen tällä haavaa oli hänelle onneksi, sillä kohta sen jälkeen seurasivat liikepulat ja katovuodet, joista Ahlströminkin ehkä olisi ollut vaikeata suoriutua. V. 1870 olivat sitävastoin olot parantuneet niin, ett'eivät suuretkaan yritykset enää olleet uhkapeliä.

Avioliitossaan Anna Margaretha Långforsin kanssa oli Antti Ahlströmillä kolme lasta: Anton Aleksander, (synt. 1851 ja kuoll. 1853), Emilia Gustafva, synt. 1852 ja kuoll. 1863 ja August Wilhelm, synt. 1855 ja kuoll. 1888. Gustafva oli isänsä lemmitty ja sanotaan hänellä olleen soitannollisia taipumuksia. Ollessaan Porissa koulussa sairastui tyttö kovaan kurkkutautiin. Isä oli häntä siellä hoitamassa ja kun luuli jo lapsensa paranevan, teki hän lähtöä kotiin. Mutta silloin sairastui Gustafva uudelleen ja kuoli muutamia tunteja jälkeen isänsä syliin.

Anna Margarethankin kuolema tuli yhtäkkiä, kenenkään aavistamatta. Sen aiheutti sydämen halvaus. Varhain aamulla ennen mainittuna päivänä oli toimielias emäntä ollut tarkastamassa lehmiä navetassa ja hevosia tallissa. Talliin tultuaan oli hän huomannut, että vallattomat rengit yöllä olivat olleet hevosen kanssa liikkeessä ajaen sillä luvattomilla tanssiretkillä. Tultuansa siitä pahentunein mielin huoneeseen oli hän vaipunut hervotonna lattialle ja vuoteellensa kannettuna kohta ummistanut silmänsä viimeiseen uneen. Ahlström ei ollut itse silloin kotona, vaan oli matkustanut Poriin vasta ostetun Noormarkun asioissa.

VIII.

EEVA HOLMSTRÖM JA ANTTI AHLSTRÖM.

Onni on sana, jonka usein kohtaa Ahlströmin elämän kirjan lehtiä selaillessaan. Se esiintyy niillä merkityksensä kaikissa vivahduksissa: onnistumisena, menestymisenä, vaarain ja vahinkojen välttämisenä, mutta kaikkein kirkkaimpana ja suurimpana esiintyy se sinä erityisenä persoonallisena onnena, jota sanotaan avioliiton onneksi. Se onni alkoi kihlausajan onnella, se kehittyi, jatkui ja kesti perheonnena kautta koko elämän. Eikä se onni kadonnut kuolemaankaan. Ahlström ei vienyt sitä mukanaan hautaansa, vaan jätti sen perinnöksi jälkeensijäneille. Onni, jota hän jo itse eläessään sai ja jota muille soi, on ja elää yhä vieläkin — ei vaan muistona, vaan elävänä ja todellisena voimana. Se yhä lämmittää sitä kotiliestä, jonka ääressä hänen istuimensa on tyhjä. Ken tahansa, ventovieraskin, tuntee sen tuulahtavan vastaansa astuessaan siihen taloon, jonka orren alla Antti ja Eeva Ahlström elivät ja toisiansa rakastivat ja kunioittivat.

Onni ei ole kenellekään sellainen lahja, joka omatta ansiotta ylhäältä putoo. Se on etsittävä, löydettävä, hankittava, mutta

ennen kaikkea on sitä haluttava, toivottava ja osattava sille arvoa antaa. Eräs Ahlströmin vanhoista ystävistä on kertonut, että jos kukaan niin Ahlström tämän onnen ehdon täytti. Usein oli hänen tähän aikaan kuultu puhuvan avio-onnesta, sitä ikävöiden, sitä hartaasti haluten. »Jos saisi oikein hyvän vaimon!» oli hän kerrankin huoannut.

Lankoski.

Eikä kestänytkään kauvan, ennenkun hän löysi sen, jota haki, tapasi sen, jota toivoi.

Ensimmäinen kohtaaminen Antti Ahlströmin ja hänen tulevan elämäntoverinsa välillä tapahtui syksyllä v. 1870.

Eeva Holmström oli siihen aikaan kotiopettajattarena rovasti Janne Liljebladilla Närpiössä. On omituinen sattuma, että Ahlström tapasi Eeva Holmströmin liikkueensa naimisasioissa, ei kuitenkaan vielä omissaan, vaan erään ystävänsä pastori F:n. Siihen aikaan oli hyvin tavallista, että naimahaluiset miehet

lähtivät asian alkaen etsimään itselleen aviokumppania ja kulki-
vat pitäjästä pitäjään, talosta taloon, kunnes tapasivat omansa.
Varmemmaksi vakuudeksi ja kaikkien mahdollisuuksien varalta
oli kosiomiehillä vielä puhemieskin mukanaan. F:llä oli niitä
kaksikin, Antti Ahlström ja eräs pappi G. Retkikunta saapui
lokakuussa vaunuilla ajaen
Närpiön pappilaan ja pysäh-
tyi sinne. Nähtyään nuoren
ja miellyttävän opettajattaren,
oli F. tuumaillut: »Sepä oli
hauska opettajatar. Taidan
jäädä.» Ja he viipyivät-
kin muutamia päiviä ja Eevaa
alettiin jo nimittää F:lle ja
saatiin hänet usein punastu-
maankin. Mutta siihen se
jäi, — eikö liene F:llä ollut
uskallusta tehdä totta asi-
asta.» — »Kosi sinä pois vaan
tuota koreata Eevaa» — oli
Antti koettanut kehoitella,
johon F. oli vastannut: »Elä
sinä minusta huolta pidä —
säädä itsellesi.»

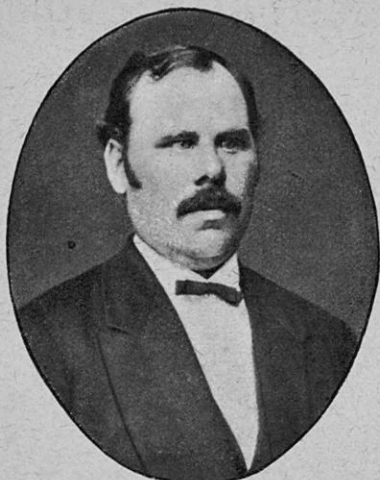

Antti Ahlström.

Eikä kestänytkaan kauvan,
ennenkun Ahlström tuli toisen kerran taloon omilla asioillaan.
Kohta tämän käynnin jälkeen oli näet rouva Anna Margaretha
kuollut ja seuraavana kevännä huhtikuussa vierailee Antti poika-
puolensa rovasti Liljebladin luona Närpiössä, josta tehtiin retki
Kristiinaan. Kesäkuussa saapui Antti taas uudelleen sukulais-
tensa luo, jonne Eevakin oli kutsuttu, ja jossa tutustumista ja
hiljaista lähenemistä jatkui. Samalla kertaa oli siellä eräs toi-
nenkin mies, pastori C., samoilla asioilla, hakien kuitenkin tur-

haan tilaisuutta tunteittensa purkamiseen. Sillä vaikk'ei Antti ollut mitään puhunutkaan tunteistaan, eivät ne olleet jääneet ilmitulematta ja vastakaikua herättämättä. Kilpakosijankin tarkka silmä oli ne huomannut ja oli hänessä aivan erityistä levottomuutta herättänyt se, että Antti mennessään oli Evalle nenäliinaa hyvästiksi heiluttanut.

Liitto oli siis jo tavallaan tehty, vaikk'ei siitä vielä oltu mitään varmaa sovittu. Vaikk'ei Antti ollutkaan kaunis mies, oli hän kuitenkin miehekäs, miellyttävä, hauska, iloinen ja hänen sinisten silmäinsä puhdas ilme ja kaunis piirre suun ympärillä olivat jo tehneet pysyvän vaikutuksen hennon neitosen herkkään mieleen.

Antti Ahlström.

Heinäkuussa oli Lankoskella häät, joissa Ahlströmin veljen poika Frans Ahlström vihittiin Ida Norrgårdin kanssa. Sinne olivat kutsutut Liljebladit ja heidän kanssaan tietysti myöskin Eeva Holmström. Noin kolme

kilometriä Lankoskelta Kristiinaan päin tapasivat tulijat lähimmässä kestikievarissa vastassaan Antti Ahlströmin, joka oli saapunut sinne vaunuilla ja kahdella hevosella, siinä toivossa että saisi ajaa yhdessä Eevan kanssa. Mutta Eeva piti parhaana jatkaa matkaansa perille saakka Liljebladien rattaila ja niin sai Antti ei aivan pieneksi harmikseen ajaa yksin vauvuissaan.

Liljebladit majailivat Lankoskessa ja heidän kanssaan vietti siellä talon tuleva emäntä ensimmäisen yönsä — unetonna. Kosken kohina ja ehkä myöskin oman mielen mietteiden levoton aaltoilu estivät hänet silmänsä ummistumasta.

Hääpäivä, heinäkuun 6:s, oli kaunis ja paisteinen, häät olivat hauskat ja iloiset, mielet olivat hilpeät, morsiuspari oli nuori. Tanssittiin ulkona ja sisällä, ja Porista tilattu soittokunta kaiutti iloisia säveliään. Päivällisillä piti Antti puheen sulhaselle ja morsiamelle ja sanat sujuivat kuin parhaalta papilta — ja pappi oli aina ollut Eevan ihanne ja pappila hänen haaveksittu kotinsa. Toisena hääpäivänä myöskin tanssittiin ja pidettiin hauskaa ulkona. Eeva ja Antti tutustuivat yhä enemmän toisiinsa, mieltymys ja kiintymys kasvoi ja kun Antti kolmantena hääpäivänä, joka oli helmikuun 8:s, tulkitsi tunteensa, ei se ollut enää yllätys, vaan jo ennen päätetyn asian luonnollinen ratkaisu.

Ei tarvinne kuvata sitä onnea, mitä Antti mahtoi tuntea nyt, kun oli »omansa» löytänyt ja uusi elämä kauneimman kesäisen taivaan alta hänelle hymyili.

Ja kuitenkin, tuo päivä meni yhtäkkiä pilveen ja oli vähällä mennä ainiaaksi.

Kohta kihlauksen jälkeen matkustettiin Poriin sormuksia tilaamaan. Sieltä palatessa oli Antin tavallinen iloisuus ja vilkkaus vähitellen kadonnut ja hän oli käynyt totiseksi ja harvasanaiseksi. Kaikellaisten epäilysten pahat peikot olivat yhtäkkiä karanneet hänen kimppuunsa. Eeva oli hiljainen ja ujo, ja Antti luuli, että hän oli kylmä ja välinpitämätön, välinpitämätön sekä häntä että hänen harrastuksiaan kohtaan. Eräät »ystävätkin» lienevät vaikuttaneet siihen, että Antissa kasvamistaan kasvoi pelko siitä, ett'ei Eeva ehkä olisikaan se »oikea», joksi hän oli häntä kuvitellut. Ja siitä pelostaan antoi hän Lan-
koskelle tultua tiedon morsiamelleen.

Eeva Ahlström.

Millä mielellä tämä vastaanotti moisen tunnustuksen, kuinka syvästi hän tuns i itsensä loukatuksi sekä tunteissaan että naisellisessa ylpeydessään, on helposti ymmärrettävissä. Ivallinen kohtalo oli vielä asettanut niin, että Eeva oli kutsuttu morsiusneidoksi eräihin häihin Pirttikylän tehtaalla ja että hänen sydän täynnä surua ja pettymystä täytyi sinne matkustaa, ottaa siellä osaa muiden iloihin, viettää siellä unettomia öitä.

Mutta sitten tuli katuva i n e n kirje Antilta ja kohta saapui hän itsekin Kristiinaan nöyränä ja masentuneena, niinkuin olisi päässyt pahoista lumoista, selvinnyt jostain ilkeästä unesta. Ja niin muuttui taas kaikki vähitellen hyväksi ja liitto solmittiin uudelleen eikä se solmu enää koskaan auvennut.

On olemassa koko joukko Ahlströmin kirjeitä morsiamelleen kihlausaikana. Näistä kirjeistä käy m. m. esiin, että Ahlström ei ollut ainoastaan käytännön ja kaupan mies, ei ajatellut ainoastaan aineellisia asioita, vaan oli paljon miettinyt ja paljon ajatellut ja muodostanut itselleen varman vakaumuksen aatteellisista kysymyksistä. Siitä tuoreesta, välittömästä ja omin takeisesta tavasta, millä hän mietteensä esittää, näkyy lisäksi, että hänen henkinen pääomansakin oli hänen omaa hankkimaansa, kokemuksen kautta saavutettua tietoa, eikä mitään muilta saatua tai muilta opittua.

Ja mikä vielä omituisempaa, hän oli eräissä aatteissaan ehtinyt edelle aikaansakin. Kysymys, joka vasta vuosikymmentä myöhemmin muodostui meillä n. s. päivä kysymykseksi, oli naiskysymys. Siitä asiasta oli Ahlström jo ehtinyt muodostaa itselleen vakaantuneet mielipiteet v. 1871. Hän oli m. m. sitä mieltä, että tyttöjen täytyy saada sama koulusivistys kuin poikain.

Sunnuntaina elokuun 29 p:nä olivat kuuliaiset, iloiset ja hauskat, Närpiön pappilassa, josta illalla tehtiin retki erääseen huvilaan meren rannalla.

Ja niin läheni kihlauksen aika loppuaan ja häät olivat ovella.

Häät vietettiin Lankoskessa syyskuun 21 p:nä ja olivat ne suuret ja komeat, soiton ja tanssin kanssa.

Jokainen saapuva vieras vastaanotettiin torventoitotuksella.

Morsian puettiin Liljelundin »vanhalla puolella», siellä olevassa nurkkakammarissa.

Isotalo, Axel Gallénin piirustuksen mukaan.

Kun morsian oli puettu, saapui sulhanen ja tarjosi hänelle kätensä ja niin astui morsiuspari saattueensa seuraamana pihan yli siihen pantua lautakäytävää myöten »uudelle puolelle.» Soittokunta soitti »Bröllopsmarschen på Ulfåsa.» Morsiamella oli yllään valkoinen harsohame, hiukset hajallaan ja käherretty. Samoin olivat myöskin morsiusneidot puettut — kaikki »niin kauniit kuin enkelit», niinkuin kerrotaan.

Vihkimisen, joka tapahtui kello 5:n tienoissa iltapäivällä, toimitti rakennuksen suuressa salissa Ahlströmin poikapuoli Närpiön pastori Janne Liljeblad.

Kohta vihkimisen jälkeen tarjottiin viiniä ja piti Liljeblad silloin juhlallisen puheen morsiusparille.

Muitakin puheita kai pidettiin sulhaselle ja morsiamelle, vaikk'ei niistä ole mitään muistoa säilynyt. Sen sijaan on meillä olemassa eräs kirjoitettu puhe sulhaselta itseltään, ei tosin näissä omissa häissään, vaan eräissä toisissa, pari viikkoa sitä ennen pidetyissä kirkkoherra Blombergin häissä Starkin talossa Lankoskella. Kun olemme muuttaneet siinä »sinun» »minuksi» niin saamme siitä esiin kaikki ne neuvot ja toivomukset, jotka Ahlström näissä *omissa* häissään olisi antanut ja omistanut sekä itselleen että morsiamelleen:

»Me, jotka tänäpäivänä olemme tulleet yhteenliitetyiksi ja senkaltaisella siteellä sidotuiksi, jota ei muu kuin kuolema kovilla kourillansa katkaise, olkoon matkamme sitten onnellinen eli onneton, me, sanon minä, olemme sen siteen alla määrättyt tämän ajallisen, vaihtelevaisen matkan myötä- ja vastoinkäymiset tyytyväisinä vastaanottamaan. —

»Niinkuin on tietty, eivät kaikki päivät ole ilon ja riemun päiviä, vaan myös joskus, vastoin tahtoammekin, ilmestyy orjantappurapiikkejä tiellemme, vaeltaissamme tulevaista määrättyä matkaamme, niin on tarpeellista, että usein mieleemme johdattamme ne tänäpänä toisillemme luvatut sanat: me rakastamme toinen toistamme myötä- ja vastoinkäymisessä, tulkoon eteemme mitä tulla mahtaa.

»Silloin kun kaikki käy vastoin tahtoamme ja vastahakoisuudet painonsa raskaudella uhkaavat ottaa meidän voimamme vangiksi ja halunsa väkevyydellä alaspainaa kärsivällisyyttämme, niin muistakaamme silloin lupaustamme: me rakastamme toinen toistamme.

»Silloin taas, kun kirkas ja valoisa aurinko paistaa, nimittäin kun kaikki käy mieltämme myöten ja onnellisuus matkaamme jouduttaa ja Herra kaikkinaisilla lahjoillansa meitä siunaa, niin silloin pian unhotamme ne entiset surulliset ja vastoinikäymisen hetket ja iloisina noudatamme toinen toistamme.

»Se on tietty asia, että talot ja tavarat peritään vanhemmilta, vaan hyväntapainen vaimo saadaan Herralta.

»Siis minä, joka tänäpänä olen Herran kädestä saanut vastaanottaa tämän turmelemattoman ja nuoren kukkasen, niin on minun velvollisuuteni hoitaa häntä rakkaudella, neuvoa häntä ystävyydellä ja johdattaa häntä siveyden sanoilla, niin rauha rakkaus, onni ja siunaus on aina huoneessamme kukoistava, niinkuin viheriöivä puu juoksevan vesilähteen reunalla.

»Tämä minun rakas morsiameni on tänäpänä saanut sen käskyn: sinun pitää luopuman isästäsi ja äidistäsi ja mieheesi sidottu oleman. Ei isän turvalliseen, ei äidin rakkaaseen helmaan saa hän enään vaivainsa raskasta kuormaa huojentaa, ei heidän helläin siipeinsä suojassa turvaansa hakea, vaan minussa on hän kaikki puutteensa ja vaivansa lääkärin löytävä.

»Kuinka kipeätä kipeämmäksi eikö kävisi hellän ja rakkaan äidin rinta ja ruumis ja sielunvoimat, jos hän näkisi rakkaan tyttärensä ei löytävän tykönäni sitä rakkautta ja turvallisuutta kuin hän tykönäni toivonut on, mutta kuinka hyvää öljyä eikö se olisi hänen haavoillensa, kun hän saisi iloita tyttärensä onnellisesta yhdistyksestä!

»Sinä nuori morsian, sinä olet luotu miehellesi apulaiseksi, niin pyydä olla ahkera siinä toimessasi. Älä koskaan pyydä hallita hänen ylitsensä, vaan viljele sitä herralta saatua lahjaa, jolla kaikki vaimonpuoli lahjoitettu on — nimittäin te olette luojalta lahjoitettu ja varustettu senkaltaisella hallitsevalla voimalla miestenne yli, että te taidatte paljon hyvää matkaansaattaa miestenne tykönä, jos te oikein sitä saatua voimaanne viljellette.

»Sinä olet saava miehesi taipuvaiseksi siihen mikä hyvä on, nimittäin jos mies sinun oikein arvossa pitää, että sinä taidat hänen hallita niinkuin kudinlangan johdatat kudinvartailla. Vaimon tulee miestänsä aina hellillä ja rakkailla sanoilla kohdella.

»Niinkuin armas aurinko aamulla noustuansa kirkastaa herran korkian taivaan, niin hyväntapaisten, lempeäluontoisen ja sivistyneen vaimon hellät ja suloiset sanat ilahuttavat, virkistävät ja terveeksi tekevät miehen kaikki sielun ja ruumiin voimat.

»Siis onnellinen olkoon meille meidän yhdistyksemme, ja siinä toivossa juomme onnellisuuden maljan!

»Hyvä sana on parempi kuin suuri rikkaus ja sovinto on parempi kultaa ja hopeaa.»

Kun juhlallinen ja vakava mieliala oli vähän laskeutunut ja onnentoivotukset suoritettut, alkoi iloinen tanssi, joka kesti ensin illallisiin saakka ja jatkui sitten seuraavana aamuna. Paitse kaikkia sen aikuisia tansseja, tanssittiin morsiamen tahdosta myöskin »purppuria», joka oli tavallinen kansantanssi siihen aikaan ja johon ottivat osaa varsinkin sulhasen monet sukulaistytöt ja -emännät.

Ilma oli kaunis ja tanssien lomassa nautittiin ihanasta kuutamosta ja ilotulituksesta. Kun hääväki vihdoinkin pääsi levolle, oli kello jo viisi aamulla.

Toisena hääpäivänä oli morsian puettu vaalean harmaaseen silkkiin. Tanssi alkoi jo klo 9 aamulla. Päivän kuluessa pidettiin useita puheita, joista yhden piti E. Avellan. Sulhanen piti puheen rouva Holmströmille, morsiamen äidille, jota kannettiin ympäri.

Vasta kolmantena päivänä alkoivat vieraat vähitellen hajaantua. Se oli lauvantaipäivä. Mutta sunnuntaina alettiin pidot vielä uudelleen. Silloin olivat kaikki Lankosken ja Noormarkun isännän alustalaiset ja työmiehet kutsutut päivällisille ja tanssiai-

siin, ja niissäkin olivat morsian ja sulhanen alusta loppuun saakka saapuvilla.

Ja sitten alkoi yhteiselämä Liljelundissa kauniin syksyn kestäessä. On olemassa eräs kirje Ahlströmiltä hänen lankomiehelleen Lindrothille, jossa hän noin kuukauden kuluttua häiden jälkeen kirjoittaa: »Meillä on niin hauskaa Evalla ja minulla, ett'ei monella voi olla niin hauska kuin meillä.»

Siihen aikaan kysyi Antti Ahlström eräältä vanhalta välskäriltä, nimeltä Bos: »kuinka kauvan kesti Bos, sinun lempiviikkosi?» — »Se kesti koko elämäni», vastasi Bos, — »Niin on minunkin kestävä», päätti Antti.

Ennenkun lopetamme tämän luvun Eva ja Antti Ahlströmistä, lisättököön tähän muutamia tietoja Eva Ahlströmin suvusta.

Eva Ahlströmin suku on vanhaa raatimies- ja kauppiasukua Kristiinan kaupungista, ja ulottuu sen sukuuettelo miehiltä puolelta alkupuolelle 1700-lukua. Hänen äitinsä suku polveutuu Ruotsista ja äidin-äidin suonissa näkyy vuotaneen jotain ulkomaalaista verta.

Eva Ahlström syntyi Kristiinan kaupungissa tammikuun 21 p:nä 1848 ja oli hän nuorin 9 sisaruksesta. Hänen isänsä oli raatimies ja kauppias Erik Kasper Holmström (synt. 1800, kuoli 1849), joka vuonna 1827 oli mennyt naimisiin Amalia Maria Sjöbergin (synt. 1804, kuoll. 1877) kanssa, joka oli Pirttikylän lasitehtaan perustajan ja omistajan Olof Sjöbergin tytär. Erik Kasper Holmströmin vanhemmat olivat kauppias Josef Holmström (synt. 1773, kuoll. 1819) ja Helena Kristina Lebell (synt. 1775, kuoll. 1826). Josef Holmströmin isä oli kauppias ja raatimies Erik Holmström vanhempi (synt. 1741, kuoll. 1821) ja hänen äitinsä Maria Rislund (synt. 1738), jonka isä oli kauppias Johan Rislund. Tämän Erik Holmströmin isä oli saatavina

olevain sukuuettelujen mukaan vanhin Holmströmin suvun edustaja, Erik Mattsson Holmström (synt. 1709, kuoll. 1770), hänen kauppias, naimisissa Anna Wahlbergin kanssa (kuoll. 1741).

Eva Ahlströmin yllämainitun iso-äidin Helena Kristina Holmströmin vanhemmat olivat kauppias Kasper Lebell (synt. 1746, kuoll. 1813) ja Elisabeth Arosell (synt. 1743 kuoll. 1779), raatimies Johan Arosellin tytär. Kasper Lebellin isä oli varapormestari Kasper Lebell (synt. 1717, kuoll. Waxholmissa 1787) ja hänen äitinsä Kristina Holmberg (synt. 1721, kuoll. 1787).

Varapormestari Kasper Lebellin isästä, kauppias Lebellista sanotaan Kristiinankaupungin vanhimmassa kirkonkirjassa, vuodelta 1728, että hän kuului katooliseen kirkkoon Tukholmassa, ja kuolleiden luettelossa sanotaan, että katoolinuskoinen värikki Casper Lebell haudattiin kirkkoon 1762. Hän oli siis sotilas ja oli luultavasti muuttanut Suomeen Ruotsista.

Mistä Eva Ahlströmin äidin suku oikeastaan polveutuu, siitä eivät suvun tutkijat ole päässeet täyteen selvyYTEEN. Eräässä sukututkimuksessa tulee postinhoitaja O. R. Sjöberg siihen tulokseen, että nimi Sjöberg ei ollut Olof Sjöbergin oikea nimi, vaan että sen takana piili joku aatelismies, joka vuonna 1792 oli ottanut osaa salaliittoon Kustaa III:ttä vastaan ja sitten tällä otetulla nimellä paennut Ruotsista ja sittemmin muuttanut Suomeen, jossa hän omain sanainsa mukaan oli jonkun aikaa oleskellut Fredriksforsinkin tehtaalla. Itse sanoi hän olevansa vuorimiehen poika Grythyttanin pitäjältä Ruotsissa ja syntynyt 1755. Vuonna 1796 perusti hän Pirttikylän eli Bergan lasitehtaan ja oli sen omistajana kuolemaansa saakka 1823. Yksityisessä elämässään oli hän aina käyttäytynyt kuin täydellinen gentlemanni ja ylimys. Arkenakin ilmestyi hän ruokapöytään juhlapuvussa. Että Sjöbergillä oli ylhäisiä tai ainakin rikkaita sukulaisia, on luultavaa siihenkin nähden, että hän voi perustaa lasitehtaan ja kahden palon jälkeen rakentaa sen uudelleen. Jotain salaperäistä

lienee hänen aikaisemmassa elämässään ollut, koska hän ei sallinut kenenkään siihen puuttua ja koska hän kuolinvuoteellaan vaati, että hänen muistiinpanonsa poltettaisiin. Kuinka tahansa ei Olof Sjöberg ollut mikään tavallinen mies.

IX.

MUUTTO NOORMARKKUUN. —
ULKOMAAN MATKOJA.

Seurapiiri Lankoskella. — Ahlströmin heräävä isänmaallinen harrastus. — Muutto Noormarkkuun käy välttämättömäksi. — Syy Ahlströmin sairauteen. — Kylpymatka Emsiin ja Lysekiliin. — Tietoja kotoa. — Kirjeitä E. Avellanilta. — Talven 1873—74 asuu Ahlström Noormarkussa, matkustaa keväällä Emsiin ja asettuu syksyllä 1874 Poriin. — Anian Bäckström valittelee. — Matka Görbersdorfiin kesällä 1876.

Talvi, joka seurasi hääsyksyä, vietettiin hauskasti ja miellyttävästi kauniissa Lankoskessa, jossa nuoren rouvan sisaret ja ystävättäret vierailivat pitkiä aikoja ja jonne äiti-anoppikin saapui joulua viettämään. Päivin oli Antti tietysti ainaisessa työssä konttorissaan, jossa hänellä oli vaan yksi mies apunaan, konttoristi Carl Moliis. Iltasin hän sitävästoin oli vapaa ja silloin istuttiin ääneen lukemassa. Ahlström oli aina ollut huvitettu kirjallisuudesta ja yleensä aatteellisista kysymyksistä ja harrastuksista, vaikk'ei hänen lähin seurapiirinsä omassa

kodissa siihen saakka niille voinut mitään erityistä kehoitusta antaa. Nyt oli hän nuoren vaimonsa ja tämän omaisten ja tuttavapiirin kautta tullut melkein kokonaan toiseen maailmaan. Eva-rouva oli saanut hyvän kasvatuksen ja samoin olivat muutkin hänen ympäristössään sivistyneitä ja hyvin kasvatettuja. Tämä seura tietysti oli omansa laajentamaan Antin näköpiiriä, hienontamaan hänen luonnettaan ja antamaan hänelle uusia harrastuksia ja ihanteita. Varmana sopii pitää, että lahjoittaja ja isänmaanystävä Antti Ahlström kehittyi siinä ilmakehässä, joka häntä nyt ympäröi.

Eikä tämä herättävä ja jalostava seurapiiri rajoittunut ainoastaan läheisiin omaisiin. Lankoskelaiset seurustelivat nyt ahkerasti seudun valistuneimpien ja parhaimpien perheiden kanssa sekä heidän luonansa käyden että vastaanottaen heitä vierasvaraisessa kodissaan. Niistä mainittakoon tässä rovasti Gustaf Nyholmin perhe, entisen rovastin leski Korsman, pastorin rouva Granqvist, Perh Birkmanin ja Edvin Avellanin perheet. Birkman oli kaikin puolin hieno mies ja sanotaan hänen olleen suuri Snellman'in ihailija ja hänen »Saimansa» ja muiden kirjoituksien tuntija. Häneltä Ahlström arvatenkin sai ensimmäiset isänmaalliset herätyksensä. Kaikesta päättäen on se kuitenkin hänen ystävänsä Edvin Avellan, jota on pidettävä Antti Ahlströmin varsinaisena kasvattajana ja innostuttajana yleisiin harrastuksiin. Avellan on tosin tämän kirjoittajalle sanonut, että Ahlström ilman mitään häneltä saamaansa vaikutusta ja kehoitusta teki uhrauksensa ja itse mietti ja päätti, mihin tarkoituksiin rahat milloinkin annettiin, mutta en luule kuitenkaan Ahlströmin maineen siitä kärsivän, jos lausun, että monet herätykset olivat seurauksia ajatusten vaihdosta näiden ystäväysten kesken. Kuinka läheinen heidän suhteensa oli ja kuinka sen perustuksena oli samanmielisyys isänmaallisissa asioissa, siitä ovat m. m. todistuksena eräät Avellanin näinä vuosina Ahlströmille kirjoittamat kirjeet, joista tuonnempana.

Tässä mainittakoon vaan, että Avellan eräässä kirjeessä 9 p:ltä lokak. 1872 kutsuu Ahlströmiä pitoihin, joita tavallaan saattaa katsoa Suomalaisen teatterin avajaisjuhlaiksi. Kuten tunnettu, alkoi kansallinen näyttämömme varsinaisen vaikutuksensa Porissa. Avellan katsoo tärkeäksi, että Bergbomille pidettävässä juhlassa maaseutukin olisi edustettuna.

Edvin Avellan.

Kansallinen kysymys ja varsinkin siihen kuuluva kysymys kansan sivistämisestä olivat tuohon aikaan eli alkupuolella 1850-lukua päivän polttavimpia. Suomenkielisten koulujen tarve kaikissa muodoissaan, sekä korkeampain oppikoulujen että kansakoulujen, oli tyydytettävä, ja siihen ponnistivat suomenmieliset kaiken tarmonsaa. Näihin molempiin suuntautuivat Ahlströminkin ensimmäiset harrastukset yleisen avustamisen alalla, ja niinkuin pian tulemme näkemään tapahtui se muutamia vuosia hänen toisen avioliittonsa jälkeen. — Sitä ennen

oli hän jo eräällä toisella alalla, nimittäin kunnallisella suoraanaisesti ottanut osaa yleisten asiain edistämiseen. V. 1869 valittiin hänet näet vasta-asetetun Merikarvian kunnallishallituksen ensimmäiseksi esimieheksi ja hoiti hän sitä tointa vuoteen 1872, jolloin paikkakunnalta poismuutto pakotti hänet tämän toimensa jättämään.

Idyllinen, rauhallinen ja onnellinen Lankosken aika läheni loppuaan. Saatuaan Noormarkun haltuunsa ja sen kautta laajennettuaan yhä liikettään, jonka painopiste nyt oli siirtynyt

pois Lankoskelta, ei Ahlström enää voinut jäädä sinne asumaan. Kesäkuussa 1872 muutti hän Noormarkkuun, jättäen ainiaaksi Lankosken, jossa oli elänyt ja asunut 22 vuotta. Joskin muutto käytännöllisistä syistä oli välttämätön, ei se kuitenkaan tapahtunut ilman kaihoa. Antti, samoin kuin hänen nuori vaimonsakin, oli suuri luonnon ihailija ja Lankoskella on luonto paljon kauniimpaa kuin Noormarkussa. Huoneet siellä olivat sitäpaitse suuremmat ja mukavammat kuin Noormarkussa, jonka pääarakennus, siitä huolimatta että siinä aikoinaan oli asunut hyvinkin ylhäistä herrasväkeä, oli ahdas ja epämukava mataline ja pienine huoneineen. Kun kesä, jolloin muutto tapahtui, oli kuuma ja ilma huoneissa tukehduttava, eivät muistot tästä muutosta ole ainakaan Eva-rouvalle erittäin mieluiset.

Rakennus, jota ei enää ole olemassa, oli jyrkkäkattoinen ja vanhan ajan malliin tehty, täydellinen vastakohta sille mukavalle ja muhkealle huvilalle, joka nyt seisoo vastapäätä sitä paikkaa, missä entinen talo oli olemassa joen rannalla. Nykyisen rakennuksen paikalla oli silloin navetta ynnä muita ulko-huoneita. Nykyistä komeaa puistoa suorine mukavine käytävineen ja hauskoine suihkulähteineen ei tietysti sitäkään ollut v. 1872. Sen sijalla oli aukinaisia peltoja ja niittyjä. Rautatehdas oli samalla paikalla kuin nytkin, mutta saha oli sijoitettu hiukan ylempänä olevaan Kuuskoskeen.

Ei täyttä kuukautta Noormarkkuun tulon jälkeen odotti iloinen tapahtuma vastanaineita. Heinäkuun 8 p:nä lahjoitti Eva Antille tyttären, joka sai nimekseen Thyra Helena. Tietystikin olisi Antti, niinkuin isät yleensä, toivonut itselleen poikaa, mutta vilpitön ja rajaton oli sentään hänen ilonsa siitäkin, mitä oli tapahtunut. Kohta tytön syntymisen jälkeen oli hänen tähtymys matkustaa häihin Lankosken Starkille, mutta ei hän saanut rauhaa siellä sen kauvemmin kuin että palasi jo samana iltana takaisin vaimonsa suureksi iloksi, joka jo kaukaa tunsii tulevan askeleet.

Talvi 1872—73 vietettiin Noormarkussa ja oli monien hommien ja suurien puuhien vuosi, niinkuin jo olemme nähneet. Paitse itsensä Noormarkun tuottamaa liikkeen laajennusta, laajenivat asiat myöskin siten, että Kauttuan rautatehtaan oston kautta, joka täpahtui talvella 1873, taas uusi alusmaa liitettiin valtakuntaan. Vaikka Ahlströmillä nyt kyllä olikin entistä useampia apulaisia ja kirjainpitäjiä, niin vaadittiin kuitenkin hänen itsensäkin läsnäoloa kaikkialla. Niinpä hän esim. syksyllä 1872 oli lastauksia valvoakseen alinomaa liikkeessä Noormarkun ja Reposaaaren välillä, jonne matka kulki Lyttylän kautta ja sieltä höyrylaivalla Reposaaaren. Samoin hän yhä vieläkin kulki metsissäkin niitä tarkastamassa. Vähempi riehuminen olisi voinut riittää, sillä tämän ensimmäisen Noormarkuntalven monista varomattomuuksista oli seurauksena se vaikea tauti, joka häntä siitä alkaen alinomaa rasitti.

Tauti oli jonkunlaista äkkiä ilmestyvää hengen ahdistusta ja pahanlaista yskää, joka välisti teki hengittämisen tuiki vaikeaksi ja tuotti kärsimättömiä kipuja. Taudin ensimmäisenä aiheena oli ollut vilustus, saatuna eräällä metsäntarkastusmatkalla, jossa Ahlström eksyneenä ja väsyneenä saapui metsätorppaan ja heittihe nukkumaan penkille rikkinäisen ikkunan vetoon. Reposaaaren matkat sateessa ja tuulessa ja ohuissa päällysvaatteissa — Ahlström oli sitäpaitse kovin varomaton — jouduttivat tautia niin, että tila jo alkutalvella 1873 oli niin huono, että hän ei voinut ottaa osaa asiain johtoon, ei edes antaa määräyksiä puutavarainsa myynnistäkään. Kevääseen mennessä tila paheni pahenemistaan, niin että lääkäri, joka ei muutoin voinut mitään apua, tuskin lievennystäkään antaa, jo alkoi ennustella ennenaikaista loppua. Silloin ryhtyi Eeva-rouva asiaan ja naisten tavallisella tarmolla tällaisissa tilaisuuksissa sai hän aikaan sen, että kesän tullen päätettiin lähteä ulkomaalta apua hakemaan.

Tuuma toteutettiin kesäkuun 10 p:nä, jolloin Ahlström rouvansa, kälynsä Hilma Holmströmin sekä kauppias Grönfeldtin

ja hänen rouvansa seurassa matkusti ulkomaille. Matka kulki höyrylaiva »Viriällä» Turkuun ja sieltä Tukholmaan, josta sitten höyrylaivalla Lyypekkiin ja sieltä rautateitse edelleen Emsiin.

Ilmanmuutos vaikutti kohta paikalla edullisesti Ahlströmin terveyteen. Hengenahdistus katosi jo matkalla.

Emsistä lähti Ahlström vielä Lysekiliin, jossa raitis ja puhdas meri-ilma melkein kokonaan karkoitti taudin.

Ulkomaalla ollessaan sai Ahlström säännöllisesti vastaanottaa selontekoja asiain kulusta eripaikoissa »valtakuntaansa» ja alkaa hän vähitellen vaikuttaa meihin kuin hallitsija, joka ottaa vastaan raportteja kotona olevilta ministereiltään. Moliis lähetti niitä Noormarkusta, Selim Bäckström Kauttuasta, ja Lankoskesta Lindrooth, joka oli nimitetty sen hoitajaksi. Näiden selonteokojen kautta saamme hyvinkin seikkaperäisiä tietoja yhä laajenneen valtakunnan sisällisestä hallinnosta. Moliis kertoo hänelle lauttauksista, lastauksista, sahauksista, tehdyistä kaupoista, laivain matkoista ja kapteeneilta tulleista kirjeistä, sanalla sanoen kaikesta, mitä maalla ja merellä tapahtui. Muun muassa annetaan tarkkoja tietoja veden korkeudesta sekä Noormarkussa ja Lampissa että Lankoskella, siitä kun riippui sekä puitten uitto että sahain ja tehdasten käynti. Vesi oli tuona kesänä tavattoman alhaalla. Noormarkun joki oli heinäkuun lopussa sulun kohdalta aivan kuiva, kun saha ja paja olivat käynnissä, ja Lankoskessa täytyi mylly panna seisomaan jotta voitaisiin sahaa käyttää. Se tietysti viivytti sahauksia, ja lastausta viivytti väen vähyys. Noormarkusta ja Lampista kuletettiin lankut ja laudat maitse meren rantaan ja täytyi viimemainitusta paikasta maksaa kuletopalkkaa aina 10 penniä kuutiojalalta eikä kii-reimpänä työaikana tahtonut silläkään saada tarpeeksi työvoimia. Ahlströmiä erityisesti huvittavana asiana kerrotaan eräässä kirjeessä heinäkuun 1 piltä, että K. J. Lönegren rakensi höyry-sahaa Lampin joen suuhun. Tästä sahasta pelkää Moliis kovaa kilpailua. Se oli nykyinen Haminaholman saha.

Myöskin muita vähemmin mieluisia uutisia kuului Lampin kulmalta. Lönegrénin huhuttiin olevan aikeessa repiä alas Lampin sahasulku, koska hänen sen yläpuolella olevat niityt muka sen takia joutuivat veden alle. Aina tuon tuosta tulee Lönegrén vastedeskin esiin Ahlströmin elämässä ja joka kerta jonkun ikävän asian tai rettelön yhteydessä. Milloin hän ei anna avata sulkuja päästääkseen alas Ahlströmin tukkeja, milloin taas kokoo hän vettä sulun yläpuolelle ja päästää sen sitten yhtäkkiä menemään, niin että alempana olevat puut syntyneen tulvan takia ajautuvat talonpoikain niityille, josta tietysti koituu ikävyyksiä Ahlströmille.

Asiain lomassa on kirjeissä aina tuon tuostakin tietoja »pikku Thyrasta», joka äidin-äitinsä kanssa on jäänyt kotiin.

Moliisin kirjeissä kosketellaan myöskin yleisempiä asioita. Erästä niistä näkyy, että isäntä oli kehoittanut konttoristiaan vaikuttamaan paikkakunnalla jotain kansallisten asiain hyväksi, mutta että tämä ei katsonut siihen kykenevänsä. Muutamassa toisessa on puhe pienestä pitäjän asiasta, urkujen lahjoittamisesta Noormarkun kirkkoon. Moliis kysyy, tahtooko Ahlström kustantaa uudet palkeet urkuihin. Saman vuoden tilikirjoissa onkin menopuolelle merkitty »urut Noormarkun kirkkoon 600 mk.»

Erityistä mainitsemista ansaitsevat, niinkuin jo on mainittu, ne kirjeet, joita Ahlström ulkomailla ollessaan sai vastaanottaa ystävältään E. Avellanilta. Kirjeessä 12 p:ltä heinäkuuta 1873 kertoo kirjoittaja tuona kesänä vallinneista ihanista ilmoista ja niiden herättämistä hyvistä vuodentulon toiveista. »Ylt'yleensä seisovat rukiit mahdottoman kauniina ja erinomaista on, että lakoa tuskin näkee vielä missään muualla kuin Koivistolla, jossa rajuilma 14 p. kesäkuuta osaksi kaasi tilan lihavat ruislahiot. Kauniilla ilmoilla ovat kaikki työt menestyneet erinomaisen hyvin. Sinun lankkusi ovat ilman sadepisaraakaan tulleet Lyttylään.»

Mutta nämä ovat vaan esipuhetta ja varsinaisena asiana on Avellanin kirjeissä kansallisuuskysymys. Sattuvan kuvan sen asian harrastuksesta antaa seuraava ote vastamainitusta kirjeestä: »Viime kuun lopulla lähdin perheineni Karkun maanviljelyskokoukseen, joka pidettiin 1 ja 2 p:nä tätä kuuta. Minä kuljin Kullaan ja Mouhijärven kautta ja palasin sitten Pirkkalan, Tampereen, Hämeenkyrön ja Ikaalisten kautta, poiketen monessa paikkaa sisälle vanhojen tuttavien luo ja uusienkin, jotka Karkussa tultiin tuntemaan ja jotka käskivät meitä poikkeamaan luoksensa. Tämä matka oli kauniin vuodenajan ja joka taholla meille osoitetun ystävällisyyden vuoksi niin minulle kuin meille kaikille oikea virvoituksen aika. Mutta jotenkin kauvan sillä myöskin viivytettiin, nimittäin viime tiistaihin asti, jonka tähden minulla, paitse tällä viikolla tehtyä matkaa Pomarkkuun, vielä on koko tuleva viikko maantiellä oltava, ennenkun pariksi viikoksi pääsen rauhaan. Maanviljelyskokouksessa oli hiukan sateinen ilma, sekä samaan aikaan sattuvain markkinain tähden Tampereella vähemmän väkeä kuin monesti muulloin. Mutta tämä kokous voittaa, sitävastoin useammat edelliset vilkkauksessa ja kansallisessa hengessä. Minä tietysti sain puhua itseni melkein väsyksiin, mutta hauskaa oli puhua, kun ympärilläni näin miehiä, joitten mieleen minä havaitsin sanani iskevän. Muun ohessa otin kansakouluasian puheeksi ja manasin manalan syvyyteen kaiken vastustuksen tätä vehkettä vastaan, joka yksin voi Suomen kansan onnea ja tulevaisuutta turvata. Ehtopäivällä toisena kokouspäivänä tehtiin yhteinen huvimatka toisella puolen Kulovettä olevalle jylhäluontoiselle »Pirun vuorelle.» Sielläkin koetin, osoitellen jalkaimme alla olevaa ihaanaa seudustoa, kehoittaa eri säätyluokkia liittymään yhteen yksin mielin ja yksin töin tätä kallista maata turvaamaan ja edesauttamaan. Vuorella niinkuin koko kokouksessa minulle osoitettiin kohteliaisuutta, jota en voi hyväkseni lukea, mutta josta minä iloitsen siitä syystä, että siinä näen todistusta siitä,

kuinka avoinna maakunnassa ollaan isänmaalliselle sanalle. — Joka taholla missä kuljin ja tuttuin ja outoin kanssa jouduin kanssapuheeseen, sain kuulla kysymyksiä sinusta, jonka lahjat normaalikoululle ja kansakoulujen hyväksi olivat kaikkien huomiota anastaneet. Näihin kysymyksiin minun oli suuri ilo vastata. Hiukkaa ennen kuin maanviljelyskokoukseen lähdin, tuli Rothsteninkin kanssa, joka oli Porissa ja jonka olin käsenyt Johanneslundin päivälliselle, puheeksi sinun runsaat lahjasi. Hän myöskin niistä suuresti iloitsi, lausuen muun ohessa, että hän nyt ei enää häpeekään niin paljon syntymäseutuansa, jota tähän asti on epäsuomalaisuudesta niin pahaa mainetta kantanut. Hän tiesi myöskin mainita, että normaalikoulurahain johtokunta on päättänyt sinulle lähettää eri kiitoskirjeen. Mutta sehän ehkä jo on tullutkin sinulle käteen.»

»Sanomalehtemme ovat kaiken suvea olleet kovin kuivia, niinkuin ainakin kesäistä aikaa. Merkillisemmistä uutisista muistuu ainoastaan mieleeni, että kouluneuvosto Oulussa, jolta on vaadittu mietintöä, onko alkeisopisto siellä tehtävä ruotsalaiseksi vai suomalaiseksi, vasten noitten tuttuin petitionärien anomusta, on ehdotellut koulua suomalaiseksi, niinkuin myöskin, että kun piispa Schauman nykyään kävi Mikkelin koulua tarkastamassa, hän kysymykseensä, mitä varten opetus kävi suomeksi, vaikka koulun pitäisi olla ruotsalaisen, opettajilta sai sen vastauksen, että 42:sta oppilaasta ainoastaan 11 taitavat ruotsia. Dagblad, joka nyt vihoviimein on jättänyt kysymyksen ruotsalaisten kouluin tarpeellisuudesta Kuopiossa, Oulussa ja Hämeenlinnassa — tietysti siinä mielessä että lehti on saanut kaikki järki-ihmiset puolelensa, vaikka se arvollinen lehti ei edes ole katsonut hyväksi vastata siihen suoraan kysymykseen, joka Morgonbladissa joku aika sitten tehtiin, mihinkä sitten suomalaiset koulut oikein ovat sijoitettavat, kun Dagblad aina vaan huutaa: ei, ei — Dagblad on nyt kääntynyt hankkeissa olevaa kansanvalistusseuraa ja sen toimeenpanijoita ahdistamaan. Dag-

blad vainuu, että seura tulee käymään suomalaisuuden asiaa ja Dagblad huutaa sentähden taas: ei, ei niin. Fennomaanit ne kylvävät eripuraisuuden ja vihan siemeniä kansaan. Tämä on vanhaa veisua, jota sadoin kerroin on kuultu, jos kohta inhottavimmissa sanoissa. Mutta Dagblad luottaa lukijakuntansa tyhmyyteen — ja merkillistä on, että se todella nieleekin kaikki mitä Dagblad vaan sille suuhun tyrkyttää, ett'ei se ollenkaan tahdo ottaa huomataksensa, että jos eripuraisuutta ja epäluuloisuutta kansassa löytyy, sen juurena on ne epäkohdat, joita Dagblad ja sen kumppanit väkisin tahtovat pitää voimassa, jotka painajaisena kansaa vaivaavat ja suututtavat. Saadaanpa nähdä, mitä toiselta puolelta nyt vastataan. Aivan niinkuin viimein koulunopettajat Oulussa pakoitettiin kiistatantereelle, niin ovat nyt Jyväskylän opettajat, jotka ovat hakeneet vahvistusta kansanvalistusseuran sääntöihin, nyt vaaditut astumaan Dagbladın kanssa miekkasille.»

Jälkikirjoituksena lisää tuo muuten totinen kirjoittaja seuraavan tiedonannon, joka varmaankin oli omansa huvittamaan leikkisätä Anttia:

»Lönegrén hommaa höyrysaahaa Pohjajoelle ja on Gibsonin kanssa mennyt nurin muutamassa koskessa siellä, mutta pääsi kastumisella.»

Toinen Avellanin samana kesänä kirjoittama kirje kuvaa senaikuisia aineellisia ja aatteellisia oloja hiukan synkemmillä väreillä:

»Maamme saa runsaasti siunatun vuoden — ell'ei mitään erinomaista vielä satu — ei ainoastaan rukiista ja heinistä, vaan useammassa paikoissa myöskin suviviljoista ja perunoista. Mutta voimmeko tätä siunausta kiitollisina ottaa vastaan ja sitä omaksi ja maamme hyväksi oikein käyttää? Ymmärrämmekö panna jotakin säästöön tulevaisten kovempain aikain varaksi, taikka ymmärrämmekö ylönvaltista lahjoista uhrata ropoakaan yhteisen hyvän edistyttämiseksi? Tuskinpa. Mitä rikkaimmat lah-

jat, mitä korkeammat päiväpalkat, sitä hauskemmin ja irstaisemmin eletään, ja kun sitten pahat päivät tulevat, ollaan taas viheliäisimmässä tilassa, ei ainoastaan ruumiillisesti, kun kaikki ansiot ja saaliit ovat huijattuna, vaan myöskin hengellisesti, kun ei mitään ole tehty kansan kohottamiseksi ja jalostuttamiseksi. Mutta pitkäksi tulisi näitä tähän luikahtaneita aatteita, luonnollisiin perustuksiinsa liittää ja laajemmin selitellä. Minä tässä vaan tahdon lyhyesti luetella muutamia asioita, jotka monien muitten kanssa kelpaavat todistukseksi, että nykyinen hyvinvointimme tarjoo syytä synkkiinkin mietteisiin ja aavistuksiin. Räpsöössä nyt maksetaan lankunkantajille 6 markkaa päivässä, ja Rosenlewit tarjoovat Porissa 3 markkaa miehelle. Leineperin pruukissa maksetaan 2 m. 25 p. miehelle ja 1 m. 20 p. vaimolle ja luultavasti nyt jo enemmänkin. Kuinka voi maanviljelys tällaisia palkkoja kannattaa ja eikö se kohta jää peräti hunningolle? Yhtä kaikki on jo Karvialta ja Ahlaisistakin muutamia miehiä mennyt Amerikkaan ja Pohjanmaalta niitä lähtee sadottaisin.»

»Leineperin pruukin osakeyhtiö hankkii uutta höyrysahaa Porin läheisyyteen Karjarannan kentälle, josta se on pyytänyt saada ostaa kappaleen rantaa.»

»Pomarkkulaiset ovat päättäneet kieltää ottamasta vastaan tarjoomaasi raha-apua kansakoulun aikaanpanemiseksi. He eivät tarvitse kansakoulua. Karvialla on tehty samanlainen päätös. Ei yksikään ääni ole kansakoulua puolustanut. Ja Norrgård on vastustusta johdattanut. Lahja on vähäpätöinen, se hyödyttää sinua enemmän kuin Karvialaisia. Sen kautta he vaan joutuvat satimeen. Niin on sanottu. Siikaisten miehet, arvelaan, ovat päättäneet ottaa lahjan vastaan, mutta eivät tahdo ennen kuin 5:n vuoden kuluessa panna koulua toimeen. Kankaanpääläiset, joilla jo oli kauniit kouluhuoneet valmiina, tahtovat nyt heittää koko koulutoimen sikseen ja käyttää huoneet johonkin toiseen tarkoitukseen — luultavasti viinapuodiksi.

Valistuksen kasvamisesta ei ole mitään toivoa, mutta röyhkeys ja viinanjuonti kasvaa sitä enemmän. Joka päivä kuulee huu-dettavan, kuinka saadaan 8 markkaa päivässä palkkaa ja rukiita 16:lla markalla tynnyri ja vähemmälläkin.»

Rautatieasiaakin, jossa nämä miehet niin likeisesti ja hartaasti yhtyivät, koskettelee Avellan ohimennen tämän kirjeensä P. S:ssä: »Pohjanmaan seurakunnat ovat tarjonneet maata, puutavaraa ja päivätoita rautatien avuksi, jota hallitus nyt näkyy todenteolla puuhaavan. Siellä on toki toinen henki kuin meillä, missä melkein tahdottiin panna esteitä taikka ei kumminkaan ollenkaan tahdottu mitään uhrauksia tehdä. Mutta tosi onkin, että jos rautatie saadaan, se viikinkivallan murtaa muun maailman yhteyteen ja sitä seuraamaan.»

Syyskuun 21 p:nä oli Ahlström taas kotona Noormarkussa ja ryhtyi kohta asiainsa hoitoon siitä päättäen; että hänen nimensä taas tavataan kirjeiden alla. Talvi 1873—74 kului tavallisissa liikehommissa. Tässä mainittakoon vaan, että silloin rakennettiin Kaunissaaren saha ja että hän syksytalvella alkoi ajatella uuden päärakennuksen rakentamista Noormarkkuun ja sitä varten kääntyi kahdenkin asiantuntijan puoleen, nimittäin valtion agronomi H. Gibsonin ja valtion arkkitehdin K. J. F. von Heidekenin puoleen. Mihinkään rakennustöihin ei kuitenkaan vielä ryhdytty, sillä seuraavana kesänä oli Ahlström taas pakotettu matkustamaan ulkomaille ja sieltä palattuaan hän asettui asumaan Poriin.

Matka v. 1874 tehdyllä kylpyretkellä kulki nytkin Emsiin ja sieltä myöhemmin kesällä Lysekiliin. Seuralaisina olivat, paitse Eva-rouvaa, Grönfeldtit. Niinpiankun Ahlström taaskin pääsi pois Porin kosteasta ilmastosta, näkyi hänessä oitis parantumisen oireita ja jo Tukholmassa oli hän iloinen ja reipas ja huvit-teli itseään ja muita kaiken sydämmensä pohjasta.

Tämä kylpymatka ei kuitenkaan aluksi tarjonnut sitä rauhaa ja mielentyneyttä, jota potilaan olisi pitänyt saada nauttia.

Sillä tuskin oli Ahlström ehtinyt Emsiin, kun hän alkoi saada konttorinsa hoitajalta Porissa, kamreeri A. Bäckströmiltä kirjeitä, toinen toistaan epätoivoisempia. — Näitä pöyristyttäviä kirjeitä lukiessa voisi luulla että Ahlströmin liike oli tuossa tuokiossa joutumassa vararikkoon.

Bäckström ei nähtävästi ollut tottunut hoitamaan näin suuria asioita ja rahasummia ja kauhistuu isoja vekselejä. Prokuristi kerrankin ilmoittaa eräästä 40,000 markan maksosta, jota hra Oskar Falk vaatii mitä pikimmin Kauttuan kauppasumman lyhentämiseksi: »Näinä aikoina vaaditaan äärettömästi rahaa jokapäiväisiin menoihin, joihin puuttuu kokonaan varoja. Ei ole sopivaa antaa lankkujen vetämisen tauota ja laivain jäädä satamaan, mutta melkein semmoinen on asema. Koetan kyllä lainata, ett'ei kävisi vain hullusti; — mutta lainaaminen ei ole minulle mieleen ja minä vältän sitä viimeiseen saakka.»

Eivätkä valitukset rahan vähyydestä loppuneet myöhemminkään kesällä. Siihen tuli vielä muitakin vastoinkäymisiä m. m. että Noormarkun sahan akseli meni rikki ja sahauksen täytyi keskeytyä kuukaudeksi. Myöskin joutui eräs pienempi kaljaasi »Lyckan» matkallaan Kaunissaareen haaksirikkoon.

Samoin kuin edellisenäkin kesänä sai Ahlström vastaanottaa ystävältään Avellanilta kirjeen, jossa tämä taaskin kertoo ilmoista ja vuodentulon toiveista ja puhuu matkastaan Euran maanviljelyskokoukseen. Siellä ruotsinmieliset tekivät häiriötä m. m. eroamalla muista ja purkamalla pahaa sisuaan, ja esiintyi siellä eräs pappi puolustamalla kotiviinan polttoa ja vastustamalla kansakouluja — kaikki asioita, joissa tuon ajan piirteet astuvat eteemme. — Kylpymatka-aikana Ahlströmille annetuista raporteista mainittakoon vielä ilmoitus siitä, että Selim Bäckström Noormarkun alustalaisille piti »komeat juhannuskekkerit», joissa oli läsnä kaksisataa henkilöä ja joissa kohotettiin myrskyisiä eläköön-huutoja poissaolevan kiitokseksi. Muutamia päiviä ennen tätä juhlaa tilaa Bäckström Porista 350 nisuleipää ja 100

kannua olutta. On kuvaavaa tälle uskolliselle talon puolta pitävälle palvelijalle, että hän käskee ostajaa tinkimään nisut neljästä pennistä kolmeen.

Paluumatka Emsistä tehtiin Rheinvirtaa pitkin Kölniin ja sieltä rautateitse Hampuriin, jossa tavattiin »Saarikoski» lastaamassa. Matkalta tuotiin tuomisina kotiin kauniita mattoja Hampurista ja Kööpenhaminasta salonkihuonekalut, samat, jotka vieläkin ovat käytännössä.

Kotiin tultuaan näkyy Ahlström syksyllä tehneen retken Vaasaan, jossa hänen poikansa Vilhelm *) oli kimnaasissa sekä sitten asettuneen talveksi asumaan omaan kivitaloonsa Poriin.

Vaikka Ahlström ulkomailla ollessaan olikin hyvissä voimissa eikä hengenahdistus häntä siellä vaivannut, näkyy tämä vaiva taas uudistuneen niin, että talvi 1874—75 oli hänen vaikeimpiaan. Tauti piti hänet pitkät ajat neljän seinän sisään suljetuna, ja kun rouva Ahlströmin tuona talvena sairasteli, ei elämä ollut juuri kaikista iloisinta.

Toukokuun 22 p:nä 1875 lisääntyi perhe pojalla, joka sai nimekseen Antti Walter.

Kesä vietettiin nyt kotimaassa, kauniissa Kauttuassa; syksy ja talvi taas Porissa.

Ei kaupunki-elämä kuitenkaan Ahlströmiä miellyttänyt ja yhä mielti hän muuttaaksen kokonaan maalle konttoreineen kaikkineen. Siitä on m. m. todistuksena se, että hän syksyllä 1875 todenteolla ryhtyy jatkamaan rakennuspuuhiaan Noormarkussa, jotka olivat keskeytyneet huonojen aikojen ja luultavasti myöskin Kauttuan oston takia. Neuvonantajana on hänellä

*) Kun Ahlström keväällä 1874 oli Kauttuassa, saapui Porista sana, että Wilhelm, joka silloin oli siellä koulussa, oli sairastunut isoon rokkoon. Eeva rouva riensi silloin tartunnan pelosta huolimatta poikapuolensa luo häntä näkemään ja hänelle hoitoa toimittamaan. Pojan ja äitipuolen välillä oli aina vallinnut hyvä suhde eikä Wilhelm ollenkaan vastustanut isänsä uutta naimista, vaan päinvastoin siihen kehoitti.

taas näissä asioissa Gibson. Kirjeessä 15 p:ltä lokakuuta 1875 ilmoittaa Gibson löytäneensä Lemun pitäjässä »paikan, jonka nimi on Bukkila, jossa on kaunis, kreivitär Mannerheimin omistama rakennus», ja lupaa Gibson koettaa hankkia tämän rakennuksen piirustukset, jos Ahlström niin tahtoo. Piirustusten hankkiminen ei kuitenkaan onnistunut, sillä ylhäinen kreivitär ei niitä antanut »herra ruukinpatruuna Ahlströmille.» Kun ei näitä piirustuksia saatu, koetti Gibson hankkia toisia, m. m. Linderiltä Mustiolta ja kreivi Creutziltä Malmgårdista, mutta yhtä huonolla menestyksellä. Gibson laati nyt itse piirustukset, mutta Ahlström ei niitä hyväksynyt.

Kesäkuussa 1876 matkusti Ahlström taaskin ulkomaille, tällä kertaa Görbersdorfiin ja palasi sieltä syksyllä toistaiseksi täysin parantuneena.

Ja tämä iloinen uutinen tiedossamme palatkaamme ajassa taapain tarkastamaan mitä muuta Antti Ahlström näinä toisten naimistensa lähimpinä jälkivuosina oli aikaan saanut.

X.

LAHJOITUKSIA VUOTEEN 1877.

Ahlströmin kansanvalistusharrastus ei ole „tyhjää puhetta.“ — Merikarvian kansakoulu perustetaan. — „Antti Ahlströmin rahasto.“ — Lahjoituksia Siikaisten ja Pomarkun koulujen perustamiseksi. — Kansan vastahakoisuus. — Ahlströmin kasvatustopillisia periaatteita.

Edellä olemme jo maininneet, että Ahlströmissä kohta hänen toisiin naimisiin mentyään alkoi herätä ja ilmestyä harrastuksia yleisiin ja isänmaallisiin pyrintöihin. Kun monet hänen suurista lahjoituksistaan tapahtuivat juuri sen ajanjakson kuluessa, jota edellä olemme kosketelleet, sopinee niistä tässä yhteydessä laajemmaltakin kertoa.

Tekee omituisen vaikutuksen, kun ensimmäinen todistuskappale, joka puhuu Ahlströmin lahjoituksista kansanvalistuksen hyväksi, leimaa nämä hänen harrastuksensa »tyhjäksi puheeksi.» Se on maanmittari herra Achilles Wahlroos Söörmarkusta, joka 23 p:nä maaliskuuta 1871 kirjoittaa seuraavasti:

»H. V. — Koska sinun lausumasi harrastus kansanvalistuksen hyväksi näkyy olevankin vaan tyhjää puhetta, olisi Sinun pitänyt ilmoittaa siitä minulle, ett'en minä sanoihisi uskoen olisi tarvinnut pettää kuntakokouksen esimiestä kuuluttamaan kokousta

koulun perustamisesta Noormarkkuun huhtikuun 3 p:ksi, sittenkun sinä vuokraamalla pois Simulan olet tehnyt tuuman mahdolltomaksi toteuttaa, en tiedä millä järkevällä syyllä.

»Koska minä mielelläni tahtoisin saada Noormarkun toimituksen pois kirjanpidostani ja tileistäni, pyydän Sinua hyvän-tahtoisesti ilmoittamaan minulle pysytkö vielä päätöksessä, että kaikki enemmän toimenpiteet tilojen jakamisesta rauetkoot, jossa tapauksessa minä voisin poistaa kirjoistani toimituksen Sinun peruuttamanasi ja jättää kaikki sitä koskevat konseptit, kartat ja asiakirjat tehtaalle, koska ei liene tarpeellista lähettää niitä läänin maanmittauskonttoriin.»

Tähän kirjeeseen vastaa Ahlström:

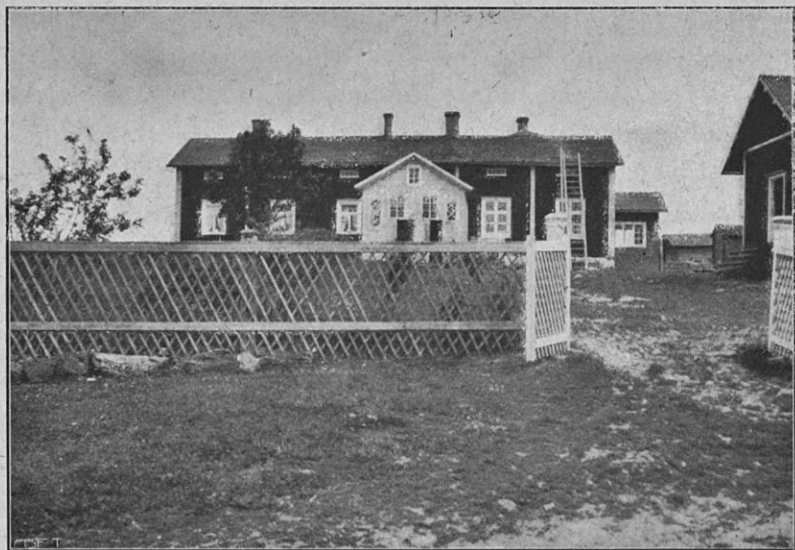
»Kaikin puolin huomioon ottaen ystävällisen kirjeesi sisällön t. k. 23 p:ltä saan selittäen ilmoittaa, että Sinä joko jollain tavalla olet käsittänyt väärin tai tahdot tulkita tarkoitukseni toisin kuin mitä meidän keskemme oli sovittu ja puhuttu kansakoulusta. Olisithan jo voinut pitää kuntakokouksen ja olla kuluttamatta aikaa turhiin, sillä kyllä nyt jo on aika vuokrata maata sen, joka kesällä tahtoo sitä käyttää eikä odottaa mitään mahdollisuuksia; en minä missään tapauksessa ole estetty antamasta maata mainitulle koululle, vaikka Simula onkin annettu vuokralle, ja aijon minä aina pitää sitä varalla koulun tarpeeksi.»

Ett'eivät Ahlströmin kansanvalistusharrastukset siis vaan olleet »tyhjää puhetta», se näkyy jo ylläolevasta. Silloin ei tosin koulu vielä tullut toimeen, mutta v. 1874 se rakennettiin ja varustettiin kaikilla siihen tarvittavilla kalustoilla ja opetusvälineillä, joiden raha-arvo nousi 8,800 markkaa. Koulun ensimmäinen opettaja vuodesta 1875 oli Juho Fabian Palonen. Koulu, joka rakennettiin yllämainitun Simulan huoneista, sijaitsee kauniilla paikalla lähellä Noormarkun jokea. Koulu oli yhteiskoulu yhdellä miesopettajalla; tyttöjen käsítőitä johti nainen.

Sitä ennen, eli 1873, oli Ahlström jo pannut perustuksen syntymäpitäjänsä ensimmäiselle kansakoululle. Ne kivet, joiden

päälle tämä sivistyslaitos laskettiin, ja ne tukeet, joiden varaan sen seinät nostettiin, ansaitsevat tässä tulla kokonaisuudessaan esitetyksi. Koulun perustuskirja on suomennettuna näin kuuluva:

»Täten ilmoitan minä tahtovani tulevan kansakoulun hyväksi Merikarvialla lahjoittaa omistamani Merikarvian Ylikylässä olevan Anttilan tilan kaikkine siihen kuuluvine rakennuksineen ja tiluksineen, metsä kuitenkin pois luettuna, josta saadaan ottaa

Antti Ahlströmin kansakoulu Merikarvialla.

ainoastaan polttopuita koulu- ja opettajan huoneiden lämmittämiseksi sekä aitaupuita talon tilusten tarpeeksi, jolloin vahingoittuneita puita on etupäässä käytettävä ja siis metsää säästettävä parempiin tarkoituksiin. Koulun sisustuksen sekä tarpeellisen asuinhuoneiden uudistuksen sitoudun minä sitäpaitse omalla kustannuksellani toimittamaan.

Tilan tuloja ja menoja hoitaa allekirjoittanut niin kauvan kun koulu ei vielä ole toimessa, jonka jälkeen (s. o. sittenkun koulu on tullut kuntoon) nämä edut ja velvollisuudet joutuvat palkkauspuna koulun opettajalle. Tämän lahjakirjan nojalla olen myös tahtonut panna sen ehdon, että jos kouluun tulee oppilaita niin paljon, että kysymys voisi nousta siitä, keiden

oppilaiden on päästävä kouluun, niin katson minä pitäväni huomauttaa, että vähävaraisempien lasten on ennen muita saatava käydä sanotussa koulussa.

Noormarkussa kesäkuun 9 p:nä 1873.

A. Ahlström.

Tämä lahjakirja lähetettiin samana päivänä kuin se allekirjoitettiin Merikarvian kirkkoherralle G. Nyholmille, ja seurasi sitä Anttilan tilan kauppakirja siihen kuuluvine asiakirjoinen ynnä 15 markan kartta lainhuudatusta varten. Koulun johtokuntaan ehdotti lahjoittaja valittavaksi kirkkoherran itsensä, kruununnimismies O. Petterssonin, kirkkoväärti J. Kuggin ja kauppias J. Ahlströmin.

Lahjaksi saadut huoneet ja tilukset, joiden arvo lainhuudatuspöytäkirjassa arvataan 3,000 markaksi, eivät kuitenkaan vielä riittäneet tempaamaan Merikarvialaisia heidän välinpitämättömydestään kansansivistystä kohtaan. Sen sijaan, että lahjoittaja olisi saanut kiitollisuutta osakseen, herätti hänen antinsa tyytymättömyyttä ja vastustusta, koska siitä muka vaan olisi ollut seurauksena kustannuksia kunnalle opettajan palkkaamisessa. Vaikkakin kunta mahdollisesti olisi voitu pakottaa niihin verrattain mitättömiin maksuihin, joita opettajan palkkaaminen valtioavun lisäksi olisi vaatinut, päätti Ahlström, rettelöitä välttääkseen ja jouduttaakseen koulun avaamista, itse sitoututua kaikkien kustannusten suorittamiseen. Kirkkoherra Nyholmille kirjoittamassaan kirjeessä 28 p:ltä maaliskuuta ilmoittaa hän olevansa taipuvainen kustantamaan mitä koulun vastaiseksi olemassaoloksi tarvitaan, ilman mitään apua seurakunnalta, varsinkin siksi, että seurakunta viime kokouksessa niin urhoollisesti osasi puolustautua, kun oli kysymys uhrauksesta koulun hyväksi. Ainoa, mitä karvialaiset omasta puolestaan voisivat ajatella, olisi, minun mielestäni, että sen sijaan kustantaisivat koulun tytöille, joka on yhtä tarpeellinen kuin pojille.»

Ja tämä päätös vahvistettiin uudella suuremmoisella, suomeksi näin kuuluvalla lahjakirjalla:

»Turvatakseni Merikarvian pitäjässä kustantamani koulun tulevaisuutta, sitoudun minä täten vuoden kuluessa tästä lähtien suorittamaan Kymmenen tuhatta (10,000) markkaa ja korot, sille ehdolla, että pääsumma sijoitettuna joko johonkin pankkiin tai muuta hyväksyttyä vakuutta vastaan, on ikuisesti pidettävä koskematonna.

Lisäksi olen minä katsonut pitäväni vaatia, että kaksi viidettä osaa vuotuisesta korosta käytetään opettajan palkan avuksi ja jäännös kolme viidettä osaa koulurakennuksen ylläpitämiseksi y. m., jota katsotaan koululle tarpeelliseksi ja mikä viimeainittu on ajan vaatimusten ja olojen mukaan kouluneuvoston harkittava, johon kuuluu seurakunnan Kirkkoherra tai se, joka saarnavirkkaa toimittaa, ja pitäjän Kruununnimismies sekä kaksi uskottua miestä, jotka viimeainitut valitaan yksissä neuvoin Noormarkun tehtaan omistajan kanssa.

Noormarkussa, lokakuun 10 p:nä 1874.

A. Ahlström.

Päätettyään näin perustaa koulun ja ylläpitää sitä omaan lukuunsa, ryhtyi Ahlström jo keväällä hankkimaan siihen opettajaa seuraavan lukukauden alkuun. Siinä tarkoituksessa kääntyi hän vanhan koulutoverinsa, Jyväskylän seminaarin lehtorin N. Järvisen puoleen, joka kirjeessä toukok. 14 p:ltä suositteli opettajakokelas Seliniä.

Myöskin eräästä toisesta opettajakokelaasta Julius Leinebergistä lausui Järvinen mielipiteensä ja suositteli häntäkin. Tämä oli jo sitä ennen kääntynyt Ahlströmin puoleen pyynnöllä, että saisi paikan hänen koulussaan ja etukäteen pari sataa markkaa rahaa, voidakseen päättää opintonsa — joka summa hänelle myönnettiinkin.

Molemmat nämä ehdokkaat saivat kutsun saapua kesällä Noormarkkuun, lähemmin keskustelemaan asiasta. Ahlström oli silloin ulkomailla, ja heidät otti vastaan konttoristi Moliis,

joka kirjeessä 27 p:ltä kesäkuuta 1874 antaa heistä seuraavan hauskan kuvauksen:

»Selin on pitkä, kantaa lasisilmäiä kaunismuotoisella roomalaisella nenällä, ja herättää kunnioitusta ulkomuodollaan. Herra Leinebergkin oli täällä. Selin olisi varmaan voinut viedä pois Leinebergin päällystakkinsa taskussa, jos se olisi ollut tarpeeksi syvä.» Selin ei ollut oikein halukas tulemaan Karvialle, johon oli pääsyynä se, että niinkuin hän kirjoittaa: »koko seurakunta vastustaa ja vihaa koulua.» Merikarvian kansakoulun opettajaksi tuli Leineberg, joka siis on Ahlströmin ensimmäisen kansakoulun ensimmäinen opettaja. V. 1876 sai Merikarvian koulu perustajaltaan vielä lahjaksi harmonin, joka maksoi 592 mk. Ja v. 1880 sai tämä sivistyslaitos perustustensa ja pylväidensä lisäksi komean päädynkin — näin kuuluvan lahjoituksen:

»Syvästi tuntien kuinka suuresti Hänen Majesteettinsa Keisari Aleksanteri II kahdenkymmenen viiden vuotisena hallitusaikansa on Suomen kansan sekä yhteiskunnalliseen, että valtiolliseen kehitykseen vaikuttanut, ja tahtoen riemupäivänä, jota Suomen kansa tämän isänmaallemme onnellisen aikakauden johdosta viettää, aikaanpanna säädöksen, joka tulevinakin aikoina kantaisi todistusta nykyisen sukupolven tunteista, minä tämän kautta Merikarvian kansakoululle, jonka minä vuonna 1873 olen Ylikarvian Anttilan taloon perustanut, ja jonka ylläpitämiseksi minä sittemmin, se 10 päivä Lokakuuta 1874 olen säätänyt kymmenentuhannen (10,000) markan suuruisen rahassumman, näitten päätösteni lisäksi vieläkin määrään ja lahjoitan kymmenentuhatta (10,000) Suomen markkaa »Antti Ahlströmin rahaston» nimellä vähentämättömänä säilytettäväksi, seuraavilla ehdoilla ja määräyksillä:

1:si Rahasto, joka jää minun taakseni, kiinnitetään minun omistamaani Noormarkun Pruukiin ja sen alle kuuluviin omaisuuksiin, ja pysyy siihen sidottuna, siksi kuin minä, taikka se,

joka Noormarkun Pruukia hallitsee, tahtoo lakata rahastoa takanansa pitämästä;

2:ksi Rahastosta maksan minä, taikka se, joka Noormarkun Pruukia hallitsee, niin kauvan kuin rahat jäävät suorittamatta viiden (5) prosentin korkoa, kuitenkin niin, että koronmaksu luetaan 2 päivästä maaliskuuta 1881 ja ensi vuodelta 2 päivään maaliskuuta 1882 uloskäy ainoastaan toisesta puolesta lahjasummaa, eli 5,000 markasta, sekä vasta viimemainitusta päivästä koko rahamäärästä;

3:ksi Jos minä, taikka se, joka Noormarkun Pruukia hallitsee, tahtoo lakata rahastoa takanansa pitämästä, asiasta kolme kuukautta edeltäkäs in ilmoitetaan koulun johtokunnalle, joka sitten ottaa rahastoa hoitaaksensa;

4:ksi Kun rahasto on tullut johtokunnan haltuun, sen varat pidettäköön luotettavaa takuuta vastaan korkoa kantamassa, ja johtokunta on niitten hoidosta vastuunalainen;

5:ksi Rahastosta karttavat korkorahat yhdistetään vuosittain niitten korkorahain kanssa, jotka lankeevat edellämäin itusta, vuonna 1874 tekemästäni rahanmääräyksestä, ja näin syntyneestä summasta käytetään sitten jokaisena seuraavana vuotena: A) kolmesataa (300) markkaa opettajan palkan avuksi; B) niin suuri osa kuin asianhaarat vaativat, opetuskalujen hankkimiseksi, kouluhuoneitten lämmitykseen ja valaistukseen, kouluhuoneitten korjauksiin y. m. koulun tarpeisiin; sekä C) mitä tämän ylitse jää j älelle, erinäisen seisovan rahaston perustamiseksi sillä tavalla, että sekä mainittu jäännös että myöskin synnyttävän uuden rahaston korot joka vuosi pannaan pääoman lisäksi, siksi kuin rahasto tulee kymmenentuhannen (10,000) markan suuruiseksi;

6:ksi Näin syntynyt uusi rahasto, joka nimitetään »Antti Ahlströmin Apurahastoksi», säilytetään vähentymättömänä, ja sen korot, niinikään kuin mitä toistenkin rahastoin koroista, opettajan palkka-avun ja koulun vuotisten kustannusten ylitse

liikenee, käytetään palkankorotukseksi opettajalle sekä apurahoiksi köyhille, hyvälahjaisille ja siivoille oppilaille, koulun palveluksessa kuolleitten opettajain leskille, taikka kykenemättömiksi käyneille opettajille, sen mukaan kuin johtokunta katsoo tarpeelliseksi ja sopivaksi;

7:ksi Jos johtokunta koulun alle tahtoo omistaa Anttilan talon metsän, jonka minä koulun perustuskirjassa 1873 olen itselleni edustanut, koko tämä lahjoituskirja kadottaa kaiken voimansa ja koululle siinä määrätty kymmenentuhatta (10,000) markkaa lankeevat takaisin minulle, taikka minun oikeudenpitäjälleni.

8:ksi Koulun johtokunta on velkapää joka vuosi tekemään tilin rahastojen hoidosta minun eläissäni minulle, ja minun kuoltuani minun perilliseni, eli jos he niin tahtovat, tilintarkastajille, jotka Merikarvian kunta yleisessä kuntakokouksessa valitsee.

Porissa, se 2 päivä maaliskuuta 1880.

A. Ahlström.»

Se isänmaallinen innostus, josta nämä lahjoitukset puhuvat niin kaunista kieltä, on sitä huomattavampi kuin ei se pysähtynyt ainoastaan niihin ilmauksiin, joista yllä on mainittu. Jo kuukautta ennen kun Merikarvian koulun lahjoituskirja allekirjoitettiin, eli 13 p:nä toukokuuta 1873 tapaamme Ahlströmin kopiokirjassa Siikaisten kirkkoherralle K. Blomberghille osoitetun kirjeen, jossa hän, »kun kansakoulun hyöty Siikaisissakin lienee yleisesti tunnustettu asia, mutta alussa usein aineellisia vaikeuksia ilmaantuu valistuksen edistäjän tielle», ilmoittaa haluavansa sanotun koulun hyväksi lahjoittaa 2,000 markkaa sillä ehdolla, että seurakunta omasta puolestaan myöntää rahat tarvittavista varoista ja koulu siis heti saadaan toimeen.»

Aivan sanasta sanaan samanlainen kirje lähetettiin samana päivänä myöskin pastori Wald. Wallinille Pomarkkuun. Siis tässäkin alkuunpanijana, — valistuksen vainion raivaajana kahdessa pimeässä korvessa! Sillä sitä ennen ei kansakoulua ollut vielä kummassakaan.

Otaksuminen, että »kansakoulun hyöty lienee yleisesti tunnettu asia», ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa, ei Siikaislasiin eikä myöskään Pomarkkulaisiin nähden.

Vasta syksyllä 1876 avattiin Siikaisten ylempi kansakoulu — oltuaan kuitenkin jo sitä ennen yhden vuoden toimessaan valmistavana kiertävänä kouluna. Kun ei koulun perustamisesta alkanut mitään kuulua, peruutti Ahlström lahjoituksensa, joka häneltä sitten kuitenkin riideltiin takaisin.

Pomarkun koululla on silläkin omat vaiheensa, joista kannattaa kertoa meidän kansakouluolojemme valaisemiseksi niiden ensi aikoina.

Saatuaan vastaanottaa lahjoituskirjan, ryhtyi pastori Walde-
mar Wallin koulun rakennuspuuhiin ja toivoi saavansa pitäjäläisiltä tähän hyvään tarkoitukseen rakennuhirsiä jotenkin kohtalaiseen hintaan. Hirsistä vaadittiin kuitenkin 1 markka syleltä, jonka vuoksi Wallin eräässä kokouksessa pani toimeen huuto-
kaupan: »Ei kukaan suostunut kuitenkaan tuomaan hirsistä tähän, niinkuin muuan läsnäolija lausui, »hävityksen kauhistukseen» alemmasta hinnasta kuin 2 m. 75 p:istä hirreltä. Pastori kauhistui kyllä tätä hirmuista hintaa, mutta päätti kuitenkin hyväksyä tarjouksen 200 tukilta. »Kirveli sydäntä», kirjoittaa Wallin, »nähdä, kuinka vastahakoisia ihmiset olivat valistusta vastaan, ja joka päivä huomata, kuinka vaikeata on murtaa tietä uudelle, vanhoja ennakkoluuloja vastaan. Tahdon kuitenkin, niinkuin merimiehet myrskyisellä merellä, ohjata päämäärää kohti, ja toivon varmaan ensi syksynä voivani vihkiä kansakoulun, joskaan se ei silloin vielä ole täydellisessä kunnossa.»

Eivätkä vaikeudet suinkaan vielä tähän päättäneet. Talven ja kevään kuluessa oli rakennustyö Ahlströmin lahjoittamilla varoilla edistynyt niin pitkälle, että koulutalo heinäkuussa 1874 oli vesikaton alla, ja että häneltä luvassa olevilla rahoilla vielä oli toivo saada sisustuskin jotakuinkin suoritetuksi.

Vaan siihen eivät vastukset vielä supistuneet. Koulun alkamiseksi oli tarpeen saada valtioapu ja sitävarten vaadittiin, että kunta suostuisi hankkimaan yhden lehmän heinät opettajalle ja tarvittavat puut. Wallin kuulutti kuntakokouksen ja puhui ukoille »ystävällisesti ja tuttavallisesti» koulusta, sekä ehdotti heille, että he sitoutuisivat vuosittain suorittamaan 3 à 4 tynnöriä viljaa lainamakasiinista, jota opettaja Heleniuksen kanssa tehdyn sopimuksen mukaan ei kuitenkaan tarvitseisi suorittaa, ennen kuin 10 vuoden kuluttua, arvellen tämän vastaavan lehmän ruokaa. »Haloista en puhunut mitään, vaan ajattelin toistaiseksi vapaaehtoisia lahjoja, varsinkin kun opettaja on suostunut lämmittämään kouluhuoneen korvaukseksi koulutonttiin kuuluvain peltotilkkujen käyttämisestä.» Mutta kaikki turhaan. Wallin puhui kuuroille korville ja paksuille kalloille, ja vaikka hän oli hankkinut itselleen joukon valtakirjoja, täytyi hänen kuitenkin antaa myöten, kun melkein kaikki panivat vastaan. »Tätä edemmä en ole nyt tullut», kirjoittaa Wallin heinäkuun 20 p:nä 1874, »mutta tuumin kuitenkin joskus uusia keinoja. Välistä minua jo harmittaa, että ollenkaan olemme ruvenneet puuhaamaan tätä koulua, niin tarpeellinen kuin se juuri tämän vastustuksen takia näyttää olevansakin, sillä rahoja olisi varmaan muulla taholla voitu käyttää suuremmalla ilolla, mutta täällä ehkä kuitenkin hyödyllisemmin. Aika on tämän näyttävä ja Jumala olkoon apumme. — Kerran on kai päivä koittava, jolloin nämäkin erämaan asukkaat ymmärtävät oikein arvostella sitä mitä heidän hyväkseen on tehty.»

Koulu avattiin kuin avattiinkin 12 p:nä lokakuuta 1874 ja sai valtioapua 12 p:nä marraskuuta samana vuonna. Näin olisi

sen tulevaisuuden luullut olevan turvaton, ja kaksi vuotta se olikin olemassa, kun Pomarkun kappalaiselta J. W. Bärlundilta marraskuun 22 p:nä 1876 saapuu koulun perustajalle näin kuuluva kirje:

»Pomarkun kansakoulu on suljettu. Mutta pitääkö sen vast'edeskin jäämän suljetuksi? Se olisi surkeata. Ei, päinvastoin on toivottava, että se jälleen pian toipuisi valistuksen palvelukseen. Tätä ei kuitenkaan käy toivominen, ell'ei kunta itse rupea koulunsa kannattajaksi. Mutta juuri siitäpä nyt onkin noussut kysymys, Pomarkunko tai Teidänpö tälläinen Kansakoulu oikeastaan on? Kumminkin kaikissa asiakirjoissa on sitä kutsuttu Teidän kouluksenne. Sentähden ollaan täällä siinä luulossa ja pelossa, että jos kunta ottaisi itsellensä Teidän lahjallanne rakennetun koulun ja siihen opettajan, Te tahi Teidän perillisenne hakisitte rahanne takaisin, jotka olette kouluun lahjoittanut. Eikä ilman syytä. Sillä kirjeessänne 13 p:ltä toukokuuta 1873, jossa Te lupaatte 2,000 m. tämän koulun avuksi, on seuraava ehto: »sillä edellytyksellä että seurakunta antaa järeillä olevat tarvittavat varat.» Nyt tunnustaa seurakunta, niinkuin sen täytyykin, ett'ei se ole tätä ehtoa täyttänyt. Siis on Teillä tahi perillisillänne oikeus vaatia rahanne takaisin koska hyvänsä. Mutta ell'ei tämä ole Teidän ajatuksenne, niin olisi koulun tähden suuresti suotava, että Te hyväntahtoisesti vielä antaisitte kirjan siihen tapaan, ett'ei niitä rahoja, joita olette tänne koululle lahjoittanut, *koskaan* takaisin vaadita, jotta koulun ystävät täällä, joilla sen tulevaisuudesta muutoinkin kyllä on murhetta, siltä puolelta voisivat olla turvatut ja pelvotta. Ilman kaikkia ehtoja ei Teidän kuitenkaan pitäisi antaman rahoja, vaan olisi niitten lahjoittamiseen välttämättömästi liitettävä se ehto, että ne on annettu ainoasti koulun tarkoituksiin. Sillä, ikävää kyllä, on täällä sel-laisiakin, jotka nyt antaisivat kansakoulun huoneet lukkarin asumukseksi. Mutta niin kauvan kun kunnalla ei ole *kelvollista* kansakoulunopettajaa, emme saa ihmetellä näin lapsellisia ajatuksia.

Tämä oli ja on asia, josta minua on pyydetty Teille kirjoittamaan, ja pyydän minä sentähden Teiltä suosiollista vastusta edes muutamalla sanalla.»

Vastauksessaan 29 päivästä samaa kuuta ilmoittaa Ahlström: »että Pomarkun koulu, johon olen lahjoittanut 2,700 m., on seurakunnan eikä minun, ja ett'en minä yhtä vähän kuin jälke-

läisenikään, tule tekemään mitään vaatimuksia siihen lahjoittamiini varoihin, mutta tämä sillä nimenomaisella ehdolla, ett'ei niitä koskaan saa käyttää mihinkään muuhun kuin kouluun.»

Nämä Ahlströmin perustamat ensimmäiset koulut toivat toisia tullessaan. Kerran herätettynä ja käytännön kautta vakuutettuna koulujen hyödystä, ryhtyi rahvas itse niiden tarvetta tyydyttämään. Että niin kävi, se vaan lisää tietä raivanneiden koulujen sivistyshistoriallista merkitystä.

Koulujen perustajan kasvatuspillisistä mielipiteistä mainittakoon tässä, että hän Merikarvian koulun nykyisen opettajan mieleen oli usein tyrkyttänyt, että oppilaita etupäässä oli koetettava kasvattaa käytännöllisiksi ja rehellisiksi ihmisiksi ja että heissä oli uskonnon avulla yritettävä ylläpitää vihaa valhetta, varkautta ynnä muita paheita vastaan. Myöskin olisi opettajan, jos hän huomaisi oppilaissaan joitain erityisiä lahjoja ja taipumuksia, koetettava suunnata heidän kehitystään sen mukaan. Älykäs oli myöskin Ahlströmin antama neuvo, ett'ei oppilaita pitäisi pilattaman liioilla lahjoilla ja kehoituspalkinnoilla, eikä yleensä heidän koulunkäyntiään liiaksi helpoitettaman, koska oli hyvä että he näkivät surua ja murhetta opinnoistaan. Tämä hänen ihmistuntemiseen perustuva periaatteensa oli nähtävästi syntynyt siitä huomiosta, että helposti saatu myös helposti menetetään.

Erityisesti halusi Ahlström terotettavaksi nuorien mieliin eläinsuojelusta, s. o. hyvyyttä eläimiä kohtaan. *) Eläinsuojeluksen hyväksi tehdyistä lahjoituksista puhumme toiste.

*) Tässä niinkuin monessa muussakin asiassa ovat Ahlströmin jälkeensäneet koettaneet hänen aatteitaan noudattaa; niinpä on firman toimesta ollut luennon pitäjä liikkeellä eläinsuojelusta selittämässä, ja jokainen ohikulkija voipi m. m. Merikarvian kunnanhuoneen seinästä lukea näin kuuluvan kirjoituksen: »Säälikää eläimiä eläkääkä niitä rääkätkö, elkää kiduttako, kiusatko eläkääkä pahoinpidelkö, muistakaa, että eläimetkin ovat kaikki Jumalan luomia, jotka tuntevat tuskaa ja kipua.» Yleisen Noormarkun maantien

Ei ollut siihen aikaan, kun Ahlström nämä lahjoituksensa teki, totuttu moisiin uhrauksiin kansallisten ja vielä vähemmin suomalais-kansallisten tarkoitusten hyväksi. Senpävuoksi Ahlströmin yllämainitut lahjoitukset herättivät tavallista suurempaa huomiota, niinkuin jo olemme Avellanin kirjeistäkin nähneet.

Yhtenä pienenä todistuksena tästä on myöskin seuraava, erään A. Melinin kirjoittama kirje: »Nähtyäni Sanomalehdissä, kuinka farbruurilla on ollut rakas ja hellä sydämmellinen tahto ja halu auttaa edes tätä rakasta isänmaatamme niillä suurilla lahjoilla ja antimilla, jotka tekevät meidän isänmaallemme kau niit hedelmät tuleville ajoille, saan minäkin sulkea tässä puolestani farbruurille sydämmelliset kiitokseni kaikista näistä ja vielä erittäin siitä, että farbruuri on niin suurta huolta ja tointa pitänyt oman syntymäpitäjämme kansakoulun perustamisesta ja rakentamisesta, se on niin, sillä Jumala antaa jonkun siemenen kansassa tulla etevämmäksi ja myös ylevämmäksi toisia, joka sitten taas tekee kansassa suuria ihmetöitä, niinkuin Mooses ennen, joka Israelin kansan johdatti pois siitä orjuudesta siihen luvattuun Kaanaan maahan, samaten myös on ollut tämä farbruurin hyväteko tälle rakkaalle isänmaallemme.»

Mutta vielä suurempaa hämmästyästä ja ihailua herätti tieto siitä, että Ahlström Helsingin suomalaisen normaalilyseon hyväksi oli antanut 10,000 markkaa. Kun näet pääkaupungin ainoa korkeampi suomalainen oppilaitos vastoin säätyjen anomusta oli päätetty siirtää Hämeenlinnaan, ryhdyttiin v. 1873

varrella olevien talojen seinissä on luettavana „*Hevosen rukous*: Syötä, juota ja puhdistu minua hyvin! Ole ystävällinen minua kohtaan! Älä nyki kovin ohjaksista! Älä lyö minua vastamäessä! Älä tee minulle ylen suurta kuormaa! Kengitä minut hyvin! Suojele minua talvella kylmiltä kuolaimilta ja pane loimi seläläni! Hyväile minua toisinaan. Minä kannan sinua; minä vedän sinua; minä elän ainoastaan sinua varten. Sinä tiedät, ett'en voi puhua tuskistani; mutta Jumala on sinua palkitseva.»

kansalliseen rahankeräykseen uuden koulun hyväksi. Kysymys tämän koulun aikaansaamisesta oli siihen aikaan päivän kaikkein polttavimpia, johon suomalaisen puolueen kaikki ponnistukset kohdistuivat. Puolueen varat eivät olleet siihen aikaan isot, eikä suomalaisuuden asian kannattajien joukossa oltu totuttu näkemään suurivaraisia, yhtä vähän kuin suurisukuisia-kaan. Kun nyt tuli tunnetuksi, että suomenmielistenkin joukossa on niitä, jotka eivät ainoastaan tahtoneet, mutta myöskin taisivat keventää kuormaa yksi kymmenien edestä, niin ei ole ihme, että ilo siitä oli vilpittön ja että siitä muidenkin mieli rohkaistui. Tuo oli yksi puoli Ahlströmin lahjoitusten merkityksestä, eikä se suinkaan ole semmoisenaan vähimmäksi arvatava. Se oivallettiinkin jo silloin, niinkuin näkyy siitä tunnustuksesta, mikä kohta lahjoituksen tehtyä tuli hänen osakseen seuraavan kiitoskirjeen muodossa:

»Helsingissä, kesäk. 3 p. 1873.

Kunnianarvoisa Herra!

Keräys-toimikunta Suomalaista Alkeisopistoa varten Suomen pääkaupungissa on saanut kunnian Teiltä vastaanottaa lahjan, jonka vertaista ei vielä ole tälle yritykselle osaksi tullut. Jo lahjan suuruus itsestensä on suuri ja tuntuva lisäys niihin varoihin, joilla Suomen kansalaiset ovat rientäneet auttamaan tätä asiaa, minkä asianomaiset jo luulivat masennuksiin kukistaneensa. Vaan antimellanne on toinenkin merkitys, johon pyydämme saada tässä viitata. Meidän maassa ylipäänsä harvoin tapahtuu, että suuremman teollisuuden edusmiehet jollakin hartaudella ottavat henkisiä harrastuksia, saati Suomen kansallisuuden asioita kannattaaksensa. Tämä epäkohta keinollisten ja kansallisten harrastusten keskinäisessä välissä on mielestämme sitä ikävämpi, koska se heikontaa kumpaistenkin voimaa, ryöstäen edellisiltä sitä jalostavaa isänmaallista mielenlaatua, joka yksin voi antaa toimeliaisuudelle oikeata yllykettä, ja jälkimmäisiltä ryöstäen sitä varallisuuden pohjaa, joka kaikelle harrastukselle on välttämättömänä ehtona. Teidän jalo esimerkkinne

on kuitenkin sekä meille että kaikille kansallisten asiain harrastajille antanut sen iloisen vakuutuksen, että isänmaallisilla pyrintöillä jo alkaa olla kannatusta ja kehoitusta niiltä, jotka toimellaan ja ahkeruudellaan kansallis-varallisuutta kartuttavat, ja että se luonnollinen liitto, mikä löytyy kaikkien rebellisten harrastusten välillä, yhä enemmän selviää ja vahvistuu.

Suvaitkaa, Herra Patroona, että me tästä kahdenkertaisesta syystä lausumme Teille omasta ja asian puolesta syvimmän kiitollisuutemme ja kunnioituksemme.

J. V. Alander.	Z. J. Cleve.	Karl Ferd. Ignatius.
Yrjö Koskinen.	F. K. Nybom.	Th. Rein.»

Päätämme tähän tällä kertaa esityksemme Ahlströmin lahjoitusten kevättulvasta, josta päitse jo mainituista suurista eriä pirskahteli v. 1873—75 pienempiä: Suomen Lähetyksuralle 500 m., Reposasren rukoushuoneelle 200 m., Merimieslähetykselle 100 m., Porin köyhille 100 m., j. n. e. Kansallisen innostuksen ja heränneitten isänmaallisten harrastusten suvituuli oli tuon tulvan lumisista, routaisista metsistä sulattanut ja vuodattanut sen viljelyksemme vainioita kostuttamaan. Eikä tämä innostus Ahlströmin, yhtävähän kuin muidenkaan suomalaisuuden ystäväin puolelta ollut vain pelkkää hetken innostusta, pelkkää kevään kuohua; vaan valui se tästä lähtien säännöllisenä jokena, tosin kohoten tai laskien tulolähteiden mukaan, mutta koskaan tyrehtymättä. Tulemme näet vielä näkemään, että Antti Ahlström tämän jälkeen joka vuosi ilman ainoatakaan poikkeusta kuolemaansa saakka muisti isänmaatansa ja sen laitoksia säännöllisillä lahjoituksilla.

Näiden lahjoitusten arvoa lisää vielä se, että hän kaikesta päättäen ja useiden ystäväinsä todistuksen mukaan ei tehnyt niitä oman kunniansa ja maineensa vuoksi, vaan rakkaudesta asiaan. Se ei kuitenkaan estänyt, että hän varmaankin tunsil vilpitöntä iloa siitä tunnustuksesta, mikä hänen osakseen tuli. Kauneimpia osoituksia yleisestä kiitollisuudesta on mielestäni se,

minkä tohtori Julius Krohn hänelle osoitti, painattaessaan v. 1876 hänen kuvansa ja elämäkertansa toimittamaansa Suomen Kuvalehteen — kunnia, joka siihen aikaan ei suinkaan tullut jokamiehen osaksi.

XI.

LIIKKEEN HOIDOSTA JA KEHITTÄMISESTÄ.

*Konttori muutetaan Noormarkkuun ja Poriin v. 1874. —
Ahlströmin ensimmäinen kirjanpito — päässä. — Saha-
liikkeestä ja raudanvalmistuksesta Noormarkussa.*

Ostettuaan Noormarkun tehtaan oli Ahlström, niinkuin jo on mainittu, pakotettu jättämään syrjäisen Lankosken ja siirtämään liikkeensä uuteen keskustaan, josta hän mukavammin voi johtaa nyt yhä moninaisemmiksi ja mutkallisemmiksi käyneitä asioitaan. Sillä paitse puutavara- ja laivaliikettä, oli hänellä nyt myöskin hoidettavanaan rautatehdas.

Lankoskesta toi Ahlström tietysti tullessaan konttorinsakin, jota hoitamaan siihen saakka oli riittänyt yksi ainoa mies, Carl Moliis. Toistaiseksi hoiti Moliis vielä pääkonttoristin tehtäviä, m. m. ulkomaista kirjeenvaihtoa. Noormarkun tehtaan hoitaja Selim Bäckström siirtyi nyt myöskin Ahlströmin palvelukseen hoitaen m. m. metsän ostoa ja lauttausta. Kun pääkonttori v. 1874 muuttui Poriin tuli Anian Bäckström sen hoitajaksi ja Moliis jäi rahastonhoitajaksi ja kirjuriksi Noormarkkuun.

Bäckströmit olivat olleet tehtaan palveluksessa Lönegrénin aikana ja sitten konkurssipesän hallinnon aikana pitäneet tehdasta vuokralla pari vuotta.

Tähän saakka oli Ahlströmin kirjanpito ollut verrattain alkuperäisellä kannalla. Vuodesta 1859 vuoteen 1871 oli riittänyt yksi ainoa, noin puolenkolmatta sataa sivua sisältävä folio-kirja, johon vietiin kaikki mitä vietävänä oli, sekä puutavarain ostot että myynnit, laivain tulot ja menot y. m. Mitään varsinaista kirjanpäättöstä ei näytä tehdyn, vaan merkittiin pääteytyt asiat vetämällä risti niiden yli. Kuvaavana esimerkkinä Antti Ahlströmin senaikuisista kirjanpitotavoista kertoi kauppaneuvos G. Sohlström tämän kirjoittajalle, että kun hän kerran kysyi, mitä »Saarikosken» rakentaminen oli maksanut, Ahlström vastasi: »En tiedä». — »Etkö pidä kirjaa.» — »En, mitä tarvitsen minä pitää kirjaa, kun muutan rahat yhdestä liivintaskusta toiseen,» vastasi Antti, tarkoittaen sitä, että kun hän hakkaa puita omista metsistä omilla miehillään ja maksaa palkat omilla rahoillaan, siinä ei sen kummempia debetejä eikä kreditejä tarvita. Sanotaan hänen myöskin leikillä sanoneen, että kun vuosi loppui, hän tarkasti, mitä oli rahaa kukkarossa — ja siinä oli tilin päätös. Aivan näin alkuperäisellä kannalla ei kirjanpito kuitenkaan ollut, mutta kaikesta päättäen oli pääkirja hänellä — päässään. Ja siinä se kyllä oli niin tarkasti, että liikkeensä oli hänellä pienimpiä yksityiskohtiaan myöten kuin levällään oleva kirja edessään. Vielä sittenkin, kun liike jo oli laajimmillaan, kerrotaan hänen kirjoihin katso-matta voineen hämmästyttävän tarkalleen sanoa, ennenkun oli nähnyt tilin päätöksen, miten paljon voittoa tai tappiota mikin haara siitä oli vuoden kuluessa tuottanut.

Moliis oli kyllä taitava ammatissaan ja hänen kirjoittamansa asioimiskirjeet ovat selvät ja terävät. Olemme jo nähneet näytteitä hänen leikillisyydestäänkin. Ahlström oli viihtynyt hyvin hänen kanssaan, joskin palvelijan epäsäännöllisyydet useinkin

saivat isännän vilkkaan luonnon kuohahtamaan. Kerrotaan, että hänen joskus täytyi piilottaa osa konttoristinsa vaatteistakin saadaksensa hänet pysymään kotona, ja että kun ei tämäkään auttanut, hän antoi hänelle eropassin — joka kohta taas sovinnon tehtyä otettiin takaisin.

Anian Bäckström, mies ylen tarkka ja säännöllinen sekä toissään että elintavoissaan, pani konttorin ja kirjanpidon uuteen kuntoon, mikä olikin tuiki tarpeellista nyt, kun liike joka puolelta oli laajentunut. Vaikk'ei tämä hiukan vanhan-aikaisissa ja paljon pienemmissä liikeoloissa kasvaneena pitkän päälle ja liikkeen yhä laajetessa enää jaksanutkaan seurata isäntänsä mukana, on hänen merkityksensä Ahlströmin liikkeessä kuitenkin huomattava. Hän sen koneistossa pani toimeen sen n. s. sisäisen järjestyksen — Ahlström kyllä itse piti huolen höyrystä. Ei ole myöskään vähäksi arvattava sitä seikkaa, että Bäckströmin veljekset vanhoina Noormarkkulaisina — heidän isänsä oli ollut pehtorina Noormarkussa ja kuollut halvaukseen huutokauppapäivänä — tunsivat tehtaan entisiä oloja, työtapoja ja liiketuttavia ja siten tekivät liikkeen jatkamisen uudelle isännälle helpoksi.

Ennenkun Noormarkku joutui Ahlströmin haltuun, oli sahassa jossain määrin harjoitettu puutavaran jalostuttamista, mutta olivat sen suuret ja hyvät metsät kuitenkin suurimmaksi osaksi koskemattomat ja lienee niitä etupäässä käytetty vaan hiilen polttoon, johon sanotaan otetun suuria sahatukkejakin. Ahlströmin tultua taloon, tuli sahaus uuteen voimaan sekä Noormarkussa että myöskin Lampissa, joka saha siihen saakka, kunnes se päättäneen riidan jälkeen joutui taas Lönegrenille, oli Ahlströmillä vuokralla. Konkurssipesälle maksettu vuokra teki noin 400 mk. kuukaudelta.

Kun tuonnempana teemme tarkempaa selkoa Ahlströmin puutavaraliikkeestä näinä vuosina, mainittakoon tässä vaan aloitteeksi, minkä vauhdin tämä liike Noormarkun oston kautta sai,

että Noormarkussa ja Lampissa vuosina 1871—76 sahattiin lähes puoli miljoonaa tukkia, eli keskimäärin noin 70,000 vuodessa, joista noin toinen puoli omista metsistä, ja että leimatun tavaran arvo samoilta vuosilta teki kirjain mukaan lähes puolentoista miljoonaa. Kun puutavarain hinnat alkupuolella 1870-lukua olivat erittäin hyvät, on siten helposti ymmärrettävissä se ylös korkeuteen kohoava viiva, joka grafillisessa liitteessä osoittaa Noormarkun liikevoittoja ja joka v. 1875 oli korkeimmillaan.

Niinkuin jo on mainittu, oli Noormarkun rautatehtaassa, sen joutuessa Ahlströmin käsiin, harkkorautapaja neljällä ahjolla ja yhdellä vasaralla, sekä yksi metallinsievistyspaja yhdellä vasaralla ja kahdella ahjolla sekä sen lisäksi yksi hienotaontapaja ja kaksi naulavasaraa. Nämä vanhanaikaiset laitokset eivät kuitenkaan näy pitemmän päälle tyydyttäneen Ahlströmiä, koska hän toukokuussa 1873 ryhtyy muuttamaan taontaa uudelle kannalle, eli n. k. Franche Comté-taonnaksi, pyytäen lupaa 2 ahjon, 2 kankivasaran ja 1 sulatusvasaran teettämiseen ja vuotuisen taonnan lisäämiseen 1,000 kippunnaksi, eli mieluummin »rajattomaan määrään». Samalla tilaa hän tähän uudistukseen kuuluvat tarpeet Teijon rautatehtaasta Salosta. Lokakuussa olivat uudet pajat käyntikunnossaan ja voivat valmistaa tavaraa kahta vertaa enemmän kuin ennen. Tämä uudistus olikin tarpeen vaatima, sillä raudan tarve oli paikkakunnalla suurempi kuin sen valmistus. Alussa 1870-lukua oli paljon laivoja tekeillä ja niihin sitä etupäässä Noormarkun rautaa tarvittiin, kaikenlaisiin polviin, nauloihin ja pultteihin. Usein seisoi hevosia pitkät jonot odottamassa vuoroaan ja ostajain oli tapana viinaryypyillä lahjoa seppiä, että nämä pitäisivät rautaa heidän varaltaan kätkössä.

Noormarkun rautatehtaan vaiheista mainittakoon vielä, että sen paja on kahdesti palanut Ahlströmin aikana, ensin v. 1883 ja toisen kerran 1893. Edellisellä kerralla paloi, paitse pajaa,

myöskin rautamakasiini, hiilihuone ja sauna. Jälkimmäisellä kerralla paloi vaan paja ja rakennettiin silloin uudelleen kivestä.

Hyvät puutavarahinnat ja se menestys, joka hänellä yleensä oli ollut, sekä arvattavasti myöskin erinomaiset tulokset Noor-markun kaupasta houkuttelivat Ahlströmiä yhä vaan liikettänsä laajentamaan.

Maaliskuun 24 p:nä 1873 allekirjoitettiin kauppakirja, jonka kautta hän joutuu Eurajoen pitäjässä olevan Kautuan rautatehtaan ja siihen kuuluvien maatilain omistajaksi.

XII.

KAUTUA ENNEN AHLSTRÖMIÄ. *)

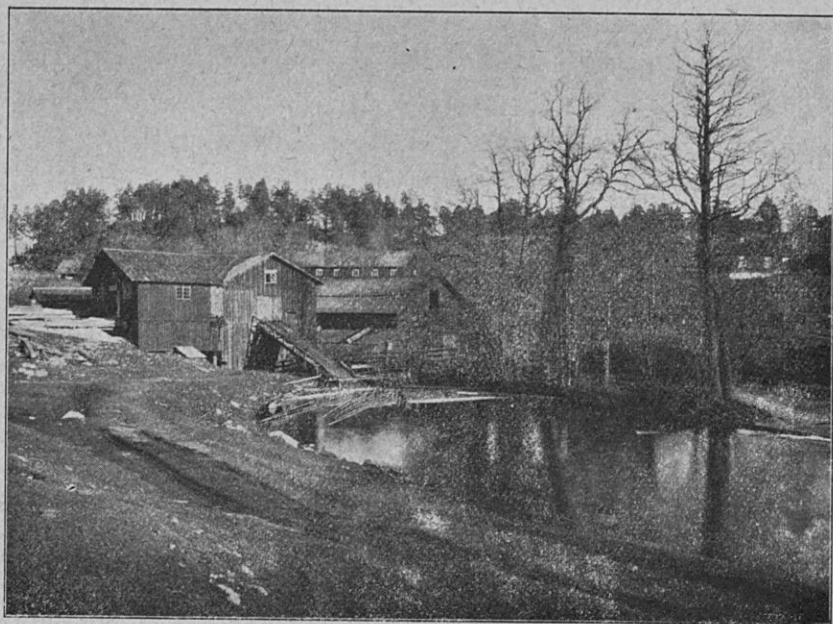
Kautuan tehtaan perustaa Lorentz Creutz v. 1689. — Tehdas luovutetaan v. 1700 panttina kauppias Paul Timmille. — Kautua ison vihan aikana. — Paul Timm vuokraa tehtaan v. 1739 pojalleen Parmen Timmille. — Pikku viha. — Hiiliriita Kautuassa. — Johan Parmen Timm Kautuan omistajana vv. 1766—1801. — Anders Henrik Falck 1801—1851. — Oskar Falck 1851—1866.

Kautua **) on kaunis paikka. Se ei ole ainoastaan kaunein kaikista Ahlströmin omistuksista, mutta myöskin yleensä kauneimpia paikkoja Satakunnassa, jopa koko maassammekin. Sen viehättäväisyyttä lisää paikan asema luonnon

*) Tätä lukua kirjoittaessaan on tekijällä ollut käytettävänään metsänhoitaja Harald Borgin tutkimus »Kautua bruks historia», jonka hän on suurella huolella ja tarkkuudella laatinut Kautuassa säilyneiden, puoleksi palaneiden vanhain asiakirjain mukaan. Kaikkein useimmissa paikoin olen sanasta sanaan seurannut tätä tutkimusta. Katson siis mieluisaksi velvollisuudekseni lausua tästä avusta hra Borgille sulimmat kiitokseni. Paitse tätä, olen lähteinä käyttänyt tohtori Tekla Hultinin teosta »Historiallisia tietoja Suomen vuoritoimesta» sekä Ruotsalaisen Kirjallisuuden Seuran kustannuksella julaistua »Agatha Eleonora Falcks lefnadsminnen.»

**) Lönnrotin mukaan: trång, snäf, s. o. ahdas, kapea.

ihanuutta yleensä puuttuvissa seuduissa. Kun tasaisia, peltorikkaita metsättömiä maita ajaen pitkin Eurajoen vartta saapuu Kautuan jyrkkien mäkien välissä kuohuvan kosken rannalle, jossa Pyhäjärven kirkas, valkoinen vesi vaahtoo milloin kivien ja sulkujen yli, milloin vanhain harmaantuneiden rakennusten alatse, niin luulee olevansa jossain vuorimaassa. Tehtaaseen kuuluvat

Kautuan saha ja kankipaja.

rakennukset ovat vanhat, osaksi rappeutuneetkin ja siirtävät mielikuvituksen pois nykyisyydestä, sen hienoista höyrysahoista ja kuumeentapaisesta liikkeestä, vieden meidät ainakin sata vuotta taapäin ajassa. Kautuassa on tunnelmaa vanhasta Suomesta, jopa vanhasta Ruotsistakin, jonne se johtaa meidät historiansa kautta. Se on tavallaan kuin museo, elävä kuva entisaikaisten ruukinpatruunain ajasta patriarkaalisine tapoineen. Tätä menneisyyden muistojen leimaa lisää vielä se, että

itse tehdas ei ole ainoastaan vanhimpia rautatehtaita Suomessa, mutta nämä seudutkin suomalaisen viljelyksen vanhimpia. Ei ole kaukana täältä Köyliö ja siihen liittyvät historialliset tarut, jotka tietävät kertoa ainakin sitä, että henkisellä viljelyksellä siellä on vanhat juuret. Siitä eivät muuten tiedä ainoastaan tarut, mutta myös tosiasiat. Maasta löydettyjen kivi- y. m. aseiden johdolla on päätelty, että Eurajoen jokilaakso oli se keskusta, josta osa muuta Satakuntaa asuttui.

Ruotsalaisen valloituksen aikana olivat järvien, Köyliön ja Pyhäjärven, sekä jokien, Eura- ja Lapinjoen rannat tiheimmin asutut. Eurassa oli väkirikkain paikka Eurajoen niskassa oleva Kautuan kylä. Alempana joen varrella oli Vaanin ja Panelian kylät. 15- ja 16-sataluvulla oli suuri osa Euran pitäjää ja nykyisen Kautuan tehtaankin alle kuuluvia maita aatelissukujen hallussa. Täällä samoin kuin Leineperissäkin tuli myöhemmin, eli vasta 17-sataluvulla liikemiesten, ensin ruotsalaisten ja sitten suomalaisten vuoro päästä paikkain herroiksi. Sangen suuri osa maata oli myöskin annettu läänityksiksi korkeille herroille.

Niinpä sai esim. herttua Juhana v. 1556 Kokemäen kartanon läänin, johon kuului Euran pitäjäkin. Vuodesta 1585 hallitsi tätä läänitystä Juhana III:n toinen puoliso Gunilla Bjälke ja vuosina 1590—1600 heidän poikansa Juhana.

Kautuan kylässä oli v:n 1654 maakirjain mukaan 10 tilaa, joista 2 oli ratsutilaa, 1 jalkaväen vapaatila ja loput 7 perinnöllisiä rälssitiloja, jotka v. 1651 oli annettu läänitykseksi sotapäällikkö Arvid Wittenbergille, joka kuten tunnettu oli 30-vuotisen sodan sankareita ja ruotsalaisen armeijan ylipäälliköitä.

Wittenbergin kuoltua v. 1657 peri hänen poikansa kenraaliluutnantti Leonhard Johan Wittenberg läänityksenä yllämainitut tilat. Ratsutilat muutettiin v. 1663 rälssitiloiksi ja vaihdettiin Wittenbergin rälssitiloja Eurakoskea ja Kiukaista vastaan.

Noista seitsemästä rälssitilasta oli siihen aikaan 6 autiona ja kymmenes tila asumaton ruotitila.

V. 1679 kuoli Leonhard Johan Wittenberg lapsetonna, ja läänitysten olisi nyt pitänyt lain mukaan palautua ruunulle, mutta Wittenbergin leski sai kuitenkin hallita niitä ruunulle annetun lainan korvaukseksi.

V. 1683 oli enää vaan kolme tilaa autiona. Yksi niistä oli annettu Euran pitäjälle kappalaisen virkataloksi. Pari vuotta myöhemmin pyyhkäsi reduksioni Wittenbergin samoin kuin monen muunkin miehen läänitykset ruunun hyväksi ja rälssitiloista tehtiin lampuotien viljeltäviä ruununtiloja. Näin perustetuista tiloista valittiin parhaimmat ja laajimmat ratsutiloiksi ja mitattiin ja pantiin verolle, jonka jälkeen niistä ruunulle tuleva vero määrättiin ratsuväen ylläpidoksi. Kautuassä yhdistettiin täten Myllylä ja Tapola yhdeksi ratsutilaksi, joka tuli kuulumaan ratsumestari Lindelöfin komppaniaan. Tapola oli v. 1690 Kautuan rautatehtaan perustajan, Yläneen kartanon omistajan, maaherra Lorentz Creutzin oma. V. 1696 kuului Creutzin rustholliin Myllylä, Mikkola ja Tapola sekä aukmenttitilat Ollila ja Aili. V. 1701 muodostuivat Kautuan tilat vihdoin semmoisiksi, joina ne vielä nytkin ovat. Creutzin rustholli n:o 90 sisälsi kolme tilaa, Myllylä, Tapola ja Aili sekä aukmentit Lamppu ja Ääri, ja rusthollin n:o 91 tilat olivat Ollila, Mikkola ja Tasanen. Rusthollin n:o 89 alle kuului aukmenttina Heikkilä ja Luistari-niminen tila, se oli jakamaton ja autio.

Kautuan historia eroaa Noormarkun ja Leineperin historiasta siinä, että sen kulku muodostaa vaan muutamia yhtenäisiä jaksoja kautta vuosisatojen. Kun kahdessa jälkimäisessä omistajat ja niiden kanssa paikkain vaiheet usein vaihtuvat ja laitokset ja tilat kulkevat kädestä käteen, pysyy Kautua parin kolmen suvun hallussa, niihin luettuna kartanoa ja tehdasta tätä nykyä omistava sukukin, jonka hallussa se on ollut alun neljäntäkymmentä vuotta. Muut suvut ovat Creutzin suku, Timmin suku

ja Falckin suku, jotka viimeainitut tavallaan muodostavat yhden suvun, koska salaneuvos Anders Henrik Falckin perilliset olivat äidin puolelta Timmejä. Se seikka on antanut seudulle ja ympäristölle sen luonteen ja värytyksen, joka muun muassa ilmenee sen harvinaisen hauskoissa istutuksissa ja puutarhoissa sekä ennen kaikkea sen suuremmissa hongikko-puistossa, joka on kuin mikä muistojen pyhä metsikkö eikä varmaankaan olisi saanut semmoisena säilyä, ell'eivät perheterut ja sukumuistot, joita nykyinenkin omistaja ymmärrettävästi ja samalla kauniisti on tahtonut arvossa pitää, olisi olleet sitä säilyttämässä rahanhimon haaskaukselta.

Kautuan tehtaan perustaja on, niinkuin jo mainittiin, vapaa-herra Lorentz Creutz. Hän oli syntynyt v. 1646 Sarvlahdessa Uudellamaalla ja toimi suurimman osan ikäänsä vuoritoimen palveluksessa, käyden ensin oppimassa vuoritiedettä useimmissa Euroopan maissa ja harrastaen sitten vuoritointa ei ainoastaan virkansa puolesta vuorikollegion asessorina ja varapresidenttinä, vaan myöskin yksityisenä miehenä. V. 1683 nimitettiin hänet Turun läänin maaherraksi ja Suomen vuorikaivosten tirehtööriksi. Tässä asemassaan vaikutti hän paljon maamme rautateollisuuden kohottamiseksi ja perusti itse, paitse Kautuaa, myöskin Lehtisten, Forsbyyn, Teijon, Pohjankylän ja Kirjakka-lan rautaruukit. Hän oli innokas, toimintahaluinen mies, joka ei aina malttanut harkita yritystensä kannattavaisuutta, vaan saadakseen ne käymään, välistä menetteli hiukan omavaltai-sestikin. Niinpä hän, luultavasti seuraavana vuonna sen jäl-keen kun oli muuttanut Suomeen, alkoi ilman edelläkäypää tutkimusta ja lupakirjaa rakentaa masuunia Gärdsbölen (Köörti-län) tilalle Ulvilan pitäjään sekä kahta kankivasaraa Ahlasiin ja Staffmålaan samassa pitäjässä, mutta oli pakotettu keskeyttä-mään nämä toimet. Gärdsböle oli kenties sama paikka, missä Leineperin ruukki nyt sijaitsee ja kaksi viimeainittua paikkaa olivat luultavasti sen joen varrella, jossa nyt on Noormarkun

HELSINGISSÄ
HELSINGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ
1907

ANTTI AHLSTRÖM

HÄNEN ELÄMÄNSÄ JA ELÄMÄNTYÖNSÄ

KIRJOITANUT

JUHANI AHO

HELSINGISSÄ 1907

Puisto Kautuassa.

tehdas. Saattaa siis ajatella, että Creutz oli ainakin *aikunut* perustaa nämäkin Ahlströmin tehtaat.

Tehtaiden paikkoja hakiessaan oli Creutz tietysti ennen muuta huomannut Eurajoen niskan putousten vesivoiman ja paikan sopivaisuuden suuremman teollisuuslaitoksen perustamiseksi. Kautuan kosken suurin putous kuuluiakin ammoisista ajoista Pyhäjärven toisessa päässä olevaan ja Creutzin siihen aikaan omistamaan Yläneen kartanoon.

V. 1687 anoiikin Creutz lupaa kankivasarapajan rakentamiseen Kautuan koskeen. Anomuksen johdosta määrätty tarkastus pidettiin paikalla saman vuoden syyskuun 27 ja 28 päivinä. Sen toimitti Suomen vuorilaitosten inspehtori David Starman, ja oli siinä saapuvilla Creutzin valtuutettu Johan Kämpe, seurakunnan kirkkoherra Mathias Langius, voudin kirjuri Johan Löfblad sekä useita paikkakunnan talonpoikia. Kun tarkastuspöytäkirjassa on selitys Kautuan vesisuhteista ja silloisista laitoksista y. m., niin kerrottakoon tässä hiukan laajemmin sen sisällöstä. Siinä sanotaan, että Kautuan virta tulee suuresta Pyhäjärvestä, joka kuuluu olevan neljä penikulmaa pitkä ja runsaasti yhtä peninkulmaa leveä. Virta on jotenkin leveä ja vuolas. Ensimmäisessä haarassa kohta järven luona yläpuolella suurta putousta oli ammoisista ajoista ollut Yläneen kartanon rakentama mylly, joka paikan epämukavuuden ja vähäisen putouksen vuoksi onneksi jo kauvan aikaa oli ollut käyttämättömänä eikä sitä tarkastusta pidettäessä enää ollut olemassakaan. Samaan paikkaan oli Creutz v. 1682 alkanut rakentaa sahamyllyn sulkua, mutta kun putous oli pieni ja vähäinen, ja pelättävää oli, että sulku tulisi tekemään vahinkoa järvenrantalaisille, oli Creutz talonpoikain suostumuksella kaivattanut uuden kulkujuovan vedelle Pyhäjärvestä noin pari kivenheittoa suuren virtaväylän suusta, josta vesi johdettiin eri putoukseen, yhtyen päävirtaan vasta suuren putouksen alipuolella. Tähän juo-

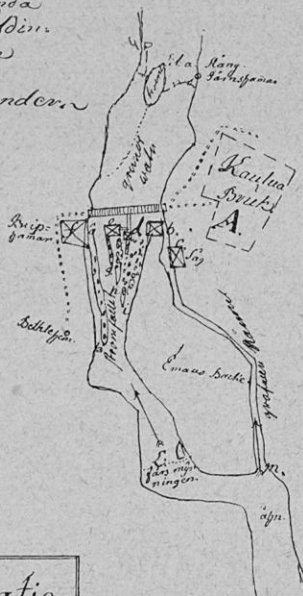
paan oli Creutz rakennuttanut yksiraamisen sahan, joka silloin oli täydessä käynnissä ja johon puut saatiin sekä Yläneen kartanon metsistä että oston kautta ympäristön talonpojilta.

Virta jakautui, paitse valtaväylää, neljään haaraan ja koskeen. Kolmessa haarassa oli yhtä monta jalkamyllyä, jotka kuuluivat Kautuan kylälle ja neljäs haara ja koski pyöritti jauhomyllyä, jonka omisti Vaheen ruununtalo. Puolen kivenheittoa tästä oli vielä yksi putous, jossa oli jalkamylly ja vanha saharmylly. Saharmyllyn oli v. 1666 rakentanut kreivi Wittenberg, mutta se ei nyt enää ollut käynnissä. Vielä alempana oli noin kolmen kivenheiton päässä kolmas koski, jossa oli kaksi myllyä, toinen toisella rannalla, joista toisen omistivat Sorkkisten ja kirkonkylän talonpojat, toisen Lähteenojan säterikartano.

Siis myllyä myllyn vieressä. Mutta oli siinä sentään sijaa tehtaallekin paikassa, missä vanha jauhomylly ja vesisaha sijaitsivat. Perustaminen ei kohdannut mitään vastustusta talonpoikain puolelta, eikä täällä ollut kaupunkien liikemiehillä mitään etuja valvottavana niinkuin myöhemmin Leineperissä. Päinvastoin näyttivät Kautuan talonpojat, jotka olivat köyhiä ja asuivat hallanarkoja maita, olleen tyytyväisiä, toivoessaan tehtaalta työnansiota. Sittenmin ympäristön asukkaiden mieli kyllä muuttui, kun hiilenpolttovelvollisuus alkoi käydä kovin rasittavaksi.

Talonpoikain velvoittamisesta sysien hankintaan ei muuten ollut puhettakaan, vaan sanoi Creutz voivansa hankkia sydet Yläneen kartanon metsistä, josta ne tulisivat kuletettaviksi Pyhäjärven poikki, kesällä proomuilla ja talvella jäätä myöten. Takkirauta ilmoitettiin tuotavaksi Teijon masuunista Perniöstä, josta se oli kuletettava ensin vesitietä tehtaan lastauspaikalle Eurajoen suussa ja sieltä maitse Kautuaan.

Charta
 Som visar Belägenheter
 öfver en del af KAUTUASTA SÖMS
 i Enara socken Nödrufatagunda
 Flåvad och Björnecorps Flöden.
 ge Lomer, efter begiärans
 affattad Åhr 1781. af
 Wille Islander.

Notarum Explicatio.

- A Kautuasta Bruket
- a Rangs järns hammar
- b Hara qvarnet
- c Sjö.
- d Sjö qvarnet
- e Mellan qvarnet.
- f Rindhammar
- g Myrningen till Mellan qvarnet.
- h Sjö till Sjö qvarnet.
- i Sjö till Hara qvarnet.
- k Sjö till Rindhammar.
- m Sjö till Sjö.
- l Sjö myrningen

atne-Matt

Loppulausunnossaan puolusti Starman vesilaitoksen rakentamista sanotulle paikalle, s. o. siihen, missä se tänäkin päivänä seisoo. Tämän lausunnon perusteella ja kun katsottiin maan menestymiselle hyödylliseksi, että Suomeen sopiviin paikkoihin tehtaita rakennettaisiin, myönsi vuorikolleegio kesäkuun 21 p:nä 1689 Creutzille oikeuden täydellisen vasaralaitoksen rakentamiseen, ja annettiin hänelle säädetyn vasaraveron suorittamisesta kuuden vuoden vapaus.

Vasarapaja rakennettiinkin samana vuonna yhdellä ahjolla ja yhdellä vasaralla ja kävi tehdas semmoisena vuoteen 1697, jolloin sinne muutettiin toinen ahjo Kirjakkalasta. Vapaavuosien kuluttua maksettiin maaveroa 3 $\frac{1}{2}$ kipp., ja senjälkeen kun toinen ahjo oli sinne muutettu, 6 kippuntaa. Sallittu vuotuinen taonta oli v. 1695 350 kippuntaa. Takkirauta tuotiin Ruotista.

Kautuan tehtaan perustaja kuoli v. 1698 ja hänen poikansa, kapteeni vartioväen rykmentissä Claes Creutz, otti huostaansa tehtaan, mutta kun sotilaalla ei ollut aikaa rauhallisen elinkeinon harjoittamiseen näinä levottomina vuosina, täytyi hänen luopua tehtaasta. Kun hän v. 1700 lähti sotaan, panttasi hän tehtaan tukholmalaiselle kauppiaille Paul Timmille 4,000 talarin suuruudesta lainasta, jonka hän sai osaksi rahassa, osaksi takkirau-dassa.

Elettiin levottomia, sotaisia aikoja, kaikki vuorityöhön kykenevä väki vietiin Kaarle-kuninkaan sotiin, iso viha oli ovella. Varovainen ruotsalainen kauppias ei huolinut uskoa pääomiaan suomalaiseen, hänelle verrattain vieraaseen yritykseen, joka sitä paitse ei ollut hänen omansa. Vasara seisoi, eikä v. 1704 takkirautaa oltu hankittu kahteen vuoteen tehtaalle. Enimmin kärsi tästä tehtaan kurja työväki, jonka täytyi velkautua, kun sillä ei ollut työtä eikä tuloja.

Hiukan parempi aika koitti tehtaalle, kun se Creutzin kaaduttua v. 1706 Fraustadtin tappelussa, joutui Timmin omaksi,

joka sai sen kuolinpesältä velastaan. Samana vuonna sai hän siihen immissioonin ja seuraavana vuonna pantiin vasara käymään yhdellä ahjolla. Taontaliike oli kuitenkin vähäinen ja huono vuosi 1708 lisäsi liikkeessäpito-kustannuksia, kun viljaa täytyi suurilla kustannuksilla hankkia työväelle. Työväestö oli yhä kestävän sodan takia puutteessa ja puutetta oli sysistäkin, kun lähellä olevat metsät olivat jo hävitetyt ja etäämpänä asuvat talonpojat olivat sekä tottumattomat että haluttomat sysiä polttamaan.

Näiden hankaluuksien lisäksi tuli vielä vastus, mikä vastaisuudessakin oli oleva Kautuan heikoimpia puolia, ett'ei näet ollut kesätietä lastauspaikalle Rauman kaupunkiin. Kun takkirauta kesällä tuotiin Ruotsista Raumalle, saatiin se vasta seuraavana talvena Kautuaan, josta se vasta vuoden päästä tammikuun alkuun vedätettiin Raumalle odottamaan avovettä. Ennenkun tavara näin pääsi markkinoille, saattoi siis kulua lähes kaksi vuotta. Kaikkien näiden vastuksien vuoksi oli Kautua vielä 1713 »hyvin huonossa tilassa», jonka tähden Timm vuorikollegiolta anoi 8 tai 10 vuoden vapautta vasaraverosta ja kontributsionista. Vuorimestari, joka arveli, »että kauppias Timm varmaan tulisi väsymään tämän tehtaan käyttämiseen ja olisi pakotettu jättämään sen autioksi, joll'ei häntä millään edulla autettaisi», puolusti anomusta, johon suostuttiin siten, että tehtaalte myönnettiin 8 vuoden vasaravero- ja kuuden vuoden kontributsioonivapaus.

Näistä helpotuksista ei kuitenkaan ollut suurtakaan hyötyä, sillä kohta niiden saatua puhkesi iso viha kaikkine kauhuineen. Kun sota oli ryöstösotaa, niin joutuivat tietysti etupäässä ne paikat, niinkuin juuri tehtaas, joissa oli jotain ottamista, vihollisen anastuksen ja hävityksen esineeksi. Yhtä suurta vahinkoa oli siitä, että laitokset, jotka joutuivat seisomaan ja isäntäin paetessa hoitoa vaille, kokonaan rappeutuivat.

Kuva, minkä Kautua tarjosi isonvihan päätyttyä, oli pienois-kuva koko maan ja varsinkin sen tehdasliikkeen silloisesta tilasta. Vuorimestari Johan Festingin vuorikollegiolle antaman kertomuksen mukaan, joka tehtiin suomalaisissa tehtaissa tapah-
tuneen personallisen tarkastuksen jälkeen, oli tehtaan rakennus kattoineen ja seinineen niin rappeutunut, ett'ei siinä ollut mah-
dollista toimittaa mitään takomistyötä, ennenkun se saataisiin
uudestaan rakennetuksi. Melkein kaikki rautakalusto oli kui-
tenkin järellä. Palkeet oli kosteus turmellut, syystä että katto
oli rikki. 50 kyynärän pituinen ränni oli hajalla. Sysihuoneen
seinät ja katto olivat hyvin huonot, jonkun verran sysiä, noin
200 lästiä oli kuitenkin vielä järellä. Viheliäisimmäksi huomasi
Vuorimestari kurjan työväestön tilan. »Ruukin työväestä», kir-
joittaa hän, »on rakennusmestari ja 3 vasaraseppää järellä,
jotka kaikki tahtovat lähteä pois, vaikka he ovat kovasti vel-
kaantuneet, syystä ett'ei kauppamies välitä ruukista, saatikka
poloisesta työväestä, joka itkien ja vaikeroiden valittaa joka
päivä pelkäävänsä nälkäkuolemaa. »Hänen oma kirjanpitäjänsä
on sekä venäläisen vallan aikana että rauhan palattua useissa
kirjeissä kertonut hänelle sekä omasta että työväen kurjasta
tilasta, paitse sitä että minäkin syyskuussa kirjoitin hänelle tästä
kehnosta taloudesta, mutta hän ei ole viitsinyt vastata minulle
eikä kitjanpitäjälleen hänen moniin kirjeihinsä, ja täytyy minun
sanoa, että niin hauskaa kuin onkin nähdä muitten ruukin-
omistajain vapaaehtoisesti panevan viimeiset voimansa liikkeelle
saattaaksensa niin yleiseksi kuin omaksi hyödykseen jälleen
kuntoon tehdaslaitoksensa, vaikka ne vaativat melkoista suu-
rempia kustannuksia kuin tämä, niin on kauppias Timm sitä
vastoin niin huolimaton ja epä kristillinen, ett'ei hän omaksi
eikä yleiseksi hyödyksi välitä tehtaasta eikä rahvaasta, joka kui-
tenkin hänen pyynnöstään ja suojellaksensa hänen omaisuut-
taan on uskaltanut sekä henkensä että verensä pysyessään pai-
koillaan, sen sijaan kuin monet muut, jotka itse ovat asuneet

tehtaillaan, ovat paenneet, hyljäten kaikki. Alammaisen nöyrästi rukouksen sen vuoksi kurjan rahvaan puolesta — että kolleegio suvaitsisi nuhdella *) kauppiaas Timmiä hänen kovasta ja kiittämättömästä käytöksestään köyhää rahvasta kohtaan, joka kaikki varmaan olisi lähtenyt tiehensä, ell'en minä siellä ollessani olisi kehottamalla kehottanut heitä odottamaan vielä talveen, kunnes alamaisesti ehtisin ilmoittaa asian Teidän Kreivill. Ylhäis. ja Kunink. Kolleegiolle.»

Vuorimestarin kertomuksen johdosta ja sittenkun tehtaiden omistajat olivat ilmoittaneet haluavansa uudestaan rakentaa hävitetyt laitoksensa, ryhtyi vuorikolleegio eräihin toimenpiteihin puolikuolleen vuoritoimen henkiin herättämiseksi. Kautualla samoin kuin muillekin tehtailla maassamme myönnettiin vuodesta 1724 alkaen 8 vuoden vapaus kymmenyksistä ja vasaraverosta sekä muista maksuista kruunulle. Niinikään vapautettiin tehtaan väestö ja työväki kontributsioonista ja muista kruunun maksuista, paitse henkirahoista, niin kauvaksi aikaa, kunnes tehdas tulisi käyntiinsä ja he saisivat siitä toimeentulonsa. Kautuassa rakennettiin kankivasara uudestaan v. 1724 ja toinen ahjo v. 1725. Seuraavana vuonna olivat sysihuoneet ja sahakin uudestaan rakennettavat ja tehdas käyntiin pantava. Toista ahjoa ei rakennettu ennen kuin 1730 ja vielä 1732 puutui useita rakennuksia, ennenkun tehdas voitiin katsoa olevan täydessä kunnossa. Kansan taitamattomuus sysien poltossa ja sen vastenmielisyyys tätä elinkeinoa harjoittamaan, jonka se ei katsonut kannattavan, vaikutti myös suuresti siihen, ett'ei tehdas rauhanteon jälkeen tahtonut päästä menestymään. Niinpä v. 1725 taottiin ainoastaan 27 kipp., 1726 60 kipp., 1727 118 kipp., 1731 165 kipp. ja 1732 toukokuuhun saakka 72 kipp. kankirautaa **), määrä, joka ei läheskään vastannut tehtaalle

*) Nuhteita tulikin, vaan sangen myöhään. Vuorikolleegion pöytäkirja 30 p huhtik. 1725. Tekla Hultinin mukaan.

**) Konseptikokoelma v. 1732.

yleisten vapaavuosien jälkeen määrättyä 6 kipp. vuotuista vasaraveroa. Sen nojalla, ett'ei tehtaan siis vielä arveltu täysin toipuneen edellisen hävityksen jälkeen, anoi omistaja Paul Timm saadakseen vielä 6 vapaavuotta lisää. Vuorikollegio puolustikin tätä anomusta, jonka kunink. m:tti hyväksyi 26 p. lokakuuta 1732. Tehtaan hiilenpuutteen poistamiseksi ryhdyttiin monenlaisiin toimenpiteisiin, joista edempänä toisessa yhteydessä tulee tehtäväksi selkoa.

Niinkuin jo on mainittu, oli Timm v. 1706 saanut immisioonin Kautuaan ja hallinnut sitä häiritsemättömällä oikeudella. Alussa 1730-lukua olivat Creutzin perilliset kuitenkin alkaneet vaatia osaansa tehtaaseen ja tiloihin. Kautuassa säilyneistä asiakirjoista on hra Borg saanut selville, että vapaaherratar Agneta C. Wachtmeister, joka oli naimisissa erään kenraaliluutnantti Claes Creutzin veljen kanssa, elokuun 13 p:nä antamallaan valtakirjalla oli valtuuttanut auditööri J. Östmanin myymään kuolinpesän osuuden kenelle hyvänsä niin suuresta summasta kuin siitä olisi mahdollinen saada. Samallaisen valtakirjan oli Östmanille antanut myöskin Claes Creutzin tyttären, Ebba Eleonoran mies, parooni Georg Heinrich Lybecker, joka osaksi perinnön, osaksi vaihdon ja oston kautta oli päässyt Creutzin perintöön osalliseksi. 5,000 hopeataalarista täytyi Timmin syysk. 1 p:nä 1731 Lybeckerin perillisiltä ostaa omistusoikeus Kautuaan. Eräs toinen Lybeckerin perillisten holhooja, asessori Karl Lillienstjerna ei kuitenkaan tyytynyt tähän summaan, koska tehdas v. 1706 oli arvioitu 10,760 hopeataalariin, ja taas oli Timm riitain välttämiseksi pakotettu heinäkuun 27 p:nä 1734 suorittamaan 7,400 talaria. Vielä niin myöhään kuin 1760 saivat Timmin perilliset maksaa erälle Barbara Kristina Creutzille 1,500 talaria perintöosuutta Kautuasta.

Vahvistaakseen omistusoikeuttaan tehtaaseen, jonka hän, niinkuin jo mainittiin, sodan jälkeen oli rakennuttanut uudel-

leen, haki Timm vero-oikeuden niihin rustitiloihin, joiden maalla tehdas oli. Tätä hakemusta helpoitti kuninkaan vastaus rahvaan anomukseen v:n 1731 valtiopäivillä, joka myönsi perintö-oikeuden saamisen niihin rustitiloihin, jotka vihan aikana olivat eniten kärsineet vihollisen maahan hyökkäyksestä ja sota-vaen varustamisesta. Kautuankin rustitilat katsottiin kärsineen näistä rasituksista ja Timmille myönnettiin vero-oikeus tiloihin n:o 90 ja 91. V. 1737 sai Timm kiinnityskirjan tehtaaseen ja tiloihin. Kiinnityskirjassa ilmoitettiin niiden ostohinnaksi 11,400 talaria.

Vanhoilla päivillään vuokrasi Paul Timm v. 1739 Kautuan pojalleen Parmenille kuudeksi vuodeksi 1,500 kuparitalarista vuodessa. Ennen sitä toimitettiin omaisuuden luettelo ja arviointa. Tämä luettelo antaa valaisevan kuvan siitä, missä kunnossa tehdas siihen aikaan oli.

Vasarapaja oli vanha ja sen seinät mutkistuneet ja vuoliaiset mädäntyneet. Rännit ja sulut olivat hyvässä kunnossa, mutta ahjot enimmäkseen piloille palaneet. Kartanon rakennukset olivat jo silloin samoilla paikoilla kuin nykyään. Pohjoispuolella pihaa oli vanha v. 1698 maaherra Creutzin rakentama asuinhuoneusto, jossa oli porstua, sali, kaksi kammaria salin takana, keittiö porstuassa ja sen vieressä kammari sekä pieni kammari porstuassa. Huoneiden ikkunat olivat pienet ja luukuilla varustetut. Rakennus oli sangen ränstynyt. Eteläpuolella pihaa oli v. 1738 rakennettu huoneusto, joka oli jaettu kahteen kammiariin etehisineen, siinä oli rautakonttori, leipomo ja ullakko. Suuremmassa kammarissa oli saumattu välikatto, oviraudat olivat tinatut, ikkunoita oli neljä. Osa ikkunoista oli varustettu luukuilla, toiset rautaristikoilla. Pihan itäisellä puolella oli pieni rakennus, jaettuna kahteen kammiariin ja oli siinäkin ullakkokammari. Pohjoispuolella oli avonainen kalu-liiteri, keskellä pihaa uusi kaivo ja alasin, jossa rautaa katkaistiin. Pihan ympärillä oli rappeutunut lauta-aita ja siinä suuri

kaksiosainen portti. Navetta oli tehty 6 lehmälle; talli oli rappeutunut.

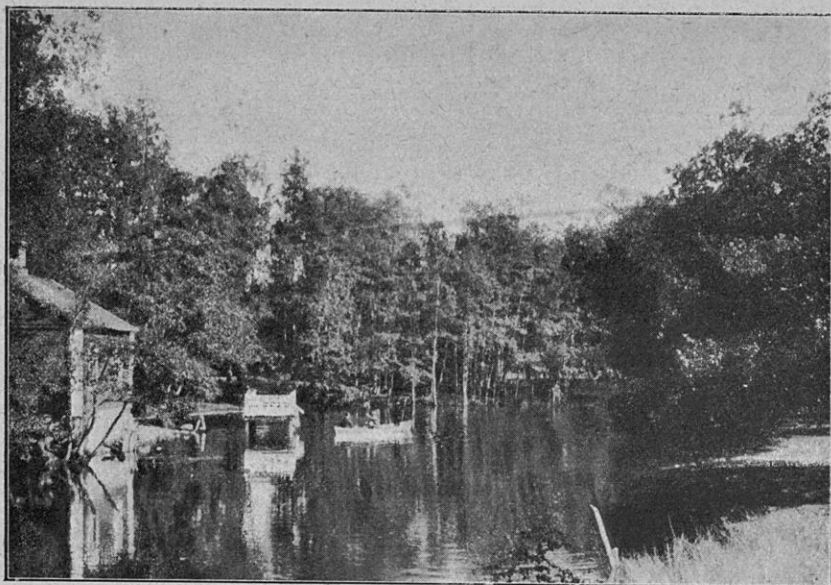
Irtaimiston luettelo sisältää m. m. hopeakaluja 414 talarin arvosta ja tinatavaraa 134 talarin arvosta. Hopeakalujen joukossa huomataan kullattu hopeapokaali siihen kaiverrettuine kirjaimeen *P. M. T.* ja *C. P.*, tusina hopealusikoita sekä kullattu hopeapikari. Kuparitavarain joukossa herättää huomiota siihen aikaan joka talossa välttämätön viinapannu hattuineen ja piippuineen, painava 1 leiv. ja 6 naul. Tehtaan herrojen kirjasto oli laihanpuoleinen. Luettelossa ei ole muita teoksia kuin »Nya Lagboken» ja Schriverin ja Molleruksen postillat. Ajohevosia oli tehtaan tallissa kolme ja lehmiä neljä, josta kaikesta päättäen tehtaan talous ei ollut kovinkaan suurellisella kannalla. Luettelon mukaan oli tehtaalla saamisia sepiltä 3,621 talaria, josta päättäen työväki siis oli suuresti velkaantunutta ja sen tila luultavasti suhteellisesti sen mukainen.

Paul Timm kuoli 17 p:nä kesäkuuta 1741 jättäen jälkeensä lesken Maria Magdalena Hilcken sekä viisi poikaa, joista neljä oli elossa, ynnä yhden tyttären. Isännän kuoleman jälkeen toimitetussa kalunkirjoituksessa arvioitiin tehtaan irtaimisto 41,659 hopeatalariin. Perinnönjaon mukaan joutui $\frac{1}{5}$ tehtaasta ja kiinteimistöstä Parmen-nimiselle pojalle, joka veljiltään Petteriltä, Abrahamilta ja Samuelilta sekä veljensä Johan Paulin lapsilta v. 1734 osti heidän osansa 24,000 kuparitalarista. Parmen Timmin sisaren Margaretha Kristinan, joka oli naimisissa Uumajan lääninsihteerin Qvistin kanssa, olivat vanhemmat tehneet perinnöttömäksi.

Tuskin oli Parmen Timm saanut tehdasta hiukan parannetuksi, kun taas syttyi sota, pikku viha, laimentamaan kaikkea liikettä ja yritteliäisyyttä. Vaikk'ei Kautua suoranaisesti joutunutkaan vihollisen jalkoihin, niin kärsi se kuitenkin sodasta m. m. siten, ett'ei takkirautaa uskallettu sinne Ruotsista lähet-

tää. Sodan päätyttyä myönsi hallitus tehtaalle nytkin kolmen vuoden vapauden ruununveroista.

Parmen Timm laajensi tehtaan laitoksia perustamalla nippuvasaran, johon annettiin oikeus huhtikuun 30 p:nä 1745. Tehtaan tiluksiakin laajennettiin ostamalla Vaanin verorustholli Eurassa 4,600 talarista, johon kiinnitys saatiin 4 p. lokakuuta

Kautuan joki.

1748. Timm sai myöskin oikeuden lunastaa perinnöksi Lampun ja Äärin aukmenttitilat Kautuan kylässä sekä Herralan ja Härkölän ruununtilat Mestilän kylässä, saaden niihin verokirjat 16 p. joulukuuta 1745.

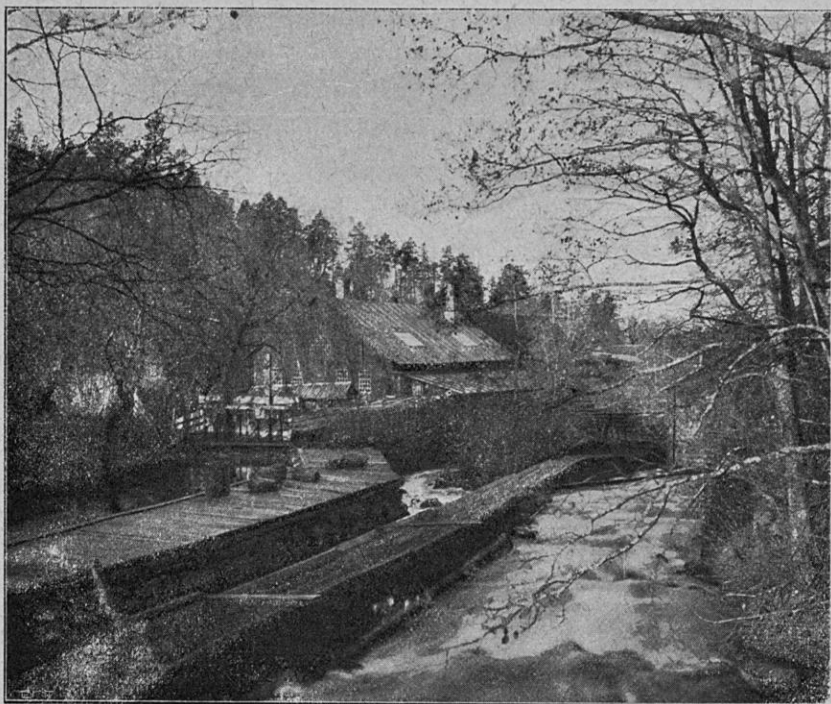
Kauvan ei Parmen Timm saanut työskennellä tehtaansa laajentamiseksi ja parantamiseksi. Hän kuoli näet jo v. 1750. Hän oli vuodesta 1741 ollut naimisissa Maria Haartmanin kanssa, joka oli Turun piispan Jakob Haartmanin ja tämän

puolison Eleonora Elisabeth de la Mylen tytär. Nuori leski, joka miehensä kuollessa oli kolmenkymmenen yhden vuoden vanha, meni v. 1753 uusiin naimisiin auditööriin, sittemmin hovioikeuden neuvoksen Lars Magnus Nordstedtin kanssa. Parmen Timmillä oli kaksi poikaa ja kaksi tyttäätä.

Parmen Timm oli verrattain varakas mies, jättäen jälkeensä 123,595 kuparitalariksi arvioidun omaisuuden, josta Kautuan tehdas ja sen siihen kuuluvat maatilat tekivät 60,000 talaria. Irtaimisto oli nähtävästi ajan vaatimusten tasalla, niinkuin voi päättää pitkästä kalunkirjoitusluettelosta. Jauhottetussa tukassa ja pitkissä, merivihreän, violetin ja harmaan värisissä kauhtanoissaan ja silkisukissaan lieenee Kautuan patruuna ja piispan vävy poika ollut varsin hieno herra. Patrunessan, piispan tyttären, vaatevarasto ei ollut sekään torpantytären, siihen kun kuului m. m. musta, ruskea ja vaaleansininen silkkihame, triumfanttiturkki, triumfanttihame, vihreä »rob de rong» (af lystring), violetti taftihame sekä suuri paljous saloppeja ja kärpännahkoja. Jalokivien joukossa, joiden arvo nousi 786 talarisiin, herättää huomiota helminauha, jossa oli 37 oikeata helmeä. Kulta- ja hopeakaluja oli 2,380 talarin arvosta ja niiden joukossa monta komeaa kalua. Hienoa Itä-Intian posliinia-kaan ei puuttunut ja suurissa raudoitetuissa arkuissa talletettiin talon liinatavarat, joiden arvo oli 1,736 talaria. Kirjastossa oli 23 kirjaa, joista suuri osa uskonnollisia, mutta myöskin historiallisia ja lakiteoksia.

Parmen Timmin testamentin mukaan tulisi hänen leskensä hallita jakamatonta pesää niin kauvan kun hän oli menemättä uusiin naimisiin. Tehdasta hoiti nyt eräs Karl Lindberg kesäkuuhun v. 1753, jolloin, niinkuin jo mainittiin, leskirouva Timm meni naimisiin hovioikeuden neuvoksen, auditööri Nordstedtin kanssa. Nordstedt vuokrasi tehtaan kuudeksi vuodeksi 4,000 talarista. Kun tämä aika oli loppuun kulunut v. 1759, vuokrattiin tehdas ja tilat, paitse Vaania, tehtaanhoitajalle Matias

Hagemannille 10,500 talarista. Tämä vuokrasopimus pidennettiin sitten 15,000 talaria vastaan vuoteen 1766, jolloin Parmen Timm, synt. v. 1742, otti tehtaan haltuunsa. Ei ole olemassa asiakirjoja, joista voisi päättää, hoitiko tämä tehdasta kaikkien perillisten yhteiseen lukuun vai oliko se hänellä vuokralla.

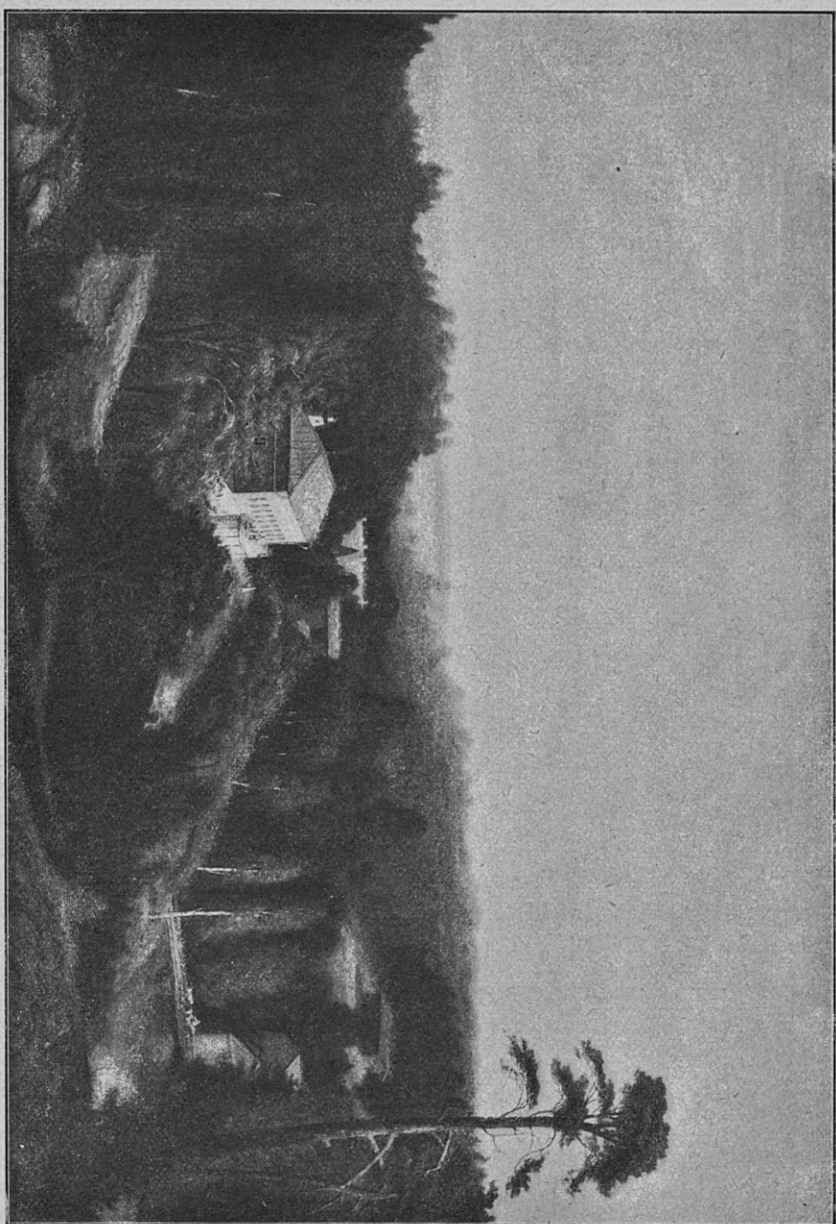
Kautuan joki ja nippuvasarapaja.

Hän asui itse tehtaalla ja hallitsi sitä lähes kuusikymmentä vuotta eli kuolemaansa saakka v. 1801. Puolet tästä ajasta oli tehtaan omistaja kuitenkin pitkällisen sairauden takia kykenemätön tehokkaammin liikettä hoitamaan. Hän oli nainut Kristiina Charlotta de la Mylen, kapteeni de la Mylen tyttären. Hänen sisaristaan oli Maria Helena niminen naimisissa matematiikan

professorin Martin Johan Walleniuksen kanssa ja Agatha Christina niminen Eurajoen rovastin tohtori Johan Pihlmannin kanssa.

Olemme jo edempänä maininneet, että Kautualla oli suuria vaikeuksia voitettavana sysien hankinnan suhteen, tehtaan taonta kun oli perustettu ostosysien varaan ja se kun näin ollen oli riippuvainen talonpoikain sysien teosta. Tästä syntyvät vastukset ilmaantuivat jo tehtaan ensi aikoina ja siitä jatkui riitoja, rettelöitä ja käräjänkäyntejä toista sataa vuotta aina vuoteen 1862. Kun nämä riidat suoranaisesti kuuluvat Kautuan kartanon ja varsinkin sen metsien historiaan, niin kosketeltakoon tässä muutamia tämän pitkällisen taistelun päävaiheita.

Paul Timmin valitusten johdosta, että talonpojat, jotka ison vihan aikana m. m. olivat ryhtyneet kaskea polttamaan, vaikka kaskeaminen sitä ennen näillä seuduilla nähtävästi oli jo lakanut, ja sen lisäksi myöskin polttivat tervaa, veistivät lautoja ja hakkasivat vuohen havuja, haaskaten paljon metsää, määräsi sekä vuorikollegio että v:n 1726 kuninkaallinen komissiooni, että talonpoikia oli käskettävä kohtuullisesta maksusta hankkimaan ruukille sysiä. Ruununpalvelijain tuli valvoa, että käskyä noudatettiin. Samallaisia määräyksiä oli annettu ennen ja annettiin jälkeenkäinkin ja sysityspiiri laajennettiin v. 1727 niin, että Euran, Köyliön ja Säkylän pitäjien kahta peninkulmaa likempänä tehdasta asuvia talonpoikia 10 talarin sakon uhalla käskettiin lakkaamaan kaikesta muusta metsätavaran kaupasta paitse sysien myynnistä tehtaalle. Talonpojat eivät totelleet ja saivat sakkoja, kun korkeat viranomaiset aina vaan valvoivat tehtaan etuja. Valtiopäivillekin joutui asia kansan edusmiesten kautta. Tänä kaikellaisten etuoikeuksien kultaisena aikana eivät talonpojat tohtineet vaatiakaan, että sysitysvelvollisuus kokonaan lakkautettaisiin, vaan rajoittivat anomuksensa ainoastaan siihen, että tuo velvollisuus sovitettaisiin maatilain suuruuden

Näköala Kauhasta.

mukaan, ja että sysien hinta määrättäisiin korkeammaksi. Valittajat saivat tyytyä siihen päätökseen, että maaherran määräämä hinta noin 2 talaria lästistä jäi voimaan, mutta samalla kiellettiin kuitenkin tehtaan omistajia korottamasta raudan hintaa. Sellaista oli valtion isällinen huolenpito lapsistaan, toisista niinkuin toisistakin, siihen aikaan.

Sittemmin maaherra v:na 1740 määräsi, että talonpoikien oli poltettava Kautualle 1,400 lästia sysiä vuodessa, ja jakoi tämän velvollisuuden maatiloille niin, että jokaisen osalle tuli 7—15 lästia, ja oli lästistä maksettava vähintään 2 tal. 8 äyriä, korkeintaan 3 talaria. Muutamien ruunun ratsutilain käskettiin polttaa vielä enemmänkin, eli 17—24 lästia kunkin. Kuntäten vahvistetusta sysimäärästä itse asiassa vain puolet hankittiin ruukkiin sekä v:na 1743 ei mitään, haastoi ruukinhoitaja v:na 1745 niskottelevat käräjiin. Ottaen huomioon edellisten vuosien sotarauhattomuudet ja vallitsevan vaikeuden saada työvakea, ei oikeus kuitenkaan katsonut talonpoikien tahallansa laiminlyöneen tehtäväänsä, jonka vuoksi he pääsivät ainoastaan varotuksella.

1746—47 vuoden valtiopäivillä Euran pitäjän talonpojat taasen edustajansa kautta »kyynelsilmin» valittivat syden polttopakkoa, pyytäen että se joko lakkautettaisiin taikka sysien hinta korotettaisiin. Selityksiä vaadittiin nyt usealta taholta. Ruukin isäntä selitti hinnan olevan yhtä ison kuin muilla suoma-

Vapaaherra Lorentz Creutz nuorempi.

laisilla tehtailla ja talonpoikien vaan haluavan tervanpoltolla hävittää metsiä. Lääninhallitus antoi sellaisen selityksen, että ruukki, joka oli ainoa laatuaan koko läänissä, oli hyvin tarpeellinen ja perustettu enemmän maakunnan kuin jonkun yksityisen hyödyksi. Talonpojilla arveltiin sitä vähemmän olevan oikeutta valituksiin, kun metsät olivat ruunun ja he kuitenkin saivat nauttia maksua hiilistä. Myöskin vuorikollegio katsoi valitukset aiheettomiksi. Näistä ja edellämäinituista asiakirjoista selvisi kuitenkin, että ruukin perustuskirja sisälsi sen määräyksen, ett'ei talonpoikia millään lailla saisi pakottaa, jota paitse sellainen pakko ja hinnan määrääminen yleensä katsottiin olevan asetuksia vastaan. Valiokunta, joka käsitteli asiaa, katsoi siis ruunun käskynhaltijain menneen liika pitkälle, kun eivät ottaneet huomioon ruukinomistajan velvollisuutta hankkia itselleen sysiä omistakin rälssimetsistään, jonka vuoksi ehdotettiin, että maaherralle ja vuorimestarille annettaisiin käsky tutkia valituksen alaisia seikkoja. Tämä ehdotus ei kuitenkaan vaikuttanut mitään muutosta. Päinvastoin haastoi ruukki kaikki ne talonpojat, jotka jostakin syystä olivat laiminlyöneet heille määrätyn sysitysvelvollisuuden, kärkeäin, ja oikeus langetti heidät sakkoihin. Talonpojat vetosivat tosin korkeampaan oikeuspaikkaan ja menivät kuninkaaseenkin saakka, vaan kun heidän valituksiansa sielläkään ei otettu varteen, vetosivat he vielä kerran, v:na 1756, valtiosäätyihin.

Säätyjen pyynnöstä annettiin vihdoin vuorikollegiolle käsky antaa maaherran taikka jonkun hänen puolestaan sekä vuorimestarin toimittaa tutkimus voivatko talonpojat, vahingoittamatta maatilojaan, polttaa ruukille niin paljon sysiä kuin heille oli määrätty, saivatko he kohtuullisen hinnan tavarastaan ja oliko ruukin omistaja korottanut raudan hinnan, kuten talonpojat olivat valittaneet, sekä siinä tapauksessa korjata asia, jonka jälkeen oli määrättävä semmoinen järjestys, joka oli turvaava sekä talonpojat että ruukinomistajan vahingosta.

Tämä toimitus pidettiin 15 ja 16 p:nä maalisk. 1758. Ruukki sopi silloin Euran, Eurajoen, Lapin, Köyliön ja Säskylän pitäjien sekä Hinnerjoen asukkaiden kanssa siitä, että talonpojat

Salaneuvos Anders Henrik Falck.

10 vuoden kuluessa saivat ruukilta tarverautansa käypään hintaan sekä 3 tal. kuparirahaa joka hiililästistä ja vetopalkkaa 8 äyriä peninkulmalta kylien ja ruukin väliltä. Kun kaikkien tavarain hinnat seuraavien 10 vuoden kuluessa »merkillisesti» muuttuivat, suorittivat talonpojat yhä vastahakoisemmin

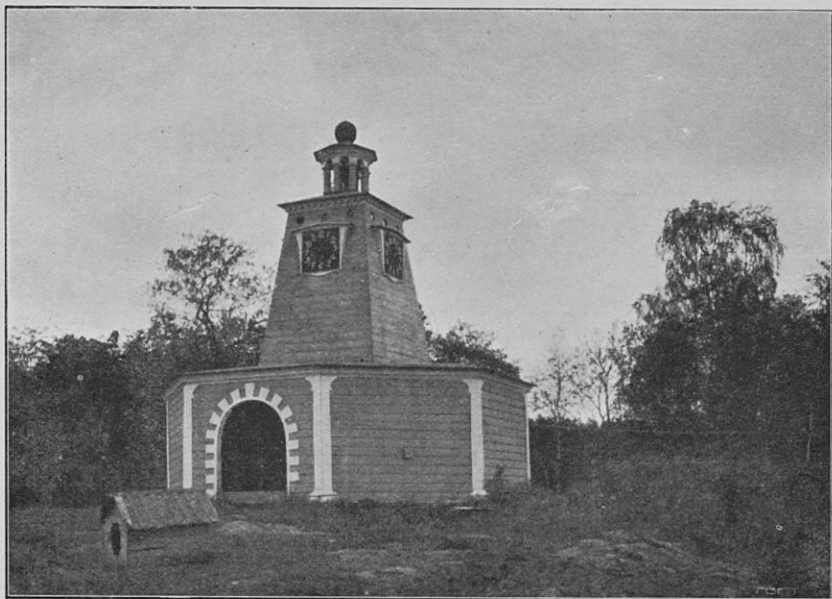
sysityselvöllisyytensä. Ruukinomistaja toimeenpani sentähden 11 p:nä helmik. 1767 vuorimestarin ja nimismiehen läsnäollessa kokouksen, muuttaakseen edellämainitun sopimuksen käypähintojen mukaan. Mutta kun talonpojat melkein yksimielisesti vaativat korkeampia sysihintoja kuin ruukinomistaja tahtoi myöntää, saatiin sopimus aikaan ainoastaan yhden kyläkunnan kanssa, sillä ehdolla että ruukin jokaisesta 12 tynnyrin sysilästistä oli maksettava 12 naulaa rautaa sekä 8 äyriä vetopalkkaa penikulmalta.

Jätämme sysiriidat vähäksi aikaa sikseen. Sotkeuma sekaantuneessa vyyhdessä tuli yhä uudelleen esille, kunnes aika vähitellen keri sen selville. Palaamme sen sijaan erinäisiin muihin Kautuan selkkauksiin. Semmoisia olivat, niinkuin jo on mainittu, riidat tehtaan perimisestä. Niiden lisäksi tuli sitten toisia edellisten yhteydessä olevia riitoja tehtaan vesivoiman omistamisesta, jotka muuten ovat olleet tyypillisiä melkein kaikille maamme vesilaitoksille; sekä lopuksi vielä tavallisia maariitoja.

V:na 1775 nosti Yläneen kartanon omistaja vapaaherra Lybecker oikeusjutun Kautuan isäntää vastaan saadakseen Kautuan koskessa myllynpaikan, johon mainitulla kartanolla muka oli ollut ikivanha oikeus, vaikka myllyä pitkiin aikoihin ei enää ollut sillä paikalla näkynyt. Tämän vaatimuksen tueksi esitettiin jäljennös eräästä Juhana kuninkaan kirjeestä marrask. 27 p:ltä 1589 muutamalle hänen voudilleen, jossa kuningas antaa valtion amiraalille Yläneen omistajalle vapaaherra Klaus Flemingille myllynpaikan Kautuan koskessa, »joka ammoisista ajoista on Yläneen alle kuulunut.» Riita päättyi kestätyään useita vuosia v:na 1781 Kautuan eduksi.

Samoihin aikoihin käytiin myöskin huomattavia riitoja rajasuhteista. Jo v:na 1761 määräsi maaherra tehtaan omistajan pyynnöstä ryhdyttäväksi isojakoon Kautuan ja Mestilän kylissä, mutta kun piirirajat olivat epävarmat ja kun riitaa oli syntynyt Kautuan tehtaan sekä Nuoranteen rustitilan ja Euran kirkonkylän

välillä erään metsäalueen omistamisesta Eurajoen itäpuolella, joka riita vasta v:nä 1778 ratkaistiin tehtaan hyväksi, voitiin isojakoa Kautuassa alkaa vasta v:nä 1782, koska sen ohessa oli kysymys liikamaan anastamisesta ruunulle. Kammarikollegio, jonka ratkaistavaksi asia alistettiin, päätti kuitenkin v:nä 1787, että Kautuan kylä saisi pitää kaikki metsänsä ja maansa,

Kautuan tornikello.

tarvitsematta suorittaa siitä mitään uutta veroa. Isojako vahvistettiin sittemmin kihlakunnan oikeudessa maaliskuun 20 p:nä 1790. Tehtaan tilukset Kautuan kylässä tekivät nyt, sittenkun myöskin Euran isoniitty oli jaettu v:nä 1777, yhteensä 1,763 hehtaaria.

Mestilän kylässä, jossa tehtaalla oli kaksi perinnöksi ostettua ruununtilaa, Härkälä ja Kerola, oli isonjaon laita sama kuin Kautuan kylässä. Sielläkään ei näet isojakotoimitusta voitu

alottaa, ennenkun riidan alaiset rajat olivat määrättyt ja eräs riita kylän ulkoniityistä Hinnerjoen kylässä ratkaistu. Vasta toukok. 8 p:nä 1793 vahvisti maanjako-oikeus isonjaon. Härkälän ja Kerolan osaksi tuli nyt, sittenkun niidenkin osuus Hinnerjoen ulkoniityistä oli v:na 1801 saanut vahvistuksensa, yhteensä 1,020 hehtaaria.

Pitkällistä tautia sairastettuaan kuoli Johan Parmen Timm joulukuun 3 p:nä 1801, jättäen jälkeensä neljä tytärtä ja kaksi poikaa. Tehtaan asiat eivät olleet loistavalla kannalla, sen hoito kun isännän sairauden aikana oli ollut palkkaväen käsissä, »joka ei välittänyt muusta kuin että juuri elettiin.» Kun pojat silloin vielä olivat alaikäisiä, olisi kuolinpesä ollut pahassa pulassa, ell'ei yksi tyttäristä Agatha Eleonora olisi ollut kihloissa varatuomari Anders Henrik Falckin kanssa, joka seuraavana vuonna naituansa, otti tehtaan asiat hoitoonsa. Vilkkaasti on hänen vaimonsa jättämissään muistiinpanoissa kuvannut tätä aikaa ja niitä äärettömiä vaikeuksia, joihin Falck, joka ei tietenkään ollut mikään asiantuntija, antautui ottaessaan tällöisen taakan hartioilleen. Paitse muuta alkoivat sukulaiset, m. m. Johan Parmen Timmin lanko rovasti Pihlman, vaatia perintö-osuuttaan. Pahimmoilleen tuli vielä kova katokin v:na 1801 tuottaen suurta vahinkoa tehtaalte, joka ennen tekemiensä sopimusten mukaan oli velvollinen antamaan työmiehilleen rukiita alemmasta hinnasta kuin mitä nyt itse sai niistä maksaa.

Päälle päätteeksi sairastui Falck v:na 1803 ankaraan kuumeseen. »Oi taivas!» huudahtaa tämän johdosta hänen vaimonsa muistiinpanoissaan. »Vahvista heikkoja voimiani voidakseni kuvata ääretöntä suruani ja onnettomuuttani. Aurinko näytti minusta menettäneen luonnollisen loistonsa, näin vaan pelkkää yötä ja pimeyttä edessäni. Elköön kohtalo koskaan, koskaan kenenkään toisen nuoren ihmisen hartioille laskeko sellaista taakkaa. Niin, taivas varjeltakoon siitä vihamiehenikin, jos minulla semmoisia olisi. En koskaan uskonut voivani kestää sel-

laista tapahtumaa. — — Kaikkivaltiaan hyvyys, joka ei toki koskaan hylkää ihmiskuntaa, vaikka sitä kurittaa, hankki sopivia lääkkeitä, jotka aluksi eivät ainoastaan huumanneet tuskia, vaan niitä lievensivätkin. Jos hän nyt olisi saanut olla rauhassa, niin luulen varmaan, että hän piankin olisi parantunut. Mutta suunnattomat huolet, ikävyydet ja tuhannet loukkaukset tänä aikana pahensivat yhtä mittaa sairaan tilaa ja jokainen taudin uudistus oli vaikeampi parantaa kuin itse tauti: kynttelistä pääsiäiseen en ainoatakaan kertaa riisunut vaatteita päältäni. Silloin alkoi sairastua hiukan parantua, mutta minä olin menettänyt nukkumisen taidon, niin että kului useita viikkoja siihen taas harjaantukseni.»

»Tänä kauheana aikana», paloi vielä kankirautapaja, joka tehtaana laitoksista oli paras ja joka olisi voinut kohentaa huonoja asioita. Se rakennettiin uudestaan ja v:nä 1802 alettiin rakentaa kaksikerroksista päärakennustakin, joka tuli maksamaan noin 2,000 riikintalaria. Tämä rakennus on vieläkin olemassa. Uusi saha rakennettiin niinkään v. 1804—1805. Ja muitakin laajennuksia ja parannuksia pani Falck, joka samalla hoiti tuomarin virkaa, toimeen isännyytensä alkuaikoina.

Kun asetus 15 p:ltä kesäkuuta 1803 myönsi takkiraudan valmistuksen laajentamista, lisättiin taontaa Kautuassakin. Kunink. Maj. salli näet 29 p:nä marraskuuta 1805 antamallaan kirjeellä, että entisten 700 kipp:n taontaan saatiin lisätä 200 kipp. rekognitsionimaksua vastaan, sekä että kaksinkertaista vasaraveroa vastaan saatiin rakentaa uusi kankirautavasara yhdellä ahjolla, 450 kippunnan vuotuista valmistusta varten, joten valmistus nousi 650 kippuntaan. Uudessa ahjossa taottavasta 450 kippunnasta oli siis maksettava kaksinkertainen vasaravero sekä suostuntaa suoritettava 1808 vuoden alusta, jolloin uusi vasara ja ahjo oikeuden menettämisen uhalla olivat viimeistään rakennettavat; vanhoille ahjoille sen lisäksi myönnetystä 200 kippun-

nan lisäyksestä oli rekognitsionimaksua suoritettava 40 killinkiä kippunnalta.

Mainitusta ajasta alkaen oli siis Kautuassa kaksi kankirautavasaraa ja kolme ahjoa toimessa ja taonta teki yhteensä 1,350

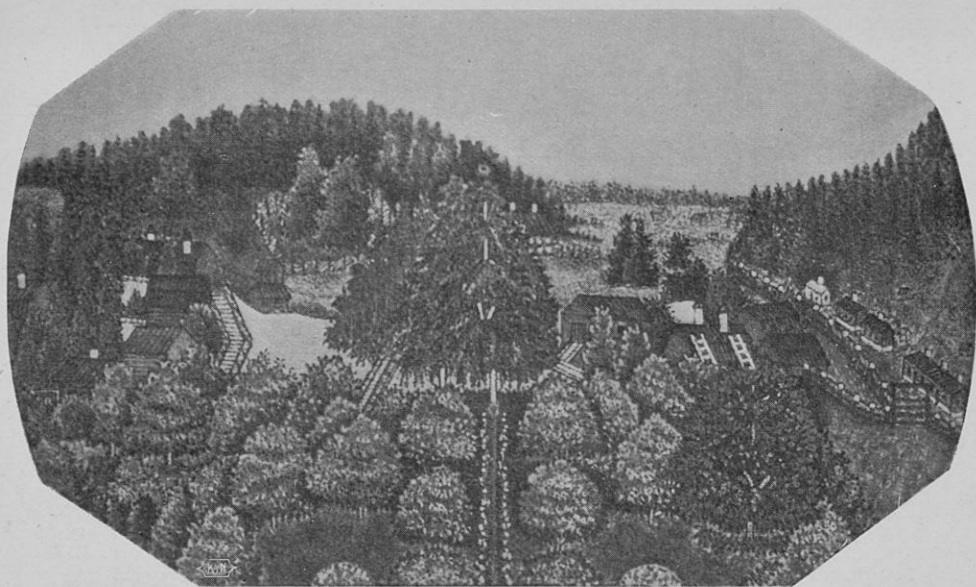

Vanha päärakennus 1870 luvulla.

kipi. Uusi kankirautapaja rakennettiin ylisen kosken varrelle 200 kyynärää vanhasta ja vastapäätä ennen rakennettua nippuvasaraa. Paitse tätä laitosta oli samassa koskessa vielä kolme jauhomyllyä, joista Heikkilän tilalla oli osa yhteen. Saadakseen koko kosken omaksensa, teki Falck v:na 1804 Heikkilän omistajan kanssa sellaisen vaihtokaupan, että Heikkilä mylly-

osastaan sai Kautuan puolen osuuden eräästä jalkamyllystä alisessa koskessa.

Tuskin oli Falck päässyt hyvään alkuun ja vaikeudet hiukan vähenneet, kun syttyi taas sota, kolmas Kautuan historiassa, katkaisten kaiken laivaliikkeen Ruotsiin, josta takkirauta oli tuotava. Ahjot jäivät kylmilleen ja vasarat seisomaan, mutta siitä huolimatta täytyi työttömiä seppiä elättää parempien päi-

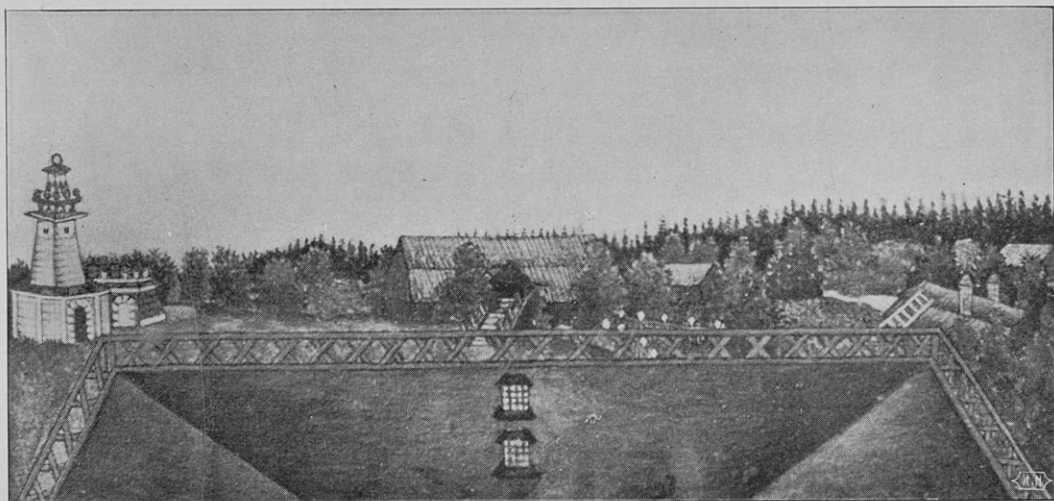

Kautua 1830-luvulla. Neiti Hjulhammarin piirustus.

vien toivossa. »Nyt mateli muutamia vuosia eteenpäin», kirjoittaa Agatha Eleonora Falck. »Kuolihan kuitenkin isävainajani lanko (rovasti Pihlman), yksi meidän verenimijöistämme, ja me pääsimme vihdoin hänestä. Mutta sen sijaan tahtoi vanhin veljeni (Johan Parmen) perustaa oman talouden Kautuassa. Hän tahtoi lunastaa meidän osamme ja olikin jo saanut omaisuuden haltuunsa ja hoitanut sitä kuusi viikkoa, kun kyllästyi siihen suurten kustannusten tähden ja pyysi kyyneliä vuodat-

taen lankoansa ottamaan Kautuan takaisin ja antamaan hänelle Vaanin, jonka me olisimme saaneet, jos kauppa olisi pysynyt.» Sodan jälkeen oli Falck ankarassa toimessa parantaakseen tehdasta ja lisätäkseen sen tuloja. Nippuvasara, joka oli korjattu, paloi keväällä 1811 ja muutamia vuosia myöhemmin kankirautavasara, mutta molemmat rakennettiin kohta uudestaan.

V:nä 1811 kuolivat Falckin kälyt Katariina Loviisa ja Maria Charlotta Timm, joka viimeainittu testamenttasi irtaimistonsa ja

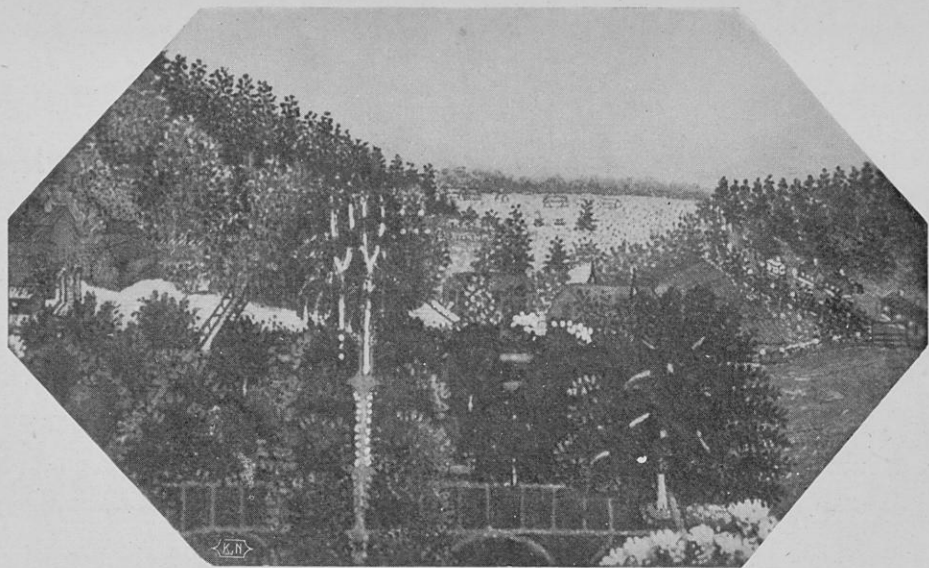
Kautua 1830-luvulla. Neiti Hjulhammarin piirustus.

kiinteistönsäkin tulot sisarelleen ja tämän miehelle kiitokseksi siitä huolesta, jota olivat hänestä pitäneet. V:nä 1812 maksoi Falck Johan Parmen Timmille, Karl Fredrik Timmille ja vaimonsa äidille ynnä hovioikeudenneuvos Lars Magnus Nordstedtin tyttarelle Katarina Nordstedtille heidän osuuksiensa arvon, yhteensä 73,466 riikintalaria, ja pääsi näin omistamaan $\frac{5}{6}$ Kautuasta ja siihen kuuluvista tiloista. Yksi kuudesosa jäi vielä hänen vaimonsa nuorimmalle sisarelle, Johanna Karoliinalle, jonka kanssa Falck sittemmin ensimmäisen vaimonsa kuoltua meni toisiin naimisiin.

Kiinnekirjan Kautuaan sai Falck maaliskuun 15 p:nä 1813. Hän laajensi tehtaan tiloja v:nä 1830 ostamalla Tuurilan talon Mestilän kylässä ja maksaen siitä 3,190 riikintalaria.

Timmien suku oli siis nyt miehiseltä puolelta näytellyt loppuun osansa Kautuan historiassa.

Ennenkun käymme jatkamaan kertomusta Falckin toimista Kautuan isäntänä, luokaamme silmäys hänen muuhun vaiku-

Kautua 1830-luvulla. Neiti Hjulhammarin piirustus.

tukseensa. Hän oli syntynyt v:nä 1772 Kumpurannan kylässä Kerimäen pitäjässä, jossa hänen isänsä oli ruununvoutina. Hän tuli ylioppilaaksi v:nä 1785, luki lakitiedettä ja sai varatuomarin arvonimen v. 1797. Hänen vaimonsa muistiinpanoista päättäen oli hän Turun nerokkaimpia ja teräväkielisimpiä nuoria miehiä, jopa »koko maan tähti». V:nä 1802 kohta naimisiin menonsa jälkeen sai Falck hoitaaksensa alisen Satakunnan tuomiokuntaa. Tästä kirjoittaa Agatha Eleonora: »Hän oli myöskin saanut tuomiokunnan irstaalta varatuomarilta, jonka nimi oli Sacklén,

mutta petoksen kautta hän menetti palkkansa. 15 vuotta hän siis palveli ilmaiseksi; ja oli ruis niin kallista että siitä maksettiin jopa 18 talaria tynnyriltä.» Hänen kykynsä oli kuitenkin tullut huomatuksi, sillä oltuaan vähän aikaa v:nä 1814 v. t. maaherrana Vaasan läänissä, kutsuttiin hänet v:nä 1816 jäseneksi senaatin oikeusosastoon ja nimitettiin v:nä 1820 rahaasiain toimituskunnan päälliköksi. Tämän korotuksen aiheeksi sanoo Ägatha Eleonora Falck sitä, että virkakunnat siihen aikaan olivat täynnä kykenemättömiä onnenonkijoita, jotka eivät ajatelleet muuta kuin omaa etuansa. »He söivät itsensä pilalle ja joivat vielä hullummin, kunnes kuolivat kuin karpäset. Nyt alettiin etsiä kykenevämpiä miehiä. Näin surkeissa oloissa ja tässä hädässä etsittiin kykyä sieltä, missä se piili vilpoisessa varjossaan maaseudulla. Keisari antoi kysyä, eikö Falck haluaisi vastaanottaa virkaa hänen hallituskonseljissaan, säilyttämällä siihen aikaan vielä palkattoman tuomarin virkansa.» Falck suostui tähän ja muutti v:nä 1816 lastensa ja vaimonsa sisaren kanssa Turkuun. Rouva Falck jäi asumaan Kautuaan eikä näytä olleen aivan tyytyväinen tähän miehensä uuteen toimeen, joka ei sallinut hänen käydä kotona kuin enintään joka toinen viikko ja senaatin muutettua Helsinkiin vaan muutamia kertoja vuodessa. Senaatto Falckilla olikin raskas työpäivä niinä vuosina kuin hän kuului maamme hallitukseen. Hän oli sen vaikutusvaltaisin ja mahtavin jäsen ja moni tärkeä toimi oli hänelle uskottu. Se erinomainen suosio, jota hän nautti Suomen silloiselta kenraalikuvernööriltä kreivi Zakrewskilta, teki hänet melkein »kaikkivaltiaaksi». Kun kolera-tauti raivosi v:nä 1831, käskettiin Falckin yksinään, samalla valalla kuin muuten senaatilla kokonaisuudessaan oli, ainoastaan kenraalikuvernöörin katsonnan alaisena ryhtyä toimiin ruttoa vastaan. Valtiovarain hoitajana ei Falck ollut oikein onnistunut. Kreivi Menschikoffin tultua Suomen kenraalikuvernööriksi menetti Falck vaikutusvaltansa ja sai v:nä 1833 omasta anomuk-

sestaan eron kaikista viroistaan. V:nä 1828 hän sai salaneuvoksen arvonimen ja v:nä 1830 korotettiin hänet aatelissäätyyn. Rouva Falckin muistiinpanot päättyvät juuri hänen miehensä

Översti Oscar Falck.

tullessa takaisin Kautuaan, josta hän oli ollut poissa 17 vuotta, ja kirjoittaa hän tämän tapahtuman johdosta: »Siis on hän nyt palannut vilpoiseen varjoonsa takaisin. Kunpa hän nyt olisi

yhtä onnellinen kuin ennen; mutta minä pelkään, ett'ei niin tule olemaan, sillä niin toimeliaan miehen, joka nyt niin monta

Laamanni Paul Emil Falck.

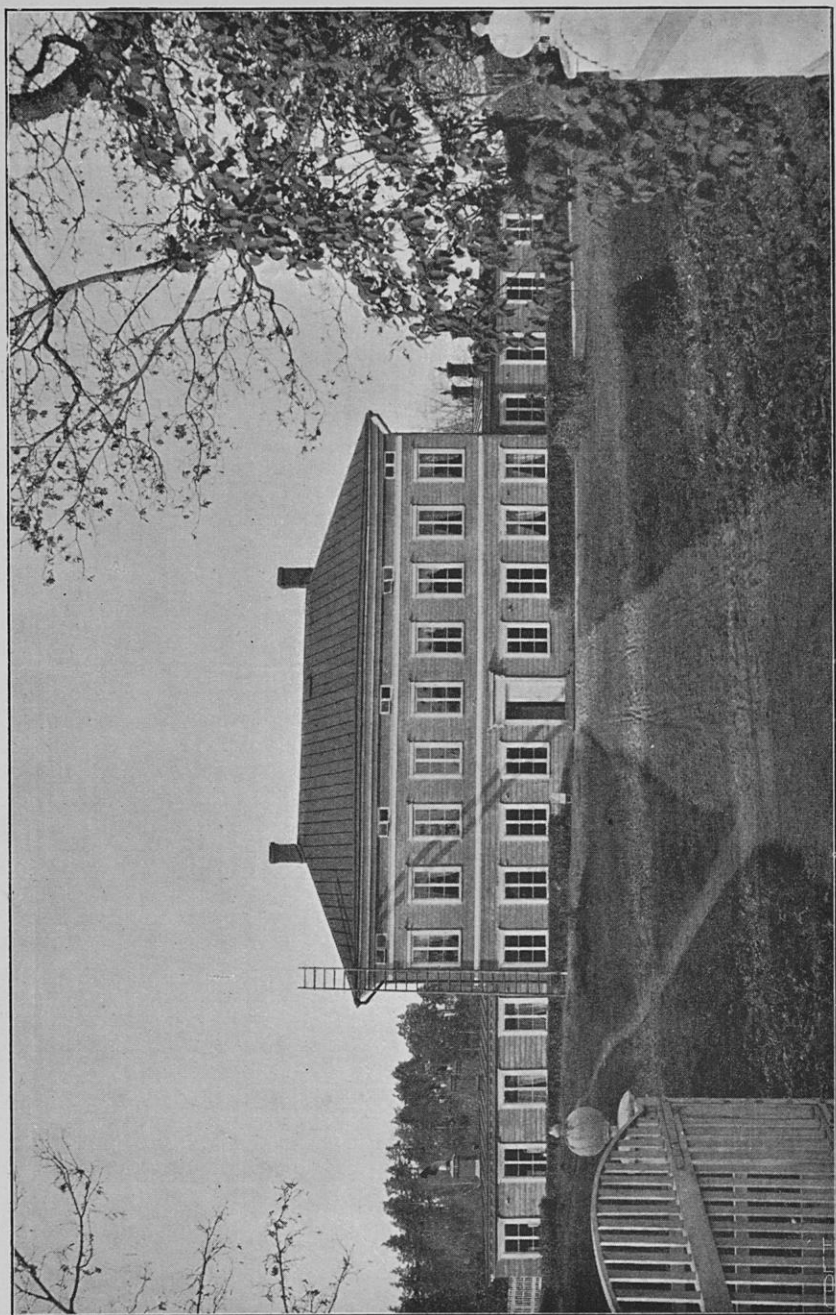
vuotta on ollut toimessa ja vielä on täysissä voimissaan, kuinka olisikaan hänen mahdollista saada maalla aikaansa kulu-
maan.»

Hellä puoliso kuitenkin erehtyi. Kautua ja Leineperi, jonka Falck samaan aikaan osti, antoivat kyllä tekemistä.

Vanha laamanni oli riidanhaluinen mies. Leineperin historiassa tulemme tutustumaan m. m. hänen sysiriitaansa Anolan kanssa. Kautuassa oli hänellä vieläkin pitkällisempiä juttuja, vuoron kantajana, vuoron vastaajana.

Päästäkseen kilpailevista myllyistä oli Falck jo v:na 1808 alkanut riidan eräitä maanomistajia vastaan Lähteenojan, Sorkkisten ja Eurajoen kylissä, joilla ikivanhoista ajoista oli ollut myllypaikkoja Kautuan alisessa koskessa. Riita päättyi Falckin eduksi sekä kihlakunnan- että laamanninoikeudessa, mutta Falck suostui kuitenkin Turun hovioikeuden v:na 1812 vahvistamaan sovintoon, jossa hän luovutti vastapuolilleen ikuiseksi omistukseksi samaiset myllynpaikat sillä ehdolla, että nämä eivät koskaan saisi ottaa vierasta viljaa jauhettavakseen.

Joku aika sen jälkeen kun Falck oli asettunut Kautuaan, alkoivat eräät tilanomistajat Pyhäjärven ympärillä pitkällisen ja kiukkuisen riidan Kautuan omistajaa vastaan, vaatien Kautuan kosken perkaamista Pyhäjärven laskemista varten. Jo v:na 1739 olivat eräät Säkyläläiset valittaneet, että vesi Pyhäjärvestä oli noussut ja tuottanut heille suurta vahinkoa; v:na 1747 oli Parmen Timm pyytänyt lupaa hietasärkän poistamiseen, joka oli muodostunut virran niskaan. Riita alkoi siten, että Pyhäjärven rantalaiset toukokuun 4 p:nä 1835 jättivät maaherralle kirjoituksen, jossa pyysivät että Falck velvoitettaisiin poistamaan n. k. uuden vasarapajan yläpuolella olevat sulut ja muut laitokset, jotka olivat esteenä Eurajoen niskan perkaamiselle ja syventämiselle ja jotka olivat rakennetut vastoin vasarapajan perustamisoikeuksia helmikuun 3 p:ltä 1806. Maaherra lähetti asian kihlakunnanoikeuteen, juttua käsiteltiin useissa sekä varsinaisissa että ylimääräisissä käräjissä ja asian selvittämiseksi pidettiin tarkastuksia vuosina 1838, 1843, 1845, 1846 ja 1848, joissa tuotiin esiin eriäviä mielipiteitä ei ainoastaan ylisen vasara-

Kautuan vanha päärakennus.

pajan paikasta ja sille tarpeellisesta vesimäärästä, vaan myöskin siitä, olisiko mahdollista mainittua laitosta muuttamatta perata joki veden laskemista varten Pyhäjärvestä. Falck osasi kaikilla mahdollisilla metkuilla viivyttää asian ratkaisua ja kuuluu hän sanoneen, että ainakaan hänen eläessään ei mitään laskemista tulisi tapahtumaan. Niin kävikin. Hänen kuollessaan 30 p:nä marraskuuta v:nä 1851 ei asia vielä ollut ratkaistu senaatissa, mutta annettiin sen päätös kuitenkin kohta seuraavan joulukuun 10 p:nä ja vahvistettiin siinä hovioikeuden tuomio, joka velvoitti tehtaan omistajan poistamaan kaikki yläpuolella vasarapajaa tyynessä vedessä olevat veden nostamista tarkoittavat sulut. Kantajille annettiin lupa toimittaa perkaustyönsä kahden vuoden kuluessa. Vastaajat saivat sakkoa sopimattomasta kirjoitustavasta.

Järvenlaskutyö suoritettiin v:nä 1852, jolloin Kautuan omistajana jo oli salaneuvoksen poika översti Oskar Falck. Viimeiseen saakka näkyy hän koettaneen potkia tutkainta vastaan estääkseen laskemista. Antoipa muun muassa ruununpalvelijain ottaa takavarikkoon Säkyläläisten Kautuaan vetämät hirret, joita oli aikomus käyttää perkaustyöhön. Tämä saattoi tapahtua, koska, niinkuin jo on mainittu, talolliset kahden peninkulman piirissä tehtaasta olivat kielletyt käyttämästä metsäänsä muuhun kuin sydenpolttoon ja kotitarpeeseen. Toisenkin kiusan aikoi översti Falck valmistaa järvenlaskijoille: repiä sulun, ennenkun perkaustyö oli aloitettu, ja siten vaikeuttaa työtä, jopa tehdä sen mahdottomaksikin. Tästä tuumastaan hän kuitenkin luopui tie- ja vesiyhdistysten päällikön Knut Stjernvallin kehoituksesta, joka katsoi, ett'ei Pyhäjärven laskemisesta tehtaalle olisi mitään vahinkoa, vaan päinvastoin hyötyä.

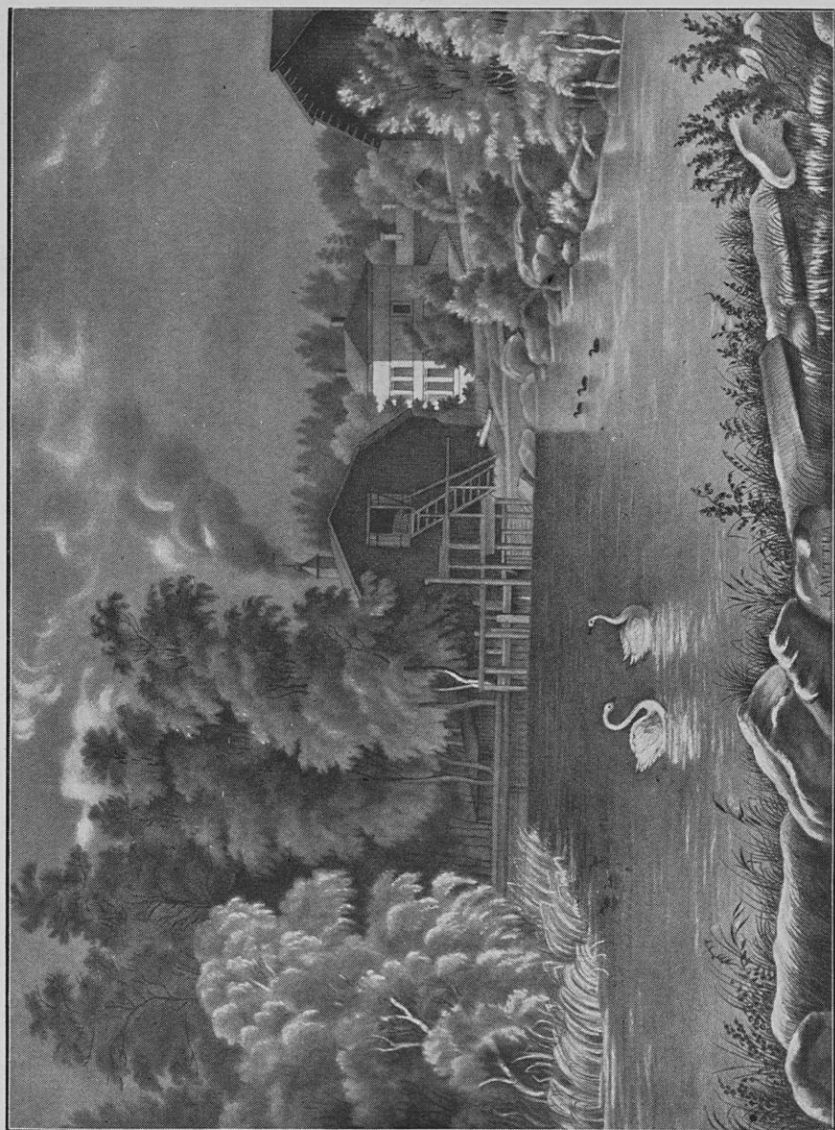
Ennen on kerrottu hiiliriidoista tehtaan ja ympäristön talonpoikain välillä. Ne jatkuivat Falckienkin aikana. Lukemattomia kertoja saivat tehtaan omistajat kuulutusten kautta muistuttaa talonpoikia heidän syseämisvelvollisuudestaan ja vetää heitä oi-

keuteen luvattomasta tervanpoltosta y. m. s. V:na 1815 valittaa Falck maaherralle sitä, että sydet kahtena edellisenä vuonna

Protokollasihteeri Viktor Napoleon Falck.

oli tuotu niin myöhään keväällä, että tehtaan oli täytynyt seisoa pitkät ajat. Maaherra määräsi 5 ruplan uhkasakon. V:na 1837

Kautua.

ja 1850 uudistui sama valitus ja sakko korotettiin 10 ja 15 ruplaan. Tämän kuvernöörin viimeisen päätöksen johdosta kääntyivät eräät talonpojat keis. maj:tin puoleen anomuksella, että kiello heidän metsätuotteidensa vapaasta käyttämisestä peruutettaisiin. Tämä anomus hylättiin sillä kertaa, mutta samalla käskettiin kuvernööriä koettamaan saada aikaan ystävällinen sopimus kymmeneksi vuodeksi eteenpäin siitä hinnasta, minkä tehtaanomistaja olisi halullinen maksamaan ja talonpojat taipuiset vastaanottamaan sysistä. Ell'ei sellaista sopimusta saataisi aikaan, olisi siitä keis. maj:tille ilmoitettava. Salaneuvos Falck näkyy yksityisesti kääntyneen ministerivaltiosihteeri Alexander Armfeltin puoleen Pietarissa ja siellä esittäneen asiansa. Niinikään näkyy översti Falck vuorostaan käyttäneen Pietarin tietä saadakseen asian päättymään eduksensa. Eräässä Kautuassa säilyneessä Armfeltille osoitetussa kirjeen konseptissa v:lta 1859 vetoo översti »siihen erinomaiseen hyvytyteen ja suvaitsevaisuuteen, jota Hänen Ylhäisyytensä aina oli osoittanut kaikille, joilla on ollut onni häntä lähestyä, ja erittäinkin hänen isävainajalleen salaneuvos Falckille — — rukoillen, että Hänen Ylhäisyytensä alamaisessa esityksessään suosiollisesti tahtoisi laskea sydämelleen hänen arveluttavan ja syyttömästi syntyneen asemansa — — sekä voimakkaalla puoltolauseellaan hankkia kuuliaisuutta korkean esivallan käskyille ja määräyksille, ja estää mutkateitä kulkevain vehkeiden pyyteet nostamasta päätään.»

Vihdoin viimeinkin, kun uudet ajat ja uudet katsantotavat vapaine elinkeinoineen olivat koittaneet ja voittaneet alaa, saivat talonpojatkin oikeutta. Kun ei sovintoa sysien hinnoista oltu saatu aikaan ja siitä v:nä 1850 oli Keis. Maj:tille annettu tieto, otettiin asia uudelleen esille ja julistettiin keis. senaatin päätös 1 p:nä joulukuuta 1862. Keis. Majesteetti harkitsi oikeaksi kumota uhkasakkomääräykset kesäk. 5 p:ltä 1727 ja huhtik. 3 p:ltä 1761, jotka rajoittivat tilanomistajain muuten

laillista oikeutta käyttää metsiään, sekä myöntää heille samal-
laisen käyttämisoikeuden metsiinsä kuin maan muillakin asuk-
kailla yleensä oli; kuitenkin velvoitettiin talonpojat niin kauvan

Alexandra Falck.

kun tehdas oli käynnissä vastaamaan 1,420 lästistä sysiä vuori-
mestarin ja kuvernöörin toimittaman jaon mukaan.

Salaneuvos Falck, joka oli omistanut ja hoitanut Kautuata
puolen vuosisataa, kuoli 30 p:nä marraskuuta 1851 jättäen

jälkeensä kolme poikaa ja kaksi tytärtä ensimmäisestä avioliitostaan Agatha Eleonora Timmin kanssa. Tämä kuoli v:nä 1837 ja Falck meni, niinkuin jo on mainittu, seuraavana vuonna naimisiin ensimmäisen vaimonsa nuorimman sisaren, Johanna Karoliinan kanssa. Pojista kuoli vanhin, protokollasihteeri Viktor Napoleon Falck samana vuonna kuin isä. Kautua joutui nyt pojille laamanni Paul Emil ja översti Oskar Falckille, sittenkun nämä olivat lunastaneet sisariensa Alexandran ja Maria Lovisan osuudet. Mutta jo v:nä 1855 erosivat veljekset ja jakoivat omaisuutensa siten, että Paul Emil Falck sai Leineperin ja Oskar Falck Kautuan.

Översti Oskar Falck syntyi Kautuassa helmikuun 10 p:nä 1807, tuli ylioppilaaksi 1824, antautui sota-alalle ja kohosi vänrikiksi 1:ssä suomalaisessa tarkk'ampujapataljoonassa 1828; seuraavana vuonna hänet siirrettiin henkivartioväen suomalaiseen tarkk'ampujapataljoonaan ja hän tuli aliluutnantiksi 1830. Hän oli mukana Puolan sodassa 1831 ja sai mitalin Varsovan piirityksessä, tuli kapteeniksi 1838 ja överstiluutnantiksi 1842 sekä Suomen krenatieripataljoonan päälliköksi v. 1846; sai siitä eron överstin arvolla 1850. Hän oli v:sta 1847 naimisissa vapaa-herratar Johanna Charlotta Mellinin kanssa. Översti Falckin aikuisista tärkeimmistä tapahtumista on jo yllä kerrottu. Hän kuoli v:nä 1866. Tehdasta jäi nyt hoitamaan hänen leskensä palkatun väen avulla. Vieraat tehtaanhoitajat eivät aina välittäneet siitä, tuottiko liike voittoa vai tappiota omistajilleen. Erästäkin heistä kerrotaan vielä, että hän tahallaan antoi tehtaan rappeutua ja velkautua pakottaakseen omistajia myymään sen ja saadakseen sitten itse ostaa sen. Kankirautapaja lieinee enimmäkseen saanut seisoa, kun ei ollut rahaa sysien oston. Sen lisäksi vietettiin Kautuassa isoista elämää ja varsinkin kesäisin olivat kaikki ovet vieraille selkoselällään.

Falckin perhe lieinee muuttanut Turkuun v:nä 1874 ja siihen päättyy Falckien aikakausi Kautuan historiassa. Mutta vielä

tänäkin päivänä elää salaneuvoksen ja överstin muisto vanhan kansan keskuudessa ja monet ovat ne tarinat, joita näistä aikoinaan mahtavista miehistä tiedetään kertoa heidän entisillä elonmaillaan.

XIII.

KAUTUA AHLSTRÖMIN AIKANA.

*Kaunis ilma ratkaisee kysymyksen Kautuan ostosta. —
Nimetön kirje. — Kaunissaaren saha rakennetaan v:na 1874.
— Kautua Vilhelm Ahlströmin aikana.*

Lähtiessään Kautuata ostamaan kuuluu Ahlström olleen kahden vaiheilla, tekisikö kaupan vai jättäisikö sen tekemättä. Hänen herkkää ja tunnelmallista mieltänsä kuvaava on, että kysymyksen ostamisesta — hänen oman kertomuksensa mukaan — lopullisesti ratkaisi — kaunis ilma. Hänen perille tullessaan ja illalla siellä ollessaan oli pilvistä ja sateista. Yöllä asiata arvellessaan päätti Ahlström olla kaupan ryhtymättä. Mutta aamulla oli taivas kirkas ja aurinko paistoi, valaisten kosken kuohuja ja ikivanhain honkien latvoja. »Minä ostan sen sitenkin!» päätti hän ja niin siirtyi Kautua hänen käsiinsä. Ahlströmin omaiset ovat tämän kirjoittajalle kertoneet, että hän useinkin sai parhaat aatteet uusiin yrityksiin kauniissa luonnossa.

Onhan kuitenkin itsestään selvää, ett'ei satunnainen tunnelma ollut ainoa vaikutin tämän kaupan tekoon. Yhtenä semmoisena sanotaan myöskin olleen Ahlströmin pelko, että Stu-

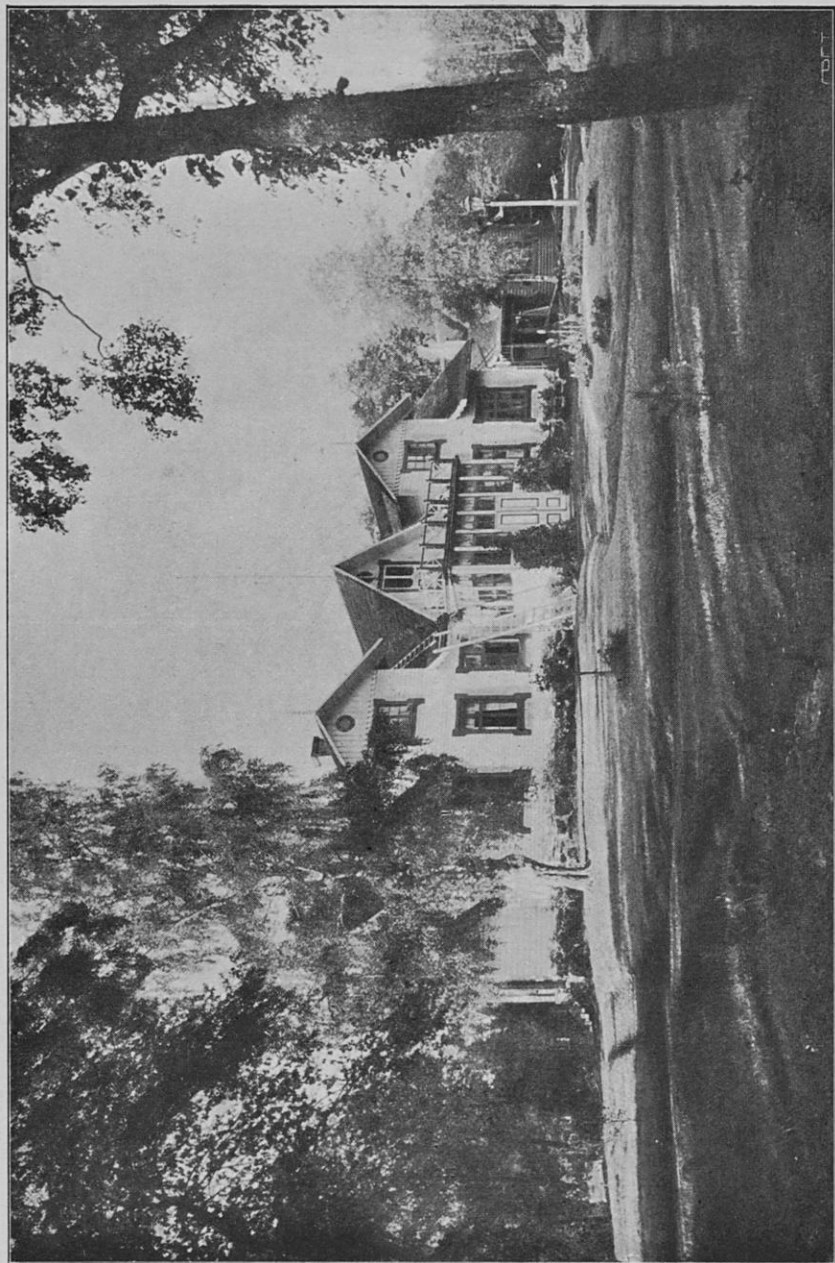
artien uhkaus Noormarkun perinnöksi ostosta mahdollisesti tulisi toteutumaan. Siinä tapauksessa olisi hänen täytynyt palata takaisin Lankoskeen. Siihen ei hänellä kuitenkaan enää ollut halua, hän ei tahtonut »mökkiin, kun oli saanut talossa asua.»

Päävaikuttimena lieene kuitenkin ollut halu yleensä laajentaa liikettä, johon sekä Kautuan omat että koko sen seudun hyvät metsät ja mukavat vesistöt tarjosivat erinomaista tilaisuutta. Ett'ei Ahlström erehtynytäkään laskuissaan, siitä on todistuksena graafillinen liite Kaunissaaren höyrysahan kannattavuudesta.

Kauppa kirja allekirjoitettiin maaliskuun 24 p:nä 1873. Paitse Ahlströmin nimeä nähdään sen alla leskirouva Charlotta Falck omasta ja alaikäisten lastensa Bernhardin, Agneksen ja Eleonoran puolesta, Hanna ja Ebba Falck sekä Oskär Falck. Kaupan mukana seurasi rautatehdas kaikkine irtaimistoineen, myllyt ja muut laitokset, hevoset ja karja sekä vuokraoikeus lastauspaikkaan Rauman kaupungissa. Tehtaan maatilat olivat silloin seuraavan-nimiset ja -suuruiset: verotilat Lamppu $\frac{3}{8}$ manttaalia ja Ääri $\frac{3}{8}$ m. Kautuan kylässä, Tuurila $\frac{7}{12}$ m., Kylä-Härkälä $\frac{3}{8}$ m., Metsä-Härkälä $\frac{3}{8}$, Vainio-Kerola $\frac{1}{3}$ m. ja Kylä-Kerola $\frac{1}{3}$ m. Mestilän kylässä sekä verorusthollit Tapola I $\frac{5}{12}$ m. ja Uotila I $\frac{1}{12}$ m. Kautuan kylässä.

Kauppahinta oli 380,000 markkaa, josta laskettiin verotilain hinnaksi 100,000 markkaa ja sama verta rusthollien hinnaksi, tehtaan hinnaksi 165,000 markkaa ja irtaimiston hinnaksi 15,000 markkaa. Omaisuuden arvon voinee kuitenkin laskea ainakin toista vertaa suuremmaksi, päättäen siitä, että Ahlström arvatavasti tässäkin kaupassaan oli noudattanut usein lausumaansa periaatetta, että jos mieli tehdä kannattavaa kauppaa, ei saa maksaa kuin puolet ostetun arvosta. Muutamia vuosia myöhemmin hän todella arvostelikin Kautuan 700,000 markaksi.

Kauppasumma suoritettiin siten, että siitä jo lokakuussa samana vuonna oli lyhennetty 205,000 markkaa ja ei kauvan

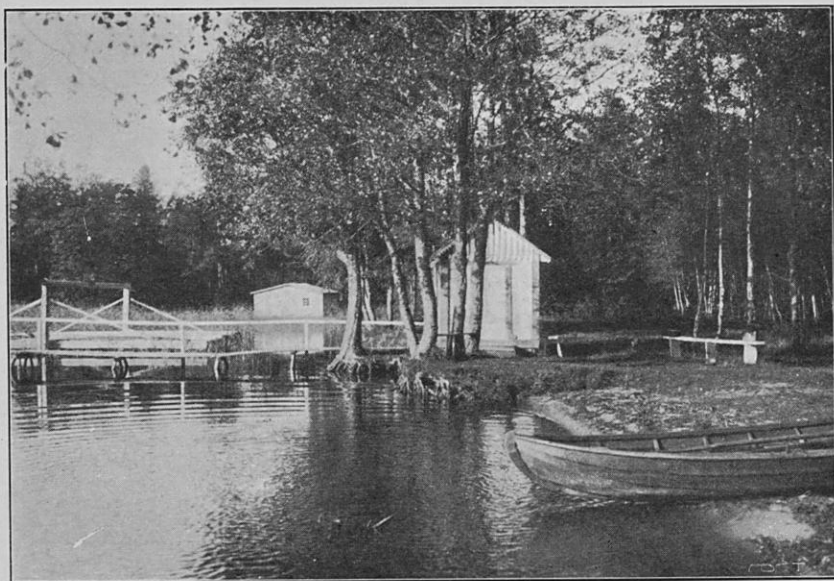

Kautuan nykyinen päärakennus.

senjälkeen 51,000 m., niin että v:n 1874 lopussa oli jälellä vaan kiinnityslaina 124,000 markkaa. Näin suurten rahamääräin suorittaminen niin lyhyessä ajassa näyttää kohdanneen jonkinlaisia vaikeuksia, vaikka puutavaraliike antoiakin hyviä tuloksia. Loka-kuussa kirjoittaa Ahlström J. W. Liljalle Turkuun ja vapaaherra J. A. von Bornille Helsinkiin pyytäen lainaksi 150,000 markkaa. Päättäen ennen esitetetyistä Anian Bäckströmin kirjeistä, joissa tämä kesällä 1873 valittaa vaikeita vekseliseikkoja, lienee silloinen rahapula ainakin osaksi aiheutunut Kautuan kauppahinnan suorittamisesta, johon lisäksi vielä tuli noin puolensadan tuhannen menot tehtaalla toimitettavista uudistuksista ja korjauksista. Arvattavasti kävi asema seuraavana vuotena vieläkin vaikeammaksi, kun puutavaran hinnat laskivat ja Ahlström v:na 1874 oli rakentanut Kaunissaaren höyrysahrankin. Tätä arvelua tukee se, että hän huhtikuun 22 p:nä yhtäkkiä lähettää »Göteborgs Handels- ja Sjöfartstidningiin», Kristianian »Morgenbladetiin» ja Lontoon »Timesiin» ilmoituksen, jossa tarjoo sekä Kautuan että Kaunissaaren myytäväksi. Kun ilmoitus kohta sen jälkeen peruutettiin kahdesta viime mainitusta lehdestä, näyttää siis siltä kuin Ahlström heti senjälkeen olisi muuttanut mielensä. Kenties vaikutti myyntiaikomukseen myöskin hänen senaikainen kovin huono terveytensä, joka kenties ei oikein jaksanut kantaa laajentuvan liikkeen painoa. Kun Lilja huhtikuussa 1874 tarjoo Ahlströmille maita ja metsiä, vastaa tämä että »koska hän jo on hankkinut itselleen niin, paljon maatiloja, ei hän tahdo panna kiveä kuorman päälle.»

Mutta joskin Ahlströmin asema siihen aikaan kenties olikin jossain määrin arveluttava, niin riensivät hänen vihamiehensä sitä vielä pahemmaksi kuvaamaan. Yksi heistä, kuka sitten lienee ollutkaan, koetti hyvinkin ilkeällä ja salakavalalla tavalla vahingoittaa hänen luottoaan ulkomailla. On olemassa eräs herroille G. F. Neame & C:lle Lontoosen Porista 26/11 74 lähetetty väärennetyllä käsialalla kirjoitettu nimetön kirje, joka

suomennettuna kuuluu näin: »Elkää ryhtykö asioihin A. Ahlströmin kanssa *ilman täyttä vakuutta*. Asema ei ole kauvan kestävä, Ahlström on poikansa holhooja. Näillä varoilla, 150,000 markalla, on etuoikeus ennen muita. Tulevat sitten kiinnitykset y. m. Etuoikeudettomat eivät saa mitään. Katsokaa eteenne aikoiinaan! Nimetön varoitus ei ole aina halveksittava. X.»

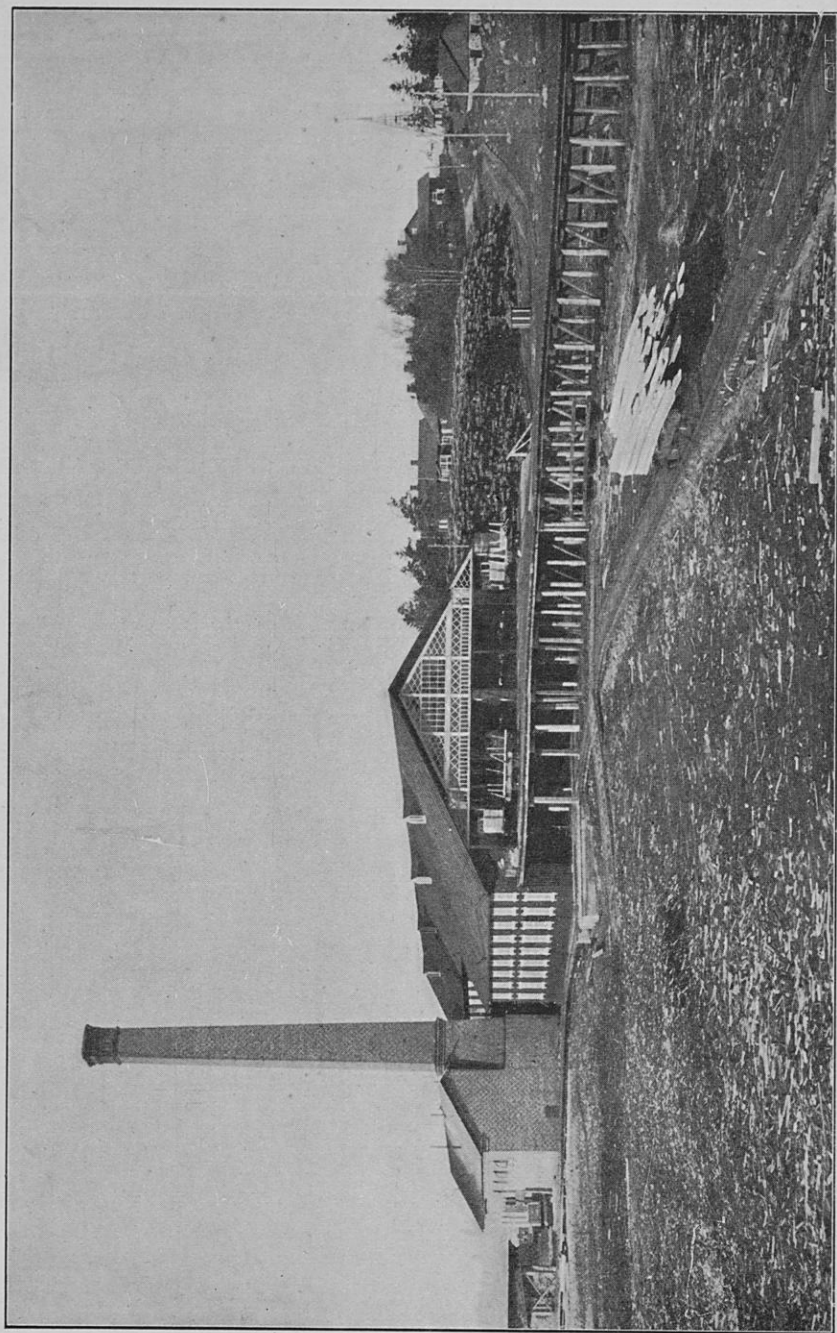
Pyhäjärven ranta Kautuassa.

Kirjoittaja ei kuitenkaan saavuttanut tarkoitustaan. Nimetön kirje lähetettiin Ahlströmille »todistukseksi siitä luottamuksesta, mikä meillä on Teihin.» Neamen turkulainen asiamies, joka tämän kirjeen lähetti Ahlströmille, oli jo sitä ennen eli huhtikuun 13 p:nä saman asian johdosta kirjoittanut Ahlströmille: »Jos minä olisin pannut mitään arvoa niihin pahoihin huhuihin, joita K. H:sta oli liikkeellä, kun tulin tänne, niin en olisi epäillyt omalla kustannuksellani tekemästä tuota lyhyttä matkaa Poriin, mutta juuri senvuoksi, ett'en katsonut niitä uskottaviksi, en vä-

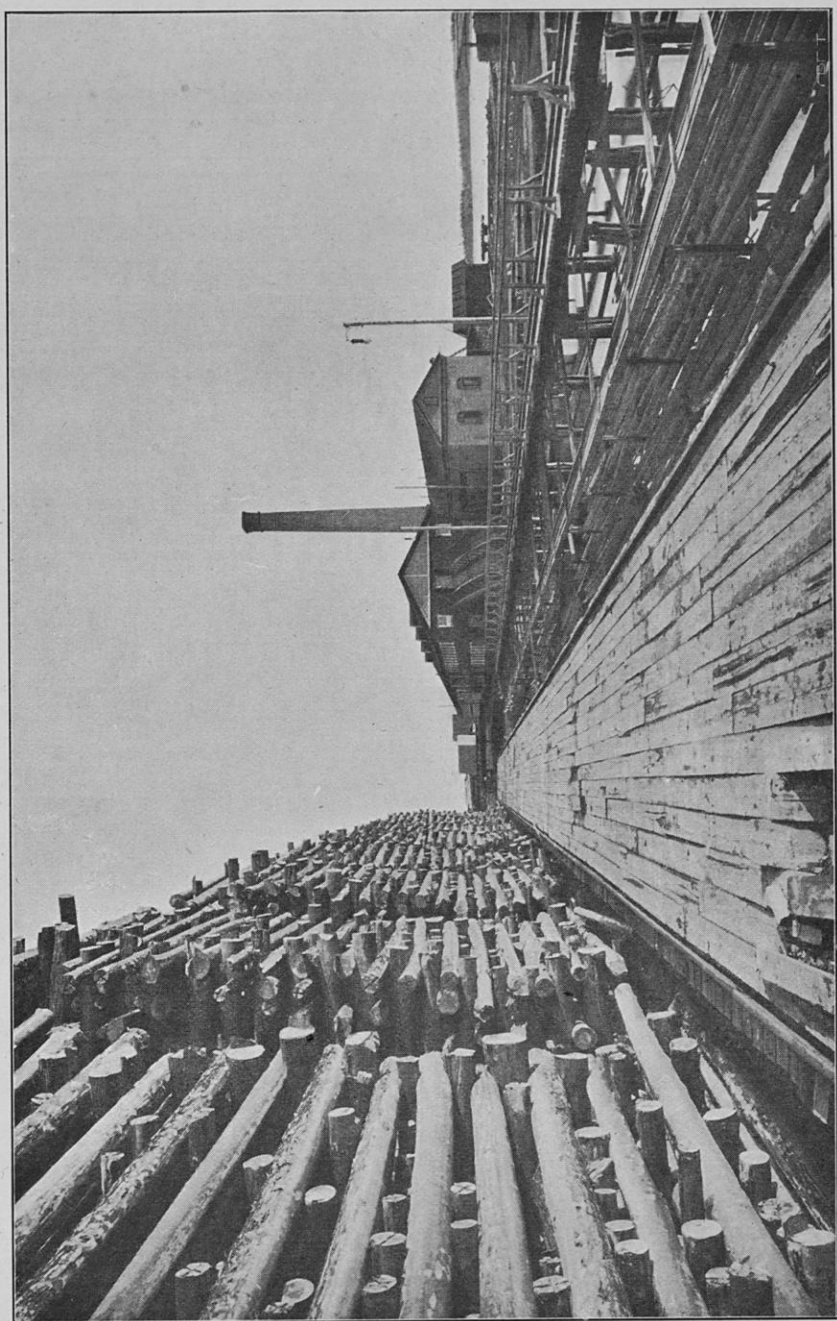
littänyt ottaa askeltakaan saadakseni itse puolestani selkoa siitä, kuinka asiat olivat, vaan kirjoitin vaan Poriin saadakseni tietää syytä näihin huhuihin. En myöskään ole rivilläkään ilmoittanut siitä Neamelle, joka ei liioin myöskään ole minulta kysynyt mitään K. H:n asiain tilasta sen jälkeen kun kävin Lontoossa. Kun myöskin muilta tahoilta olen saanut vahvistusta K. H:n omille tiedoille, niin en huoli tehdä hyödytöntä matkaa Poriin ja toivon, ett'ei K. H. pane pahaksensa, että olen koettanut saada selkoa asiain oikeasta tilasta, koska minulla siten on parempi tilaisuus torjua K. H:n asemasta kierteleviä heikontavia huhuja.»

Vastaanotettuaan Kautuan, joka tapahtui heinäkuun 1 p:nä 1873, ryhtyi Ahlström heti sen rappeutuneita laitoksia kuntoon panemaan. Ensiksi aiottiin panna tehtaan vanha, yksiraaminen saha uuteen kuntoon, mutta tästä aikeesta luovuttiin melkein kohta ja sahaliike siirrettiin Kaunissaareen. Kautuan saha on käymässä vaan kotitarvesahausta varten — ja on se tehnyt tätä työtään uskollisesti viimeiseen saakka, niinkuin vanha kankeajalkainen hevonen pieniä kotiajoja, samalla kuin nopealiikkeen ja voimakas kilpajuoksija — Kaunissaari — päivässä taivaltaa sen, mihin toinen tarvitse vuoden.

Rautatehdas sen sijaan perin pohjin korjattiin ja meneteltiin sen kanssa, niinkuin samaan aikaan Noormarkussakin s. o. vanha saksantaonta muutettiin franche-comté-taonnaksi kahdella ahjolla, kahdella kankirauta- ja yhdellä meltorautavasaralla. Samalla hankittiin myöskin uusi ajanmukainen kolmesilinterinen lietsomakone. Nämä muutokset olivat kaikki hyvään tarpeeseen, sillä raudan menekki oli tähän aikaan Kautuassa samoin kuin Noormarkussakin erittäin hyvä. Uusi paja valmistui lopulla vuotta 1874. Mainittuna vuonna ostettiin takkirautaa 3,823 kipp. 97,414 markan arvosta ja tuotiin tämä enimmältään Ruotsista sekä ainoastaan vähäiseksi osaksi Teijosta ja Leineperistä. V:nä 1877 ostettiin takkirautaa 2,308 kippunaa 44,176 markasta. Valmis-

Kamissaaren höyrysaha.

Kaunissaaren höyrysaha.

tusmäärä oli v:nä 1874 1,365 kippuntaa ja tulo 90,004 m., v:nä 1875 2,223 kipp. ja tulo 107,129 m., v:nä 1876 2,064 kipp. ja tulo 96,281 m. sekä v. 1877 1,816 kipp. ja tulo 83,976 m.

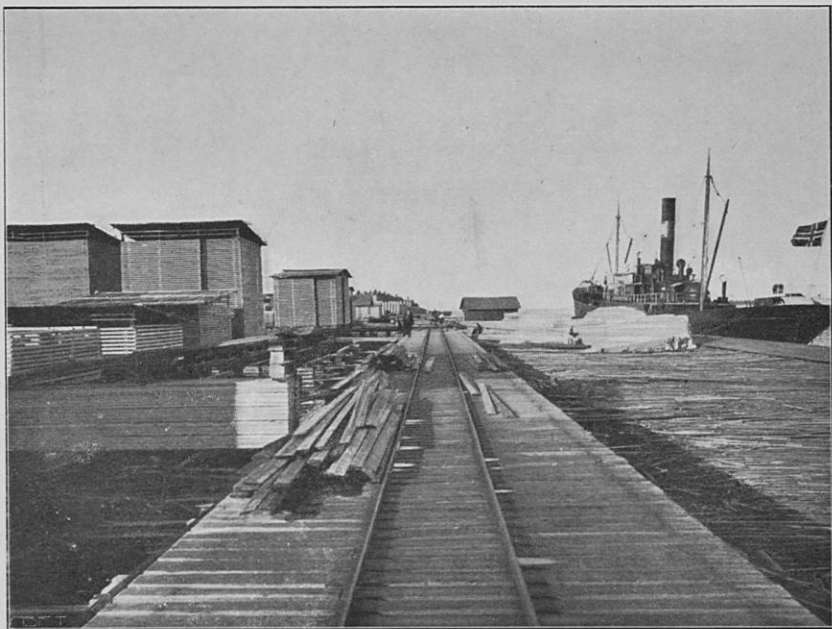
Kautuan tehtaan mailla harjoitetusta maanviljelyksestä mainittakoon, että siellä joku vuosi ennen myyntiä eli v:nä 1871 korjattiin 188 tynnyriä rukiita, 89 t. ohria ja 329 t. kauroja. Heiniä saatiin 12,590 leiviskää. Karja, 29 lehmää, oli vuokrattu 45 markasta lehmää kohti, joille talo antoi ruuan. V:nä 1873, jolloin Ahlström ensi kerran sai korjata sadon, oli se 239 t. rukiita, 77 t. ohria ja 361 t. kauroja.

Pääesineenä Kautuan niinkuin Ahlströmin muissakin liikkeessä oli kuitenkin puutavara eikä rauta. Kohta Kautuan ostettuaan hän ryhtyikin käyttämään sillä taholla saatavissa olevia metsiä, etupäässä ostometsiä, aikoen sahauttaa ne Kautuan vesisahassa. Mutta kun ilmaantui tilaisuus sahan perustamiseen meren rannalle Eurajoen suuhun, keskeytettiin Kautuan sahan kuntoonpano ja annettiin puiden uida sen ohitse Kaunissaareen.

Kaunissaaren saha on Ahlströmin laajan liikkeen historiassa sikäli huomattava, että se oli hänen ensimmäinen höyrysahansa, ell'ei ota lukuun Porissa v. 1872 perustettua uutta höyrysahaa, jonka osakkaana hän oli kauppiasten G. Wentzelin ja A. Rohden kanssa.

Kaunissaaren saha perustettiin paikkaan, jonka muut jo olivat sahanpaikaksi valinneet. Hra K. E. Francke oli näet v:nä 1872 vuorineuvos Lars Magnus Björkenheimin kuolinpesältä vuokrannut yhden osan Isoa-Kaunissaarta Vuojoen kartanon maalta kuin myöskin Verkkarin niemen työväen asuntoja varten 3,000 markan vuotuista vuokraa vastaan. Tämän oikeutensa siirsi hra Francke 24 p:nä marraskuuta 1873 Reposaaaren höyrysaahasakeyhtiölle, joka kuitenkin luovuttuaan sahan rakentamisen aikeesta — kenties kilpailun pelossa — siirsi kaiken liikkeensä Reposaaaren ja vuorostaan 9 p:nä toukokuuta 1874

luovutti Kaunissaaren sahan paikan Ahlströmille. Jo sitä ennen eli tammikuussa samana vuonna näyttää Ahlström tehneen varman päätöksensä sahan rakentamisesta Kaunissaaren seu-
duille, jonne hän helmikuussa lähetti molemmat Bäckströmit sopivaa sahan sijaa etsimään. Siitä päättäen olisi Ahlström siis hankkinut maata ja rakentanut sahansa, vaikk'ei olisikaan

Kaunissaaren lastauspaikka.

saanut haltuunsa tuota ennen vuokrattua paikkaa. Sahan sijoittaminen jonnekin Eurajoen suuhun olisikin ollut välttämätöntä maksoi mitä maksoi, koska ilman meren rannalla olevaa sahaa Kautua olisi menettänyt suurimman osan merkitystään.

Maaliskuussa matkustelee Anian Bäckström sitten eri tahoilla Ruotsissa uuden sahan koneistoa tiedustelemassa. Hän tekee hyvin tarkkaa selkoa huomioistaan näillä matkoilla ja suosittelee sahan yhteyteen laitettavaksi myöskin n. k. stäävi- eli kimpisaha-

laitosta, jota Ahlströmin sahoissa tähän saakka ei vielä ollut. Sahan koneisto tilattiin sitten Köpingin konepajasta ja maksettiin siitä 32,178 m. Lopulla vuotta 1874 oli saha valmis ja paikoillaan Kaunissaaressa. Siihen kuului paitse 30 hevosen voimaista höyrykonetta 2 yksinkertaista raamia, 1 kaksinkertainen sirkkelisaha ja 3 kimpisahaa. Rakennuksineen kaikkineen maksoi saha yhteensä 141,118 m. 51 p.

Tuskin oli saha maaliskuussa 1875 alkanut sahauksensa, kun sen hoitaja Ivar Lindroth ilmoittaa sahan menneen rikki. Vasta kuukauden kuluttua oli kone taas kunnossa ja sahasi ensi viikolla noin 1,300 tukkia, mutta toisella jo noin 2,500. Kuukauden päästä eli toukokuun 25 p:nä oli uudesta sahasta mennyt läpi 10,314 tukkia ja sahatuksi oli tullut 173^{1/2} standerttia. Lähinnä seuraavina vuosina valmistui Kaunissaaressa noin 1,500 standerttia vuodessa.

Kaunissaari oli kohta sahauksen alettua hyvä ja kannattava yritys ja pysyi semmoisena yhä edelleen, se kun melkein ilman kilpailua voi saada raaka-aineita laajoilta seuduilta mukavia väyliä myöten ja kun sillä niinkuin Ahlströmin muillakin sahoilla oli tukenaan ja takanaan sahanomistajan omat metsät. Olisi varmaankin ollut huono kauppa, jos Kautua ja Kaunissaari olisivat tulleet myydyiksi, vaikka niistä olisikin saatu pyydetty hinta eli yhteensä 1,100,000 m. Kaunissaaren sahan arvoa lisää vielä se, että siinä on mainio satama, jossa 16 jalan syvässä kulkevat laivat voivat ottaa lastia aivan laiturin ääressä ja josta ne melkein linjasuoraa väylää myöten sitten pääsevät suoraan aavalle merelle.

Tämän yhteydessä sopinee vielä mainita muutama sana Kautuan tehtaan myöhemmistä vaiheista. Ahlströmin poika ensimmäisistä naimisista August Vilhelm Ahlström oli, käytyään ensin Porin koulun ja sitten Vaasan lyseota, ulkomailla matkustaessaan 1877 mennyt naimisiin leskirouva Louise Poussadoux'n kanssa Pariisista. Äidin perintöosuudesta, joka oli kasvanut

400,000 markkaan, antoi Ahlström pojalleen Kautuan, pidättäen kuitenkin itselleen seitsemäksi vuodeksi kaikki juurelta 10-tuumaiset honka- ja kuusipuut.

Vaikka Kautua näin joutuikin toiselle omistajalle, jäi Ahlström kuitenkin todellisuudessa yhä edelleenkin sen hoitajaksi tai ainakin sen liikkeen ylimmäksi valvojaksi, kun näet Vilhelm Ahlström enimmäkseen oleskeli ulkomailla.

Vilhelm Ahlströmin aikana käytiin pari oikeusjuttua, joista tässä muutamain sanoin mainittakoon. Salaneuvos Falckin aikana oli kuten muistettanee v:nä 1812 hänen ja eräiden myllynomistajain kesken tehty sopimus, että myllynomistajat eivät saisi ottaa vierasta eloa jauhettavakseen. Nyt olivat myllynomistajat rakentaneet uuden myllyn vanhan paikalle ja lisänneet kivi-parien lukua sekä alkaneet jauhaa muille. Kun Ahlström katsoi tämän sotivan sopimusta vastaan, nosti hän jutun myllyn sulkemisesta. Asia sovittiin kuitenkin jonkun ajan kuluttua v:nä 1880 niin, että myllynomistajat saisivat ikuisiksi ajoiksi pitää myllynsä, kun jättivät sikseen Ahlströmiä vastaan alkamansa riidan Kautuan tullivesimyllystä ylisessä koskessa. — Toinen juttu koski kalaveden jakamista Pähjyjärven, joka jako toimitettiin v:nä 1883 ja jossa kalavesi jaettiin Kautuan ja Heikkilän tilojen välillä syrjäyttämällä muut tilat Sorkkisten kylässä ja Kirkonkylässä. Siitä syntynyt riita päättyi v:nä 1889 niin, että vuoden 1883 jako jäi pysyväksi.

Vilhelm Ahlströmin aikana lisääntyivät teollisuuslaitokset Kautuassa siten, että vanha yksiraaminen kotitarvesaha v:nä 1880 muutettiin kaksiraamiseksi vientitavaran sahaustakin varten. Perustettiinpa meijerikin, vedellä käypä.

Vilhelm Ahlström kuoli v:nä 1888 Amiensissä Ranskassa. Vainajan leskeltä ja hänen alaikäiseltä tyttäreltään Andrée Louiselta osti Antti Ahlström Kautuan siellä pidetyssä huutokaupassa syysk. 24 p:nä 1889 400,000 markasta, tullen siis uudestaan tämän kartanon omistajaksi.

Olisi luullut — ja niin tulee usein ajatelleeksi Ahlströmin liikkeen laajentumista seuratessaan — olisi luullut, että hän ainakin silloin, kun oli ostanut Noormarkun ja kohta sen jälkeen Kautuan ja sen yhteyteen rakentanut sahan, olisi saanut vaikutushalunsa tyydytetyksi. Olisi luullut, että »metsä- ja rautarikas Antti» nyt suuremmalla syyllä olisi suonut itselleen lepoa, kun hänen terveytensä yhäkin oli huononpuoleinen. Olisi vielä luullut, että vasta voitettut rahalliset vaikeudet olisivat pidättäneet häntä uusiin vastuksiin antautumasta. Niin päättelee hänen jälkiensä tutkija ja niin päättelivät ja päivittelivät hänen omat aikalaisensakin, kun kuulivat, että hän v:nä 1877 taas oli ostanut uuden tehtaan ja uuden kartanon, nimittäin Leineperin eli Fredriksforsin. »Ahlström on tullut hulluksi», huudettiin, kun vielä kuultiin, että Leineperi oli maksanut lähes miljonan markkaa. Ahlström oli kuitenkin vaan tehnyt hyvän kaupan.

Mutta Leineperi vaatii oman erityisen lukunsa teoksessa, jossa puhutaan Ahlströmin elämäntyöstä.

XIV.

FREDRIKSFORS ELI LEINEPERI.

Esihistoriaa. — Anola ja Leineperi Hornien, Kurkien Finckein ja Lillienstedtin hallussa v. 1544—1768. — Berndt Johan Hastfer perustaa Fredriksforsin rautaruukin 1770. Hastfer myy tilansa ja tehtaansa asessori Jonas Beckmanille 1781. — Beckmanin aika 1781—1817. Beckman laajentaa tehdasta ja tiluksia. — Leineperi Suomen valtiolla 1817—1830. — Senaattori Anders Henrik Falck ja laamanni Paul Emil Falck Leineperin omistajina 1830—1858. — Hiiliriita Anolan kanssa. — Lönegrénin aika 1858—1870. — Ruotsalainen yhtiö ostaa Leineperin kreivi Creutzilta 1872 ja myy sen Ahlströmille 1877.

Ennenkun käymme kertomaan Fredriksforsin eli Leineperin tehtaan ja tilusten liittämisestä Antti Ahlströmin alueihin, tehkäämme tapamme mukaan selkoa niiden edellisistä vaiheista. Vaikk'ei tämän tehtaan enemmän kuin muidenkaan hänen haltuunsa joutuneiden tehtaiden ja tilusten aikaisempi historia suorastaan kuulukaan Ahlströmin elämän työhön, luo se siihen kuitenkin selvittävää valoansa. On näet opettavaa nähdä, kuinka paikkakunnan aineellinen kehitys vähitellen valmistaa sitä suotuisaa tulosta, joka saavutettiin vasta silloin, kun tämä

ja muut omistukset joutuivat Ahlströmin haltuun. Sekä Kautua että Noormarkku, mutta etenkin Leineperi olivat tietystikin eri aikoina ja eri miesten käsissä elättäneet hoitajansa ja omistajansa, mutta lopulta ne kuitenkin olivat velkaantuneet ja rasittuneet osaksi omistajainsa kykenemättömyyden, osaksi voittamattomien vastusten tähden. Maanviljelys kannatti kyllä paremmin tai huonommin, mutta mitään loistavia tuloksia ei sillä saavutettu. Raudan valmistus antoi yleensä huononpuoleisia tuloksia, kun tehtaat olivat liian kaukana helpompien kulku-
neuvojen varsilta ja raaka-aineiden, hiilen ja malmin, saanti oli sekä vastuksellista että niukkaa. Ainoastaan monopoolijärjestelmän avulla ja maanviljelyksen kustannuksella tapahtuvan talonpoikain rasittamisen avulla saattoi se jonkun aikaa jotakuinkin menestyä, voimatta kuitenkaan koskaan kohota suurempaan kukoistukseen. Vasta sitten kun puutavaraliike pääsi oikeaan vauhtiinsa ja kun uudet olot loivat uuden miehen, joka osasi niiden mukaan toimia, alkoi myös uusi aika näille omistuksillekin. Mutta jos se oiva olotila, jossa nämä omistukset tätä nykyä ovat ja jossa ne toivottavasti tulevat Antti Ahlströmin traditsionia pyhänä pidettäessä edelleenkin pysymään, onkin suureksi osaksi hänen ansionsa — ja hyvinkin suureksi osaksi juuri *hänen*, sillä eihän mikään olisi estänyt Lönegreniä ja Falckeja yhtävähän kuin ruotsalaista yhtiötäkään, puutavaraliikkeen elvyttyä, käyttämästä konjunkttureja hyväkseen — niin on kuitenkin muistettava että hänkin on rakentanut edeltäjäinsä työlle. Nehän olivat ne, jotka, mainitaksemme vaan Leineperin, kokosivat sen nykyiset laajat tilukset, kävivät sen rajat, ojittivat sen pellot, kokosivat yksiin säiliöihin sen vedet, rakensivat pajat, uunit ja masuunit, meijerit, navetat ja tallit, mutta ennenkaikkia hoitivat entisiä metsiään ja hankkivat melkoisen määrän uusia. Varsinkin on asessori Jonas Beckman tässä suhteessa muistettava, mutta myöskin muut Leineperin ja Anolan omistajat. Oikeus ja kohtuus siis vaatii, että heillekin anne-

taan paikkansa renkaina siinä ketjussa, jonka eri osia tämä kertomus kokee liittää yhteen.

Leineperin samoin kuin Noormarkun ja Kautuankin aikakirjat vievät meitä sangen kauvas menneisyyteen. Kun sen historia aina sangen myöhäisiin aikoihin saakka eli alkupuolelle viime vuosisataa liittyy Anolan historiaan, on tässä paikallaan johtaa mieleen myöskin Anolan ja sen monta kertaa hyvinkin kuuluisien omistajien vaiheita.

Anolan allodiaalisäteri, jonka maalla Ulvilan kirkon ennen vanhaan luullaan olleen rakennetun — seikka, mihin viittaa myöskin Kirkkosaaren nimi — tavataan *) asiakirjoissa ensi kerran sen ensimmäisen tietyn isännän nimen Pietari Olavinpojan yhteydessä. Pietari Olavinpoika, joka eli vuoden 1480:n tienoissa oli Alissa Henrikintytär Hornin, Kankaisten rouvan poika, joten siis Anolan ensimmäinen tunnettu omistaja oli sittemmin niin mainiota Horn-sukua. Pietari Olavinpoika kuoli lapsetonna ja luultavasti nuorella iällä, jolloin Anola joutui hänen äidilensä. Tämä ei kuitenkaan omistanut kauvankaan Anolaa, vaan möi sen tai oikeastaan neljä tilaa sen nimisestä kylästä miehensä Maunu Niilonpojan ja veljensä Klaus Henrikinpojan suostumuksella 17 p:nä tammikuuta v:nä 1488 Turun kaupungin raatimiehelle Laurentius Juhonpojalle **) 40 markasta Ruotsin rahaa. Laurentius Juhonpojan jälkeen näyttää Anola jonkun aikaa olleen Djekn suvun hallussa*), jonka suvun jäsenistä eräät ovat tehneet nimensä kuuluisiksi suurella anteliaisuudellaan kirkollisia laitoksia kohtaan. Yksi tämän suvun jäsenistä, Pietari Antinpoika Djekn, antoi Anolan palkinnoksi uskollisesta palveluksesta erälle Juho Säckille.

Säckiltä joutui Anola Kurkien suvulle ja omistivat he sitä sitten pitkät ajat. Anolan ensimmäisenä Kurki-nimisenä omis-

*) Niilo Avellanin käsikirj.

**) Lagus: Finska adelns gods och äter.

tajana mainitsee Lagus*) Knut Eerikinpojan (Kurjen), joka v. 1489 oli nainut Elina Klauntytär Kurjen ja v:na 1512—15 oli Pohjanmaan ja Satakunnan laamannina ja nimitettiin v:na 1523 valtakunnan neuvokseksi. Niilo Avellan väittää kuitenkin teke-
miensä arkistotutkimusten perustuksella **) että Anola vasta v:na 1544 joutui Kurkien haltuun, jolloin sen osti edellisen ainoa poika, Juho Knuutinpoika, saaden siihen kiinnityksen v. 1550***). Hän oli syntynyt v:na 1503, tuli, v:na 1535, hankin Pohjanmaan ja Satakunnan laamanniksi ja kuoli ennen vuotta 1583. Häntä sanotaan Laukon ja Anolan herraksi. Hänelle mainitaan hänen rälssitilanaan v:na 1570 kuuluneen myöskin Suoliston kylässä oleva Keron tila, joka sen jälkeen seurasi raja ja pyykkitilana Anolaa.

Juho Knuutinpojalla oli kaksi poikaa, Akseli ja Knuutti, joista edellinen sai omakseen Anolan, jälkimäinen Laukon.

Kun Anola Akseli Kurjen kautta ja hänen siellä asuessaan liittyy maamme historiassa mainittujen merkkipaikkain lukuun, niin kerrottakoon tässä jotain tilan kuuluisasta omistajastakin.

Akseli Kurki, Anolan herra, oli syntynyt 1555 ja mainitaan v:na 1581 luutnanttina ja 1583 ratsumestarina. V:na 1587 hän tehtiin tuomariksi ylisessä Satakunnassa ja 1590 Vehmaan kihlakunnassa. V:na 1593 sai hän valtakirjan olla kuninkaan käskynhaltijana Suomessa. Nuijasodan puhjettua joutui hän sen pyörteihin. Talonpojat toivoivat voivansa saada hänet pakotetuksi rupeamaan heidän johtajakseen ja yksi osasto nuijamiehiä riensi Ulvilan kautta Turkuu kohti, mutta Kurki asettuikin vastarintaan ja voitti heidät Anolan läheisyydessä joulukuussa v:na 1596. Seuraavana vuonna oli hän Klaus Flemingin kanssa sotaretkellä Pohjanmaalla, jolloin talonpoikaikapina lopullisesti kukis-

*) Ennen mainittu teos s. 114.

**) Valtioarkiston tuomiokirjat v:lta 1550.

***) Valt. ark. nidos 241.

tettiin. Hän näkyi olleen suora soturi, joka arvelematta teki velvollisuutensa, mutta ei muutoin tahtonut politiikan mutkiin sekaantua. Ollen sukunsa ja asemansa puolesta Suomen etevimpiä miehiä, on hän kuitenkin näkyvillä kaikissa näiden vuosien tapahtumissa. Kuningas Sigismundin ja Kaarle herttuan taisteluissa oli hän kuninkaan puolella, joka määräsi hänet Suomen sotaväen ylimmäksi käskijäksi. Kohta näki hän kuitenkin, ettei Sigismundin lupaamaan apuun ollut luottamista, mutta ryhtyi siitä huolimatta asianhaaran vaatimiin varustuksiin herttuata vastaan. Hänen sotajoukkonsa joutui täydellisesti tappiolle Marttilan tappelussa v:nä 1599 ja jäännökset pakenivat Viipuriin. Viipuri valloitettiin, Akseli Kurki joutui vangiksi ja tuomittiin Turussa kuolemaan, mutta säästettiin enempää tutkintoa varten ja vietiin Stålarmin kanssa Tukholmaan. Siellä hänet yhdessä Stålarmin kanssa vietiin mestattavaksi, vaan molemmat kerrat tuomion toimeenpano lykättiin tuonnetemmaksi. Seuraavana vuonna, kun Linköpingin valtiopäivillä useat vangitut valta-neuvokset mestattiin maaliskuun 20 p:nä, annettiin vihdoin Stålar-
armille ja Kurjelle heidän henkensä anteeksi; he kohta sen jälkeen kuljetettiin vakinaiseen vankeuteen Gripsholman linnaan. Tässä istuivat he lähes kaksi vuotta, kunnes vihdoin sisällisen taistelun maininki oli jotenkin asettunut. Tammikuun 9 p:nä 1602 Turussa kokoon tullut Suomen aatelisto pyysi Kaarlelta armoa molemmille; — seuraavana kesänä tuotiin heidät Tukholmaan ja saivat he syksympänä vapautensa sekä tiluksensa takaisin. Kurki silloin lähetettiin Liivinmaalle rauhansovintoa alottamaan puolalaisten kanssa ja käytettiin häntä seuraavina vuosina useissa toimissa, vaikka Kaarlen entinen epäluulo häntä vastaan tuon tuostakin näkyy uudesta virinnee. Joulukuun 9 p:nä 1604 Kurki määrättiin Suomen sotaväen ylimmäiseksi everstiksi; mutta jo kuukautta myöhemmin kuningas sanoo havainneensa, että Akseli Kurki ei vielä ole »oikein vaatteisinsa asettunut», jonka tähden hän erotettiin virkatoimistaan ja kutsuttiin Tuk-

holmaan tutkittavaksi. Se oli sama aika, jolloin Stålarin toisen kerran pantiin vankeuteen, johon sitten jäi kuolemaansa asti. Kurki sitä vastoin pääsi jälleen vapaaksi ja vaikka hän vielä keväällä v:nä 1606 linee uudestaan ollut tutkinnon alaisena, hänen perästä sai häiritsemättä palvella valtakuntaa ja isänmaata. Kun v:nä 1609 Jaakko de la Gardien Venäjän retki alkoi, oli Akseli Kurki alipäällikköjen joukossa; vaan sodan loppupuolella häntä vanhuutensa vuoksi käytettiin ainoastaan kotimaassaan. V:nä 1617 Kustaa Aadolf käski hänen lähteä Moskovaan, etsimään tsaarin vahvistusta Stolbovan rauhantekoon; mutta Kurki kirjeessään Akseli Oxenstiernalle Tottijärveltä huhtikuun 11 p:ltä v. 1617 syyttää kivuloisuuttansa ja lienee päässyt tästä toimesta vapaaksi. Tämän ajan perästä häntä ei enää tavata julkisissa toimissa. Hänen kivuloisuutensa lienee ollut seuraus niistä kidutuksista, joita Kaarle herttua oli antanut hänen kärsiä. Luonnoltaan oli Akseli Kurki lahjakas ja kasvultaan iso ja voimakas. Viimeiset vuotensa vietti hän hiljaisuudessa ja rauhassa Anolassa, jossa kuoli v:nä 1630 ja haudattiin Ulvilan kirkkoon, jota oli eläessään muistanut lahjoituksilla *). Ulvilan kirkossa näkyy vielä tänäkin päivänä hänen hautakivensä, johon on luonnollisessa koossa kuvattu rautapukuinen, tuuheapartainen mies, miekka vyöllä ja kädet ristissä rinnan päällä. Myöskin säilytetään hautakuorissa hänen haarniskansa, kypäri ja panssari.

Akseli Kurki kuoli lapsetonna ja hänen melkoinen omaisuutensa meni perintönä veljenpojalle Juho Knuutinpojalle. Juho Knuutinpoika, joka oli syntynyt v:nä 1590, oli yhtä mainio mies kuin hänen setänsäkin. Hänen toimensa olivat kuitenkin rauhallista laatua. Hän oli nuoruudessaan tehnyt laajoja matkoja Saksassa, Ranskassa, Englannissa ja Hollannissa ja harjoittanut siellä opinnoita. V:nä 1625 määrättiin hänet käskynhaltijaksi Turun linnaan ja lääniin ja 1627 Viipurin linnaan ja

*) Biogr. nimik.

lääniin. V:nä 1631 nimitettiin hänet Turun hovioikeuden presidentiksi, ollen siinä toimessa ensimmäinen suomalainen. Moninaisista ansioistaan korotettiin hänet v:nä 1651 vapaaherraiseen säätyyn. Presidentti Kurki on epäilemättä luettava Suomen etevimpäin miesten joukkoon. Hän suosi tieteitä ja esiintyi itsekin historiallisena ja lainopillisena kirjailijana. Lain tulkkina ja käyttäjänä hän oli tarkka ja taidokas ja pystyi hyvin käyttämään suomenkieltä. Hän oli tavattoman varakas ja omisti paitse Anolaa myöskin Laukon ja Köyliön kartanot sekä useita kartanoita Ruotsissa. Hänen aikanaan joutui Anolan yhteyteen Leineperi, joka ensi kerran mainitaan asiakirjoissa v:nä 1642, jolloin tilalla jo oli olemassa vesisaha ja mylly, sekä kohta sen jälkeen Juho Kurjen rälssinä, jona se sitten seurasi Anolaa reduktioniin saakka, jolloin se luultavasti peruutettiin kruunulle. Yksityisessä elämässään presidentti Kurki sen ajan ylimysten tavalla rakasti loistoa ja komeutta, niin että Turussa syystä oli tapana puhua »hoviin» menemisestä, kun aiottiin mennä presidentin puheille. Hänen kuoltuaan v:nä 1652 pidettiin Turun yliopiston puolesta murhepuhe sen suosijan muistoksi. *)

Juho Kurki oli kolmasti nainut. Hänen tyttärensä Barbro oli naimisissa valtakunnanneuvoksen ja sotamarskin Kustaa Eevertinpoika Hornin kanssa. Kustaa Horn oli kolmekymmenvuotisen sodan sankareita ja sitemmin Kaarlo X Kustaan aikana vuosina 1654—57 Inkerin ja Käkisalmen läänin kenraalikuvernörinä ja viime mainitusta vuodesta Venäjän sodan loppuun sen ohessa sotajoukkojen ylipäällikkönä Suomessa, osoittaen tässä toimessaan suurta pontevuutta ja neuvokkuutta maan puolustamisessa. Myöskin mitä maan sisälliseen hallintoon tulee, näytti Kustaa Horn suurta kelpoa ja koki valvoa lakia ja ankaraa järjestystä, nauttien suomalaisten maanmiestensä luottamusta. Hän kuoli 1661. Lagus mainitsee, että Kustaa Horn olisi peri-

*) Biogr. nimikirja.

nyt Anolan, arvattavasti vaimonsa kanssa, joten tila siis toisen kerran joutui Hornien suvulle. Avellan taas tietää, että Hornin apen Juho Knuutinpoka Kurjen tilat jaettiin hänen lastensa kesken, jolloin Anola joutui ei Barbrolle, vaan tämän sisarelle Katarina Elisabetille, joka oli naimisissa eversti Akseli Possen kanssa. Mahdollista kuitenkin on, että Anola jonkun aikaa kuului Hornillekin.

Akseli Posse oli syntynyt v:nä 1627 ja kuoli 1662, ja jäi hänen leskensä hallitsemaan Anolaa, joka ollen vanhaa rälssiä säilyi reduktisioilta. Sitävastoin lienee hänen tiloistaan Leineperi tähän aikaan peruutettu kruunulle ja siten eroutunut Anolasta, jonka yhteyteen se taas joutui elokuun 17 p:nä v. 1708, oltuaan sitä ennen vähän aikaa laamanni Eerikki Bosinin hallussa. Katariina Elisabeth Posse ei kuitenkaan näytä jaksaneen hoitaa talouttaan tyydyttävällä tavalla, koska hän oli pakotettu ottamaan pankkilainan ja panttaamaan sen vakuudeksi tiluksensa. Hänen kuoltuaan myytiinkin Anola lainan suoritukseksi kesäkuun 12 p:nä v. 1716 pakkohuutokaupalla 14,000 kuparitalarista Tukholman pormestarille, kauppaneuvos Olavi Hannunpoika Törnflyktille. Tällä rikkaalla liikemiehellä, joka m. m. oli monopolia nauttivan Tervakomppanian tirehtöörinä, oli tytär Margaretha, joka v:nä 1698 oli joutunut naimisiin valtaneuvos kreivi Juhana Lillienstedtin kanssa. *)

Lillienstedt, joka kirjoitti itsensä »Anolan kreiviksi ja vapaa herraksi», lisää hänkin puolestaan niiden mainioiden miesten luetteloa, jotka ovat Anolaa ja Leineperiä omistaneet. Hän oli syntynyt Porissa v:nä 1655 ja kantoi ennen aateloimistaan nimeä Paulinus. Hän oli valtiomies, runoilija. Isä oli oppinut Paavali Sigfridi Raumannus (eli Raumo Finlandus), kuoli v:nä 1682 Mouhijärven kirkkoherrana. Porin koulua käytyänsä poika v:nä 1672 tuli Turun akatemiaan ylioppilaaksi. Pian tuli hän täällä tun-

*) Niilo Avellanin käsikirj.

netuksi rikkaista luonnonlahjoistaan. Toukokuun 11 p:nä 1674 oli akatemian jäsenet ja suosijat kutsuttu kuulemaan puhetta kevään ihanuudesta ja suloisuudesta. Sen piti latinalaisilla runoilla 18-vuotias Juhana Paulinus. Tämä puhe tuotti hänelle kotiopettajan paikan Turun silloisen presidentin vapaaherra Creutzin perheessä; kuitenkin vaan lyhyeksi ajaksi, sillä jo seuraavana vuonna lähti hän Turusta Upsalan yliopistoon. Täälläkin esiintyi hän puhujana ja runoilijana. Kesäkuun 13 p:nä 1678 hän kreikankielellä sujuvilla kuusimitta-runoilla piti puheen Suomenmaan ja suomalaisten ylistykseksi. Mutta hänen runotarensa ei rajoittunut ainoastaan akatemian runouden piiriin. Ruotsiksikin hän on kirjoittanut runoelmia, jotka ovat parhaimpia mitkä näiltä ajoin ruotsinkielellä löytyvät. Pian Paulinus kuitenkin jätti runoilijauran kokonaan. V:nä 1679 hän nimitettiin filosofian apulaiseksi Turun akatemiaan, jota virkaa ei kuitenkaan koskaan hoitanut ja josta v:nä 1681 pyynnöstä sai eron. Hän oli jo päättänyt siviilivirkamiehen uralla pyrkiä eteenpäin. V:nä 1683 hän tuli presidentin-sihteeriksi kamarikollegioon ja nimitettiin protokollasihteeriksi valtiokonttoriin. Ahkeruudella ja taitavuudella virassaan käänsi hän esimiestensä, jopa kuninkaanakin huomion puoleensa ja v:nä 1690 hän korotettiin aatelissäätyn, jolloin tavan mukaan otti itselleen uuden nimen Lillienstedt. V:nä 1692 hän nimitettiin sihteeriksi Svean hovioikeuteen. Vuodet 1708—12 hän oleskeli Ruotsin lähettiläänä Hampurin seu-duilla. Ruotsin onni oli nyt Pultavan onnettoman tappelun jälkeen laskeumassa, viholliset ahdistivat kaikkialta; talven Lübeckissä vietettyänsä Lillienstedtin täytyi valepuvussa lähteä Stralsundiin, jonne hädin tuskin pääsi, ja sieltä Ruotsiin, missä jo v:nä 1710 oli Itägötnimaan maaherraksi nimitetty. Tammikuun 2 p:nä 1714 nimitti Turkinmaalla oleva kuningas hänet toisen ulkomaan asioita varten asettamansa valtiotoimiston asiamieheksi. Kuninkaan palattua Turkinmaalta hän seurasi tätä sotaretkillä. Kaarlen kuoltua Lillienstedt kutsuttiin ylimääräiseksi

jäseneksi kuninkaan kansliaan, ja 29 p:nä huhtikuuta v:nä 1719 hän nimitettiin Ruotsin valtakunnan neuvoksesi.

Toimi, mikä Ruotsin silloisissa oloissa oli mitä vaikein, uskottiin nyt Lillienstedtille. Hän valtuutettiin rauhaa sovitteluun Ruotsin monien vihollisten kanssa. Jo Kaarle XII oli v:nä 1713 korottanut Lillienstedtin vapaaherraksi, v:nä 1719 hän nimitettiin kanslianeuvokseksi ja vuoden viimeisenä päivänä hän tuli kreiviksi. Elokuussa v:nä 1727 hän pyynnöstään määrättiin Vismarin oikeuston presidentiksi ja muutti kohta Pommeriin, jossa iäkkäänä kuoli 26 p:nä syyskuuta 1732.

Anolan »kreivin ja vapaaherran» kuoltua möivät hänen perillensä Anolan kartanon heinäkuun 29 p:nä 1768 översti Juhana Hastferille, joka omisti myöskin ei kaukana olevan Sunniemen. Juhana Hastferilta joutuivat hänen tiluksensa alempana mainittavalla tavalla hänen pojalleen majuri Berndt Johan Hastferille.

Kun Berndt Johan Hastferin aikana alkaa uusi jakso Anolan ja Leineperin historiassa, katsokaamme, ennenkun käymme siitä puhumaan, mitä aikakirjat tietävät kertoa myöskin muista näihin tiloihin aikoinaan liittyneistä tiloista ja niiden omistajista.

Paitse edellä jo käsiteltyä Anolaa, joka yhteensä käsitti 2 manttaalia, ja Leineperiä, omisti Hastfer Grannilan 1 manttaalin säterin, johon kuului 8 torppaa, Sollakollan sahamyllyn verka ja sarkatampin kanssa, sekä seuraavat rälssitilat Suoliston kylässä: Kero eli Kerola, Mikkolan verorustholli ja rustholliin ostetut 2 Rantalan verotilaa Harjunpään kylässä, 2 Greulaa ja 2 Lampolaa sekä Merikarvian pitäjässä Knusin verotilan, Ahlaisissa Knuutilan 2 rälssiä, joihin kuului autio torpan paikka, sekä Sandön ja Björnön saaret. *)

Leineperi niminen rälssitila tavataan ensi kerran asiakirjoissa v:nä 1642 ja oli tilalla jo silloin vesisaha ja mylly. Se maini-

*) Hastferin ja Beckmanin kauppakirj. v:lta 1781.

taan kohta sen jälkeen Anolan omistajan Juho Kurjen rälssinä ja seurasi semmoisena Anolaa reduksioniin saakka, jolloin se luultavasti peruutettiin kruunulle. Maaherran kirjeen kautta 16 p:ltä toukokuuta 1708 Leineperi useampain muiden tilain ohessa annettiin laamanni Eerikki Bosinille häneltä peruutettujen ikuisten rälssien korvaukseksi, mutta jo samana vuonna Bosin möi tilan ennenmainitulle Olavi Törnflyktille ja oli Leineperi sitten toista vuosisataa Anolan yhteydessä. *)

Grannila lienee v:na 1540 ollut Viikin ja Kosken herran Klaus Antinpoika Vestgöthen rälssitilana. Tämä mies, joka oli Juhana herttuan innokkaimpia puolustajia ja jonka vaimo Karin oli ollut herttuan jalkavaimo, mestattiin Eerikki XIV:n käskystä v:na 1563 ja tuli Grannila nyt Uudenkirkon, Laitilan, Vehmaan, Rauman ja Raumankartanon voudin Olavi Svartin omaksi, joka sanotaan olleen Juhana herttuan suuressa suosiossa. Olavi Svart oli nainut Ingeborg Laurintyttären, Liesniemen herran Niilo Niilonpojan lesken. Heidän poikansa Matti Olavinpoika Svart omisti hankin Grannilan ja kuoli v. 1598. Hänen jälkeensä mainitaan Grannilan omistajana hänen vävynsä Klaus Antinpoika Skalm, Storgårdin herra, joka kuoli v. 1639. Grannilan omisti sitten Skalmin leski Kaarina Svart († 1676) ja hänen muut perillisensä. Näiltä Grannila luultavasti oston kautta joutui Elelä-Suomen maaherran Eerikki Niilonpoika Ehnesköldin haltuun, joka kuoli v:na 1684. Vanhaa rälssiä ollen jäi Grannila reduksionissa Ehnesköldin perillisille. V:na 1750 oli Grannilan omistajana hovi-oikeudenneuvos Kaarle Cederström, joka 7,300 kuparitalarin pantiksi antoi rusthollin Porin kauppiaalle Kaarle Indebetoulle. Häneltä joutui Grannila majuri Hastferille.

Kero eli Kerola seurasi, niinkuin olemme jo edellä maininneet, Anolaa ja joutui lopulta sekin Berndt Johan Hastferille.

*) Niilo Avellanin muistiinpanot.

Kolmas Suoliston kylän taloista oli *Mikkola*. Sen lahjoitti neiti Kirsti Juhontytär Naantalin luostarille »menestykseksensä ja elatukseksensa» ja hänen äitinsä Ingeborg, Juho Arnikanpojan leski, sisarensa Margaretha ja Kaarina Juhontytär sekä tämän puoliso Anders Jobinpoika vahvistivat lahjoituksen 1 p:nä maaliskuuta 1456.

Kustaa I:n reduktionin kautta peruutettiin Mikkola luostarilta ja julistettiin kuninkaan perinnöksi ja omaksi. V:nä 1570 annettiin se rahalainan pantiksi Märta Steenintytär Illelle, Porkkalan emännälle, joka oli naimisissa Sunniemen herran Kustaa Fincken kanssa ja siirtyi tila yhä vielä panttina näiden pojalle Göötrikki Finckelle. Molemmat nämä Fincket, isä ja poika, ovat Suomen historiassa tunnetut Savonmaan asuttajina. Kustaa Fincke sai v:nä 1547 Savonmaan ja Savonlinnan erinäiseksi hallituskunnakseen ja pysyi siinä virassa kaksitoista vuotta, vaikuttaen paljon pohjoisen Savonmaan uutisasuttamiseksi. Hänestä mainitaan, että hän oli ahne tavaralle ja että hän rikastutti itseään m. m. ottamallaan lahjoilla. Hänen varallisuuttaan todistaa osaltaan sekin, että hänen puolisonsa, miehen kuoltua, kykeni lainaamaan rahaa kuninkaalle. Göötrikki Fincke oli myöskin vuodesta 1583 Savonlinnan isäntä ja Savonmaan käskynhaltija, pysyen siinä virassa kuusitoista vuotta. Hänen sanotaan olleen hyväsävyinen ja varsin varovainen herra, joka nautti maan asukasten luottamusta. Kaunis muisto hänen toimestaan on se hellyys, jolla hän nuijakapinan jälkeen koetti lievittää sortuneen rahvaan tilaa. Hän tuli valtaneuvokseksi v:nä 1602 ja kuoli v:nä 1617, jolloin haudattiin Ulvilan kirkkoon. Häinkin oli varakas mies eikä sanota olleen aivan vapaa itaruudesta. *) Göötrikki Fincken ainoa perillinen oli hänen tyttärensä Margaretha, jonka nai Eevert Kaarlonoika Horn, äskennimitun Kustaa Eevertinpoika Hornin isä, jotenka Mikkola siis joutui Hornien suvulle.

*) Biogr. nimikirja.

Eevert Horn on mainioimpia miehiä, mitä historiamme tuntee. Hän syntyi v:nä 1581 luultavasti Virossa, missä hänen isänsä siihen aikaan oleskeli päällysmiehenä. Varhain rupesi hän sotapalvelukseen ja veti pian urhoudellaan ja etevillä soturiominaisuuksillaan puoleensa kuningas Kaarlo IX:n huomion. V:nä 1605 seurasi hän kuningasta retkellä Liivinmaahan. Kirckholman onnettoman taistelun jälkeen sieltä palattuaan, sai hän kesäkuussa v:nä 1606 käskyn Suomen rantapitäjistä nostaa 1,000 miestä ja niiden kanssa lähteä Pernovaan. Seuraavana vuonna näemme hänen Kaarlo IX:n kruunauksessa, nuoren Kustaa Aadolf prinssin kera, kantavan Suomen lippua. Varsinaisen maineensa voitti hän kuitenkin Venäjän sodassa, jossa suoritti mitä loistavimpia urotekoja. Hän kuoli Pihkovan piirityksessä vähäisessä kahakassa heinäkuun 24 p:nä v. 1615. Hän oli vastoin upseeriensa neuvoa pukeutunut sotapäällikköpukuunsa ja tuli nyt helposti tunnetuksi määräksi vihollisien ampumiselle. Hänen kuolemansa herätti yleistä kaipausta, rakas kun oli sekä ylhäisille että alhaisille. Eevert Hornin ruumis vietiin Suomeen ja laskettiin hänen voittamainsa lippujen peittoon perhehautaankankaisissa. Kustaa II:n Aadolf oli itse läsnä urhean sankarin hautajaisissa. Jälemmin muutettiin Eevert Hornin ruumis Tavastien hautakuoriin Turun tuomiokirkkoon, missä marmorinen hautapatsas, jossa näkyy hänen ja hänen vaimonsa kuvat luonnollisessa koossa, pystytettiin. Kallis lasimaalaus akkunassa kuvaa Kustaa Aadolfia seisomassa kuolleen Eevert Hornin vieressä. Kaksi vuotta ennen kuolemaansa Horn nimitettiin sotamarsalkaksi ja Narvan, Ivangorodin, Jaaman ja Kaprion ylikäskynhaltijaksi.

Eevert Horn on jaloimpia sankariluonteita, jotka minkään maan historia voi näyttää. Aivan vastoin tämän ajan raakoja sotatapoja oli hän leppeä voitettuja kohtaan. Kun hän eräässä voitossa oli ottanut suuren joukon venäläisiä vankeja, enimminten naisia, suojeli hän heitä sotilaitten väkivallalta ja laski hei-

dät lunnaitta vapaiksi, jonka kautta saavutti valloitetun maan asukasten rakkauden ja kiitollisuuden. Yksityistä omaisuuttaan hän käytti sotamiehiansä palkkaamiseen. Jalo ja ylistettävä oli hänen käytöksensä sotaveikkoansa Jaakko de la Gardieta kohtaen. Ei milloinkaan kateuden tai epäsovun oire häirinnyt heidän ystävyyttänsä. Nuo suuret sotapäälliköt tunnustivat kaikissa tilaisuuksissa täydelleen toistensa etevyyden ja ovat niin muodoin jälkimaailmalle jättäneet mitä kauneimman esimerkin jalosta ja ylevästä sotakumppanuudesta.

Eevert Hornin jälkeen joutui Mikkola hänen pojalleen Kustaa Eevertinpoika Hornille, joka, niinkuin jo ennen on mainittu, oli naimisissa Barbro Kurckin kanssa ja jonka Lagus arvelee jonkun aikaa olleen myöskin Anolan omistajana. Reduksiosionissa peruutettiin Mikkola samoin kuin Leineperikin kruunulle ja tehtiin siitä Rehbinderin rykmenttiin kuuluva sotilastila sekä sitten rustitila, joka joutui raatimies Niilo Laurinpojan haltuun. 1720:n vaiheilla tuli Mikkola vuorineuvos Antti Strömmerille sekä sitten Kaarle Hermelinille ja majuri Hastferille. *)

Kaikki nämä ylläluetellut tilat ynnä niiden lisäksi Sunniemi ja niihin kuuluvat laitokset, niinkuin kotitarvesahat ja myllyt, joita eri henkilöt eri aikoina olivat omistaneet ja jotka milloin olivat olleet yksissä käsissä, milloin taas joutuneet erillään hallittaviksi, kokoontuivat nyt keskipaikoilla 1700 satalukua yhden ainoan henkilön eversti Juhana Hastferin haltuun.

Hastferien suku on Viron saksalaista alkuperää. Yksi sen jäsenistä, yllämainittu Johan Hastfer, sai Ruotsin kansalaisoikeudet ja korotettiin vapaaherraiseen säätyyn v:nä 1731. Oltuaan ensin v:nä 1754—60 everstinä Jämtlannin rykmentissä, oli hän v:nä 1760—62 Porin rykmentin everstinä. Hän oli naimisissa sotamarsalkka B. O. Stackelbergin tyttären Margaretha Stackelbergin kanssa ja kuoli v. 1769 Sunniemellä.

*) Niilo Avellanin muistiinpanot.

Johan Hastfer ja hänen puolisonsa testamenttasivat koko omaisuutensa pojallensa Berndt Johan Hastferille niillä ehdoilla, että everstin kuoltua hänen leskensä saisi nauttia kaikki tulot Sunniemestä ja että majurin, »paitse sitä velkaa, joka Sunniemen tilalla oli valtakunnan säätyjen pankille, oli maksettava sisarelleen, majurin ja paroonin, Arvid Hastferin rouvalle vapaa-herratar Ottiliana Hedvig Hastferille ja sisarvainajansa Margaretha Magdalena Hastferin yksitoistavuotiaalle tyttärelle Margaretha Hedvig Enesköldille kullekin viisitoista tuhatta talaria paperirahaa, ei perintönä vaan lahjana.»

Berndt Johan Hastferillakin on paikkansa Suomen historiassa, vaikkakin hyvin vähän kunniakas. Hän syntyi v:nä 1737, palveli ensin vänrikkinä ja sitten majurina Jämtlannin rykmentissä, mutta muutettiin sitten Suomeen ja tuli majuriksi Porin rykmenttiin sekä sittemmin everstiluutnantiksi Turunläänin rykmenttiin. Tuhlaavaisuutensa ja varomattomien liikeyritysten kautta joutui hän kuitenkin semmoiseen ahdinkoon, että oli v:nä 1775 velkavankeuden pelosta pakoitettu pakenemaan ulkomaille. Mahdollisesti olivat ne edempänä mainittavat hollantilaiset saamamiehet, jotka häntä ahdistivat. Tästä pulasta pelasti hänet kuitenkin kuningas Kustaa III:s, joka myöskin hankki hänelle lisätuloja ylentämällä hänet v:nä 1776 Turunläänin rykmentin everstiksi sekä v:nä 1781 Savon priikaatin päälliköksi.

Hastferin merkitys Leineperin historiassa on se, että se oli hän, joka perusti tilalle Fredriksforsin rautatehtaan. Jo v:nä 1762 oli tehtaan isäntä Nils Kock kesäkuun 22 p:nä valtiosäätyjen alamaisella suostumuksella saanut kuninkaalta oikeuden tilalle ja paikalle, jonka hän vastedes tulisi määräämään, sittenkun asianomainen paikallinen tutkimus oli toimitettu, perustaa rautatehtaan ainevasaroineen, jota varten vuorikollegion oli osotettava hänelle tarpeellinen ja teollisuusaineisiin sopiva takkiraudan saanti. Käyttämättä hyväkseen tätä saamaansa oikeutta, möi Kock sen ruukinomistaja Johan Cahmannille ja tämä taas Hast-

ferille, joka 5 p:nä helmikuuta v:nä 1770 vuorikollegioon jättämälään hakemuksella pyysi saada rakentaa tehtaan omistamalleen Leineperin rälssitilan maalle. *)

Hakemuksen johdosta määräsi vuorikollegio vuorimestari Magnús Linderin asianomaisten läsnäollessa pitämään tutkimusta rautatehtaan rakentamistavasta, vesimäärästä, puun saannista ynnä muista asiaan kuuluvista seikoista. Tutkimus toimitettiin Leineperissä 22 p:nä lokakuuta 1770 ja oli siinä saapuvilla paitse Hastferia Porin kaupungin valtuutettuna pormestari Lars Sacklén sekä myöskin Porin kauppiaat Nils Gottleben, Petter Bergén, Henrik Vadén, Ulvilan rovasti Mikael Lebell, kapteeni Odert Johan Gripenberg Haistilasta, vänrikki Berndt Vilhelm Hästesko, maanmittari-insinööri Johan Åman, ratsumestari Johan Gustaf Gripenberg, kirjuri Gustaf Fredrik Tocklin sekä joukko Ulvilan kihlakunnan talonpoikaista rahvasta.

Porin kaupungin edustajat olivat saapuneet kokoukseen valvomaan kaupunkinsa etuja uuden tehtaan suhteen ja vastustivat sen perustamista syillä, jotka hyvin kuvaavat aikakauden proteksionistista katsantotapaa. Kun Porin kaupunki sai kauppaansa tarvittavat puutavarat lähiseudun talonpojilta ja kun tehdas tulisi olemaan ainoastaan $1\frac{3}{4}$ peninkulman päässä Porista, niin tulisi — väitti pormestari Sacklén — kaupunki suuresti kärsimään siitä, että ympärillä olevien ruunun- ja verotilojen metsiä käytettäisiin perustettavan tehtaan tarpeisiin. Sentähden esitti hän vaatimuksen, ett'ei näitä metsiä nyt eikä vatedeskään saisi alistaa aiotun laitoksen tarvetta tyydyttämään, sitä vähemmän kuin useammat Hastferin omistamat rälssitilat olivat suurissa kyläkunnissa, joista niitä ei vielä oltu ehditty isonjaon kautta lohkaista, josta voisi olla seurauksena että tehtaan omistaja saattaisi käyttää tilaisuutta hyväkseen hakatakseen ruunun- ja

*) Tekla Hultin: Hist. tietoja Suomen vuoritoimesta, sekä Noormarkun arkisto.

verotilojen yhteisiä metsiä. Gottleben, Bergén ja Vadén lisäsivät vielä, että Hastferilta ja hänen seuraajiltaan olisi samoista syistä kiellettävä oikeus ostaa ruunun- ja verotiloja.

Tähän vastasi Hastfer, että kun hänellä nyt saapuvilla olevan maanmittari Åmannin v:na 1769 tekemän metsäkartan mukaan Suoliston säterissä, kahdella rälssitilalla, yhdellä verorustitilalla ja Leineperin rälssitilalla, jotka yhteensä tekivät $2^{11}/_{12}$ manttaalia, oli 5001 tynnörinalaa metsää sekä niinikään $3^{2}/_{3}$ manttaalin suuruudessa Anolassa noin 6000 tynnörinalaa metsää, joista kaikista oli saatavana suuria puita, niin arveli hän tämän suuren metsäalueen, joka ulottuu Leineperistä Anolaan $1^{1}/_{4}$ peninkulman pituisena ja $3/4$ peninkulman levyisenä palstana, yllin kyllin riittävän aiotun laitoksen tarpeihin. Hänen ei siis tarvitseisi hiilenpoltoa varten ilmoittaa niitä rälssitilojaan, jotka vielä ovat ruunun- ja verotilojen yhteydessä, mutta luuli hän kuitenkin, ett'ei kukaan mahtane voida kieltää häntä käyttämästä mahdollisiin tarpeihin näidenkin tilojen metsiä, kun ne kerran tulisivat asianomaisella tavalla lohkaistuksi.

Vänrikki Berndt Vilhelm Hästesko merkittyi hänkin pöytäkirjaan, ett'ei hänen omistamaansa puustellin metsää saataisi käyttää aiotun laitoksen hyväksi ja saman huomautuksen teki kirjeellisesti myöskin majuri Berndt Johan Enesköld Ulvilan pitäjässä olevien verotilojensa puolesta. Levanpellon kylän miehet olivat saapuneet kokoukseen vastustamaan tehtaan perustamista heidän maalleen, mutta suostuivat nyt siihen, että se sijoitettaisiin Leineperiin. Kumminkin vaativat he että valtaväylä olisi pidettävä auki Leineperin myllyn kohdalla, voimatta kumminkaan todistaa, että heillä sellaiseen olisi laillista oikeutta. Saman vaatimuksen tekivät myöskin Kaasmarkun talonpojat, mutta toimitetussa tarkastuksessa huomattiin, ett'ei heidän alapuolella olevien omienkaan myllyjen kohdalla ollut valtaväylää olemassa. — Toimitetussa mittauksessa huomattiin putous Leineperin myllyn kohdalla $2^{3}/_{4}$ kyynäräksi.

Kun näitä ja muita asiaankuuluvia seikkoja näin oli tutkittu pyysi Hastfer, että hänelle myönnettäisiin oikeus rakentaa aine-taontavasara yhdellä ahjolla nyt katsotulle paikalle Leineperin myllykoskeen ja sen lisäksi vielä jalostaa tätä rautaa nippu- ja kalustusvasaralla alapuolella mainittua koskea sekä sitä varten käyttää kahta uunia neljällä ahjolla kussakin uunissa, joissa taottaisiin pultti- ja vannerautaa, useita lajeja nelikulmioita, hevosenenkiä, lapiota, kankeja, kihveleitä, viikatteita, kenkä- ja muita nauvoja ynnä muita kotitarvetakeita; ja oli hänen aikomuksensa nimittää tämä tehdas Fredriksforsiksi.

Pitämänsä pöytäkirjan loppulausunnossa puolusti vuorimestari Linder Hastferin esittämällä perusteilla perustamisluvan antamista aiotulle rautatehtaalle. Tekemällään päätöksellä helmikuun 1 p:ltä v:nä 1771 antoi vuorikollegio anotun luvan määräten, että ainetaonta sai nousta 345 kippunaan vuodessa 15 %:n rälssivapaus siihen luettuna. Takkirauta oli ostettava Noran, Norbergin ja Westerbergslagin kaivospiireistä. Vasaraverosta sai omistaja 9 vapaavuotta alkaen vuodesta 1771. Vapausajan kuluttua oli vero suoritettava 3 kippunnalla vuodessa. Vihdoin omistaja kiellettiin 1000 hopeataalerin sakon uhalla myömästä mitään kankirautaa tehtaalta. Tehdas sai pyytämänsä nimen *Fredriksfors*, mutta suomeksi on sitä maatilän mukaan kutsuttu *Leineperiksi*. *)

Joku aika myöhemmin pyysi Hastfer saada Bränningin ruukista Södermanlandista muuttaa Leineperiin 1 kipp:n vasaraveron, myötäseuraavine taonta- ja ostotakkirautaoikeuksineen. Maaliskuun 1 p:nä 1773 selitti K. M. pyynnön kuitenkin arveluttavaksi. Vaan kun Hastfer kiellon johdosta pyysi saada paitse kalurautaa myöä kankirautaa ympäröivän maaseudun väestölle ja lähimpiin kaupungeihin, katsoi hallitus parhaaksi,

*) Satakunnan museossa Turussa on hopealusikka, jossa olevasta kaiveruksesta näkyy, että Hastfer on lahjoittanut sen talonp. Johan Johansonille palkkioksi hänen töistään ja vaivoistaan Leineperin tehdasta perustettaessa.

katsoen erityisiin seikkoihin — s. o. luultavasti hänen rahapulaansa — suostua vasaraveron siirtoon, kuitenkin sillä ehdolla ett'eivät muut saisi käyttää tätä miksikään todistuspäätökseksi. Sanotun taonnansiirron johdosta Hastfer sitten anoi saadakseen Tukholman takkiraudanvaasta ostaa 101 kipp. takkirauttaa ynnä lisäksi 15 kipp. rälssioikeuden vuoksi. Edellinen anomus hyväksyttiin 11 p:nä heinäkuuta 1774, vaan kun Bränningen ruukilla ei ollut mitään rälssioikeutta, ei semmoista voitu myöntää sieltä muutetulle taonnallekaan. Joulukuun 12 p:nä 1777 annetun päätöksen nojalla laajennettiin ruukin aikaisemmat laitokset yhdellä apuahjolla taonnan helpottamiseksi, etenkin vasaroita ja alasimia taottaessa. Tätä laajennusta puolusti vuorikollegio sillä, että tehdas oli kaukana muista rautatehtaista ja että sillä oli riittävästi metsää, mutta kaitanen väylä, joka usein esti laitoksen käyttämistä, jonka tähden oli mahdotonta niin pian kun tarve vaati hankkia vasaroita ja alasimia, kun ne menivät rikki. Sama päätös sanoo kaikkien niiden mautilojen s. o. Anolan, Suoliston, Leineperin y. m., joiden ruukkia perustettaessa oli ilmoitettu toimittavan sille sysiä ja rahdinkuljettajia, eroamattomasti kuuluvan ruukkiin.

Muutama vuosi myöhemmin Hastfer ilmoitti vuorikollegiolle, ett'ei hänen takeillaan ollut kyllin menekkiä, niin kauvan kun hänellä oli oikeus valmistaa ainoastaan perustuskirjassa lueteltuja lajeja, jonka vuoksi hän pyysi saada sallitusta taontamäärästä 345 kipp:sta takoa 200 kipp. kaikenlaatuiseksi levyiksi ja sitä varten saada rakentaa levyvasaran ja tulistusahjon. Uusi laitos hyväksyttiin 14 p:nä marraskuuta 1781 ja rakennettiin tosin saman joen varrelle, vaan 2 $\frac{1}{2}$ virstaa Leineperin rautatehtaan alapuolelle ja sai nimen *Fredriksberg*. Tätä tehdasta on kuitenkin aina käytetty yhdessä Leineperin kanssa ja niillä on aina ollut yhteinen omistaja. Samana päivänä hyväksyttiin myös paroni Hastferin anomus saada Leineperiin rakentaa 2 pientä suomalmi-uunia, niiden »suurenlaisten suomalmivarojen»

ja jonkun verran vuorimalmin sulattamiseksi, jotka oli löydetty hakijan tiluksilla. Näille sulatusuuneille annettiin 9 vuoden vapaus kaikista ruunulle suoritettavista veroista laskien vuodesta 1782. *)

Näitä laitoksia ei Hastfer kuitenkaan koskaan rakentanut ja päättyy hänen ratansa tehtaanisäntänä ja raudan jalostuttajana tähän anomukseen. Jo v:na 1781 oli hän näet velkainsa suoritukseksi pakotettu myymään tilansa ja tehtaansa. Hänen toimistaan muilla aloilla mainittakoon, että kun kuningas v:na 1781 oli nimittänyt hänet Savon prikaatin päälliköksi, hänellä siis oli komento Savossa, kun Kustaa III aloitti sotansa Venäjää vastaan, ja hänen raporttinsa, että muka venäläinen parvikunta oli tehnyt hyökkäyksen rajan yli Vuolteensalmella Puumalassa, antoi syytä sodanjulistamiseen. Vakuutetaan kuitenkin, että muutamat venäläisiksi puetut Savon talonpojat olivat Hastferin toimesta tämän suottahyökkäyksen tehneet. Nyt Hastfer heinäkuun 2 p:nä 1788 ryhtyi Savonlinnaa piirittämään; mutta kun Anjalanmiehet, ensin Laday, sitten Ramsay ja Glansenstjerna olivat käyneet häntä puhuttelemassa Anjalan liiton tuumista, hän elokuun 20 p:nä peräytyi Savonlinnan edustalta ja rupesi keskusteluihin venäläisten ja Sprengtportenin kanssa, luvaten edistää Suomen itsenäisyyden tuumaa. Näiden tekojen tähden hän eroitettiin komennosta, tuli kanteenalaiseksi ja tuomittiin maankavaltajana kuolemaan huhtikuun 19 p:nä 1790, mutta sai armaa, johon syynä näyttää olleen hänen osallisuutensa kuninkaan edellisessä juonessa sodan syyttämistä varten. Hän oleskeli sitten sukulaistensa luona Skoonessa, lähti kuitenkin pian ulkomaille, ensin Köpenhaminaan ja Lontooseen, sitten monien retkien perästä Venäjälle, jossa pääsi everstiksi ja kuoli v:na 1809 Valkoisen Venäjän maakunnassa. — Hastfer ei varsi-

*) Tekla Hultin: Hist. tiet. Suomen vuoritoimesta 212—214. Noormar-
kun arkisto.

naisesti kuulunut Anjalan liittoon, vaan seikkaili sinne tänne, ollen luonteeltansa imartelija ja onnenonkija. *) — Hänellä oli puolisona valtaneuvoksen kreivi Kustaa Bonden tytär Fredrika Brigitta Bonde.

Itse ei majuri Hastfer luultavasti paljonkaan puuttunut Leineperin tehtaan hoitoon ja ainakin viimeisinä omistusvuosinaan oli hänellä siellä sijaisenaan Arvid Hastfer. Tämän toimista on säilynyt pari asiakirjaa. Toinen niistä on hänen ja Porin lähellä olevan Inderön eli Kokemäensaari kyläläisten välinen sopimus Sanduddenin »Hackiluodon» vuokraamisesta lastauspaikaksi Fredriksforsin tehtaalle. Toisessa suostuu Hastfer Koskenkylän talonpojalle Tuomas Tuomaanpoika Äijälle suorittamaan leiviskän rautaa vuotaiseksi korvaukseksi siitä vahingosta, minkä Joutsijärven sulku tuottaa Äijän Ahmasjoki-nimiselle niitylle, ja sitoutuu Äijä siinä itsensä ja tilansa puolesta ikuisiksi ajoiksi luopumaan kaikista valituksista tätä sulkua vastaan. Tästä siis näkyy, että Joutsijärvessä jo tähän aikaan oli sulku, jonka avulla siinä säilytettiin vettä tehtaan tarpeeksi. Tästä sulusta oli sittemmin syntyvä rettelöitä ja riitoja, niinkuin edempänä tulemme näkemään.

Suurin niistä velkojista, joiden tyydyttämiseksi Berndt Johan Hastfer, niinkuin vasta mainittiin, oli pakotettu myymään maa-tilansa ja tehtaansa, oli eräs hollantilainen hypoteekkipankki, joka antoi lainoja kiinteistöjä vastaan Ruotsin valtakunnassa. Tältä pankilta, jota hoiti Christian von Orsay & Söhne Amsterdamissa, oli Hastfer v:na 1773 saanut lainaksi 22,000 talaria Hollannin courentia 6 $\frac{1}{2}$ prosentin korolla. Lainaa hoidettiin siten, että siitä v:na 1781 oli maksamatta koko pääsumma sekä vielä korkojakin 4,866 rt. Sen lisäksi oli Hastfer velkaa toiselle Orsay & Söhnen kanssa yhdessä toimivalle hollantilaiselle, Barthille, 30,865 Hollannin courentia eli yhteensä 57,731 cou-

*) Biogr. nimikirja.

rentia s. o. 50,516 riikin taaleria. Lainat oli välittänyt pankin Tukholmassa oleva asiamies, asessori Jonas Beckman. Tästä velasta joutui nyt Anola ja Leineperi ja kaikki niihin kuuluvat laitokset ja tilat hollantilaiselle pankille, jolle ne omiin nimiinsä laatimallaan kauppakirjalla marraskuun 24 p:ltä 1781 osti mainittu Beckman. Näin tulivat Fredriksforsin tehdas, Anola ja Leineperi ynnä muut tilat kirjoissa kulkemaan Beckmanin nimellä jo mainitusta vuodesta, vaikka hän vaan oli niiden hoitaja ja itse asiassa tuli niiden omistajaksi vasta kymmentä vuotta myöhemmin.

Kauppasumma, josta Hastfer oli pakotettu myymään suuren maaomaisuutensa oli 55,555 Riikin specietä. Velan vähennettyä kauppasummasta olisi hänelle vielä jäänyt puhdasta rahaa 5,039 Riikin specietä, mutta kun ostaja ei suostunut mihinkään maksuihin käteisellä rahalla, tehtiin sellainen sopimus, että Hastfer tästä tähteestä saisi lukea hyväkseen kahden vuoden tulot myymistään tiloista, ollen hän kuitenkin velvollinen omalla kustannuksellaan rakennuttamaan sen levyvasaran ja ne kaksi sulatusuunia, joihin hän muutamia päiviä ennen kauppakirjan tekemistä oli saanut hakemansa oikeudet. Saadakseen kuitenkin rahaa, jonka kipeässä tarpeessa hän oli, teki Hastfer samalla Beckmanin kanssa sellaisen sopimuksen, että möi tälle nuo kahden vuoden tulonsa 4,000 specie talarista sillä ehdolla että saisi ne heti kohta käsiinsä.

Ennenkun käymme seuraamaan Beckmania hänen toimitaan Leineperin tehtaan isäntänä, jona hän oli kolmekymmentä vuotta, en luule olevan hauskuuttaan vailla luoda silmäys Hastferin aikuisiin tiloihin ja laitoksiin, niiden hoitoon, tuloihin j. n. e., koska kaikista näistä asioista on säilynyt jälkiä senaikuisissa vanhoissa papereissa. *)

Ennenkun möi tilansa, antoi talonsa ja tehtaansa, Hastfer teetti niistä ostajan ohjeeksi kertomuksen ja toimitutti niiden

*) Noormarkun arkisto.

arvioimisen. Tämän työn teki v:nä 1781 maakirjain, osaksi omain tutkimustensa, osaksi Hastferin tiedonantojen perustuksella eräs Johan Hedblad. Vaikka alla olevat tiedot koskevat muitakin kuin Ahlströmille sittemmin joutuneita maataloja ja vaikka esim. Anola myöhemmin joutui pois Leineperin yhteydestä, otamme tähän kuitenkin kokonaisuudessaan Hastferin kaikkia omistuksia koskevan kuvauksen, varsinkin kun se antaa jonkunlaisen käsityksen senaikuisen suurtilallisen ja tehtailijan omistuksista ja taloudesta.

Anolan kartano — niin sanotaan mainituissa selonteossa — sijaitsee Kokemäenjoen rannalla, 13 peninkulman päässä Turusta, $1\frac{3}{4}$ peninkulman päässä Porista, kauniilla paikalla, ja on siinä melkoisen suuri, uusi ja kaunis päärakennus. Siinä on kaksi kerrosta, joista alempi sisältää 8 huonetta ja 2 etehistä, ylempi myöskin 8 huonetta sekä 2 vaatesäiliötä ja etehisen, katto on laudoista ja taitteinen. Tämän rakennuksen alla on 4 holvattua kellaria.

Pihan pohjoispuolella on sivurakennus, jonka toisessa päässä on kaksi aittaa, juomakeittiö, jota myöskin käytetään leipomona, niistä on yksi ovi maitokammariin ja toinen lehmi- ja lampo-navettaan, josta sitten viepi käytävä takapihalle. Ullakossa, joka on kahtia jaettu, on toisella puolella kuivaushuone ja mankelikamari ja toisella puolella heinäylinen. Mainituissa leipomossa on kaivo pumppulaitoksineen, joka tekee tämän muutoinkin sangen hyvän ja mukavan laitoksen vieläkin edullisemmaksi.

Pihan eteläpuolella on samallinen sivurakennus, jonka toisessa päässä on 4 sisustamatonta huonetta; toisessa on suuri ja kaunis talli vaunuliitereineen, jossa on kaivo ja tallikammari. Molemmat nämä sivurakennukset ovat samallaisen katon alla kuin päärakennus. Pohjoisen sivurakennuksen takana on viisi-huoneinen rakennus, jossa toinen lampuoti asuu. Eteläisen sivurakennuksen takana on kasvitarha.

Pihamaa on iso ja tasainen ja lauta-aidan ympäröimä.

Vastapäätä itseään herrasväen rakennusta on rakennus kahdelle lampuodille, hyvässä kunnossa.

Länsipuolella päärakennusta on Kokemäenjoessa, joka on siitä 200 à 250 askeleen päässä, Kirkkosaari, joka muodostaa kaitaisemman uoman talon puolella. Sinne johtaa uusi silta. Tämä saari, jonka yli näkyy kyliä, peltoja ja niittyjä ja metsää, on mitä mieluaisin paikka. Talon kolmella muulla puolella on vainioita, niittyjä ja metsää.

Grannilan säterissä Suoliston kylässä peninkulman päässä Anolasta on vaan yksi rakennus, jossa on 4 huonetta ja etehinen sekä pari aittaa; sitäpäitse lampuodin asunto. Koko tämä kylä käsittää tämän säterin, Mikkolan rusthollin ja Keron rälssitilan. Säteriä hoitaa kaksi lampuotia.

Fredriksforsin tehdas — sanotaan edelleen kertomuksessa — on perustettu Leineperin neljännen osan rälssin maalle, luonnon hyvin muodostamalle paikalle. Se on itäänpäin Anolasta, 1 $\frac{3}{4}$ peninkulmaa Porista talvitietä ja 2 $\frac{1}{2}$ peninkulmaa kesätietä. Tehdas on hyvin säännöllisesti rakennettu — siis jo silloinkin samoin kuin nytkin, jolloin se kävijään vaikuttaa kuin alkuunsa suunniteltu pikku kaupunki. Inspehtorin rakennus, jossa on 5 huonetta ja etehinen, on rakennettu kymmenen vuotta sitten ja on se hyvässä kunnossa. Siihen kuuluvat aitat, ladot, navetta ja talli ovat välttävät; osa niistä on rakennettu myöhemmin kuin päärakennus. Asuinhuoneita ja riittävä määrä ulkokuoneita on olemassa kahdelle kankirauta-sepälle, kahdelle nippusepälle, rakennusmestarille ja viidelle päivämiehelle.

Kaksiahjoinen kankivasarapaja aivan lähellä päärakennusta siitä länteenpäin on hyvin rakennettu, mutta käypi alavedellä. Salku on 70 kyynärää pitkä, puusta rakennettu, kaksiaarkkuinen, hyvässä kunnossa. Ränni on 82 kyynärää pitkä ja 3 kyynärää leveä, on ensi vuonna rakennettava uudestaan.

Naulapaja, noin 400 kyynärän päässä itäänpäin inspehtorin asunnosta — siinä missä nykyinen saha seisoo — on hyvin

rakennettu; siinä on kaksi ahjoa, yksi ainevasara ja kaksi naulavasaraa, kaksi ratasta, joista suurempi eli vasararatas pyörii rintavedellä ja pienempi paljeratas ylävedellä. Sulku on 60 kyynärää pitkä, on rakennettava uudestaan; ränni on $21\frac{1}{4}$ kyynärää pitkä ja hyvässä kunnossa.

Jauhomylly kahdella kiviparilla on vasta rakennettu tehtaan väen tarpeeksi ja tuottaa $1\frac{1}{2}$ —3 tynnöriä tullia.

Fredriksforsin kankirautapaja.

Tehtaalla on myöskin kaksi hiilihuonetta, yksi versta, uusi vilja-aitta ja kaksi rautapuotia.

Edelleen käypi selonteosta selville, että tehtaalla oli lastauspaikkansa $1\frac{1}{4}$ peninkulman päässä tehtaalta Sunniemen luona, jonne rauta ajettiin tilan hevosilla ja josta se proomuilla kuletettiin Sanduddeniin $1\frac{3}{4}$ peninkulmaa. Takkirauta tuotiin sieltä palatessa, paitse talvella. Sitä varten oli vuokrattu saari

riikin taalerin hinnasta ja saarella oli rakennettu aitta rautaa varten.

Ioutsijärven sulusta sanotaan, että se oli tehty arkullinen ja että sen päällä oli pieni huone, jossa on sulun lukko. Sulun pituus on 37 kyynärää, leveys 9 kyynärää ja horkeus $4\frac{1}{2}$ kyynärää. Pohjaluukkuja ei sanota tarvittavan sulkea ennenkuin heinäkuun keskivaiheilla, koska siihen mennessä riittää muualta vettä tehtaan käyttämiseen. Sulkua on kaksi, eivätkä ne ole erittäin kalliita ylläpitää. Pääsulun pysyttämiseksi on kuitenkin tarpeen tulevaisuudessa hankkia rahvaan suostumus ja kihlakunnanoikeuden vahvistus.

Leineperin tehtaaseen kuului myöskin sahalaitos, *Pohjansaha* Ahlaisissa lähellä nykyistä Haminaholmaa Merikarvialla noin 600 kyynärää lastauspaikasta. Se oli rakennettu noin v:nä

Seuraava taulu antaa kokonaiskuvan Hastferin tilain tuloista:

	Mantaalia	Veron summa			Rukita		Ohria		Kauvoja		Hemeitä		Pellavia		Härkiä	Teuraita	Lampaita	Voita	
		Rd	s.	r.	Tr.	kp.	Tr.	kp.	Tr.	kp.	Tr.	kp.	L θ	θ	kpl.	kpl.	kpl.	L θ	θ
Anola ja siihen kuuluvat tilat .	—	957	32	4	156	—	48	8	18	16	—	24	2	5	$2\frac{1}{2}$	$7\frac{1}{3}$	32	41	$2\frac{1}{2}$
Fredriksfors ja siihen kuuluvat tilat	—	816	4	4	122	10	27	15	4	5	—	—	—	—	5	$8\frac{1}{2}$	20	59	10
Pohjansaha Ahlaisissa ja siihen kuuluvattilat .	—	196	38	4	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	8	—
	—	1,970	27	—	280	10	77	23	22	21	—	24	2	5	$7\frac{1}{2}$	$16\frac{5}{6}$	52	108	$12\frac{1}{2}$

1760 ja oli Hastfer ostanut sen v:na 1773. Sahan vuotuinen vero ruunulle teki noin 5—6 riksiä. Viiden vuoden kuluessa 1776—1780 sahattiin siinä yhteensä 1291 $\frac{1}{2}$ toltia kaikellaisia lautoja, jotka kaikkine kulunkeineen maksoivat valmistajalle 707 riksiä eli 9 riksiä 26 killinkä toltti. Myytäissä saatiin niistä 1422 riksiä, jotenka kulunkien poisluettua voitto oli 715 riksiä eli viidelle vuodelle jaettuna 143 riksiä vuodessa. Veden saanti tässä sahassa oli kuitenkin sangen vähäinen, niin että sitä voitiin käyttää ainoastaan syksyin ja keväin, mutta luultiin sitä vähin kustannuksin voitavan lisätä kaivamalla ja puhdistamalla ylempänä olevasta Oksjärvestä tulevaa jokea. Sahalle ei siihen aikaan ollut vielä hankittu sahausoikeutta.

Tulot Hastferin maatiloista olivat v:na 1776 ainoastaan 923 riksiä, mutta olivat v:na 1781 saadut nousemaan 2,483 riksiin.

Viljoja	Rahavero			Veropäivä	Tehtaan päivätöitä	Verohiiliä	Ostohiiliä	Sikoja	Tervaa	9 kynn. lautoja	4 kynn. lautoja	Pellavalankaa	Kapahaukia	Talia	Suol. lahnaa	Pikkukaloja	Siakkaa	Humaloita	Miehiä	Hevosia	Härkiä	
	Rd.	k.	r.																			rt.
2	10	107	18	5	1,314	198	354	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66	56	34	
1	4	79	28	10	1,192	40	204	30	2	2	10	10	1	—	4	—	—	1	48	54	27	
—	—	146	37	—	40	—	—	—	—	—	—	—	16	—	1 $\frac{3}{4}$	21 $\frac{1}{2}$	1	—	5	6	—	
3	14	333	36	3	2,546	238	558	30	2	2	10	10	1	16	4	1 $\frac{3}{4}$	21 $\frac{1}{2}$	1	1	119	116	61

Rahaksi muutettuina arveltiin maantuotteista saatavan seuraavia hintoja: 1 tynn. rukiita 2 riksiä 16 killinkkiä, — 1 t. ohria 2: —, 1 t. kuroja 1: 05, — 1 t. herneitä 2: 16, — härkä 6: —, — lehmä 3: 32, — lammas —: 24, — sika 2: —, — leiviskä voita 1: 08, — leiviskä talia 1: 08, — leiviskä villoja 2: 10, — leiviskä pellavia —: 40, — leiviskä tuoretta kalaa —: 08, — leiviskä kuivia haukia —: 08, — tynnöri silakoita 3: —, 100 krapua —: 02, — tolti 7 kyynärän lautoja —: 32, — tolti lattialautoja —: 40, — syli koivuhalkoja —: 06 j. n. e. Siihen aikaan oli siis härkä melkein puolta kalliimpi kuin lehmä, sika vaan vähää halvempi kuin lehmä, tali yhtä kallista kuin voi ja puutavarat ylen huonossa hinnassa.

Tiloilla oli sätereissä 9 puoliviljelijää ja yhtä monta verotiloilla, 33 rälssitiloilla, 4 verotalonpoikaa, 6 veroa maksavaa torpparia, 17 hiili- ja päivätyötorpparia, seppiä ja rakennusmestareita oli yhteensä 13 taloutta, yhteensä näitä kaikkia 84 taloutta, jotka palvelivat tehdasta ajoilla ja töillä.

1 kippunan kankirautaa valmistus laskettiin maksavan 5 riksiä 17 killinkkiä ja 4 runstykkiä ja saatiin siitä myytäessä tavallisesti 7 riksiä 24 killinkkiä. Mustatakeet maksoivat kippunta 11 r. 15 k. 8 r. ja tuottivat 12 r. 22 k. V:na 1779 taottiin Leineperin tehtaassa 606 kippuntaa kanki- ja ainerautaa ja v:na 1780 samoin 668 kippuntaa.

Tilojen ja tehtaan arvon oli Hastfer laskenut 54,988 riikintaaleriksi, joten hänen niistä saamansa hinta oli arviota hiukan korkeampikin.

Näitä tiloja hoiti asessori Beckman aluksi, niinkuin jo on mainittu, hollantilaisten lukuun, mutta näkyvät tulot niistä alkuvuosina olleen niin huonot, etteivät ne riittäneet korvaamaan edes hänen matkakulunkejaankaan, jotka esim. v:na 1782 tekivät 224 riksiä Tukholmasta Leineperiin, vaan täytyi ne viedä lainapankin laskuun. Tehtaanhoitaja Jonas Moberg näkyy olleen uskonon valvelija ja erotettiin hän pian toimestaan, sitten

HELSENGISSÄ
HELSENGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ
1907

ANTTI AHLSTRÖM

HÄNEN ELÄMÄNSÄ JA ELÄMÄNTYÖNSÄ

KIRJOITTANUT

JUHANI AHO

HELSINGISSÄ 1907

kun hän oli tunnustanut tehtaasta kavaltaneensa ja kirjoista pois jättäneensä rautatavaraa 125 riksin arvosta. *)

Vähitellen näyttää Beckman kuitenkin toimeenpanemallaan paremmalla johdolla saaneen tehtaan kannattamaan, koska hän ei enää vuoden 1784:n jälkeen velo pankkia matkakuluistaan, vaan katsoo voivansa kirjoittaa ne tehtaan laskuun. Saatuaan tehtaan hoitoonsa ryhtyi hän kaikesta päättäen suurella tarmolla sitä parantamaan ja laajentamaan, oleskellen, vaikkakin varsinaisesti Ruotsissa asuen, usein pitkät ajat Leineperissä.

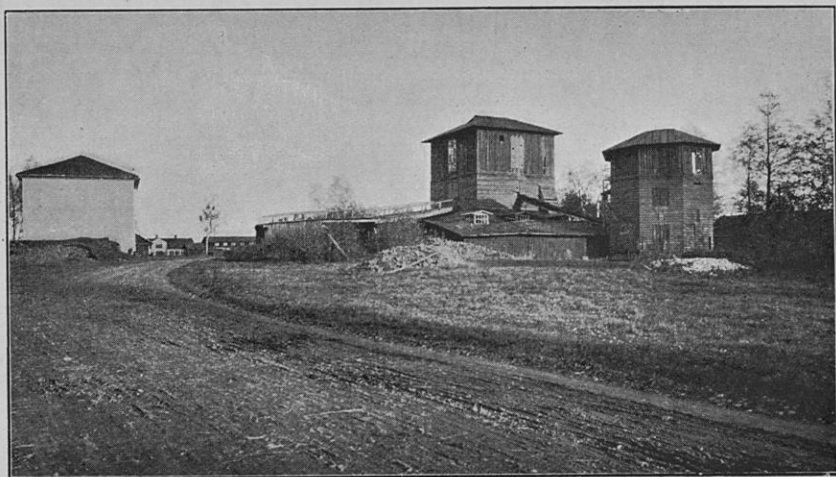
Niinpä hän aluksi rakensi ne kaksi sulatusuunia, joihin jo Hastfer oli saanut asianomaisen luvan. Niissä tehtiin useita sulatuskokeita, vaan takkirauta tuli malmien hyvälaatuisuudesta huolimatta epätasaista ja viallista, jonka vuoksi omistajan oli pakko lakkauttaa valmistus. Ei hän kuitenkaan kokonaan lakanut toivomasta voivansa käyttää hyväkseen omistamiensa malmivaroja, joiden lisäksi hän vielä oli hankkinut itselleen oikeuden järvimalmin nostoon Sääksjärvestä Huittisten pitäjässä sekä ottanut neljänneksen Kalkunmäen rautamalmin-alasta Kiskon pitäjässä Uudenmaan läänissä, ja pyysi sentähden sulatusuunien sijaan saada rakentaa masuunin malmien sulattamista varten. Hakemuksessaan sanoo hän haluavansa rakentaa masuunin sille paikalle, jossa oli olemassa hänen omistamansa jauhomylly, joka siis tulisi poistettavaksi, ja ilmoittaa hän, ettei uutta laitosta varten olisi tarvis muuttaa tai korottaa tehtaan sulkurakennusta. Hiilen saantia varten sanoo hän omistavansa yli tarpeenkin metsää niillä säteri- ja muilla tiloilla, jotka tehdasta perustettaessa oli tutkittu ja arvioitu, jota paitse hän oli ostanut ja

*) Leineperin papereissa on säilynyt tätä asiaa koskeva eräs seppä Lars Holmströmin ilmiantokirje 20 piltä tammikuuta v. 1783, jossa hän syyttää Mobergia huonosta taloushoidosta ja huolimattomuudesta, kun m. m. on antanut syksyllä jäätyä 100 kipp. takkirautaa.

tehtaaseen liittänyt useita tiloja, joiden metsistä myöskin vuositain olisi saatavissa melkoinen määrä hiilipuita.

Masuunin lupakirja annettiin tämän hakemuksen johdosta 19 p:nä huhtikuuta 1784 ja vapausaika määrättiin 9 vuodeksi, laskien vuodesta 1785. Masuuni ei kuitenkaan joutunut käyntiin ennen kuin v:nä 1787.

Hakemuksessaan masuunin perustamisesta oli Beckman niin kuin juuri mainittiin ilmoittanut liittäneensä tehtaaseen useita tiloja. Tämä tilojen liittäminen, josta edempänä tarkemmin

Vanha jyvämäkasiini ja vanhoja masuunarakennuksia Fredrikforsissa.

kerrotaan, jatkui seuraavinakin vuosina etupäässä nähtävästi hiilen saantia varten sekä masuuniin että pajoihin. Kun raudan valmistus lisääntyneen hiilen saannin kautta oli kasvanut, ei Fredriksbergissä sallittua levytaontaa, 200 kippuntaa vuodessa, enää ehditty saada toimitetuksi yhdessä ahjossa, ja pyydettiin niin lupaa toisen ahjon rakentamiseen, joka saatiinkin lupakirjalla joulukuun 21 p:ltä 1791. Omistaja kiellettiin 10 talarin sakon uhalla kultakin kippunnalta käyttämästä ahjoa takkiraudan valmistukseen; jos kielto toisen kerran rikottaisiin, oli sakko kak-

sinkertainen ja kolmannella kerralla omistaja oli menettävä saamansa oikeuden.

Hoidettuaan kymmenen vuotta tehdasta toisten hyväksi oli Beckman arvattavasti huomannut sen liikkeen kannattavaksi, koska hän v:nä 1791 osti Leineperin ja siihen kuuluvat tilat ja talot hollantilaiselta pankilta. Helmikuun 11 p:nä allekirjoitetun kauppakirjan mukaan maksoi hän tehtaasta ja tiloista kaikkineen mitä niihin kuuluu tai mitä niihin vastedes voidaan lisätä 40,000 hollannin riksiä. Käteistä rahaa ei Beckmanilla kuitenkaan ollut, koska hän hinnan suoritukseksi antoi Christian von Orsay & Söhnelle kaksi 20,000 riksin velkakirjaa 3 %:n korolla ja sillä ehdolla, että velkaa oli puolivuositain lyhennettävä 675 riksillä.

Beckmanilla oli myöskin toinen rautatehdas, Westergöthlannissa sijaitseva Marieforsin pieni teollisuuspaaja, joka vuosittain valmisti levytakeita 200 kipp. harkkoraudasta sekä 150 kipp. kaikellaisia mustatakeita, jotka tehtiin Noran kaivosseudulta tuodusta takkiraudasta. Huomattuaan tulevan halvemmaksi harjoittaa liikettä yhdessä paikassa, ja siihen katsoen, että Leineperissä sekä hiilien että työvoiman saanti olisi runsaampi, anoi Beckman v:nä 1794, että Marieforsin taonta saatettiin siirtää Fredriksbergiin. Ell'ei koko siten syntynyttä taontaa kuitenkaan ehdittäisi toimittaa Fredriksbergissä, pyysi hän, että hänelle siitä ilmoitettuaan myönnettäisiin vapaus taas saada alkaa työ niissä Marieforsin laitoksissa, jotka muuton kautta tulisivat lakkautettaviksi.

Hakemuksen johdosta määrättiin, niinkuin Fredriksforsia perustettaessa, paikallinen tutkimus toimeenpantavaksi ja esiintyivät siinä taaskin m. m. Porin kaupungin edustajat laajennusta vastustamassa. Pormestari Karl Mörtengrén lausui pelkäävänsä, että kun aiottu taonnan siirto välttämättä aiheuttaisi suurempaa metsän käyttämistä ja siitä voisi olla seurauksena, että tehtaan metsät ajan ollen kokonaan loppuisivat, niin teh-

taan omistajat olisivat pakotetut korvaamaan syntynyttä puutetta joko ostamalla uusia metsiä tai velvoittamalla talonpoikia hankkimaan sysiä tehtaalle. Vaan tämä taas loukkaisi huomattavalla tavalla kaupungin etuoikeutta käydä kauppaa kaikellaisilla puutavaroilla, jopa saattaisi riistää siltä mahdollisuuden välttämättömimpään poltto- ja rakennuspuun saamiseen. Sen vuoksi katsoi hän pitävänsä kaupungin nimessä panna vastalauseen anottua taonnan siirtoa vastaan.

Myöskin talonpojat panivat vastaan. Ennenmainittu Kosken kylän tilallinen Tuomas Tuomaanpoika Äijä esiintyi, ja vaikk'ei hänellä ollutkaan mitään itseään taonnan siirtoa vastaan, niin katsoi hän kuitenkin pitävänsä panna sen ehdon, että jos tulevassa rajankäynnissä jotain liikamaata joutuisi niiden tilojen osalle Levanpellon, Paluksen ja Kosken kylissä, jotka olivat Beckmanin tilojen kanssa samaa yhteismaata, Beckmanin ei sallittaisi tehtaansa tarpeen nimessä vaatia ja hankkia itselleen suurempaa osaa liikamaasta kuin mitä hänen omistamiensa tilojen osalle oikeuden mukaan oli tuleva.

Muut läsnäolevat talonpojat katsoivat samoin kuin Porin kaupungin edustaja aiotun laajennuksen arveluttavaksi, koska varoivat heille siitä koituvan vahinkoa sekä veden korottamisen että hiilen hankinnan kautta; pelkäsivät he myöskin tienteko rasituksensa lisääntyvän.

Vastaukseksi näihin väitteihin selitti Beckman samoin kuin aikoinaan Hastferkin, ett'ei hänellä nyt eikä vatedeskään olisi aikomusta vahingoittaa Porin kaupungin kauppaa rahvaan kanssa, sitä vähemmän kun ei tässä ollut kysymystä minkään muun metsän käyttämisestä tehtaan hyväksi kuin mitä oli saatavana tehtaan omilta tiloilta. Ei hän myöskään tulisi vaatimaan sen suurempaa osaa liikamaita kuin mitä oli oikeutettu tilojensa manttaalien mukaan saamaan. Mitä taas tulee talonpoikain huomautuksiin, niin luuli asessori niiden itsestään raukeavan, kun hänen tarkoituksensa ei ollut tehdä muutoksia en-

tisiin sulkuihin, ja kun ei miiluamispakostakaan voisi olla puhetta, koska hänellä oli kylläksi omia metsiä, eikä hänen siis olisi tarvis pyytää mitään toisten metsistä, vaan saisi aina ja vastedes riippua kunkin omasta halusta tahtoiko hän tavalla tai toisella tehdasta palvella. Tientekorasituksista ei myöskään voisi olla puhetta, kun ne asiat jo olivat kunkin noudatettaviksi armollisilla asetuksilla järjestetyt.

Ottamatta tälläkään kerralla huomioon yhtä vähän Porin kaupungin kuin talonpoikainkaan vastalauseita myönsi vuorikollegio päätöksellään helmikuun 4 p:ltä 1794 Beckmanille oikeuden siirtää Marieforsin taonta Fredriksbergiin. Kun hän oli selittänyt ei tahtovansa valmistaa levytakeita enemmän kuin korkeintaan 200 kipp. vuodessa, lakkautettiin Fredriksbergin siihenastinen levytaonta. Sen sijaan annettiin lupa jalostaa levynvalmistukseen käytetty ainerauta nauloiksi ja kaikenlaisiksi muiksi teollisuuskaluuksi. Leineperin ja Fredriksbergin tehtaissa oli siis tästälähtien sallittu valmistaa 215 kipp. kankirautaa, siihen luettuna 15 kipp:n rälssitaonta, 2 kipp:n vasaraverosta, 495 kipp. ainerautaa, josta 45 kipp. verosta vapaata, jäännöksestä oli maksettava 4 $\frac{1}{2}$ kipp. vasaraveroa. Tätä varten oli lupa ostaa 716 $\frac{1}{2}$ kipp. takkirautaa Noran, Norbergin ja Westerbergin kaivosseuduista. Jalostus käsitti 200 kipp:n levytaonnan sekä kaikenlaisia mustatakeita edellämainituista 495 kipp:sta ainerautaa. Taonnan siirrosta ei myönnetty mitään vapaavuosia, sitävästoin myönnettiin masuunille, joka vasta v:nä 1787 oli saatu käyntiin ja josta siis 3 vapaayuotta oli mennyt hukkaan, 6 vuoden pitennetty verovapaus.

Näin saamaansa siirto-oikeutta ei Beckman kuitenkaan katsonut tarvitsevansa käyttää hyväkseen. Ajat olivat kahdeksannentoista sataluvun lopulla epävarmat ja yhdeksännentoista sataluvun alku oli Suomen tehdasliikkeelle epäedullinen. V:n 1801 kova katovuosi tuotti sillekin haittaa ja raudan hinnat alenivat alenemistaan. Katovuosia olivat myöskin vuodet 1805

ja 1806, jonka lisäksi tuli, että rauta meni huonosti kaupaksi sekä kotimaassa että ulkomaan markkinoilla. *) Tämän jälkeen näyttävät olot kuitenkin parantuneen.

Hallituksen vuoripolitiikan koetettua kahdeksannellatoista sataluvulla kaikin tavoin rajoittaa kankiraudan valmistusta, jott'ei kankiraudan hinta ulkomaan markkinoilla polkeutuisi, seurasi

Vanha konttorirakennus Fredriksforsissa.

yhdeksännentoista sataluvun alkupuolella käänne. Kunink. asetus valtakunnan kankiraudantaonnasta ja rautateollisuudesta 15 p:ltä kesäk. 1803 *) salli jälleen valtakunnan »pohjoisemmissa osissa», joihin Suomikin luettiin, sekä uusien vasarojen ja ahjojen rakentamisen kuin myös taonnan lisäämisen entisissä vasarapajoissa. Uusille vasaroille määrättiin kuitenkin korotettu vasaravero 2 kipp. joka 100 kippunnasta kankirautaa, ilman että siitä

*) Tekla Hultin: Histr. tiet. Suomen vuorit.

saatiin laskea minkäänlaista rälssivapautta, ja lisätystä taonnasta vanhoissa ahjoissa määrättiin n. s. rekognitsionivero 32 killin-gistä aina 1 riksiin pankinseteleissä ruukin varojen ja kollegion harkinnan mukaan. Viimemainittu määräys muutettiin sittem-min tammik. 11 p:nä v:nä 1805 annetulla päätöksellä niin, että rekognitsionitaonnasta oli maksettava kaksinkertainen vasara-vero, huolimatta siitä vietiinkö se vaakaan tahi ei; tämä maksu, joka laskettiin vasaraveroraudalle joka vuosi määrättävän taksan mukaan, oli kuitenkin laskettava pois rekognitsionimaksusta. Useat suomalaiset ruukit kiiruhtivat laajentamaan taontaansa näillä ehdoilla.

Mainitun asetuksen nojalla Beckmankin pyysi saada säädet-tyä rekognitsionimaksua suorittamalla ja ainoastaan omaa puhaltamaansa takkirautaa käyttämällä lisätä kankirautataon-taansa sen mukaan kuin sitä entisissä työpajoissa ehdittiin. Kun hän ostettuansa 11 rälssitilaa, joiden yhteenlaskettu pinta-ala oli 2,367 tynnyrinalaa ja 13 $\frac{2}{3}$ kapanalaa ja joiden katsot-tiin sallivan 286 $\frac{1}{2}$ lästin hiilenpolton vuodessa, todisti että hänellä anottua taonnanlisäystä varten oli saatavissa 2,194 lästiä sysiä, myönnettiin hänelle 5 p:nä maalisk. 1806 400 kipp. kankiraudantaonnan lisäys rekognitsionimaksusta, joka määrättiin 36 pankkokillingiksi kipp:lta. Sitä paitse oli kak-sinkertainen vasaravero suoritettava, joka kuitenkin, lasket-tuna vuotuisen hintaluettelon mukaan, oli vähennettävä re-kognitsionimaksusta. Malmia ilmoitti Beckman saavansa omasta rautakaivoksestaan, joka sijaitsi Söderbyn säterin maalla Börs-tillin pitäjässä Tukholman läänissä. Vaikk'ei lupakirjassa mai-nita mitään toisen kankivasaran rakentamisesta, näkyy sellainen kahdella ahjolla varustettu kuitenkin taonnan lisäyksen johdosta rakennetun. Ruukin täten sallittu taonta nousi vuorimestari Lundströmin v:nä 1809 tekemän luettelon mukaan ruotsalaisen ajan lopussa 1,100 kipp:aan, josta suoritettiin 14 kipp. 16 leiv.

vasaraveroa. Masuuni puhalsi samaan aikaan keskimäärin 93 vuorokautta vuodessa. *)

Paitse tätä masuunia oli Leineperissä nyt siis v:na 1806 seuraavat laitokset: malmin- ja kalkinrouhin, varustettu erityisellä rattaalla, joka samalla käytti survin- ja huuhtomalaitosta, jossa puhalluksesta kertyvä kuona survottiin ja huuhdottiin. Toisella puolen jokea oli paja, jossa oli kankivasara ja kaksi ahjoa. Ylempänä olevassa kalustuspajassa oli nippuvasara, kaksi naulavasaraa samassa tukissa, sekä kaksi ahjoa. Fredriksbergissä oli kahdella ahjolla varustettu levyvasara sekä yhdellä tulisijalla varustettu nippuvasara.

Vaan taas tulivat huonot ajat, — vuosien 1808—1809 sota ja ero Ruotsista. Kaikki rauhallinen liike oli joutunut seisauksiin. Miten valtiolliset tapahtumat vaikuttivat Leineperin oloihin, se näkyy anomuksesta, jonka Beckman v:na 1810 jätti hallituskonseljiin ja jossa hän, siihen nähden että sota oli asettanut voittamattomia esteitä malmin ja takkiraudan saannille Ruotsista ja Fredriksforsin tehdas ja masuuni siitä syystä oli saanut seisoa eikä siis voinut valmistaa edes vasaraveroksi ja rekognitsionimaksuksi menevää rautamäärää, anoi, että hänet vapautettaisiin suorittamasta vuodelta 1809 mainittua veroa, joka nousi 632 ruplaan. Hallituskonselji hylkäsi kuitenkin anomuksen sillä perusteella, että tehdas oli perustettu, paitse suomalmille, myöskin Sääksjärven järvimalmille, sekä Kolkonmäen rautamalmilouhoksille Kiskon pitäjässä, joista tehdas siis olisi voinut myöskin v:na 1809 tarpeensa hankkia.

Tähän päättyy asessori Jonas Beckmanin vaikutus Leineperin rautatehtaan hoitajana. Hän kuoli näet kohta tämän jälkeen v:na 1811. Vaikka Hastfer olikin tehtaan varsinainen perustaja, tulee kunnia sen käyntiinpanosta kuitenkin Beckmanille, sillä hän se sai sen jaloilleen ja kuletti sitä eteenpäin niin hyvin kuin aika ja olot sallivat. Sallitusta taontamäärästä päät-

*) Tekla Hultin: Histr. tiet. Suomen vuoritoimesta s. 216.

täen oli Leineperin tehdas v:nä 1809 seitsemäs Suomessa ja kun maamme senaikuisessa suurimmassa tehtaassa Kimossa taontamäärä Ruotsinvallan lopulla oli 1,765 kippuntaa, oli se Leineperissä 1,110 kippuntaa. Muiden tehtaiden takeet nousivat vaan muutaman sata kippuntaa korkeampaan määrään. Perustamisensa jälkeen oli tämä rautatehdas maan kalutaonnan pääpaikka.

Vielä suurempi kuin tehtaan käyttäjänä on Beckmanin merkitys ehkä Leineperin metsä- ja maa-alueiden laajentajana varsinkin jos asiaa katsomme nykyajan liikemiehen silmillä. Vaikka oli vakuuttanutkin sekä hallitukselle että talonpojille tulevansa toimeen niillä metsillä, joita tehdas jo ennestään omisti, teki hän kuitenkin kaikki voitavansa anastaakseen ympärillä olevia ruunun metsiä. Siihen hänellä kyllä tavallaan olikin asetusten mukainen oikeus.

Useiden kuninkaallisten asetusten nojalla oli ruukinomistajilla näet etuoikeus lunastaa perinnöksi kruununtiloja, jotka katsottiin ruukkien voimassapysymiselle tarpeellisiksi. Mainittuun etuun oli tosin liitetty se ehto että ruukinomistajan piti sallia entisen tilanhaltijan ja hänen jälkeläisensä, polven toisensa jälkeen, häiritsemättä pitää tila, niin kauvan kun nämä suorittivat siitä veron, joka oli maksettava sysien muodossa, ja yleensä lieneekin asetusta tässä suhteen noudatettu, vaan siitä huolimatta on selvää, että ruukkien perinnöksi lunastamien tilojen asukkaat joutuivat taloudellisessa suhteessa suuresti riippuvaisiksi ruukinomistajista, muuttuen maanviljelijöistä ruukin sysimiehiksi ja päivätyöläisiksi. Ruukinisäntien hakiessa lupaa saada perinnöksi lunastaa kruununtiloja, vastustivat sen vuoksi näiden asukkaat sitä aina kiven kovaan, pyytäen itsellensä samaa oikeutta. Tavallisesti asia kuitenkin ratkaistiin ruukinomistajan eduksi ja niin kävi Leineperissäkin. *)

Kohta sen jälkeen kun oli ottanut hoitaakseen Hastferin entisiä omistuksia eli v:nä 1783, pyysi Beckman veron oikeusvaati-

*) Tekla Hultin: Histr. tiet. Suomen vuoritoimesta s. 235.

musta varten saada pidätystä vero- eli maanomistusoikeuteen ruununtiloista Kiilo n:o 1, Jämsä n:o 6, Hampunen n:o 8 Paluksen kylässä ja Elli n:o 9 sekä Tuomela n:o 2 Harjunpään kylässä, ja myönnettiinkin hänelle tämä oikeus.

Niinikään pyysi hän saada perinnöksi lunastaa seuraavat tilat Levanpellon kylässä: Majjala n:o 1, Krekula n:o 3, Kittilä n:o 4 ja Uotila n:o 8. Tilojen asujat ja viljelijät vältvääpeli Kustaa Fredrik Tocklin, Antero Sigfridinpoika Krekula, Maria Sigfridintytär ja Sigfrid Abrahaminpoika Kittilä sekä Matti Simonpoika ja Tuomas Tuomaanpoika Uotila vaativat saadaksensa asua tiloillaan vielä viisikymmentä vuotta, jonka ohessa Kerkula väitti jo saaneensa mainittuun tilaan vero-oikeuden. Kerkula saikin pitää tilansa, mutta muiden tilain suhteen päätti kuninkaallinen kollegio suostua Beckmanin pyyntöön.

On helposti ymmärrettävissä, ett'eivät talonpojat, jotka ikimuistoisista ajoista olivat viljelleet näitä tiloja kuin omiansa ja nyt ne menettäneet, suostuisi niistä joko lähtemään tai vastaanottamaan niitä lisättyine ulostekoineen Beckmanilta, joka tietysti tulisi rasittamaan heitä m. m. vastenmielisellä ja raskaalla hiilenhankinnalla. He valittivat kaikki kunink. majesteetille anoen että heidän sallittaisiin vuokrata tilat kruunulta. Valitukset kuitenkin hyljättiin, koska levanpeltolaiset eivät olleet antaneet takuuta kuluista ja vahingoista eivätkä liittäneet valituksiinsa kammarikollegion valituksen alaista päätöstä — siis vaan muodollisista syistä — ja mitä tulee Paluksen ja Harjunpään asujiin, niin ei heillä ollut mitään asetuksiin perustuvaa aihetta vaivata kunink. majesteettia. Kunink. majesteetti harkitsi siis samalla tavalla kuin ennenkin, kun tällaisia kysymyksiä oli esiintynyt, Beckmanin olevan viipymättä oikeuksiinsa autettava.

»Oikeuksiinsa auttaminen» merkitsi tässä tapauksessa häätämistä, joka maaherran määräyksen mukaan pantiinkin toimeen ruununmiesten avulla. Osa tilojen entisistä viljelijöistä suostui jäämään paikoilleen Beckmanin määräämillä ehdoilla, toiset,

jotka eivät allekirjoittaneet tarjottuja konrahteja, pakotettiin jättämään asuntonsa, sittenkun heidän huoneensa »ovien ja ikkunain poisottamisella olivat tehdyt heille asua aivan hyödyttömiksi», niinkuin nimismiehen häätöpöytäkirjassa sanotaan.

Mailtaan ajetut talonpojat eivät vieläkään jättäneet asiaansa, vaan nostivat, tosin vasta kuuden vuoden kuluttua, jutun Beckmania vastaan menetettyjen tilojensa takaisin voittamiseksi. Heidän kihlakunnanoikeuteen jättämässään kirjallisessa haasteessa vedotaan m. m. siihen, että vaikka Fredriksforsin tehdas oli perustettu sillä välipuheella, ett'ei tämä laitos saisi tuottaa kenellekään vauriota eikä vahinkoa, he nyt kuitenkin tämän laitoksen rakentamisen tähden ovat menettäneet tilansa; lampuodille pannut vaikeat ehdot osottavat myöskin, että Beckman vastoin annettuita vakuutuksia, etupäässä Fredriksforsin rauta-tehtaan voimistuttamiseksi, oli lunastanut nämä verotilat. Laamanninoikeus, johon asia lykättiin kihlakunnanoikeudesta, kumosi kanteen maaliskuun 25 p:nä 1794, johon asia näyttää rauvenneen. Beckman, tuo vanha juristi — hän oli aikaisemmin ollut lääninsihteerinä — esiintyi oikeudessa hyvin varmana asiastaan, vaatien m. m. edesvastuuta talonpoikain asiamiehelle siitä, että hän muka oli yllyttänyt tyhmiä talonpoikia tähän riitaan. Kulut hän kuitenkin jalomielisesti antoi heille anteeksi.

Verrattain mitättömästä summasta, muutamasta sadasta taalerista, oli Beckman siis saanut tehtänsä alle kuuluvat entiset tiluksensa melkoisesti laajennetuiksi hyvällä hiilimetsällä ja lisännyt samalla tehtaan palveluksessa tarvittavia työvoimia. Levanpellon ja Paluksen tilat tekivät yhteensä 3 ¹¹/₂₄ manttaalia eli 14,476 ⁷/₁₂ tynnörinalaa.

Asessori Beckmanin maananastukset eivät kuitenkaan pysähytyneet vielä tähänkään. Kruunu sai luovuttaa hänelle metsiensä aarteita vielä toiseltakin taholta, aarteita, jotka eivät vieläkään ole tyhjentyneet. Kertomus siitä, miten Rudanmaan metsäiset takamaat joutuivat Leineperin tehtaan omiksi, on samalla sekin

palanen ei ainoastaan Ahlströmin omistusten esi-historiaa, vaan myöskin kuvaava lehtinen maamme asutus- ja viljelyshistoriaa.

Loppupuolella 1700-lukua, ennenkun isojakko oli vetänyt epäamättömät rajaviivansa metsien ja maiden ympäri, oli melkein kaikissa pitäjissä myöskin Porin läänissä enimmäkseen jylhää metsää kasvavia erämaita ilman muuta viljelystä kuin mitä läheisimpien kylien asukkaat olivat siellä omin valtoineen toimeen panneet. Näitä maita ei oltu merkitty maakirjoihin eikä ruunulla ollut niistä mitään tuloja muulloin kuin silloin kun joku uudisasukas oli sinne asettunut ja raivannut tilan. Ainoastaan tällaisten uudisasukkaiden toimesta olivat nämä yhteismaat tulleet ilmi, sillä sitä ennen olivat niitä rajanaapurit käyttäneet mikä tehden sinne niityn, mikä valiten itselleen kalastuspaikan, mikä puita kaataen. Ja kun sitten vuosia, jopa vuosisatojakin oli näin kulunut — lausuu niistä eräässä kirjelmässään Turun läänin maaherra — olivat yritteliäimmät vetäneet esiin todistajia, jotka oikeudessa todistivat heidän omistusoikeutensa näin otettuihin maihin, jolloin oikeus myönsi heille omistusoikeuden.

Kun metsät Porin läheisimmässä ympäristössä alkoivat vähetä, näkyy kaupungin liikemiesten huomio alkaneen kääntyä näihin näin helposti käytettävinä oleviin ruunun yhteismetsiin. Niinpä v:na 1776 raatimies Eilert Wilhelm Mentzer ja kauppiat Johan ja Nils Gottleben olivat Tyrvään Näennön tilan omistajalta, joka luuli omistavansa jonkunlaisen oikeuden Rudanmaan ulkopalstaan Ulvilan pitäjässä, saaneet luvan hakemuksen tekemiseen siitä, että heille myönnettäisiin asukasoikeus tällä alueella verotilojen viljelemistä varten.

Tästä hakemuksesta oli seurauksena maanmittarin toimitus ja rajain selvitys, joka tapahtui v:na 1778 ja 1779. Liikamaa sijoitettiin silloin seuraavain rajain sisälle: Saunakoski—Lahnajärven koski — Mustasaari, ja oli siinä metsämaata 4,256 tynnörinalaa viljelykseen kelpavaa peltomaata 4 ja niittymaata

33 tynnörin alaa, valmista peltoa 2 ja niittyä 10 tynnörin alaa, sekä hylkymaata 1,040 tynnörin alaa. Metsämaa oli kuusi-, petäjä-, koivu- ja hiukan haapapuuta kasvavaa kivilouhua, josta puita arveltiin voitavan kulettaa ainoastaan hyvin lumisina talvina. Eräs toinen osa tätä metsää oli niin pahaa, ett'ei sitä luultu voitavan käyttää hyväksi ilman teitä tekemättä. Tämä metsä arvosteltiin silloin osa 2:lla, toinen osa 1:llä korkeimmasta 5:stä. Leineperiin on tästä liikamaasta kuulunut ulkopalsta Kråkbo n:o 1, 372 hehtaaria, josta Ahlströmin liike on ottanut tukkipuita 40,000 markan arvosta.

Rajan käytyä julistettiin v:na 1781 Rudanmaan palsta, huolimatta Palus-, Koskis-, Levanpelto-, Finnby- ja Lassilalaisten vasta-aitteista, jotka kukin olisivat tahtoneet sitä omaan puoleensa vetää, ruunun omaksi. Siten jäivät myöskin sekä Gottlebenit että Mentzer osattomiksi tästä lihavasta palasta, kun eivät olleet voineet todistaa Näentöläisen oikeutta siihen. Heidän ekemänsä valituksen kumosi kammarikollegio v:na 1783, etupäässä luultavasti sillä perusteella, että Rudanmaan liikamaa ei ollut viljelykseen kelpaavaa. Uudisviljelyksen toimeenpaneminen vuorisessa erämaassa ei nähtävästi ollutkaan porilaisten kauppiasten tarkoituksena, vaan olivat he kai vaan sen varjon alla yrittäneet saada metsät käytettäväikseen. Tämä olettaminen on sitä uskottavampi kun kaikellinen kauppa, myöskin puutavarakauppa, oli Porissa tähän aikaan suuresti elpynyt, mutta suurten masto- y. m. puiden saanti alkanut paikkakunnalla käydä yhä vaikeammaksi. Johan Gottleben oli kaupungin yritteliäimpiä liikemiehiä ja lienee hän tässä asiassa toiminut salaisen puutavarayhtiön puolesta.

Onnellisempi oli Beckman anoessaan ruunulta Rudanmaan metsiä omikseen. Samoin kuin Levanpellon ja Paluksen ruununmaita lunastaessaan verotiloiksi, perusti hän taaskin hake- muksensa niihin veron oikeusvaatimuksiin, joita hänellä oli ruunulle. Nyt tuki hän hakemustaan myöskin sillä, että hän, saa-

tuuan tuon maan haltuunsa, voisi vapaasti käyttää tuolta alueelta tulevaa vesivoimaa sekä sieltä saatavia puuaineita tehtaansa tarpeihin. Kun hallitus, niinkuin jo on mainittu, tähän aikaan erityisesti suosi rautateollisuuden vaurastuttamista Suomessa, suostui kammarikollegio päätöksellään 18 p:ltä tammikuuta 1785 empimättä pyyntöön. Hovineuvos Nils Fredensköld, joka siihen aikaan omisti Noormarkun, pani kyllä asiasta kuultuaan sekä omasta että »intressenttiensä» puolesta vastaan, väittäen että Noormarkun sahalla muka olisi sen lupakirjassa vuodelta 1753 muiden metsien muassa myönnetty sahapuiden saanti myöskin Rudanmaalta, mutta jäi tämä väite huomioonottamatta, kun tuossa lupakirjassa ei oltu edes mainittukaan Rudanmaan kruununmaata, vielä vähemmin sitä puiden ottoon luovutettu. Myöskin Gottlebenit ja Mentzer koettivat vaikka turhaan evätä kauppaa, koska heillä olisi mielestään ollut etuoikeus maan saamiseen, joka heidän toimestaan oli joutunut ruunulle ja tullut rajoilla varustetuksi. Näin sai siis asessori Beckman nuo laajat metsäalueet ja tuli niistä maksaneeksi tuon mitättömän vähäisen summan kuusitoista riikin taaleria hopearahaa, eli ei täyttä sataa markkaa nykyisessä rahassa.

Siirrymme nyt Beckmanin maa- ja metsäriidoista hänen vesiriitoihinsa, joita hän kävi niitäkin ympäristön talonpoikain kanssa. Samalla saamme puhua myöskin hänen sahan rakennuksistaan.

Joutsijärvestä tulevassa joessa, samassa, joka käytti Leineperin laitoksia, on Koskenkylässä koski, johon paitse kotitarvemyllyjä oli myöskin rakennettu n. k. sahamylly. Se oli tehtaan ja talonpoikain yhteinen. Kun se Beckmanin tullessa Leineperiin oli kelvottomassa kunnossa, ehdotti hän vna 1782 sen uudesta rakentamista. Elleivät talonpojat siihen suostuisi, ilmoitti asessori rälssimaan omistajana aikovansa rakentaa vanhan sahamyllyn luo oman uuden sahansa. Talonpojat tahtivat kuitenkin pitää vanhan sahansa, mutta eivät vastustaneet

uuttakaan, koska sillekin olisi koskessa sijaa. Pidetyssä paik-
kanpäällisessä tutkimuksessa valittivat Kosken, Levanpellon ja
Paluksen kyläläiset Joutsijärven sulusta, joka muka tuotti heille
kaikenlaisia kärsimyksiä, tulvehdittain heidän yläpuolella olevia
niittyjään ja nostaen veden järvessä niin korkealle, etteivät he
matalilla nuotillaan ja verkoillaan ylettäneet saamaan kalaa.
Beckman lupasi korvata vahingon 20 leiviskällä rautaa ja teki
sen lisäksi asianosaistensa kanssa sen sopimuksen, että erää-
seen keskellä jokea olevaan kiveen 93 kyynärää sulusta olisi
hakattava syvä risti, jota korkeammalle vettä ei saisi nostaa,
saaden sitten kihlakunnanoikeudelta luvan saahansa rakentami-
seen. Erityisessä sopimuksessa määrättiin vielä, ett'ei vettä
Joutsijärvessä koskaan saa sulkea niin, että alipuolella oleva
joki veden vähyyden tähden jäätyisi pohjaa myöten. Levan-
pelto- ja Koskislaiset sitoutuivat alempana olevien myllyjensä
ränneissä pitämään pohjaluukkuja tulvan ehkäisemiseksi. Sopi-
muksista huolimatta syntyi yhtämittaa kinaa veden tuottamista
vahingoista, joihin kuitenkin voittamattomat tulvatkin joskus oli-
vat syynä, joskus taas myöskin talonpoikain huolimattomuus pitää
omia sulkujaan kunnossa, ja täytyi Beckmanin riidoista pääs-
täkseen milloin ostaa sahan alla olevia niittyjä ja peltöjä, mil-
loin vaihtaa niitä toisiin. Niistä kaikista kävivät välit niin ki-
reiksi, että kun Beckmanin saha v:na 1789 oli palanut ja uutta
ruvettiin samalle sijalle rakentamaan, vanhan sahan omistajat
repivät juuri tekeillä olevan sulun. Saadakseen veden koko-
naan haltuunsa, toimi Beckman niin, että hän kohta sen jälkeen
toimitetussa isojaossa sai haltuunsa ei vaan melkein kaikki
Joutsijärveen koskevat maat, mutta joutui koko sahakoskikin
hänen omistamansa Kittilän maan sisään. V:na 1804 tehtiin
lopullinen sopimus talonpoikain ja tehtaan välillä, jossa talon-
pojat sahausoikeutta ja tehtaasta suoritettavaa kankirautamaksoa
vastaan luovuttivat kaiken oikeutensa sahaan ja koskeen. —

Tässä yhteydessä mainittakoon vielä, että Leineperin tehtaalla Beckmanin aikana oli muitakin pienempiä koski- ja sulkuriitoja Kaasmarkkulaisten kanssa, jotka kaikki näyttävät päättyneen tehtaan eduksi.

Useimmat talonpoikain tehdasta perustettaessa ja laajennettaessa lausumat epäilykset sen heille uhkaamista vaurioista olivat siis toteutuneet. Niin saivat he myöskin kantaakseen uuden tienteko-rasituksen, jota olivat pelänneet. On olemassa kokonainen riitakirjavihko sen tien tekemisestä ja ylläpidosta, joka nyt vie Leineperistä Kokemäenjoen vartta kulkevalle suurelle maantielle ja jonka tehdas tarvitsi päästäkseen Vanhankylän lastauspaikalle, mutta jonka kunnossapitämisen talonpojat saivat kustantaa.

Ankaraa komentoa näkyy asessori Jonas Beckman siis pitäneen ja omaan puoleensa vetäneen taholla niinkuin toisellakin. Rautatehdasta hän laajensi ja paranti, maita ja metsiä hän hankki ja tarmokas mies hän näyttää olleen. Kuinka hyvin hän menestyi ja mihin arvoon hän sai tilansa ja tehtaansa nousemaan, sen osottaa se summa 132,000 riikin taaleria, johon hänen omaisuutensa hänen kuolemansa jälkeen toimitetussa perinnönjaossa arvosteltiin. Kymmenessä vuodessa oli omaisuuden arvo lisääntynyt enemmän kuin kolminkertaiseksi. Kuten muistetaan maksoi hän näet hollantilaisille v:nä 1791 vaan 40,000 riikin taaleria.

Beckmanilla oli kaksi poikaa, auditööri Petter Gottlieb Beckman ja ruukin patruuna Gustaf Beckman sekä kaksi tyttärtä, everstiluutnantin leski Beata Kristina Gripenberg ja Fredrika Lovisa Silfwersvärd, naimisissa kapteeni Adolf Fredrik Silfwersvärdin kanssa. Näiden perillisten kesken tehtiin joulukuun 31 p:nä 1813 sellainen sopimus omaisuuden jaosta, että miespuoliset perilliset saivat Fredriksforsin tehtaan ja Leineperin sekä Suoliston, Levanpellon, Paluksen, Kosken y. m. kylissä olevat tilat, ja naispuoliset Anolan siihen kuuluvine tiloineen.

Näin jakautui suurella vaivalla koottu kiinteimistö kahtia ja siitä lähtien ovat kauvan yhdessäolleet Anola ja Leineperi kulkeneet omia teitään, ollen heille sen jälkeen ainoana yhtymäkohtana — käräjätupa.

Kun meidän tässä kertomuksessa on seurattava Leineperiä, mainitkaamme Anolalle hyvästiä heittäessämme, että se v:nä 1816 joutui sukelluskomissario Iisakki Fellmannille ja tämän kuoltua v:nä 1822 varakonsuli Iisakki Carlströmille, joka hallitsi sitä kuolemaansa saakka v:een 1838. Hänen perillisensä möivät Anolan v:nä 1840 kenraalikuvernööriin apulaiselle Aleksanteri Amatus Thesleffille, joka heti luovutti sen kauppaneuvos Joh. Grönfeldtille. Tämän kuoltua osti Anolan v:nä 1855 varatuomari August Fredrik Järnefelt ja möi sen v:nä 1877 kauppaneuvos Frans Vilhelm v. Frenckellille. — Tätä nykyä on Anolan omistaja kauppaneuvos Valdemar von Frenckell.

Siirtyäksemme nyt Leineperiin, niin ei sekään pysynyt kauvan Beckmanin suvussa. Jo v:nä 1817, 29 p:nä maaliskuuta, möivät Beckmanit tehtaansa ja tilansa täysineen senaattori H. C. Reuterskiöldille 72,000 riikin taalerista. Leineperin arvo oli perinnön jaossa laskettu 84,666 riikin taaleriksi. Syyskuun 18 p:nä samana vuonna siirsi Reuterskiöld kauppakirjan senaattori vapaaherra Adolf Gustaf Mellinille, joka jo saman kuun 21 p:nä sai kiinnityksen Leineperiin. Lokakuun 28 p:nä yhä samana vuonna möi senaattori Mellin Leineperin Suomen valtiolle, joka asetti tehdasta ja tiloja hoitamaan esittelijäsihteeri Karl Lundströmin. Suomen valtiolta siirtyi Leineperi oston kautta syyskuun 22 p:nä v:nä 1830 senaatin varapuheenjohtajalle, salaneuvos Anders Henrik Falckille, Kauttuan omistajalle. Falck maksoi tehtaasta ja tiloista 240,000 ruplaa pankkoassignatsionia. Tästä summasta jäi hän kiinnitystä vastaan valtiolle velkaa 200,000 pankkoruplaa. Liekö ollut rahanpuute vaiko lainanottajan läheinen suhde lainanantajaan, v:nä 1835 ei ollut velkaa vielä vähääkään lyhennetty eikä siitä korkojakaan maksettu kahtena

edellisenä vuotena. Suomenpankin johtokunta kysyy tämän johdosta senaatilta, kuinka sen on meneteltävä, kuulutettavako kiinnitetty omaisuus myytäväksi vaiko maksamaton summa tavallisella tavalla uloshaettava. Senaatti vastasi, ett'ei pankin lainoja koskevia erityisiä asetuksia voitu tähän tapaukseen sovittaa, vaan tuli pankin menetellä niinkuin yleinen laki säättää. V:nä 1839 oli laina yhä vielä kokonaisuudessaan maksamatta ja v:nä 1849 oli sitä jälellä vielä 37,714 hopearuplaa ynnä joku määrä korkoja. Vielä v:nä 1857 oli velka valtiolle 27,428 hopearuplaa, jonka lisäksi silloin vielä oli olemassa kiinnitys yksityisestä 7,000 ruplan lainasta konsuli F. Soveliukselle Raahessa.

Salaneuvos Falckin omistusajalta on Leineperin arkistossa säilynyt verrattain vähän tietoja tehtaan käyttämisestä ja omistajan muista toimista. Isäntä itse asui Kauttuassa ja hoiti Leineperiä sieltä käsin. Luultavasti kävivät laitokset tasaista käyntiään ja otaksuttavaa on, että menestyskään ei ollut aivan huono, kun raudan tarve paikkakunnalla oli suuresti lisääntynyt Porin kaupungin kolme- ja neljäkymmenluvulla varsin vilkkaan laivanrakentamis- ja varustamisliikkeen kautta. Leineperin rautaa lähetettiin tähän aikaan myöskin Venäjälle.

Muutamat vuoreнкаivoslupakirjat osoittavat, että kotimaasta koetettiin saada malmia masuunin tarpeihin. Muun muassa saatiin semmoinen v:nä 1836 vuorimalmin louhimista varten Storskärin saarelta Töysän pitäjältä Ahvenanmaan saaristosta, ja toinen v:nä 1847 suomalaismin ottamista varten Nauhian kylästä Huittisista. Myöhemmin, v:nä 1852, koetettiin kaivaa raudanainetta kotinurkistakin, niinkuin Pyhäjärvestä, Sääksjärvestä, Suolistosta, jopa kaksi virstaa Sollastakin. Falck oli myöskin v:nä 1830 valtiolta 1,570 ruplasta ostanut neljänneksen Sillbölen kaivoksesta Helsingin pitäjässä, jota kaivosta hänen ja vuorineuvos John Julinin sekä kapteeni Lars Magnus Björkenheimin kesken muodostunut yhtiö koetti hyväkseen käyttää, vaikka nähtävästi huonolla menestyksellä.

Kauttuan historiassa on mainittu, että salaneuvos Falck siellä harrasti maanviljelystä, koettaen m. m. järvilaskujen kautta sitä parantaa — silloin kun järvilaskut eivät tulleet hänen muitten etujensa tielle. Järvilaskuhommat olivatkin tähän aikaan maassamme hyvin muodissa ja hallituksen erityisen huolen alaisina. Niihin ryhdyttiin myöskin Leineperin tienoilla olevissa vesistöissä. Niin laskettiin etupäässä Falckin toimesta Kotojärvi ja sen yläpuolella olevat Tyvijärvi ja Ylinen-Lahnajärvi, johon työhön lupa saatiin v:nä 1838, mutta joka alettiin vasta v:nä 1850. Laskun kautta voitetut niityt tuottivat vuosina 1851—1865 1,462 markkaa, josta Leineperin tehtaan osalle joutui 574 markkaa. Myöskin Sammaljärveä näytään näinä aikoina lasketun.

Salaneuvos Falckin aikana aloitettiin ja hänen poikansa aikana jatkettiin erästä riitaa Anolan velvoittamisesta hankkimaan hiiliä ja toimittamaan ajoja Leineperin tehtaan tarpeeksi. Kun tämä laatuaan hyvinkin merkillinen riita täydentää kertomustamme niistä pitkällisistä hiilitaisteluista, jotka tunnemme Kauttuan historiasta, ja kun siinä vanhat menneiden aikain etuoikeusvaatimukset vielä kerran nostavat päätään uuden ajan kynnyksellä, emme voi olla siitä hiukan laajemmasti selkoa tekemättä.

Siinä kuninkaallisen majesteetin päätöksessä v:ltä 1777, jonka nojalla Hastfer aikoinaan oli saanut oikeuden tehtaansa laajentamiseen, sanotaan, että ne maatilat, joista tehtaan tulisi saada hiilensä, työvoimansa ja ajonsa, olivat eroamattomasti tehtaasen alistetut. Nyt oli kuitenkin Beckmanin perinnön jaossa Anola siihen kuuluvine tiloineen erotettu Leineperin yhteydestä.

Tämän »laittomuuden», joka oli saanut rankaisematta rehoittaa kolmattakymmentä vuotta, äkkäsi yht'äkkiä lakimies laamanni Falck ja ryhtyi v:nä 1844 sitä korjaamaan, haastaen Anolan silloisen omistajan kauppaneuvos Grönfeldtin käräjiin ja vaatien ei enempää eikä vähempää kuin että Anola olisi hänelle, Leineperin tehtaan omistajalle, viipymättä luovutettava siitä 35,170

pankkoriksin hinnasta, joksi Anola Leineperistä erotettaessa oli arvioitu, ell'ei kauppaneuvos suostuisi toimittamaan tehtaalle sysiä 2 ruplasta pankko-assignatsionia lästiltä taikka luovuttamaan tähän tarkoitukseen Anolan metsiä 30 kopekasta lästiltä kantovuokraa, sekä sen lisäksi vuosittain vedättämään Vanhankylän lastauspaikalta tehtaalle 2,000 kippuntaa malmia 20 kopekan vetopalkasta kippunnalta. Jos kauppaneuvos tähän suostuisi, — saisi hän pitää Anolansa!

Ennenkun juttu kihlakunnan oikeudessa oli ehtinyt ensi kerran päättyä, kuoli kauppaneuvos Joh. Grönfeldt v:nä 1848, mutta sitä jatkettiin hänen leskeänsä ja poikaansa Joh. Fred. Grönfeldtiä vastaan. Välikäräjissä tammik. 10 p:nä 1850 kumosi kihlakunnanoikeus kanteen ja pysytti Anolan omistajat edelleenkin oikeuksissaan, koska asiakirjoista ei käynyt selville, että Anola olisi liitetty Leineperiin, vielä vähemmin siihen erottamattomasti yhdistetty. Ja vaikkakin Anola tehdasta perustettaessa oli ilmoitettu sen sysien ottopaikaksi, ei siitä kihlakunnanoikeuden mielestä kuitenkaan seurannut, että sen omistajat, sittenkun tila oli toiselle luovutettu, olisivat velvolliset salaneuvokselle sysiä hankkimaan ja ajoja tekemään.

Laamanninoikeus, johon vedottiin, oli sitävastoin toista mieltä. Tuomiollaan 12 p:ltä maaliskuuta v:nä 1850 se lausui, että koska Anola kerran oli määrätty Leineperin tehtaan hiilen ja työnsaantipaikaksi, sitä ei myöskään lain mukaan olisi saatu siitä erottaa ilman korkeimman vallan lupaa. Siis oli Beckmanin jälkeen toimitettu perintösopimus ollut laiton ja olivat se ja kaikki sen perusteella tehdyt kaupat peruutettavat ja oli Anola kohta lähinnä lähtöpäivänä luovutettava salaneuvokselle 47,663 pankkoriksistä kurssin mukaan Venäjän rahassa.

Näin rutosti ei luovuttaminen kuitenkaan käynyt. Hovi-oikeus huomasi päätöksessään 6 p:ltä elokuuta v:nä 1850, että tehtaan perustamispapereista ei voitu tehdä sitä johtopäätöstä, että tehtaanomistajaa olisi kielletty myymällä erottamaan tiloja

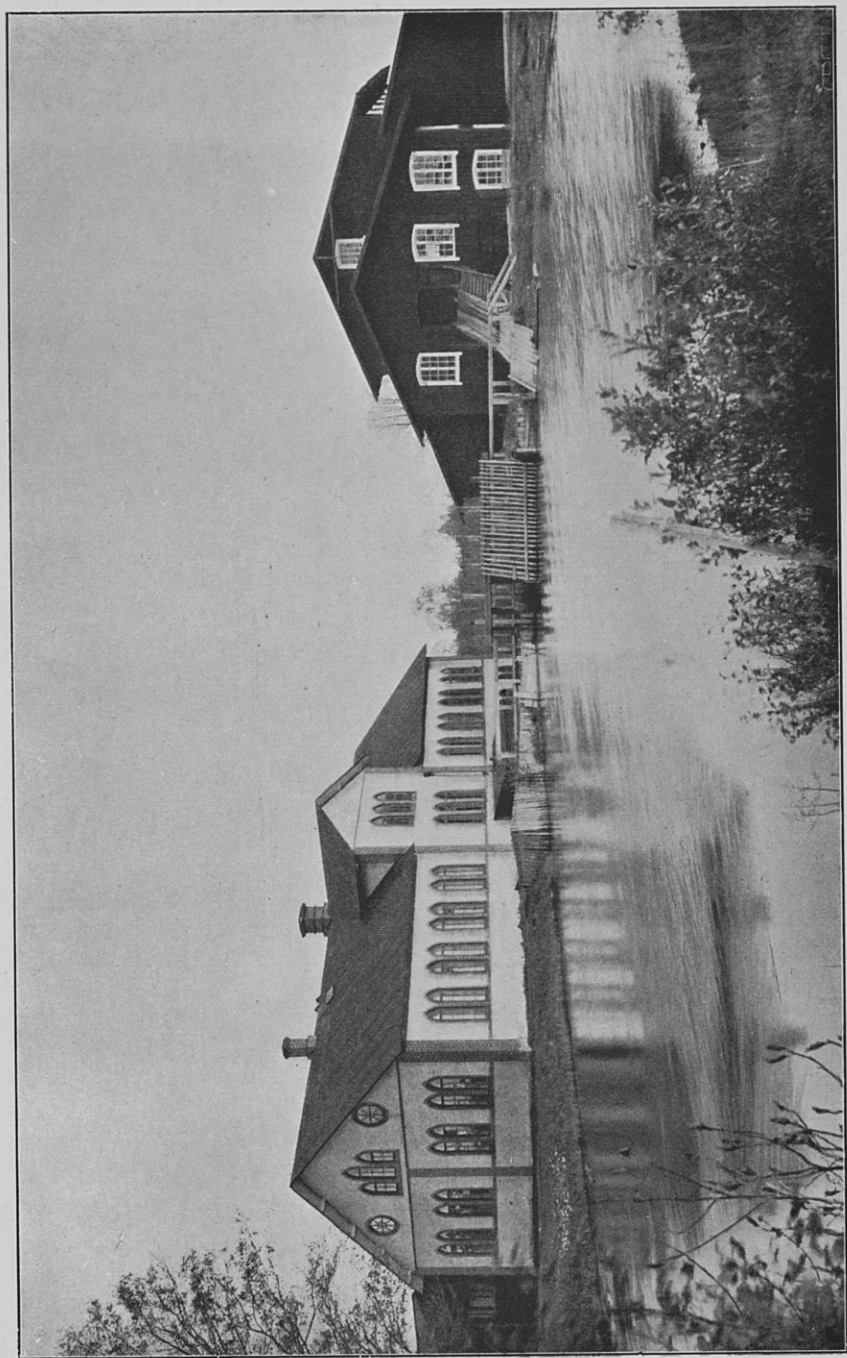
tehtaasta, vaan ainostaan että niiden omistajat olivat velvolliset hankkimaan sysiä ja toimittamaan ajoja tehtaan tarpeeksi. Hovi-oikeus ei siis myöntänyt Falckille oikeutta lunastaa Anolaa. Sitävastoin hovi, niinkuin sanottu, katsoi syseämisvelvollisuuden olevan olemassa, vaikk'ei kuitenkaan Falckin panemilla ehdoilla, ja neuvoi häntä sysien ja suoritettavan työn paljouden määräämistä varten kääntymään asianomaiseen paikkaan.

Jutun nostaja kuoli, mutta hänen poikansa laamanni Paul Emil Falck jatkoi riitaa. Hän oli laskenut, että Anolan tulisi tehtaalle hankkia sysiä 2,583 lästiä vuodessa ja vaati nyt maaliskuun 16 p:nä 1852 kuvernööriin jättämässään kirjoituksessa, että Anola velvoitettaisiin ei ainoastaan vast'edes, mutta myöskin kymmeneltä kuluneelta vuodelta ajamaan Leineperiin nämä sydet. Kun tämä hankintavelvollisuus hänen mielestään oli Anolan päälle lain mukaan pantu raskaus, oli hinta sysistä ja työstä määrättävä toisen perusteen mukaan kuin jos olisi ollut kysymys jostain riippumattomasta hankkijasta, joille oli maksettu 70 kop. lästistä. Hän anoi myöskin, että kuvernööri määräisi niiden ajojen paljouden ja hinnan, joita Anola oli velvollinen tekemään tehtaalle ja jotka tarvittiin tehtaan takkiraudan valmistukseen ja noin 4,500 kippunnan malmia vetämiseen Vanhastakylästä, jonne oli matkaa 1 1/2 peninkulmaa, ja oli kuleduksesta tavallisesti suoritettu 7 1/4 kopekkaa kippunnasta.

Kuvernööri ei kuitenkaan ruvennut tekemään taksoja, ja siitä seurasi valitus hoviin; hovi osoitti asian kihlakuntaan ja niin alkoi riitamyly uudelleen pyöriä ja jauhaa oikeutta ja kohtuutta. Anolan omistaja sanoi nyt kyllä olevansa valmis hankkimaan sysiä ja antamaan ajoja niin suurelta osalta ja siinä suhteessa kuin Anola oli tehtaan koko maaomaisuuteen, mutta ainoastaan niihin laitoksiin, jotka tehtaan peruskirjan mukaan v:ltä 1771 olivat rakennetut, siis ei m. m. masuuniin, ja senkin ehdolla, että omaisuussuhteet ja tarvittavan hiilen paljous uudelleen tarkoin tutkittaisiin. Sillä välin oli Anola siirtynyt osaksi

varatuomari Järnefeltille, osaksi eräille talonpojille ja Leineperi Lönegrénille ja asia sotkeutui ja mutkistui yhä enemmän. Järnefelt keksi sen väitteen, että Leineperin metsät, hyvin hoidettuina, yllin kyllin riittäisivät tehtaan tarpeihin ja että Anolan tulisi vaan silloisiin metsävaroihinsa nähden, ja sittenkun sen kotitarve oli poisluetettu, ottaa osaa hiilen hankintaan. Luultavasti oli Järnefelt siinä pelossa, että menettäisi jutun, myynyt metsiään, koska kihlakunnanoikeus, sittenkun Anolan metsät oli virallisesti tarkastettu, ei katsonut sen seikan, että Järnefelt oli ylenmäärin metsiään vähentänyt, vähentävän tehtaanomistajan oikeuksia. Ja nyt se oli kihlakunnanoikeus, joka oli Leineperin puolella ja Anolaa vastaan, joka tuomittiin toimittamaan sysiä 2,583 lästia ja ajoja 4,500 kipp. vuosittain. Sitävastoin taas laamannin oikeus oli päinvastaista mieltä ja vapautti (15 p:nä lokak. v:nä 1863) Järnefeltin hiiliverosta — sillä perusteella, että hänen metsänsä tuskin riittävät talon tarpeihin. Ja kun oli selvää, että ajorasitus ei voinut tarkoittaa muita ajoja kuin Anolan puolesta valmistettavien hiilien, niin, siis — ja siihen nähden — s. o. kun ei ollut ajettavaa, niin ei tarvittu ajajiakaan! Järnefeltin sukkela temppu lapsen tavoin pistää omaan suuhunsa sokeripala, jota toisen teki mieli, oli siis onnistunut.

Tosin luki hovi vielä lakia, määräsi kyllä tarkastuksia ja uusia arvionpitoja — tahtoi tietää, kuinka paljon Anolassa oli metsää yli kotitarpeen j. n. e., mutta kun se samalla hylkäsi Lönegrénin pyynnön Anolan metsän lukkoon panemisesta, niin lienee Lönegrén katsonut parhaaksi jättää naapurinsa rauhaan, koska ei asiasta vuoden 1864:n jälkeen enää sen enempää kuulunut. Juttua oli jauhettu kaksikymmentä vuotta ja kulut kuitattu kahtia. Siinä olivat suuret suuria käräjissä ryvettäneet, entinen senaatin varapuheenjohtaja, maan kenraalikuvernööri — hänen ylhäisyytensä Aleksanteri Amatus Thessleffkin, joka ennen Grönfeltiä oli jonkun aikaa omistanut Anolaa, oli näet kerran haastettu oikeuteen asianosaiseksi.

Fredrikstorsin mejeri.

Mutta palatkaamme varsinaiseen aineeseemme! On jo ennen mainittu, että yllä kerrotun riidan aikana kuoli sen nostaja, Leineperin ja Kauttuan omistaja, salaneuvos Anders Henrik Falck.

Hänen jälkeensä hoitivat Kauttuaa ja Leineperiä yhteisesti vainajan pojat eversti Oskar Falck ja laamanni Paul Emil Falck aina vuoteen 1855, jolloin jakoivat omaisuutensa niin, että edellinen sai Kauttuan, jälkimäinen Leineperin.

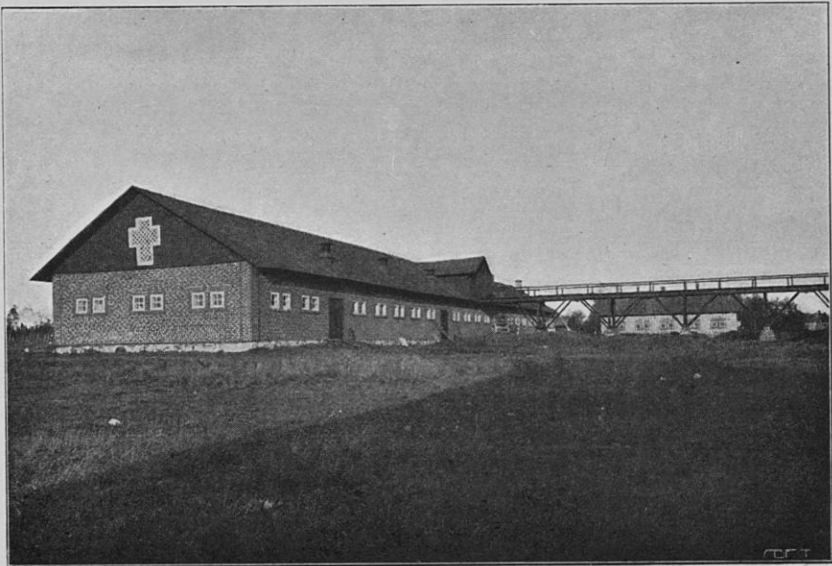
Paul Emil Falck syntyi Kauttuassa lokakuun 3 p:nä v:nä 1805. Palveltuaan ensin auskultanttina Turun hovioikeudessa, sitten kopistina ja kanslistina senaatissa, määrättiin hänet v:nä 1836 hoitamaan isänsä sijaisena ja tämän suosituksesta Turun ja Porin laamannikuntaa, jonka viran hän isän kuoltua peri varsinaiseksi.

Turussa asuen ei laamanni Falck liene paljoakaan puuttunut Leineperin hoitoon sillä lyhyellä ajalla, jonka tehdas oli hänen hallussaan. Hänen ajaltaan on kuitenkin mainittava kahden naulavasaran perustaminen Leineperiin v:nä 1856 sekä useiden kaivoslupakirjojen hankkiminen rautamalmin saamiseksi m. m. Hopeavuoresta Ruosniemen kylässä Ulvilassa, Tyykilän tilalta Söörmarkussa, Katavankarilta Kustaan kappelissa, Skönskärin, Buskskärin ja Pattskärin saarilta Iniön kappelissa.

Oltuaan lähes kolmekymmentä vuotta Falckien hallussa siirtyi Leineperi uudelle omistajalle, ylimääräiselle notariolle Karl Johan Lönegrenille, joka osti tehtaan ja siihen kuuluvat tilat laamanni Falckilta 12 p:nä kesäkuuta v. 1858. Kauppasumma oli 100,000 hoperuplaa, jonka lisäksi ostaja erityisesti lunasti tehtaan malmi- ja rautavarat. Kauppasumma suoritettiin siten, että siitä jäi tehtaaseen kiinnitettynä velaksi 42,000 ruplaa. Sitäpaitse jäi kiinnitettynä vielä 26,000 ruplan suuruinen velka valtiolle ja 7,000 ruplan velka konsuli F. Soveliukselle. Kun salaneuvos Falck aikoinaan oli maksanut Leineperistä 240,000 ruplaa pankkoassignatsionissa, ollen hopearupla v:nä 1830 noin

3 pankkoruplaa, oli tehdas siis 30 vuoden kuluessa arvossa kohonnut noin 20,000 hopearuplaa.

Lönegrénin aika Leineperissä ei kestänyt kuin 12 vuotta, mutta on se kuitenkin tehtaan ja sen tilojen historiassa huomattavimpia. Itämaisen sodan jälkeen ja Aleksanteri II:n noustua valtaistuimelle laukesivat monet kahleet aineellisellakin alalla. Etuoikeuksien aika oli ohi ja vapaa kilpailu alkoi päästä arvoonsa

Navettarakennus Fredriksforsissa.

elinkeinoja elähyttävänä voimana. Porin kaupungin kauppa kohosi vuodesta 1856 alkaen ennen kuulumattomaan kukoistukseen ja varsinkin puutavarain vienti synnytti paikkakunnalla sekä varallisuutta että yritteliäisyyttä. Uusi aika loi uusia miehiä. Siihen aikaanhan Ahlströmkin lähti liikkeelle. Ajan etevimpiä miehiä Porissa oli myöskin Lönegrén. V:nä 1858, vähän senjälkeen kun oli ostanut Leineperin, perusti hän yhdessä lankonsa kauppias A. Björnbergin kanssa Porin konepajan. Hän oli varakkaan isän ainoa perillinen ja sai rahoja myöskin vaimonsa

myötä, joita käytti laajasti suunniteltujen, mutta valitettavasti kyllä huonosti johdettujen yritysten alkuunpanemiseksi. Leineperissäkin on vielä tänäkin päivänä paljon näkyviä jälkiä hänen toimeliaisuudestaan.

V:na 1860 anoi ja sai Lönegrénin luvan muuttaa tehtaassa olevat kaksi vanhaa saksalaismallista kankirauta-ahjoa yhdeksi ahjoksi n. k. franchecomtê-malliin ja v:na 1862 myönnettiin hänelle oikeus, pysyttämällä yksi ensimmäituista-ahjoista karkeampia töitä varten, rakentaa vielä yksi franchecomtê ahjo.

Leineperin alueet laajenivat Lönegrénin aikana Fristedtin $\frac{1}{12}$ manttaalin tilalla, jonka hän osti Johan Fredrik Johanssonilta 200 hopearuplasta (tila oli vuoteen 1845 ollut ruunun uudistila) sekä v:na 1867 Sippolan $\frac{1}{2}$ manttaalin verorykmentitilalla, josta maksettiin 13,000 markkaa.

Lönegrénin päämerkitys Leineperin omistajana on kuitenkin hänen toimeenpanemissaan maanviljelys- ja rakennustöissä. Apunaan agronomi H. Gibson hän yhdisteli tiloja sopivampiin viljelyksiin m. m. Levanpellossa ja pani toimeen peltojen vuoroviljelemistä ainakin Suolistossa, koettaen siihen saada myöskin lampuotejaan ja torppareitaan. Näille annettiin kirjalliset ja vihdoinkin painetut kontrahdit eli »asuntasuostumukset», joissa oli tarkoin määrätty heidän velvollisuutensa. Muun muassa kuului niihin hiilenpoltto ja kaikellaiset ajot. Metsän haaskauksen estämiseksi oli tarkkoja ja ankaria määräyksiä. Polttopuita ei esim. saanut ottaa seisovista metsistä, kattamista ei saanut toimittaa »tuohilla ja maloilla, joka on paljon metsää raiskaavaa, vaan päreillä, joka on paljon kestävämpi ja mukavampi». »Kuttuja», jotka nuorelle metsälle ovat kovin vahingolliset, ei saanut pitää, viinanpoltto ja väkevien myynti oli kielletty j. n. e. Torppareilta, ainakin kerran Suolistossa v:na 1867 näyttää myydyin heinää heidän niityistään. Toivolan torppa Suolistossa oli aiottu jonkinlaiseksi mallitorpaksi. —

Ken on käynyt Leineperissä, on heti huomannut sen tilavat ja komeat ulkokuonerakennukset, joista etenkin tiilistä tehdyt talli-, navetta- ja meijerirakennukset heti herättävät huomiota. Kaikki ne ynnä nykyinen konttorirakennus ovat Lönegrenin aikuisia. Asiakirjoissa on loppumaton määrä kontrahteja näiden rakennusten tekemisestä. Meijerirakennus, joka siihen aikaan oli ensimmäisiä maassa, tehtiin v:nä 1865 ylemmän kosken luo

Tallirakennus Fredriksforsissa.

vastapäätä pajaa, jonka Ahlström sittemmin muutti sahasi. Saha seisoo ja masuunit ja pajat myös, mutta maitomylly käy ja on tätä nykyä Leineperin liikkeen pääpaikka, metsätuloja tietysti lukuunottamatta. Paitse näitä rakennuksia tehtiin Leineperissä leipomo, kalustohuone, kanahuone, ulkokuoneita, nikkarityö-verstaa, lisärakennuksia myllyyn, vaunuliiteri y. m. Myöskin muilla tiloilla tehtiin uusia ja korjattiin vanhoja rakennuksia. Oli olemassa piirustukset uuteen *Corps de logis*'hinkin, jonka rakensi

kuvernööri Creutz, ei kuitenkaan Leineperiin vaan Malmgårdiin, jonka hänen sanotaan ostaneen Leineperin kaupassa voittamillaan rahoilla. Useimmat Leineperin rakennukset suoritettiin kuumeen tapaisella kiiruulla v:nä 1865—66, niin että saattaa olla jotain perää tarussa, joka kertoo, että kun eräänä kesänä odotettiin kenraalikuvernööriä, joka siihen aikaan oli vasta virkaansa nimitetty kreivi Adlerberg, Leineperiin, silloin revittiin joukko työmiesten asuntoja vaan sitä varten että ne kohta taas, muutaman viikon aikana nostettaisiin uudelleen suoriin riveihin asetettuina. Hyvin säännöllisinä ne nyt seisovatkin, kuin katu-
jen varsilla.

Isot olivat kaikesta päättäen tulevaisuuden toiveet sekä Leineperissä että Porin seuduilla ja suuret varustukset sitä vastaanottamaan. Vuosien 1866—67 kato kaatoi painonsa alle Porin parhaat liikkeet ja vararikko seurasi vararikkoa. Siihen sortui Lönegrénkin Noormarkkuineen ja Leinepereineen.

Lokakuun 15 p:nä 1870 tarjottiin Leineperi kaikkine tiloineen ja laitoksineen konkurssihuutokaupalla myytäväksi. Korkeimman tarjouksen 350,000 markkaa teki entinen kinnasisti Ernst Sourander, jota tarjousta pesänhoitajat eivät kuitenkaan hyväksyneet, koska Souranderilla ei ollut pantavana sen suurempaa vakuutta summan suorittamisesta kuin ne varat, joita hänellä olisi pitänyt olla Lönegrénin takana, joka oli hänen holhoojansa. Sen vuoksi toimitettiin heti uusi huuto ja teki nyt korkeimman tarjouksen 330,000 markkaa kuvernööri kreivi Carl Magnus Creutz. Samassa tilaisuudessa huusi Creutz Sipolan 17,750 markasta.

Creutz oli siis saanut Leineperin 70,000 markkaa halvemmalla kuin mitä siitä kaksitoista vuotta sitten oli maksanut Lönegrén, joka kuitenkin oli tehdasta ja tiloja melkoisesti kohentanut. Vielä paremman kaupan teki Creutz kohta sen jälkeen, syyskuun 5 p:nä 1872, luovuttaessaan Leineperin gööteporilaiselle tehtaan omistajalle Olof Walfrid Tydénille. Pidet-

tyään tehdasta kädessään vaan kaksi vuotta sai Creutz siitä 700,000 markkaa, josta kiinteimistön osaksi 600,000 ja irtaimiston osaksi 100,000 markkaa. Tiloihin kiinnitettyä velkaa oli 295,000 markkaa. Tyden siirsi 8 p:nä lokakuuta samana vuonna kauppakirjan kapteeni ja ritari E. A. M. Ungelle, joka taas luovutti 4 p:nä tammik. 1873 puolet osastaan gööteporilaiselle tehtaan omistajalle G. A. Wallille.

Unge ja Wall olivat sillä välin perustaneet yhtiön nimeltä Fredriksfors aktiebolag, jolle he jo samana vuonna, 25 p:nä kesäkuuta 1873, möivät Leineperin ynnä hampurilaiselta hra Winkleriltä ostamansa n. k. Wahlgrénin höyrysahan Porissa siihen kuuluvine metsineen. Ei ollut täyttä vuotta kulunut siitä kuin Leineperistä oli maksettu 700,000 markkaa ja nyt oli sen hintana — 1,785,000 markkaa!

Ajat olivat tosin taas parantuneet, puutavaran hinnat huijussa, tukkiliike tuottavimmillaan ja tämä Leineperin arvo siis perustettu ei sen viljelysmaihin, tehtaihin, vesivoimaan ja rakennuksiin, vaan sen metsiin, mutta sittenkin oli hinta silloisiakin oloja silmällä pitäen suurempi kuin mitä elinvoimainen, terve yrittäjä voi kantaa.

Kun yhtiön osakkeet ainakin osaksi lienevät tulleet myydyiksi liikeasioita ymmärtämättömille pikkukapitalisteille Ruotsissa, niin ei ole kaukana arvelu, etteikö tässä ollut kysymystä huijauksesta, »gründer»-yrityksestä. Liikettä hoidettiin sitäpatsi leveydellä, joka ei mahtunut ainakaan meikäläisiin maailmoihin. Rahaa kylvettiin oikealle ja vasemmalle, metsien ostoihin, sahain, m. m. Isonsannan stäävisahan (1873) ja Pihlavan (v:nä 1874) sahan perustamiseen, jossa työssä muuankin hankkija oli kehonut hyötyneensä 70,000 markkaa, ja korkeihin virkamiesten palkkoihin, joita nauttien nämä viettivät isoista elämää.

Yhtiö harjoitti toimintaansa, ensi vuosina niin suurta puutavaran vientiä, että se silloin oli kolmas järjestyksessä Porin

puutavaraliikkeistä. Rahaa tulvi kyllä maahan Ruotsista, mutta oli tässä yrityksessä kiinni suomalaisiakin pääomia. Ennen Leineperin joutumista yhtiölle oli siinä velkaa Suomen pankkiin ja siviilivirastojen orpo- ja leskikassaan 243,800 markkaa sekä yksityisille 21,200 markkaa eli yhteensä 265,000 markkaa. Nämä lainat suoritettiin kyllä pois v:nä 1873, mutta samalla otettiin 750,000 markan kiinnitys velasta, joka oli viidelletoista omistajalle asetetulla 50,000 markan arvopaperilla, jotka lienevät myydyt Ruotsiin. Ainakin oli niitä v:nä 1878 10 kpl »Stockholms Enskilda Bankin» hallussa. V:nä 1875 lisääntyi yhtiön velka vielä 300,000 markan suuruisella Suomen hypoteekki-pankista otetulla lainalla, joten se siis mainittuna vuonna teki 1,050,000 markkaa eikä sen siitä enää vähentynyt. Emme huoli antaa kuin yhden numeron yhtiön voitto- ja tappiotileistä näiltä vuosilta, nimittäin vuodelta 1875, jolloin tili näytti neljättäsataatuhatta markkaa tappiota, mutta johan sekin puhuu selvää suomea ruotsalaisten menestyksestä. Pienenä esimerkkinä siitä, miten yhtiön asioita hoidettiin, on myöskin eräs revisioonikertomus vuodelta 1875, jossa on kymmenien sivujen pitkä luettelo muistutuksia etupäässä väärin yhteenlaskettuja menoeriä vastaan. Sekin osoittaa, ett'ei liikkeessä ollut oikeata johtoa eikä huolta pikkuasioissakaan.

Vaikka Fredriksforsin osakeyhtiö oli nimellisesti perustettu maanviljelyksen ja vuoritoimen harjoittamista varten, harjoitti se kuten mainittu etupäässä puutavaraliikettä. Yhtiö pani kuitenkin toimeen melkoisia korjauksia ja uudistuksia tehtaan laitoksissa. Kesäkuun 23 p:nä sai se luvan hakemukseensa saada tehdä sellainen muutos, että Fredriksforsissa oleva franchise-comté-paja vaihdettiin uuteen n. k. lancashire-ahjoon ja että Fredriksbergissä olevien ahjojen sijaan tehtiin valssilaitos sekä hienon että järeän raudan vetämistä varten. Myöskin masuuni rakennettiin uudestaan. Ja sitten kruunattiin työ siten, kun Fredriksforsin entinen leima FF muutettiin uudeksi kruunulla